DE DIVINITATE JESU CHRISTI,

Liber editus,

a

VALENTINO SMALCIO GOTHANO,
Cœtus Racoviensis Ministro.

Col: 2. 9.
In CHRISTO inhabitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter.

RACOVIÆ,
Typis Sebastiani Sternacii,
1608.

Serenisſimo & potentisſimo Principi & Domino, Domino

SIGISMUNDO

Tertio, Dei gratiâ REGI Poloniæ, Magno Duci Lithvaniæ: Rusſiæ, Prusſiæ, Maſoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, &c. &c. Nec non Svecorum, Gothorum & Vandalorum REGI & hæredi:

Domino meo clementisſimo.

NAturâ comparatum eſt, Rex ſerenisſime, ut ea, quæ prima ſubditi & in rebus maximis & pretioſisſimis habent, Principibus Regibusq; ſuis devotisſimè offerant. Tam multa ejus rei in historiis occurrunt exempla, ut, ea ſi quis colligere in unam ſummam velit, juſtum volumen ſit ei conſcribendum. Ego itidem, e S. R. M. V. ſubdi-

 torum

torum numero unum me, ac etiam servum humillimum agnosco. Quare eadem mihi mens, idem ingenium. Cum itaque nuper, libellus de Christi divinitate conscriptus, esset mihi a Pastore meo, viro cum primis pio & literato, oblatus, in quo, pro majestate quidem rei breviter, attamen luculenter satis, quibus in rebus sita sit cognitio Jesu Christi, idem dißeruit: eaque re nihil majus, nihil pretiosius apud animum meũ esset, nihil prius nec antiquius judicavi, quàm ut eum S. R. M. V. offerrem. Nec verô solum ad eam rem, illud ingenium subditorũ erga principes & Reges perpetuum, me impulit: verùm etiam id potissimùm incendit, ut S. R. M. V., eo libello, quantum licuerit per gravissimas Regni & Reipub. occupationes, lecto, perspiceret & cognosceret, quantum nos a blasphemando Christo Domino & Deo nostro, quod identidem adversarii nostri calumniantur, absimus, & de nobis fidelibus subditis, aliter imposterum sentire velit, quàm S. R. M. V.

M. V. iidem adversarii nostri, animum, ad sentiendum de nobis, inducunt. Atq; hæ causæ sunt, cur eum S. R. M. V. offeram, dedicem & consecrem. Porrò summis precibus contendo, ut eum S. R. M. V., pro gratia sua Regia, a me, fideli subdito & servo humillimo, benignè excipiat. Atq; id quidem S. R. M. V. facturam, certò mihi persuadeo. Cùm enim animo meo illud fixum & perpetuum sit, ne fide, officio, obsequio, erga S. R. M. V., cuiquam subditorum aut servorum S. R. M. V. concedam: & S. R. M. V. studia in se subditorum & servorum, ex optimo animo profecta, illustri gratia Regia, excipere solere perspectum habeam, cur non idem mihi sit a S. R. M. V. expectandum, caußam nullam subesse video: Immò, quò majus in animo meo est studium erga S. M. V. R: hoc persvasio etiam in animo meo de gratia S. R. M. V. oritur illustrior, atq; firmior. Domino Jesu, Regi Regum, Domino Domino-

minorum, S. R. M. V. & felicem gubernationem S. R. M. V. commendo, ab eo precibus efflagitans, ut quàm diutissimè S. R. M. V. quàm florentissimam, & gloriæ suæ, & Reipub: bono, & nominis æternitati conservet, & mea humillima obsequia S. R. M. V. offero. Racoviæ, 20 Novembr: Anno Christi, 1608.

Regiæ Majestatis Vestræ, Domini mei
clementissimi

Fidelis subditus & humillimus servus.

JACOBUS Sienienski a Sienno,
Palatinides Podoliæ.

De divinitate Domini Iesu Christi.

Inter omnia, quæ benignissimus Deus & Pater noster cælestis, Ecclesiæ Christianæ revelavit mysteria, neminem esse puto, qui inficias iturus sit, tantùm non maximum illud esse, quod Domini nostri Iesu Christi personam, & munus respicit. In eo enim mysterio summa Dei gloria, & nostræ salutis certitudo omnis consistit. Hoc autem utroq; quid homini Christiano potest esse carius, quid antiquius? Rectè igitur omnes ii faciunt, & optimè sanctissimam collocant operam, qui, in asserenda vera Christi præstantia & divinitate, pro viribus desudant.

Fructus cognitionis Iesu Christi

Sed ea est, prôh dolor, temporum nostrorum injuria, ea Sathanæ mira astutia, ut ii, qui sanctissimam de Domino Iesu Christo confessionem sequuntur, & ipsius Christi causâ nihil non facere, aut perpeti parati sunt, propter hoc solum, quia aliter de eo sentiunt, quàm hactenus per multa secula, omnes ferè generatim senserunt, pro hostibus Christi & blasphemis in eum habeantur, & omnium exquisitissimis tormentis & mortibus dignissimi censeantur.

Veri Christiani plerumq; ab iis, qui professione tantùm Christiani sunt, premuntur.

Quanquam vicißim in hoc ipso deficit ista Sathanæ astutia, & ipse causæ suæ parùm rectè consulit, dum nimirum eos, qui Christi nomen publicè profitentur, eumq; & ejus sanctissimam religionem vitâ suâ cariorem habent, ita palàm traducit, acsi eum, & religionem Christianam prodidissent. Hac enim ratione, Deo (cujus in religionis negotio summa est providentia,) sic rem moderante, id, quod Diabolus effectum vellet, maximè apud omnes cordatos & probos, ne effectum suum habeat, impeditur. Cum nemo nisi improbus, & iudicij inops, vel eodem abutens, pro hoste Christi proclamare audeat eum, qui se Iesu Christi humillimum servum, & cultorem perpetuò venditat. Nos quidem, qui hac gravi a plærisq; hodie calumnia premimur, hactenus rectâ animi nostri conscientiâ nosmetipsos solamur: occasiones etiam captamus, omnibus judicio & probitate præditis, cujuscunq; tandem sint conditionis, causam nostram proponendi: Nunc verò datâ operâ, in hunc ipsum finem, hunc libellum edimus, in quo, quid nos, & omnes nobiscum in uno cætu congregati, de Iesu Christi præstantia & divinitate sentiant, breviter quidem, sed tamen non omninò insufficienter describimus. Omnes, qui Christi nomen nobiscum profitentur, appellamus, eosq; per solam veri Dei, & filii ejus Iesu Christi glo-

Cur legendus hic libellus.

riam

riam rogamus, & obtestamur, ut patienti eum animo legere dignentur, ut, si fortassè non possint (quod tamen ex animo illis precamur) hanc nostram confessionem pro perfecta & sufficiente agnoscere, agnoscant saltem pro vera; & ita, si nos non, ut veros Christianos, amore prosequi velint, saltem ut hostes nominis Christi odio prosequi desinant: &, si se Christianos esse gloriantur, semel hoc sciant tandem, nos æquè nihilominus tales esse. Vt verò tanto rectiùs opus hoc nostrum succedat, & tanto faciliùs percipi possint ea, quæ dicturi sumus de Iesu Christi præstantia & divinitate, considerabimus primùm, qualis & quanta ea fuerit, antequam ex virgine Maria nasceretur: deinde, qualis & quanta ea fuerit ab eo tempore, quo natus ex ea fuit.

Divisio operis generalis.

Caput I.

De Prædestinatione Jesu Christi.

Divisio prioris partis specialis.

Quod ad eam præstantiam Iesu Christi attinet, quam habuit antequam ex Virgine Maria nasceretur, ea iterũ dupliciratione cõsiderari potest. Nam præstantiæ ejus, quam & ante & post conditum mundũ habuit, fit mentio in sacris literis. Præstantia Iesu Christi, quam ante conditum mundum habuit, ea est, quòd ab ipso Deo fuit prędestinatus, ut ait D. Petrus. Ea autem prædestinatio ita se habet: Cõstituerat Deus, qui hominem creaturus erat, & ex materia mortua, terrâ nimirum, vivum eum & rationalẽ producturus, eidem ita etiam prospicere, ut suo tempore ex hac temporali vita, ad aliam, æternam scilicet & immortalem commigrandi, viam & aditum cognitum haberet. Promiserat enim Deus vitam æternam ante tempora secularia; & data nobis fuit gratia ante tempora secularia, ut ait Apostolus. Ad hoc igitur tàm divinum opus elegit Deus Iesum Christum Dominum nostrum. Hunc ante constitutionem mundi ita dilexit, ut eum & neminem alium, voluerit esse tantæ rei & præconem & perfectorem: Per hunc & neminem alium, constituit omnes eos servare, quicunq; ejus dictis audientes futuri essent: Huic & nemini alii tantam etiam in hunc finem gloriam tunc destinavit, quantam nunc eum habere omnes gaudemus, & gloriamur. Quanta verò hinc Iesu Christi præstantia appareat, ex eo videre est, quòd nõ nisi singularissima, & divinissima Deus a tàm multis retrò seculis certò cõstituere soleat. Certè enim, si singula, vel minutissima

1 Petr. 1. 20.

Ad quid Christus prædestinatus à Deo fuerit.

Tit. 1. 2.
2 Tim. 2. 9.
Ioh. 17. 24.

Ioh. 17. 5.

Prædestinatio rerum est singularium.

tissima

tissima Deus ante omnia secula, vel ante conditum mundum certò constituisset & destinasset, non posset D. Petrus, ex eo, quòd Christus ante constitutionem mundi prædestinatus fuit, tantoperè eum commendare, ut facit. Ex eo enim, quod omnibus rebus competit, nulla singularis commendatio ad quenquam redire potest.

Hîc si fortassè quis objiciat: Quam tu nobis præstantiam Christi in eo ostendis, quod omnibus etiam alijs fidelibus commune cum Christo est: Si quidem illi etiam electi sunt ante cõstitutionem mundi; & gratia illis data est ante tempora secularia? Huic respondemus: Primùm, gloriam, quæ Christo destinata fuit ante constitutionem mundi, tantum differre ab ea, quæ aliis fidelibus destinata est, ut ea pro singulari, & ferè alia haberi possit. Christus enim ad id destinatus fuit, ut esset primus hæres Dei, rex absolutus, & Servator perfectissimus omnium fidelium: Fideles autem omnes a Christo omnia expectant, & longo pòst tempore tandem, ab eodem Rege, & Servatore suo, ad æternam quidem illam beatitatem perducentur, quam nunc Christus habet: sed in ea tamen semper primus erit & præcipuus Iesus Christus. Qua de re infrà plura nobis dicenda erunt. Deinde modus destinationis, qui Domino IesuChristo competit, tantum differt a modo, quo fideles destinati sunt, ut jure ille præ hoc aliquid singulare censeri debeat. Nam Iesus Christus Dominus noster ita ad hanc suam gloriam destinatus fuit, ut nullo modo eâ privari potuerit, sed necessariò eum consequi debuerit: At omnes fideles ita sunt destinati ad gloriam divinam, ut eâ privari possint; & non nisi contingenter eam consecuturi sint, si scilicet fideles sint & maneant, quod totum rursus, postquam eis Evangelium annunciatur, penes illos est. Sed & de hoc plura infrà. Deniq;, etiamsi vel simili, vel etiam pari modo fideles destinati essent ad suam beatitatem, quo Christus: nihil tamen per id Christi gloriæ & præstantiæ decederet. Christus enim & ejus fideles, pro uno habendi sunt; & ex eo, quod populo illius contingere debet, cogitandum nobis est, quantus ille sit, cujus is est populus. Atq; ita demonstratâ brevissimè, Christi, quam ante conditum mundum habuit, præstantiâ, pergamus ad ostendendum eam, quam post mundum conditum habuit.

Objectio.

Eph. 1.4. *2 Tim. 2. 9.* Responsio ad eam triplex. *I.*

II.

III.

Caput II.

De promissione de Jesu Christo facta.

Ea autem præstantia tota in eo consistit, quòd is, qui ab ispo Deo ad tantum opus destinatus antea erat, tot modis designatus, & delinea-

delineatus per tot secula fuit, & a tot retrò seculis promissus. Plus verò quàm singularem ejus rei dignitatem & præstantiam esse oportet, quâ omnia a mundi conditione secula suo modo occupata fuerunt; & cujus aliqua saltem spe tot homines antiquitus fultos esse Deus voluit; & quam omnes ferè singulares & divinæ actiones, quæ ab initio mundi extiterunt, quodammodo figurarunt. Quod ad illa secula, quæ promulgationē Legis antecesserunt, attinet, haberi quidem potest pro aliqua ejus rei denunciatione, id, quod Gen. 3. legitur: *Semen mulieris conteret caput serpentis*, quatenus nimirum per Iesum Christum astutia & potentia Sathanæ contrita, & conculcata est: Sed quia nullus virorum sanctorum novi fœderis, qui promissionum divinarum antiquitus factarum mentionem faciunt, horum verborum meminit, & non nisi ab Abrahamo illas ordiuntur, pro promissione ea verba haberi vix possunt, nisi fortassis mystico sensu, qui nunc quidem nobis patet, posteaquam Deus nobis Iesum Christum exhibuit: primis verò parentibus tunc temporis vix acne vix quidem patere potuit, nec porrò, ut pateret, necesse ullo modo erat. In qua re tantò minus laborandum nobis est, quòd multi præstantissimi Theologi tam vetustiores, quàm recentiores, idem planè de loco illo sentiant.

Promissio rerum singularium est.

Promissio Messiæ ante legem.

Quid de loco Gen. 3. sentiendū

Promissus igitur fuit Messias primùm omnium Abrahamo Patriarchæ, cujus in Deum fiducia tanta fuit, ut ab eo omnes, quicunq; post illum in Deum crediderunt, ortum suum trahant, & semen ejus appellentur. Huic autem promissio facta est venturi Messiæ, in illis verbis, cū Deus ei dixit: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Quæ promissio luculenta quidem est, si tempora novi fœderis, quibus ista promissio illustrata est, spectes: at si eam per se consideres, satis obscura. Possunt enim ista verba intelligi de posteritate carnali Abrahami, quòd scilicet omnibus nationibus benè futurum sit per eam. Et hoc eam modo credibile est generatim intellexisse, si non ipsum Abrahamum, & alios ei similes viros sanctos (hi enim vel prophetæ, vel prophetarum instar erant) saltem omnes alios ejus posteros. Nos verò in illis verbis promissionē venturi Messiæ contineri, libenter agnoscimus, adducti, inter alia plurima, his sacrarum literarum testimoniis: *Suscepit* (ait Diva mater Iesu Christi) *Israëlem servum suum, recordatus misericordiæ, sicut locutus est ad Patres nostros, Abrahamum, & semen ejus in seculum.* Quod idem confirmat Zacharias Pater Iohannis Baptistæ, dum in suo cantico sic Deum laudat: *Ad faciendum misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sancti sui: jusiurandum, quod juravit ad Abraham Patrem nostrum, daturum se nobis.* Hoc verò a Divo Paulo tàm apertè repeti-

Promissio Messiæ unde inchoanda.

Rom. 4. 11.
Heb. 2. 16.
Gen. 12. 3.
& 18. 18.
& 22. 18.

Quæ sit vis promissionis factæ Abrahamo.

Luc. 1. 54, 55.

& 72, 73.

repetitur & inculcatur in Epistolis ad Romanos, & Galatas, ut nemini rerum divinarum vel tantillum perito, incognitum esse possit. Atq; hæc promissio renovata quodammodo fuit Isaaco & Iacobo, qui etiam eandem ad posteros suos propagavit, & de adventu istius futuri Christi aliquid, in benedictione, quâ Iudæ filio suo benedixit, innuit.

Promissionis renovatio.
Gen. 26. 3.
Gen. 28. 14.
Gen. 49. 10.

Quemadmodum verò promissio de Christo reverâ incepit ab Abrahami tempore: sic etiam jure ab eo tempore tantùm numerari debent ea facta, quæ ipsum aliquo modo figurarunt. Inter hæc est illud singulare: quòd Deus modo præternaturali filium largitus est Abrahamo: quòd is solus, ejecto Ismaele, hæres evasit: quòd is ab Abrahamo immolatus fuit. Hæc enim omnia Iesu Christi singularem & divinam nativitatem, dominium, addo etiam mortem ipsius figurasse, tutò credi potest. Quod porrò Iosepho accidit, ut Ægyptiis venderetur, in carcere per annos non paucos asservaretur, & tandem exeo liberatus, primus à Rege Pharaone fieret, id Iesu Christi passionem, mortem, resurrectionem, & exaltationem adumbravit. Quòd Iacobus in Ægyptum profectus, & ibidem posteritas ejus, per aliquot secula degens, tandem in extremam incidit servitutem, & mirabiliter à Deo deinceps per Mosen inde educta est, id mysticè, fugam Iesu Christi in pueritia ejus; id munus ejus, quod in liberatione nostri à peccatis, & morte consistit, ob oculos ponit.

Figuræ Messiæ ante legem.
Gen. 17. 15. &c.
Gen. 21. 9. &c.
Gen. 22.
Gen. 37.
& 39.
& 41.
Gen. 46.
Exod. 12.
Matth. 2. 15.

Quod ad secula attinet, quæ post promulgatam legem numerantur, promissus & prædictus fuit, & in libris Mosis, & prophetis & psalmis, sicut ipse Christus de se testatur. Quod ad ipsos libros Mosis attinet, peregregium est illud testimonium, quod D. Petrus citat his verbis: *Moses quidem ad patres dixit: Quoniã prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris tanquam me: ipsum audietis, juxta omnia, quæcunq; locutus fuerit ad vos.* Hoc autem de Christo intelligendum esse, præter id, quòd authoritate Apostolica, quæ omni exceptione major est, nititur, hac insuper insigni ratione probatur: Quòd nullus post Mosen propheta extiterit, tanquam Moses, præter solum Iesum Christum. Omnes enim alii Prophetę ideò a Deo missi fuerunt, ut legem Mosis populo inculcarent, & servandam eam proponerent: Solus Iesus Christus mediator novi Fœderis fuit, quemadmodum Moses veteris, & Evangelicam doctrinam hominibus revelavit, quæ quanto præstet, & perfectior sit legali, infrà dicendum nobis erit. Quantum ad Prophetarum scripta attinet, quis est, qui nesciat, quàm crebrò per Esaiam, Ieremiam, Danielem, & alios prædicetur adventus Messiæ, ita ut ista enumerare, planè sit supervacaneum. Tantùm hoc addimus, quòd, sicut

Promissio Messiæ post legem, in lege contenta.
Luc. 24. 44.
Act. 3. 22.
Cur locus Deuter. 18. de D. Iesu intelligendus sit
Promissio Messiæ per Prophetas.

populo universo, sic peculiariter ipsi Davidi, regi populi divini peculiari, promissus, & ab eodem Davide etiam prædictus fuit. Cujus rei fit mentio in multis sacrarum literarum novi Fœderis locis, & respectu ejus, Iesus Christus secundum carnem dicitur esse ex semine Davidis, ut scilicet, cõstet, eum esse datũ, qui promissus erat, quod de Messia cognovisse, pars est eorum, quæ necessariò de eo cognoscenda sunt; vel sine quo Iesus pro Messia agnosci non potest. Et tandem dicere fas est, quod Divus Petrus dixit: *Huic testimonium perhibent omnes Prophetæ.*

Rom. 1. 3.

Act. 10. 43.

Figuræ Messiæ post datã legem.

Quàm variè autẽ designatus, & delineatus fuerit per ea, quæ a tempore datę legis per multa secula in medio populi Israelitici acciderũt, vix dici potest; nec, ut dicatur, ullo modo necesse est. Nihil enim ferè omniũ est, in quo non aliqua adventuri Messiæ, & eorum, quæ per eũ revelanda, & quæ ipsi eventura erant, fiat adumbratio. ut sunt: Mactatio agni paschalis: Erectio serpentis ænei in deserto: perpetua sacrificiorum immolatio. Et quid multa? Tota lex Mosaica umbra fuit eorum, quæ per Messiam hominibus revelanda, & ipsi Messiæ donanda erant, adeò, ut, non tantùm generaliter ea, quæ ad Christum spectant, indicata: sed etiam singula quæque, quæ ad eum quoquomodo pertinent, speciatim descripta esse, jure dici possit; & nihil planè sit eorum, quæ ipsi acciderunt, quantum vis parva esse videantur, de quo dici non possit: Hoc autem totum ideò factum est, ut impleretur id, quod dictum est per Prophetam hunc, vel illum, vel tale quid. Quibus, quia notissima sunt, enumerandis, nunc libens supersedeo.

Quatenus promissio Messiæ in lege, & Prophetis facta extendatur.

Hic verò, ut sua cuiq; constet laus & præeminentia, hoc inprimis adnotandum esse credimus: Quòd, etiamsi lex & prophetę, de Messia futuro, & de beneficio per eum in populum Dei conferendo, testarentur: tamen longè aliam esse hac in re rationem veteris, quàm novi Fœderis. Nam omnia scripta veteris fœderis docebant quidem, Messiam venturum: sed qualis & quantus Messias is futurus esset, non, nisi per involucra, docebant. Beneficium etiam ingens per eum conferendum esse testabantur: sed quale & quantum id futurum esset, non, nisi nimis obscurè & mysticè, proponebant. Nam neq; vitæ æternæ, quæ proprium est Messiæ beneficium, de quo infra suo loco dicemus, mentionem faciebant, vel eam promittebant; neq; id, quod Messias allaturus erat, ad universos homines, nempe ad extraneas etiam gentes spectare, usquam apertè indicabant. Hoc enim præstabant Iudæi gentibus, quòd Iudæorũ erant promissa: gentes verò carebant spe promissionis. Christus circũcisionis fuit servus, ut confirmaret promissa patribus facta: gentes verò pro misericordia sui Deum celebrare tenebantur. Atq; ita, quod de omnibus

Rom. 9. 4.
Eph. 2. 12.
Rom. 15. 8, 9.

mnibus promissis Dei aliàs dici potest, hîc etiam summo jure dici potuit: Deum, ut ut multa promittat, semper tamen plura præstare, quàm promiserit.

Quanta autem in eo, quòd tàm antiquitùs, & toties, & tam variè promissus, prædictus, & figuratus fuit, sit Christi præstantia & singularis dignitas, docere unumquēq; id potest, quòd, licet alia multa divina extiterint facta, quæ Deus prius annunciari voluit, quàm fierent: tamen jure dici possit, de omnibus, tot vaticinia & tot adumbrationes, non extare, quot de uno Iesu Christo. Hinc enim apparet, nihil aliud tota illa in re factum esse, quàm quòd Deus ipse futurum esse providerat, & certo certiùs destinârat. Quod rursus, non nisi in rebus singularissimis, Deum facere, jam antea semel diximus.

CAP: III.

De Jesu Christi conceptione, & nativitate.

SEd jam tempus est, ulterius pergere, ad eam Christi præstantiam & divinitatem, quæ ab eo tempore innotuit, quo in hoc mundo esse cæpit. Vbi iterum nobis in duo membra, ista præstantia & divinitas, distribuenda erit. Quorum prius ea continebit, quæ in eo reluxerunt divina, dum mortalis esset. Posterius ea, quæ in eo relucent divina, ab eo tempore, quo immortalis esse cæpit.

Divisio alterius partis specialis.

Quæ in Christo reluxerunt divina, dum mortalis esset, partim ad ipsius conceptionem, & nativitatem pertinent: partim ad ipsius munus.

Quodad conceptionem & nativitatem ejus attinet, potest primùm considerari dignitas ejus, qui præcursor Domini fuit, nempe Iohannis Baptistæ. Ex præstantia enim & divinitate præcursoris, facilè erit colligere præstantiam & divinitatem ejus, cujus is fuit præcursor. Iohannis autē Baptistæ tanta fuit præstantia, ut & miraculoso modo conceptus, & ab utero matris Deo sanctificatus; in deserto à Deo educatus; omnium, qui ex mulieribus nati sunt, Prophetarum nempe, qui eum antècesserunt, maximus; Eliæ Prophetæ æmulus fuerit, & initium Evangelij ab eodem factum sit, quia scilicet primus resipiscentibus peccatoribus remissionem peccatorum promisit. Is verò tantus vir respectu Domini Iesu Christi, cujus fuit præcursor, adeò fuit humilis, ut se etiam indignū haberet, qui ejus calceamenta portaret; & omnis ejus doctrina, terrenum aliquid, respectu doctrinæ Iesu Christi, jure haberi possit. Cum tamen per se esset, & ipse verè divinus, & doctrina ejus verè cælestis. Quàm

Quænám Christi nativitatem miraculosam efficiant.

I. Iohannis Baptistæ præcursoris præstantia.

Matth. 3. 11.
Ioh. 3. 31.

Quàm divinum igitur necesse est esse eum, cujus respectu, ea, quę divina sunt, terrena esse dicuntur?

II. Mod⁹ nativitatis

Deinde verò ipsa Iesu Christi conceptio & nativitas, præstantiam & divinitatem summam in se continent. Primùm enim ab ipso Deo primarius Angelus missus fuit, qui hoc Mariæ virgini annunciaret, quod futurum esset in ejus conceptione, & nativitate. At istiusmodi Angeli nunquam adhibentur a Deo, nisi ad præstantissima & singularissima perficienda. Deinde modus, quo conceptus est & natus Dominus Iesus, tàm fuit præstans & divinus, ut ei simile quid nunquam acciderit ab initio mundi. Conceptus enim est de Spiritu Sancto, & natus ex Maria virgine. Ob quem conceptionis & nativitatis modum, filius etiam Dei vocatus fuit ab ipso Angelo; & ita naturalis Dei filius, (quia scilicet talis natus sit) dici jure potest. Reliqui homines omnes producuntur ex hominibus; nascuntur ex sanguine, ex voluntate carnis, & viri: Solus Iesus Christus a Deo Patre suo, absq; opera viri, in lucem productus est. Omnes Angeli creati a Deo fuêre: at Dominus Iesus ab eo genitus fuit, ut ita singularitate etiam hujus rei excederet omnes alias creaturas. Qui quidem modus conceptionis & nativitatis Christi, propterea tanti faciendus est, quòd, etiamsi antiquitus promissum fuerit, Messiam fore filiũ Davidis, & ex lumbis illius eum productum iri (quod requirere omnino videbatur, ut ex eo, cui Maria desponsata erat, Messias nasceretur, is enim erat ex familia Davidis, Maria verò non item:) maluit tamen Deus, modo quodam singulari (literis tamen sacris non inusitato) Dominum Iesum filium Davidis appellari, etiamsi ex Iosepho natus non esset, quàm permittere, ut communi more hominum conciperetur & nasceretur. Is autem modus singularis, quo Christus filius Davidis appellatur, est, quòd scilicet ex ea natus est, quæ desponsata erat viro oriundo ex familia Davidis. Non censentur autem filij ex matris, sed ex patris familia. Hoc modo, licet non ita perfecto, sub lege, is, qui ex alicujus uxore, quam maritus viduam reliquerat, & quam frater mariti mortui duxerat, nascebatur, filius non ejus, qui eum genuerat, sed illius, ex cujus uxore vidua frater eum produxerat, habitus & appellatus fuit. Quãtò igitur magis filius Davidis habendus & appellandus est is, qui ex viri, oriundi ex familia Davidis, uxore jam ei desponsata, natus est, ita ut nullius alterius viri opera unquam accesserit? Et si cui nescio quid inconveniens hac in re videtur (quod tamen nullum reverâ est,) is cogitet, multò minus id esse, quàm hoc esset, si totius mũdi Servator eodem modo, quo omnes alii vulgares homines conceptus & natus fuisset.

Luc. 1. 35. Christus naturalis Dei filius dici potest.

Cur D. Iesus filius sit Davidis.

Deut: 25. 6.

Crediderim tamen ego, hac miraculosa & divina Christi conceptione

one & nativitate indicare etiam Deum quodammodo voluisse, quàm miraculosa & divina futura esset ista, quam Iesus Christus mundo allaturus erat, regeneratio, nempe eos, qui sub novo Fœdere vivunt, debere, quantum ejus fieri potest, perfectissimè immutari, & novos homines fieri; & eosdem tandem divina benignitate planè alios futuros, ac si denuò nati essent, cùm scilicet immortalitate a Deo donabuntur. Nam & vita hominum Christianorum, quam in hoc præsenti seculo vivunt, novus homo, regeneratio, & nova creatio appellantur: & illa etiam, quam in futuro seculo consecuturi sunt, Regenerationis nomine quandoq; insignitur.

Eph. 4. 24. *Ioh. 3. 3.* *Gal. 6. 15.* *Matth. 19. 28.*

Animadvertendum autem hoc etiam est, Iesum Christum, licet ita miraculosè conceptus & natus fuerit: tamen, quoad suam naturam, quã ex ista conceptione & nativitate habuit, corpus habuisse nostris corporibus per omnia simile, nempe, quòd infirmitates vel afflictiones, & mortalitatem attinet. Sic enim res ipsa requirebat, siquidem nostra spes certissima esse debuit. Alioquin si diversæ naturæ fuisset D. Iesus a nostra, semper aliqua justa hærere mentibus nostris potuisset dubitatiò, an scilicet immortalitatem, quam Christus promisit & consecutus est, consecuturi ipsi etiam essemus. Hæc verò dubitatio ne restaret, summopere Deus cavit.

Christus quo ad naturam, hominibus aliis similis fuit.

Non est autem opus hìc commemorare ea omnia, quæ post Christi nativitatem acciderunt præstantia & divina. Ea enim nemini sunt incognita: Per Angelos annunciata fuit pastoribus: ab Angelis decantata: per Magos, qui ab ortu Solis venerant, adoratum recens natum puerũ, illustrata: ipse puer Iesus à Deo mirabiliter e manibus Herodis ereptus, & in Ægypto ad certum tempus custoditus: puer annorum duodecim, cum iter fecisset unà cum parentibus Hierosolima, insigne specimen suæ præstantiæ & divinæ cujusdam indolis præbuit, dum in templo sedens, in medio Doctorum eos audiebat & interrogabat, adeò ut omnes, qui audiebant, obstupescerent super prudentia & responsis ejus.

Divina providẽtia super Iesu puero.

Non sunt autem audiendi illi, qui affirmant, Iesum Dominum nostrum tunc temporis munus suum propheticum incepisse, & tantùm non servatorem reipsà fuisse, cum in templo Hierosolymitano inter medios Doctores sedit, & cum illis collocutus est. Parùm enim est ad tantum Iesu munus constituendum, eum sedisse inter doctores, eisq; auscultasse, & eosdem interrogasse: imò indignum Prophetico Domini Iesu munere utrumq; hoc quodammodo censendum est. Potest enim auscultare aliis, & eos interrogare, is, qui illorum Doctor & Servator non est. Christi verò munus Propheticum potissimùm in doctrina consistit; & tunc reipsa illud, cum Dominus Iesus docere cæpit, initi-

Christus non cæpit munus suum Propheticum anno 12 ætatis suæ.

um sumsit. Et etiam si concederetur, Dominum Iesum tunc temporis jam docuisse aliquid istos Doctores: tamen nondum effectum illud esset, quod in quæstione est. Necesse enim est ostendere, eum id docuisse tunc temporis, quod postea, annos natus triginta, docuit, si ex eo quis docere velit, eum tunc munus suum Propheticum inchoasse. At quomodo id affirmari potest, cùm, post finitam hujus historiæ descriptionem, D. Lucas addat, Iesum crevisse sapientiâ? Quæ sapientia nulla alia esse potuit, quàm cognitio rerum, non tantùm qualicunq; modo divinarum, sed earum, quæ æternam salutem hominibus allaturæ essent.

Ex Christi responso Mariæ matri dato, non colligitur, eum specimen regii muneris edidisse. *Luc. 2. 49.*

Sed & illud nimium esse videtur, quod affirmatur à plerisque, Dominum Iesum etiam muneris regii tunc specimen edidisse, quia scilicet matri suæ ita responderit, *quid, quod me quærebatis. An nesciebatis, quòd in ijs, quæ Patris mei sunt, oportet me esse.* Nónne enim alia causa præter eam, quæ de specimine regni illius affertur, esse potuit, cur Dominus ita loqueretur? & quid cum regio specimine commune habet ejusmodi Christi responsum? Excusare se tantùm voluit Dominus Iesus, quòd nihil per petulantiam puerilem fecisset, dum in templo remanserit; & matrem simul monere voluit, nihil tale de eo cogitandum fuisse, cujus eum tacitè accusare videbatur. Quod Christo licuisse, & eum etiam decuisse, nemo non videt, præsertim quòd mater ejus probè sciebat, quomodo is conceptus & natus, & quàm miraculoso modo conservatus fuerat. Miranda igitur quidem sunt ista in Domino Iesu, quæ eum in tenera ætate fecisse legimus: sed non protinus id dicendum est, quod præjudicata suadet opiniò: Imò sepositâ eâ considerandum est, dum ista legimus, qualisnám ab initio Dominus Iesus fuerit, & qualis successivè factus sit, ut hac ratione ad cognitionem ejus & personæ & muneris perveniamus. Hæc enim omnia, quãtumvis magna, & suo modo divina sint, parva & humanum quiddam, esse videbuntur, si considerentur ea, quæ ad munus ejus pertinent, cujus causâ propriè etiam Christus, & Servator appellatus est, & ad quod describendum nunc accedimus.

Cap: IV.

De initiatione Christi ad Propheticum munus.

Munus Iesu Christi quotuplex.

Hoc autẽ munus Christi triplex est, ut S. literæ testantur, & omnes hac in re consentiunt Theologi Christiani, Propheticũ, Regium, & sacerdotale. Quorum primum Christus dum in terris fuit, perfecit: ad reliqua verò duo, aditus ei a Deo paratus fuit. Præ-

ſtantia & divinitas Ieſu Chriſti ex munere ejus Prophetico elucet, ſi conſideretur primùm modus, quo Chriſtus ad id munus initiatus fuit. Deinde id, quod in eo munere continetur.

Præſtantia muneris Prophetici unde appareat.

Ad modum, quo Chriſtus ad munus Propheticum initiatus fuit, pertinet primùm, quòd Deus apud Iordanem, dum Chriſtus aquâ a Iohanne baptizaretur, de eo clara voce teſtatus eſt, quòd ſit ſuus filius, in quo acquieſcat; & quòd Spiritus ſanctus ſuper eum corporali ſpecie deſcendit, tanquam columba. Quod quidem totum Iohannis Baptiſtæ causâ factum fuit, ut is, qui Chriſti præcurſor futurus erat, non tantùm opinaretur, Chriſtum verè adeſſe: verùm etiam ab ipſo Deo edoctus, certiſſimè cognitum eum haberet, & tanto alacriùs munere ſuo perfungeretur.

Chriſtus ipſius Dei voce inauguratus.
Luc. 3. 22.

Deinde & illud, ad modum initiationis Chriſti divinum, pertinet, quòd non tantùm ſingulari modo ad munus ſuum obeundum, cum tẽpus eſſet, a Deo miſſus: verùm etiam ab ipſo nativitatis ſuæ puncto ad id deſtinatus fuit, ut ipſe Dominus ait: Se in hoc eſſe natum, & in hoc miſſum in mundum, ut teſtimonium perhiberet illi veritati. Reliquos enim Prophetas plerumq; Deus ex aliis vitæ generibus ad Propheticum munus delegebat.

Chriſtus ab utero matris muneri ſuo deſtinatus fuit.
Ioh. 18. 37.

Quòd ſi quis dicat, Iohannem etiam Baptiſtã in utero matris fuiſſe ſanctificatum, illud totum ad Chriſti præſtantiam illuſtrandã & amplificandam planè ſpectat, quòd ſcilicet non tantùm ipſe Ieſus talis fuerit: ſed quòd etiam ejus præcurſorem talem eſſe Deus voluerit. Semper enim, quicquid dignitatis habet præcurſor, id in legati magni cedit autoritatem.

Luc. 1. 15.

Deniq; & hoc ad modum, quo Chriſtus ad munus ſuum Propheticum initiatus fuit, pertinet, quòd non, ut alii ante eum Prophetæ & ipſe Moſes, per Angelos aut viſiones, id, quod alios docuit, edoctꝰ fuit: ſed ipſe præſens, homo jam natus, patrem ſuum vidit, & ab eo edoctus fuit omnia, quæ deinde nobis expoſuit. Nimis enim manifeſta ſunt teſtimonia ſacrarum literarum, cum Chriſtus dicit: *Hoc vos ſcandalizat? Si ergò videritis filium hominis aſcendentem, ubi erat prius?* & iterum: *Exii a Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.* In priori enim apertiſſimè dicitur, Filium hominis aſcenſurum, ubi erat prius. Quò verò poſtea aſcendit? Nemo eſt, qui neſciat, eum aſcendiſſe in cælos. In cælis igitur fuit, antequam illuc aſcenderet, ut ibi perpetuò maneret. In poſteriori ſimiliter expreſsè affirmatur, Chriſtum ita relicturũ mundum, & iturum ad Patrem, quemadmodum exierat a Patre, & venerat in mundum. At Chriſtus reipſâ, & localiter

Chriſtus in cælo a Deo Evangeliũ didicit.
Ioh. 6. 46.
Ioh. 8. 28.
Ioh. 6. 61.
Ioh. 16. 28.

Christus in cælum adscendit, ut Evangelium suum ibi disceret.

(ut loquuntur) ex mundo ad Patrem ivit. Ergò etiam statuendum est, eum, reipsâ & localiter, a Patre venisse in hunc mundum, & consequenter, eum prius in cælo fuisse, quàm in mundum veniret.

Christi in cælos ascensio & descẽsio non possunt referri ad incarnationem.

Ne verò quis credat, Christum fuisse in cælis, antequam nasceretur ex virgine Maria, & venisse in mundum, ut ex ea nasceretur, (ut hodie vulgò creditur) animadvertendum est, primùm disertè dici, Filiũ hominis fuisse in cælo, in quod deinde ascendit. Filius autem hominis nemo est alius, nisi is, quem Maria virgo peperit. Et vanum est effugium, quòd dicunt peritiores, per figuram quandam, (quam ipsi sibi commenti sunt) communicationem idiomatum, id dici de filio hominis, quod de filio Dei dicendum fuisset. Præterquam enim, quòd, dum hoc afferũt, apertè principium petunt, dum pro concesso sumunt, filium Dei fuisse, antequam esset filius hominis, & ita præter & ante filium hominis, filium Dei constituunt, optimè tenendum est, tunc demum recurrendum esse ad figuras, cùm verba quædam absq; absurditate, propriè, ita ut sonant, intelligi nequeunt: & qui aliter faciunt, ii ex sacrosancto Dei verbo ludum & jocum faciunt, & ludibrio illud, quantum in eis est, aliis exponunt. At quænam in eo est absurditas, si dicatur, Iesum, priusquam munus suum obiret, in cælo fuisse, & ibi a Patre suo omnia edoctum esse, quæ nobis revelavit? Nobis certè, nedum absurdum videatur, D. Iesum in cælis fuisse, antequam munus suum obiret, & Evangelium docere inciperet, absurdum videretur, eum ibi non fuisse; & alio modo, quàm per ipsam cum Deo conversationem & collocutionem, omnium eorum, quæ nos docuit, cognitionem consecutum esse. Multum enim sanè decederet præstantiæ & divinitati muneris Iesu Christi, si eodem, quo alii ante eum edocti fuerunt, ipse etiam doctus fuisset modo; &, quod majus est, si, qui post eum fuit Apostolus Paulus, in cælum fuit raptus, ut ibi doceretur ab ipso Iesu Christo, ea quæ alios docturus erat, qua de re etiam gloriatur plurimùm, cur id, quod servo contigit, Domino contingere non potuerit? Præstantiórine modo doctus fuerit servus, quàm ipse Dominus? Moses, cùm legem ei Deus daret, in montem sacrum fuit vocatus, ibi cum Deo per certum temporis spatium commoratus, deinde demum dimissus fuit, & ita eruditus a Deo, multa populum docuit, quæ ibi viderat. Vmbra scilicet hæc fuêre ejus, quod Christo eventurum erat, quemadmodum ipse Moses figura erat Christi.

Quando ad figuras recurrendum sit.

Cur opus fuerit Iesum Christum in cælis esse, & de cælo descendere.

Gal. 1. & 2. 1. Cor. 9. 1.

Non debet dubitari de re aliqua, quia certæ aliquæ ejus circumstantiæ ignorantur.

Nihil autem refert, quòd non certò statui posse videatur, quando aut quomodo D. Iesus, homo natus, in cælum priùs ascenderit, quàm homines docere incepit. Nec enim, quemadmodum certa res est, de

qua

qua ſcitur, quomodo & quando facta ſit: ſic rurſus incerta ea eſt, de qua hoc utrumq; ignoratur. Veritas enim alicujus rei aliunde peti poteſt, quàm ab his circumſtantiis. Credimus procul dubio omnes, verum eſſe illud dictum Domini Ieſu Chriſti ad Nathanaëlem: *Amen amen dico vobis, amodo videbitis cælum apertum, & Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes ſupra filium hominis:* & tamen, quando vel quomodo illud factum ſit, hactenus, qui diſertè explicare potuerit, nemo fuit: vel, ut exemplo utamur huic ſimillimo, credimus verum eſſe id, quod D. Paulus ait: *Novi hominem in Chriſto, ante annos quatuordecim (ſive in corpore, neſcio, ſive extra corpus, neſcio: Deus ſcit) raptum hujuſmodi uſq; ad tertium cælum. Et novi hominem hujuſmodi (ſive in corpore, ſive extra corpus, neſcio: Deus ſcit) quoniam raptus eſt in paradiſum, & audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui:* & tamen, quomodo vel quando definitè illud factum ſit, hactenus ab omnibus ignoratur. Cur verò iſta credamus, in promtu cauſa eſt, quòd illi ea dixêre, de quorum autoritate, vel tantillum dubitare, religio nobis eſt. Quoniam igitur hæc etiam ipſius ore Ieſu Chriſti prolata ſunt, & abſq; omni tropo vel figura, de filio hominis intelligi poſſunt, jure fides eis etiam adhibenda eſt, ut aliis, a Chriſto prolatis, ſermonibus & myſteriis.

Ioh. 1. 51.

2. Cor. 12. 2. 3.

Vnde potiſſimùm veritas rei pendeat.

Sed prætereà non videtur omninò eſſe incognitum, quando aut quomodo Dominus Ieſus in cælum aſcenderit. Quòd enim ad modum attinet, nihil abſurdi planè in eo eſt, quòd D. Ieſus eò raptus ſit. Hoc enim modo credimus, eum in cælos poſt reſurrectionem ex mortuis aſſumptum eſſe, ſicut teſtatur D. Lucas, eum videntibus Apoſtolis elevatum eſſe, & nubem eum ſuſcepiſſe ab oculis eorum; & idem etiam Angeli repetierunt, dum inquiunt: *Hic Ieſus, qui aſſumptus eſt à vobis in cælum, ſic veniet* &c. Quo verò modo Deus ſemel, in elevando filio ſuo, uſus eſt, quid prohibet, quominus credamus, iſto etiam anteà eum uſum fuiſſe? Quod verò ad tempus attinet, planè veriſimile eſt (quod nonnulli inter alios Theologos etiam obſervarunt) illud tunc temporis factum eſſe, cùm Dominus Ieſus jam baptizatus, & Spiritu ſancto donatus quidem eſſet, munus verò ſuum nondum obire cæpiſſet, cùm ſcilicet quadraginta dies & totidem noctes, jejunus in deſerto conſumſit. Quemadmodum enim Moſes tot dies & noctes, abſq; cibo etiam a Deo conſervatus fuerat, antequam legem per eum daret: ſic credibile eſt, D. Ieſum, illo cibo cæleſti, qui eſt commercium & conſpectus Dei, ita fuiſſe recreatum, ut nullo naturali alimẽto, per totum illud tempus, opus habuerit. Tunc enim credibile eſt, eum patrem ſuum vidiſſe, & ab eo doctum fuiſſe, quod de ſe utrumq; Dominus prædicat. Quæ ſi cui minus

Modus & tempus aſcenſionis hujus Chriſti, qualis eſſe potuerit.

Act. 1. 9.

Ioh. 6. 46. & 8. 28.

minus probantur, is hoc saltem consideret, nihil a nobis affirmari in hac re, quod cum analogia fidei Christianæ pugnet: nobis autem, id planè se ita habere, persuasissimum est, &, hoc mysterium nobis a Deo per sacras literas revelatum esse, plurimùm gaudemus. Quòd si quis præterea objiciat, fieri non potuisse, ut D. Iesus apud Deum esset, cum eo conversaretur, eum videret, cùm certum sit, D. Iesum hominẽ fuisse: & interim legatur, Deum inhabitare lucem inaccessibilem, & talem esse, quem nullus hominũ viderit, nec videre possit, imò ipsum Deum Mosi dixisse: *Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo, & vivet.* Huic nos respondemus: Totum illud, quod in locis citatis dicitur, intelligendum esse, non de eo, quod fieri nequeat, etiam si Deus velit, sed de eo tantùm, quod naturâ suâ fieri nequeat. Natura rei talis est, ut homo mortalis Deum immortalem videre nequeat: At si Deus ita velit, ut homo mortalis se videat, non puto aliquem fore, qui negaturus sit, Deum id præstare posse. Nónne enim Deus ipse, qui dixerat, non posse hominem se videre & vivere, dixit, se misereri, cujus voluerit, & clementem esse, in quem sibi placuerit? Nónne dixit Mosi: Videbis posteriora mea? Videre autem Dei posteriora, tàm est impossibile homini, quoad ejus naturam, quàm ipsum Deũ videre. Hinc etiam hoc, quòd posteriora Dei Moses vidit, Dei miserationi asscribitur. At in eo, quod quis naturâ videre potest, non opus est propriè miseratione. Nónne etiam D. Paulus, cùm in tertium cælum vel paradisum raptus, ea audivit, quæ homini effari non licet, D. Iesum vidit? cujus tamen naturam, tunc Dei naturæ similem & divinam fuisse, certo certiùs est: idq; in corpore ei mortali accidere potuisse, colligi potest ex illis verbis, dum ait: *An in corpore, an extra corpus, nescio: Deus scit.* Nam si, in corpore fieri nullo modo illud potuisse, Paulus scivisset, nunquam ita locutus fuisset, ut, in corpore illud contingere ei potuisse, inde colligi posset. Vnde aliquo saltem modo apparet, posse etiam hominem mortalem videre Deum & D. Iesum Christum, si ita Deus velit, & Dominus Iesus Christus.

Hominem mortalem posse aliquo modo Deum videre.

1. Tim. 6. 16.

Exod. 33. 29.

2. Cor. 9. 1.

Quanquam multò magis statuendum est, id Domino Iesu contigisse, quàm vel Mosi, vel D. Paulo. Si enim Moses, de quo nusquam legitur, eum transfiguratum unquam a Deo fuisse: (ideoq; mirum non est, si Dei faciem videre non potuit) tamen aliquid divinæ vidit præsentiæ. Si Paulus, etiamsi transfiguratus itidem non fuit corpore, & tamen affirmare ausus est, se Dominum vidisse, & ea in cælo audivisse, quæ effari non licet: Quantò magis hoc Domino Iesu asscribendum est, cujus Moses tantùm figura, & qui Dominus Pauli fuit? & de quo legimus, cum transfi-

transfiguratum suo tempore fuisse ita, ut facies ejus mortalis, instar Solis splenderet, vestes verò, ut lux vel nix. Multò enim aptior est ad videndum Deum, & ad conversandum cum eo, is, qui aliquo modo mutatus est, quàm is, qui nihil habet præter mortalitatem in corpore. Quod autem semel Domino contigit, nempe in monte sacro, id etiam antea contingere ei potuisse, nihil prohibet. Non potest quidem corpus mortale perpetuò cum Deo vivere, ut etiam Apostolus ait, carnem & sanguinem non posse hæreditare, hoc est, perpetuò obtinere, regnum cælorum: sed tamen ad tempus, si Deus ita velit, & ita requirat ejus gloria, potest illius faciem aliquo modo aspicere. Quem admodum etiam non potest quidem immortale corpus in hoc seculo præsenti, quod est locus mortalitatis, perpetuò degere: potest tamen ad tempus hîc esse, si Deus ita velit, & gloria ejus id requirat, ut ostendit exemplum eorum, qui in Christi adventu ex mortuis resuscitabuntur. Illi enim erunt incorruptibiles, & tales, quales in æternum futuri sunt, & tamen in hoc seculo apparebũt, (cum reliquis enim, quos Christus vivos offendet, in aërem rapientur,) propter insignem scilicet Dei gloriam, & pœnam etiam hominum impiorum, qui oculis suis aliquo saltem modo aspicient illos, quos Deus ex mortuis resuscitatos, immortalitate donabit, & ita seipsos accusabunt, quòd tantum bonum volentes scientes contemserint. Itaq; tandem certum est, D. Iesum, mortalem licet, Deum Patrem suum vidisse, & ab eo immediatè doctum fuisse. Quod totum non parum facit ad commendandam nobis & omnibus hominibus, a Christo promulgatam religionem, quæ, ut est singularissima & divinissima, sic etiã singularissimo & divinissimo modo ab ipso Deo D. Iesu sit revelata

Matth: 17. 2.
Mar: 9. 3.
1. Cor. 15. 58.
1. Cor: 15. 52.
1. Thes. 4. 17.

CAP. V.

De Christi præceptis, quæ legem perfecerunt.

ADhuc igitur de modo, quo D. Iesus ad munus Propheticum initiatus fuit, disserentes, præstantiam & divinitatem illius ex eo ostendimus. Nunc eandem ex eo etiam ostendere conabimur, quod in munere D. Iesu Prophetico continetur.

Totum autem illud, quod in munere D. Iesu Prophetico continetur, est, divinæ voluntatis revelatio & confirmatio.

Munus Iesu Christi Propheticum in quo consistat.

Divinæ voluntatis, quam Christus revelavit, duæ sunt præcipuæ partes: una præcepta ejus respicit, altera promissa.

Partes divinæ voluntatis.

Præcepta, quæ Christus revelavit, duplici modo cónsiderari possunt,

Pręcepta Christi.

quotuplici modo consideranda.

sunt. Quędam enim, sunt additamenta & perfectiones istius partis legis Mosaicæ, quæ moralis appellatur: quædam verò sunt planè singularia, & quasi nova. Nolumus autem nunc quicquam de eo dicere, quòd reliquas partes duas legis Mosaicæ, nempe ceremonialem & judicialem, D. Iesus abrogârit, revelato cultu Spirituali, & lata lege charitatis. Hoc enim D. Iesus non fecit, quatenus erat Propheta, sed quatenus Rex populi Dei. Itaq;, cum de regno Christi sermo nobis erit, hujus etiam rei paucis mentionem faciemus. Nunc dicimus, Deum noluisse, ut D. Iesus, quandiu in terris degebat, & cum Iudæis conversabatur, apertam abrogationis partium istarum legis Mosaicæ mentionem faceret, ne scilicet justam causam habere viderentur eum rejiciendi, illi, quorum causâ inprimis missus erat: Imò propter hoc ipsum, voluit Deus D. Iesum sub lege esse, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. Erant enim aliàs satis magna & multa, quæ eos a Iesu-Christo recipiendo deterrere poterant, quę tamen Deus extare voluit, ad ostendendam suam sapientiam & potentiam; & probandam atq; exercendam fidem hominum, nempe, quòd D. Iesus, quem Prophetę Regem insignem, illustrem & potentem fore prędicebant, tanta humilitate circumdatus venerat, & omnium injuriis expositus erat. Non erant igitur augendæ dubitandi causæ, absq; ulla gravi causa: Imò, quemadmodum decebat Deum, primùm mittere Messiam humilem, infirmum & mortalem: sic rursus eundem decebat, abrogationem partis legis differre in aliud tempus, ut illius sapientiæ & justitiæ Dei, quâ semper in docendis hominibus utitur, hîc etiam vestigium & specimen appareret, nempe, quòd sensim & pedetentim Deus omnes suas actiones ad perfectionem perducit, hominum scilicet infirmitati in eo consulens. Monuerat olim Deus populum suum, si surrexisset in medio eorum Propheta, aut qui somnium se vidisse diceret, & prædiceret signum atq; portentum, & eveniret, quod locutus esset, & diceret illis, ut irent, & sequerentur Deos alienos, quos ignorabant, & servirent eis, ne audirent verba Prophetæ illius aut somniatoris, quia scilicet tentet eos Dominus Deus eorum, ut palàm fieret, an diligerent eum, nec non, in toto corde & in tota anima sua, &c. Iam si D. Iesus, qui Deũ se esse non negabat, imò, ubi opus erat, docebat & demonstrabat, se jure Dei filium vel Deum esse, si, inquam, is docuisset, legem ceremonialem & judicialem nullam esse, sed aliam esse rationem Deum colendi, certè Iudæis, quæ illorum erat in Dominum Iesum malevolentia, speciosa occasio data fuisset suspicandi, eum esse falsum Prophetam, quia scilicet alium modum colendi Deum præscriberet, quàm Moses, in quē Iudæi sperabant, & cui plurimùm tribuebãt, præscripsisset, & sic omnis

Christus legem non sustulit, quãdiu Propheta fuit

c. 20.

Gal. 4. 4, 5.

Deut. 13. 1.

opera

opera periisset. Non ita autem se res habet in aliis, quæ in D. Iesu inesse & apparere Deus voluit, cum vaticiniis Prophetarum, primo intuitu consideratis, parùm convenientia. Nec enim Deus promiserat unquam disertè, Regem illum promissum, statim, posteaquam natus vel ex hibitus esset, illustrem & potentem futurum: sed tantùm simpliciter prædictum fuerat, eum illustrem & potentem futurum: Imò, ut D. Petrus ait, testati sunt Prophetæ, primùm de afflictionibus ejus, & deinde de consecutis eas gloriis. Nihil igitur culpari jure potuit, si tandem talis factus est D. Iesus, qualem eum fore vates prædixerant. Quemadmodum etiam David (qui hac in re typus Iesu Christi fuit) non statim, posteaquam ad regnum electus fuit, in solio consedit, & regnare cœpit: sed post aliquot demum annos eam dignitatem obtinuit. Sed ad rem. Non docuit igitur Iesus Christus, legem, vel ullam ejus partem, abrogandam esse: sed lege sartâ relictâ, docuit eum modum colendi Deum, quem deinceps omnes observaturi, & qui perpetuus futurus esset. Ex quo, quomodo D. Iesu præstantia & divinitas appareat, nunc videamus.

Quomodo intelligenda promissio divina de dando Rege vel Messia.

1. Petr. 1. 11.

1. Reg: 16. 12. 2. Reg. 2. 11. & 5. 1.

Tradidit igitur D. Iesus Christus hominibus, legem moralem servandam totam, excepto eo præcepto, quod ceremoniale esse omnes confitentur, de observando scilicet Sabbatho. Hoc enim eadem de causa sublatum est, propter quam alia plurima hujus generis sublata sunt. Voluit autem Deus, legi morali illud insertum esse, ut defectus & imperfectio ejus tantò magis appareret, & correctioni tanto amplior locus esset. Singulis autem legis moralis præceptis, ea D. Iesus addidit, quæ summam ejus, qui istud facere potuit, præstantiam & divinitatem indicant.

Cur lex de Sabbatho abrogata.

Perfectio legis moralis per Christum.

In lege dictum erat, ne alios Deos præter unum haberemus, aut coleremus. Implevit eam & perfecit D. Iesus, dum & modum orationis (quæ una ex potissimis cultus divini partibus est) certum, & perpetuum, eumq; planè divinum præscripsit: dum etiam modum colendi Deum novum, qui antea planè erat inauditus, revelavit & præcepit. Lex enim nusquam apertè præcipit orationem, nedum, ut certum orandi modũ præscribat. Cujus rei investigatio, si fortassè alicui curiosa videtur, is, si ea, quæ mox dicturi sumus, animadvertet, ad præstantiam D. Iesu & doctrinæ ejus multum eam facere, nobiscum confitebitur. Rationes autem, cur in lege oratio præcepta non sit, hæ videntur esse: Primùm, quòd promissa omnia in lege proposita, non superabant id, quod homines facere tenebantur: imò plus lex videbatur præcipere, quàm promittere. Itaq; jure quodam debebatur id, quod lex promittebat, ei, qui illam observaret; nec, ut id præterea oraret, ullo modo opus erat.

Perfectio 1. præcepti.

Cur oratio in veteri Fœdere præcepta non fuerit, nunc autem præcepta sit.

Deinde,

Legem non [illegible] orationem. Opus non fuisse [illegible] ope ad [illegible]

Deinde, quòd ea, quæ lex præcipiebat, absq; singulari ope divina præstari poterant, eo saltem modo, in quo Deus acquiescebat. Nec enim ea alioquin præcipere salvâ iustitiâ Deus potuisset, si nullo modo præstari potuissent. Quòd verò certus orandi modus in lege præscriptus non fuit, hoc ideò factum fuisse videtur, quòd non semper Deus id, quod in lege cultoribus suis promittebat, daret. Quomodo igitur orare illud perpetuò potuerint? Id verò, nempe quòd Deus id, quod in lege promittebat, non semper dabat, salvâ iustitiâ suâ facere potuit. Interim enim, alio modo sese obedientiam ipsorum remuneraturum, constituerat, nempe, felicitate futura & æterna, cujus aliquem gustum iis saltē, qui in hoc seculo tàm graviter afflictati fuêre, concessum a Deo fuisse, nihil prohibet, & plusquam credibile est. At in novo Fœdere, & oratio nobis præcepta est, & modus orationis. Oratio quidem ipsa primùm, quia promissa Evangelij superant omnem obedientiam nostram, & nemo vitam æternam, propriè loquendo, mereri potest, sed quantumvis quis obediat: precibus tamen insuper ardentissimis a Deo eam impetrare unumquemq;, necesse est. Deinde, quia tanta est præceptorum Evangelij perfectio, ut, nisi subinde auxilio Dei juvemur, nullo modo ea simus completuri. Auxilium autem illud Dei summo cum conatu exorandum itidem est. Modus autem orationis certus præscriptus est, quia certò ea, quæ Deus in Evangelio promittit, petere ab eo possumus; & nemini illorum, qui Deo sub eo obediunt, negat is ea, quæ semel promisit; nec est aliquid, quo Deus, salvâ justitiâ, remunerari possit homines, si æternam illam vitam & immortalitatem eis neget, quo æquè contenti esse possint, atque vitâ æternâ, nedum magis, quàm vitâ æternâ.

Præstantia orationis Dominicæ. Matth. 6. 9. Luc. 11. 2.

Quàm porrò divinus sit iste orandi modus, quem D. Iesus præscripsit, hinc apparet, quòd in tam brevi orationis formula, multò plura continentur mysteria, quàm verba. Docet enim nos, quis sit ille Deus, qui nobis perpetuò invocandus est, nempe Pater. Consolatur nos, dum summi illius Dei filios nos esse tacitè innuit. Docet nos, quanta nos erga proximum charitate præditos esse oporteat, dum oramus, ut scilicet tàm aliis, quàm nobis, omnia bona precemur; &, licet solus quis oret, ut Patrem tamen nostrum, cōmunem scilicet omnibus Christianis, invocet. Docet nos, Deum Patrem, qui favore & potentiâ suâ ubiq; est, sedem suam habere in cælis, nempe, illis supremis & increatis. Docet nos simul, mercedem nostram in cælis repositam esse, ubi Pater noster est. Docet nos, quænam sint ea, quæ necessariò & perpetuò Deum orare possumus & tenemur. Docet nos, maximè petenda a Deo esse, quæ gloriam

gloriam ejus,& salutem nostram spectant. Docet, semper majoris faciendam esse Dei gloriam, quàm omnia, & nostram etiam ipsorum salutem. Docet, quibus & quot modis, & quàm perfectè,gloriæ Dei studere debeamus, nimirum verbis, animo, & factis. Docet, celebrationem divini nominis, quæ verbis & ore absolvitur, particulam esse,eamq; non postremã cultus divini sub novo fœdere; atq; ita congregationes, quæ in eum finẽ,ut scilicet nomen Dei celebretur,fiunt,maximoperè commendat. Docet,hunc demum ore Deum ritè celebrare,in cujus corde Deus regnet, qui sincero sit præditus animo, & qui se totum Deo regendum permittat. Docet, cor nostrum fundamentum esse cultus divini sub novo fœdere.Docet,cultum internum absq;externis operibus nullum esse posse: & tunc demùm corda nostra Deo esse accepta, cùm ea reipsâ facimus, quæ nobis sunt præscripta. Docet, posse aliquem,si velit,& Dei auxilium imploret,perfectè divinam voluntatem præstare, & omnes eam præstare teneri. Docet, quantâ & quàm assiduâ,imò perpetuâ Dei ope & auxilio salutis nostræ promotio indigeat. Hoc autem auxilium est,donum Spiritus S.. Simul etiam docet, quàm paucis, in rebus temporaneis, contentus esse possit & debeat homo Christianus:nempe si victum habeat.Docet,quomodo is etiam,qui jam victum habet,eumq; abundè, totus tamen ex Deo pendere debeat,eũq; rogare teneatur, ut victum ei det, hoc est, ut eo, quem habet, frui Deus sibi permittat. Docet,quantum sit bonum æterna salus, quę scilicet hominibus eâ indignissimis oblata sit. Peccata enim remitti necesse est illi, qui salutem consequi velit: imò ipsa peccatorum remissio,ipsa æterna salus est. Quid tamen eos inprimis & necessariò facere oporteat, & quomodo ad eam aspirare illi debeant, qui eâ gaudent, apertè etiam monet,nempe ut,in remittendis unicuiq; offensis, faciles sese prębeãt. Docet deniq;, quàm multa adversa ferenda sint homini Christiano; & quàm constanter ea ferri possint,ab illo,qui spem suam in Deo collocavit;& quàm felix catastrophe istarum afflictionum tandem sperãda sit. Hæc tot & tanta sunt mysteria,quæ tàm brevi oratione continentur, & tamen vix aliquid eorum, quæ in ea continentur,obiter indicatum est. Divinus ergò is fuerit necesse est, qui tàm divinam orationem comcinnârit.Humanum enim ingenium vix multis verbis rem perexiguam satis perspicuè explicare potest: rursus res maximas & plurimas, paucissimis verbis & disertissimè comprehendere, divinæ est industriæ.

Modus colendi Deum novus per Christum.

Modus colendi Deum novus,est, colere eum per Iesum Christum. Quod quidem duplici modo fit.Colimus enim Deum per Iesum Christum,dum cultum divinum Deo Patri tribuimus, non tanquam disci-

puli vel sectatores Mosis, sed tanquam Christi servi & subditi. Colimus etiam Deum per Iesum Christum, dum ipsum Iesum Christum colimus. Omnis enim cultus, qui Christo tribuitur, divinus, in solius Dei Patris gloriam cedit. Hunc autem cultum tantùm hodie Deo acceptum esse, testis est D. Petrus, dum ait: *Et ipsi tanquam lapides vivi, superædificamini domus spiritualis, Sacerdotium sanctum, offerre hostias spirituales, acceptabiles Deo per Iesum Christum.* Quod idem etiam confirmat autor Epistolæ ad Hebręos, dum ita monet fideles: *Per eum* (Christum) *itaq; offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius.* Et ubicunq; iubemur aut dicimur aliquid, quod ad cultum Dei & religionem attinet, per Iesum Christum facere, ibi duplex ista significatio locum habet, & jure consideranda est. Quis verò dubitet, eum esse divinum, sine quo divinus cultus hodie nullus est?

1. Petr. 2. 5.

Hebr. 13. 15.

Phil. 1. 11.

Præcipit lex, ne ullius rei, quæ in cælo desuper, & in terra deorsum, & in aquis sub terra est, imaginem vel similitudinem, neque faciamus, neq; adoremus, neq; eidem serviamus. Perfecit eam & implevit D. Iesus, dum per Apostolos omni ratione vitare jubet idola, adeò ut etiam loca illa vitemus, ubi ea coluntur. Præcipit lex, ne nomen Domini in falsum vel vanum assumamus. Perfecit eam, & implevit D. Iesus, dum nec in rebus veris illud assumere vel invocare permittit, (nisi tale quid a nobis exigat gloria Dei,) ut ita nomen DEI semper apud nos sit sacrosanctum, & nunquam vilescat; & ne sæpe jurando, pejerare etiam assuescamus. Præcepit lex sanctificare diem Sabbati. Hoc præceptũ, quia cæremoniale est, D. Iesus non perfecit, sed illud sustulit, ut & alias cæremonias, de quo nobis posteà sermo habendus erit. Præcipit lex, ut honoremus patrem & matrem. Hoc, quia ita comparatum est, ut perfici & augeri non possit, hodie etiam ratum manet: Auctum verò est & perfectum a Christo, quatenus etiam parentibus, & omnibus aliis, qui parentum loco sunt, ut pote, magistratui, Dominis, maritis, præcipit, quid eis faciendum sit. Nempe, ut, quemadmodum Deus ipse, qui anteà Dominus tantùm omnium erat, per Iesum Christum patrem sese exhibuit: ita etiam omnes, qui in alios imperium habent, non ut Domini tantùm, sed magis ut patres sese gerant erga eos, quorum domini sunt; & ne ipsi etiam parentes, imperio suo in liberos, quod post ipsius Dei imperiũ absolutissimũ est, abutãtur. Parẽtib⁹ igitur præceptum est, ne irritent liberos; sed ut eos educent in timore, & correctione Domini. Magistratui, ut agnoscat, se a Deo potestatem in alios consecutum esse; & ut proinde eâ ad defensionem innocentium, & pœnam improborum utatur. Dominis, ut remittant minas; reddant, quod justum est memo-

Perfectio 2 præcepti.

1. Cor. 10. 14.
Perfectio 3. præcepti.

Matth. 5. 34.
2. Cor. 1. 23.

Perfectio 4. præcepti.

Perfectio 5. præcepti.

Eph. 6. 4.
Col. 3. 21.

Rom. 13. 1.
Eph. 6. 9.
Col. 4. 1.

memores suum & servorum suorum Dominum esse in cælis, & non esse apud eum personarum acceptionem. Maritis, ne sæviant in uxores: sed eas ament ut seipsos; & honorem eis, ut infirmiori vasi, exhibeant. Quòd enim ad ea attinet, quæ subditi magistratui, quæ servi Dominis, quæ uxores maritis debent, ea hîc commemorare non est necesse. Ex eo enim, quòd lex charitatis, exercenda a magistratu in subditos, a Dominis in servos, a viris in uxores præscribitur, manifestè apparet, omne genus obedientiæ, honoris, timoris (quod obedientiæ, honori & timori Dei non adversetur aut detrahat) deberi a subditis magistratui, a servis Dominis, ab uxoribus maritis.

Col. 3. 19.
Eph. 5. 25. 28.
1. Petr. 3. 7.

Prohibet lex, ne occidamus: Perfecit eam & implevit D. Iesus, dum non tantùm prohibet, ne cuiquam irascamur, ita, ut de vindicta cogitemus; & ne vel verbo, vel facie austera, quæ vindictæ sunt fomites & igniculi, alium offendamus: verùm etiam dum neq; per magistratum injuriam ulcisci permittit; &, ne injuria nobis inferatur, nihil non facere, & ex iis, quæ habemus, aliis etiam dare & accommodare jubet. Prohibet lex, ne adulteremur: Perfecit eam D. Iesus & implevit, dum ita intueri etiam vetat mulierẽ, ut eam concupiscamus, pro adulterio cordis illud reputans: Dum uxorem nulla de causa dimittere permittit, præter adulterii: Dum omnem scortationem & impuritatem, turpiloquium, obscænitatem, & urbanitatẽ, (quæ apud Philosophos ethicos inter virtutes numeratur) planè interdicit. Et ut quàm continentissimi esse possimus, summoperè nobis commendat jejunium. Quod aliud nihil est, quàm abstinentia a cibis & potu ad certũ tempus, eum in finem instituta, ut res sacræ tantò commodiùs peragi possint. Prohibet lex, ne furemur: Perfecit eam & implevit D. Iesus, dum non tantùm aliena rapere prohibet, & egentem juvare præcipit: verùm etiam non permittit, ut quis, quantumvis id absq; alicujus injuria facere possit, plus bonorum acquirat, quàm ei opus est ad sustentandam hanc vitam: & si tamen plus acquisiverit aut possideat, quàm ei opus est, id totum suadet in liberalitatem erga egenos, & in alios usus pios convertere: miram deniq; & divinam quandam in omni vita temperantiam præscribit, ne ulla ratione id in nosmetipsos conferamus, quod aliis, jure charitatis, debetur.

Perfectio 6. præcepti.
Matth. 5. 23.
v. 39.
v. 42.
Luc. 6. 35.
Perfectio 7. præcepti.
Matth. 5. 28.
Matth. 19. 9.
Eph. 5. 3. 4.
Quid sit jejunium.
Perfectio 8. præcepti.
1. Tim. 6. 8. 17.

Prohibet lex, ne falsum testimonium dicamus adversus proximum: Perfecit eam D. Iesus & implevit, dum omnis generis mendacia & levitates planè tollit; obtrectationes etiam, censuras, judicia & condemnationes a suis cultorib: longissimè abesse vult, quæ omnia mendacii species sunt. Prohibet deniq; lex, ne concupiscamus quicquam eorum, quæ proximi sunt: Perfecit eam D. Iesus & implevit, dum non tantùm

Perfectio 9. præcepti.
Perfectio 10. præcepti.

tantùm prohibet, quemadmodum lex prohibebat, ne istiusmodi concupiscentiis delectemur, sed ne unquam apud animos eas nostros concipiamus. O divinam legis divinæ perfectionem; & divinum eum, cui tantæ rei perfectio reservata fuerat, quam nemini Deus unquam, ne in minimo apice legis, concesserat. Soli sibi Deus hanc libertatem reservârat: Solus eam D. Iesus ad effectum perduxit. Verè igitur proximus a Deo & divinissimus est, D. Iesus.

CAP: VI.

De præceptis Christi singularibus.

Sed hæc omnia, quantũvis permagna sint, & divinitatis Domini Iesu satis conspicua documenta: tamen, si cum reliquorum præceptorum ejus divinitate conferantur, multò illa evidentius apparebit. Ne enim quicquam deesset eorum, quod ad summam vitæ integritatem pertinet, præcepit præterea D. Iesus, ut, qui suus discipulus esse velit, seipsum abneget, crucem suam quotidiè tollat, & se sequatur. Quibus tàm paucis verbis tantam comprehendit sanctitatis perfectionem, ut angelicam vitam superare, & ad divinam accedere videantur illi, qui isto modo piè vivere conantur. Quicquid enim in nobis naturâ est Deo adversum, id totum hæc tria verba D. Iesu Christi funditus extirpare valent. Amamus nosmetipsos omnes naturâ, & delectamur nostris cupiditatibus, adeò, ut is humanitatem perdidisse videatur, qui ista perdidit: At D. Iesus Christus eò nos adducit perfectionis, ut is Christianus homo esse nullo modo possit, qui ea planè non exuerit. Nihil hic ortus generis, nihil divitiæ, nihil potentia valet: sed ea tantùm valent, quæ apud ipsum Deum preciosa sunt. Preciosa autem apud Deum ea esse non possunt, quæ is corruptioni necessariò obnoxia esse voluit.

Præcepta Christi singularia moralia.

Mat. 16. 24.

Quid sit abnegare seipsum:

Qui seipsum odisse, & sibi ipsi valedicere incipit, is sublimem quidem in pietate Christiana gradum assecutus est: attamen ad multò sublimiorem, ei aspirandum est. Pro eo enim, quòd, dum ita vivit, amicitiam & amorem omnium polliceri se sibi posse credet, omnium odia in se convertet, & semetipsum omnium calumniis, & tandem extremæ calamitati prostituet, adeò, ut ei quotidiè, non quidem alterius ullius rei, sed solius D. Iesu Christi causâ, non tantum sit expectanda, sed alacri animo, si ita Deus velit, excipienda, non tantùm jactura famæ aut facultatum, sed etiam vitæ discrimen subeundum, idq; modo omnium, qui dari potest, violentissimo & detestabilissimo.

Quid sit sumere crucem suam quotidiè.

Quid sit Christũ sequi.

Ita confirmato animo, necesse est hominem Christianum, in omni-

bus vitæ actionibus, sermonibus & cogitationibus, Domini Iesu Christi vitam sibi imitandam proponere, & totum se ad ejus perfectissimas qualitates componere, ut scilicet Deo totum se regendum permittat, & illi confidat; ut ardentissimo in Deum & proximum amore flagret, adeò, ut pro fratre vitam ponere: pro acerrimo verò hoste, nedum ut, de ulla vindicta cogitet, Deum etiam orare paratus sit; in summa animi demissione coram Deo altissimo perpetuò versetur; & amicitiæ ejus per crebras sese preces insinuet, & eandem iisdem perpetuandis foveat. O verè divina (licet mihi denuò ita exclamare) præcepta: ô verè divinum talium præceptorum promulgatorem. Quicquid divinitatis (ut sic loquar) in doctrina illorum summorum Philosophorum inesse videbatur, & in ipsa lege Mosaica inerat, hîc adeò vilescit & obscuratur, ut umbra tantùm rei, & ipsissima imperfectio, respectu præceptorum D. Iesu Christi, jure censeri debeat, quemadmodum etiam D. Paulus, dehortans Christianos, ne modum cultus divini aut veræ pietatis petant, vel ex Philosophia, (quam inanem seductionem, si scilicet eâ quis, ad hoc utrumq; ex ea statuẽdum, uti velit:) vel ex illis mundi elementis, hoc est, lege, (quam traditiones humanas ideò appellare videtur, quia tũc traditiones & dogmata divina esse desierant, ea, quæ in lege, præsertim ceremoniali traduntur) hoc ipso argumento utitur, dum ait: *Quoniam in ipso* nempe Christo, hoc est, in doctrina Christi. opponitur enim ibi Christus non personis, sed doctrinis, *habitat omnis illa plenitudo divinitatis corporaliter.* Divinitatem aliquam non negat Apostolus fuisse in Philosophicis præceptis. Quicquid enim a Deo est, divinum est, Quicquid verò veræ sapientiæ est, illud a Deo est. Multò verò minùs in lege Mosaica. Hæc enim Deum autorem habuit: Sed tantùm istis omnib. opponit Christi doctrinam, ita ut utrumq; planè evanescat, quemadmodum exoriente Lucifero, vel ipso etiam sole evanescant stellæ, evanescit luna, & nulla esse videtur, dum ait, in Christo habitare, hoc est, perpetuò & constanter reperiri, non corrigi, non augeri posse, ut ea, quæ in Philosophia & in lege, speciem & nomen divinitatis habebant, correcta & aucta fuêre: divinitatis, hoc est, quicquid ad cultum divinum & veram pietatem pertinet: plenitudinem, hoc est, non ex parte: corporaliter, hoc est, re ipsâ, non per umbras, ut in lege antea. Divinitatem igitur ejus planè insignem esse oportet, cujus doctrina tanta divinitate refertissima est.

Explicatio loci ad *Colos.* 2.

Col. 2. 9.

Est unum adhuc præceptum singulare D. Iesu Christi, quod, quia externum & cæremoniale est, videri fortasse alicui possit a D. Iesu Christi tàm divina doctrina alienum, & est, ritus celebrandi cœnam Domini,

mini, per fractionem & comestionem panis, & per infusionem & bibitionem vini. Sed ego, ut nunc alia a taceam, crediderim, vel ex eo ipso posse constare unicuiq;, de ejus quadam divina præstantia, quòd ab eo, qui legem Dei cæremonialem tandem abrogavit, quiq; merè & purè spiritualem cultum docuit, hæc sola cæremonia in numerum præceptorum ejus perpetuorum & universalium cooptata sit. Insignem enim esse oportet eam cæremoniam, quæ sola inter præcepta merè Spiritualia locum habet. Extare autem eam Dominus Iesus voluit, & perpetuis temporibus a populo suo celebrari, ut tantæ rei, quanta est mors ejus illa violenta, cujus consideratio, efficacissimum in nobis, ad verum erga Deum & D. Iesum Christum amorem, & ex eo manantem fiduciam & pietatem, incitamentum est, perpetua extaret quędam quasi adumbratio, & solennis ac publica ejusdem commemoratio, annunciatio, & concelebratio, dum scilicet panem ita frangimus & mandimus, & vinum infusum bibimus, quemadmodum olim Christi corpus sanctissimum, nostri hominum causâ, crudeliter contusum, & ante mortem, & in ipsa morte, & post mortem afflictum, & quasi fractū, ut Apostolus etiam loquitur; & sanguis ejus sanctissimus, nostri causâ largissimè & ante mortem, & in ipsa morte, & post mortem effusus fuit, & pro isto tanto Dei & inprimis Iesu Christi amore, debitas Deo & Iesu Christo gratias agimus, & cultum eis divinum exhibemus. Ob quam causam ista tota actio frangendi panem & bibendi vinum, corpus & sanguis Domini appellata est, non aliter, quàm olim ista comestio agni paschalis inusitata (stantes enim, & baculos manibus tenentes, & calceatos, & properantes Israelitas edere illum oportebat) Phase Domini appellabatur, quia scilicet istiusmodi Agni comestio, istius Paschæ vel transitus, quo Deus, cum primogenituram omnem Ægypti interimeret, salvato suo populo, domus ejus transierat, solennis sacrosancta & publica commemoratio, annunciatio, concelebratio, & pro ea gratiarum actio, & cultus quidam divinus esset. Et hæc est propriissima, & unica ferè causa, ob quam cæremonia ista a Christo instituta fuit, & omnibus ejus discipulis perpetuis temporibus, usq; ad Christi adventum ideò præscripta, quia causa, cur celebrari debeat, nempe solennis & publica commemoratio mortis Christi, perpetuò etiam usq; ad adventū ejus duratura est. Præter hanc, quicunq; aliam sequuntur, ii vel in idolatriam, vel graves alioqui errores, ut incurrant, necesse est. Sed non est hîc de eo dicendi locus. Nobis id nunc propositum est, ostendere, actionem istam, quantumvis cęremonialem, dignam tamen esse, quę pro divina habeatur. Quod quia effectum esse credimus, (quomodo enim

Finis cœnæ Dominicæ.

1. Cor. 11. 24.

Matth. 26, 26, 28

Exod. 12. 11.

non

non sit divinum, quod ad veram Dei & Iesu Christi gloriam pertinet?) jam ad alia pergere, compendiosa, quam proposuimus, tantæ rei tractatio requirit.

CAP. VII.

De promisso vitæ æternæ.

ABsolutis igitur D. Iesu Christi præceptis, & ostensa ex illorum summa perfectione & divinitate, promulgatoris eorum etiam singulari divinitate, veniamus ad promissa, quæ munere D. Iesu Prophetico continentur, ut ex his etiam divinitas D. Iesu appareat, qui ea revelavit.

Sunt autem duo potissimùm promissa, quæ D. Iesus nobis revelavit. Alterum est vitæ æternæ: Alterum Spiritus Sancti.

Promissa Evangelii duo.

Vitam æternam promissum esse Evangelii proprium, quantumvis hodie paucissimi id intelligere videantur, adeò veritati consentaneum est, ut, aliquid non minimum, ad veram Domini Iesu & muneris ejus cognitionem, deesse illis jure affirmari possit, qui hoc vel ignorant, vel de eo dubitant. Quod duplici modo fit: nempe, dum semel affirmatur, Adamum creatum fuisse immortalem: & iterum, dum affirmatur, eandem vitam æternam in veteri etiam fœdere promissam Dei cultoribus fuisse. Quomodo enim id Evangelii proprium esset, quod vel in Adamo naturaliter fuerit: vel aliis ante Dominum Iesum revelatum, & cognitum fuerit? De Adamo, eum immortalem creatum non fuisse, res apertissima est. Nam ex terra creatus, cibis usus, liberis gignendis destinatus, & animalis ante lapsum fuit. Quæ omnia nihil cum immortalitate commune habent. Qui enim immortales aliquando futuri sunt, illi cælestes erunt, cibis non utentur, nec uxores ducent nec nubent, & spirituales evadent, vel spiritus vivificantes, qualis nunc est Dominus Iesus Christus. Quod ad tempora veteris Testamenti attinet, fatentur hodie omnes Iudæi, qui legis non possunt esse non peritissimi, & ejusdem observantissimi, quosque ideò nihil prætermissuros plusquàm credibile est, quod ad legem Mosaicam ostentandam pertinere posset, quale hoc esset, si vitæ æternæ promissum in ea extaret: imò quos sibi non defuturos, nec tanta re seipsos frustraturos certum est, fatentur, inquam, omnes illi Iudæi prudentiores, nullum vitæ æternæ apertum extare in ipsorum lege, vel, ut apertius loquar, in fœdere, quod Deus cum eis per Mosen pepigit, promissum. In fœdere autem

Primum est vita æterna.

Dogmata huic veritati contraria.

Adamus non fuit creatus immortalis.

1. Cor. 15. 47. Gen. 1. 28, 29, & 2. 7.

1. Cor. 15. 49. 1. Cor. 6. 13. Luc. 20. 35.

In veteri fœdere non extat promissio vitæ æternæ.

tem id contineri necesse est, & non alibi, quod ad omnes Iudæos in universum pertineat. Quæ igitur hæc amentia est, Christianos, quorum hoc minus interest, quàm Iudæorum, an in veteri Fædere promissum extet vitæ æternæ: imò quorum interest, Christi Domini sui, & suæ etiam præ populo Israelitico præstantiæ rationem habere, velle tamen ex sacris litteris veteris Testamenti probare, quòd Deus in illo veteri fædere vitam æternam promiserit? Quod verò de fædere diximus, in quo oporteat contineri tale promissum, si ad omnes debeat pertinere, id ideò fecimus, ne scilicet quis producat quædam ex Prophetis veteris fæderis loca, quibus istam rem probare aut confirmare velit. Nam, utut id plausibile foret: non tamen sufficeret ad probandum id, quod in controversia est. cùm certum sit, non ita ad omnes pertinuisse, vel etiam pervenisse voces Prophetarum, quemadmodum ad omnes pertinebat & pervénit vetus fædus. Quanquam nos persuasi sumus, nec in ipsis etiam Prophetarum scriptis, ullum extare apertum promissum vitæ illius beatæ & immortalis, cujus toties repetita promissio in sacris literis novi fæderis inculcatur. Sed nolumus hac de re nunc disputare: demonstrare tantùm voluimus brevissimè, Domino Iesu soli & primo acceptum esse ferendum, quòd promissionem & spem certam vitæ æternæ habeamus, unde appareat, nostros cætus, licet Christum blasphemare dicantur, rectius hac in parte eum cognovisse, quàm omnes alios Christiani nominis professores. Nostri enim cætus confitentur, & demonstrare parati sunt validissimis testimoniis & rationibus, Iesum Christum primum & solum tantæ rei fuisse præconem. Hinc illa: *In eo* (Christo) *illa vita erat.* Quænam verò illa vita sit, idem Iohannes explicat, dum alibi ait: *Hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus, Et hæc vita in filio ejus est:* Hinc D. Paulus, de Christo loquens, ait: *Qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam, & incorruptionem in Evangelio:* Hinc Christus dicitur habere verba vitæ æternæ: Hinc fædus, cujus Christus mediator est, dicitur in melioribus promissis sancitum esse: Imò ipsa hæc est Evangelii periphrasis, quòd superintroductio spei melioris appellatur, & hoc ipso legi opponitur. Et quid multa? Propter hoc ipsum Iesus Christus seipsum vitam & resurrectionem appellavit, quia scilicet primus utrumq; hoc beneficium mundo exhibuerit, & tandem credentibus daturus sit: quemadmodum etiam propter hoc ipsum veritatem sese appellavit, quia primus veritatem illam cælestem hominibus annunciârit. Tantum igitur bonum, quod solum divinum est, & divinum appellari meretur, quia nemo omnium unquam aliis revelavit & promisit, præter Iesum Chri-

Ioh. 1. 4.
1. Ioh. 5. 11.
2. Tim. 1. 10.
Ioh. 6. 68.
Heb. 8. 6.
Heb. 7. 19.
Ioh. 11. 25.
Ioh. 14. 6.

Christum,quis eum divinum esse dubitet? vel quis potius divinitatem ejus non admiretur, & præ admiratione ejus totus non obstupescat?

Nolimus autem quenquam opinari,nos,dum istud de Christi præstantia dicimus,negare,fideles illos Dei sub veteri fœdere cultores, notitiam aut spem ullam vitæ æternæ habuisse. Qui enim credit Deum esse, hunc etiam credere necesse est, vitam esse æternam. Hanc enim Deus vivit. Rursus verò,quomodo homo non speret id, quod non potest esse non desiderabilissimum homini mortali & corruptioni obnoxio? Scitè enim illud dictum est: Immortalitatem quia maximè cupimus,Diis eam invidemus immortalibus. Quid deniq; est, quod videatur verisimilius, quàm Deum,hominibus se timentibus,daturum æternam vitam, præsertim si eos in hac vita miris modis affligi patiatur, & id eis non largiatur, quod in veteri fœdere cultoribus suis promisit? Præterea extabant aliqua ejus rei indicia, raptus scilicet Enochi ante latam legem,& Eliæ post latam legem in cælum translatio. Quæ, si nihil aliud, saltem hoc, hominibus probrioribus & divinarum rerum studiosioribus suadere poterant,fieri posse,ut homo mortalis immortalem vitam consequatur. Non negamus igitur, homines pios semper sperasse vitam æternam, & eandem cupiisse: sed in ea tota versatur res, quòd affirmatur,istud bonum vitæ æternæ, nec fœdere inclusum, nec usquam populo apertè promissum fuisse. Spes omnis illorum conjecturis & consideratione justitiæ Dei nitebatur: At nostra nititur Dei promissis, sæpissimè iteratis & firmissimè confirmatis, ita ut in Deo esse dicatur: & Apostolus, suam spem de resurrectione, quam Iudæos expectare ait,in Deo sitam esse glorietur.

> Sub veteri Fœdere cognitio fuit & spes esse potuit vitæ æternæ.

> *1.Ioh.3.3.*
> *1.Petr.1.21.*
> *Act. 24. 15.*

Et tamen rursus,ne quid dissimulemus, firmiter statuimus, etiamsi promissio nulla aperta extet in veteri Fœdere vitæ æternæ: eam tamen aliquando datum iri omnibus illis, quicunq; Deo unquam confisi sunt, & eidem obediverunt. Hoc autem totum didicimus, aliquo modo ex eo,quòd nihil impedit,quominus Deus id etiam det alicui,quod ei non promisit: quemadmodum etiam Ethnicis datus est Messias, & per eum salus, licet apertè illis promissus non fuerit, quin imò,ut Apostolus loquitur, olim spe promissionis caruerint. proprium enim Dei est, plus dare,quàm promisit: maximè verò didicimus illud ex certis quibusdam argumentis, quibus Dominus Iesus usus fuit ad demonstrandam resurrectionem hominum justorum, Abrahami, Isaaci,& Iacobi,unde etiam de aliis eorum similibus, idem statuere jure possumus. In qua tota re tamen, nisi ea nobis a Christo digito quasi ostensa fuisset, proculdubio caligaremus, & verè cæcutiremus.

> Vita æterna datur etiam illis, quibus promissa non fuit.

> *Eph. 2. 12.*

> *Matth.22.31.*
> *Luc. 20. 37.*

Quòd si quis quærat, cur Deus non omnibus illis vitam æternam revelârit & promiserit, quibus eam datur⁹ est? Huic respondemus, Deum, præterquam quòd, cur aliquid faciat, vel non faciat, nemini rationem reddere tenetur, voluisse, ut omnibus sufficientissimè constaret, vitam æternam non esse naturale aliquid, nobiscum natum, sed merum purum Dei beneficium, ut tantò etiam magis ab hominibus appeteretur, & in majori precio esset. Ad id autem efficiendum hunc Deus pro sua profunda sapientia modum elegit, ut homines id planè lateret per tot secula, nec cuiquam certò constaret, eam datum iri homini mortali, ut ita vel ex hoc beatitas eorum, qui hiscé ultimis seculis vixerunt, apertè colligi possit, qui, ut Christi verbis utamur, videant & audiant ea, quæ multi reges, prophetæ & justi videre & audire cupierunt, nec tamen ea vel viderint, vel audierint. Secula illa omnia, quæ Christi adventum in mundum antecessere, infantia mundi fuêre. Ergò ut infantes Deus etiam omnes illos tractavit, qui tunc temporis fuêre; (infans autem licet hæres sit, nihil differt a servo) promissa scilicet terrena tantùm eis dando: At secula hæc, quæ a Christi in mundum adventu adhuc labuntur, secula sunt ultima, &, ut ultima, sic etiam perfectissima & plenissima, & fines, hoc est, perfectiones sęculorum. In hæc igitur Deus reposuerat tanti boni, vitæ æternæ, revelationem, quæ est propria Evangelii promissio, quemadmodum benedictiones terrenæ, propria fuerunt legis promissio.

Matth. 13. 17.
Luc. 10. 24.
Gal. 4. 1.
Heb. 1. 2.
Gal. 4. 4.
1. Cor. 10. 11.

Evangelium promittit etiam bona terrestria.

Quanquam ad Evangelij præstantiam ostendendam notandum est, non tantùm in hoc id præstare legi, quòd Evangelium cælestia & æterna bona promittit, quæ lex non promittebat: verùm etiam, præter illa cælestia & æterna, non negat hęc terrena & temporalia, quæ lex promittebat. Habet enim promissionem pietas Christiana hujus & æternæ vitæ. Promittit igitur Evangelium tantum bonorum terrenorum & temporaneorum, quantum nobis ad vitam hanc sustentandam satis est; & quodcunq; veri commodi aut jucunditatis, ex terrenis & temporaneis rebus, sperari potest, id totum concessit generaliter Deus omnibus, qui in Christum credunt. Quod verò tantum nobis bonorum terrenorum non promittit, quantum lex, hoc ipsum, beatitatis nostræ particula vel causa quædam ad eam adjuvans, censendum est. Cultus enim Dei, præsertim is, qui in novo fædere nobis præscribitur, cum possessione bonorum, quæ ad vitam sustentandam necessaria non sunt, difficulter convenit; &, si ea non necessariò vitã æternam tollit, saltem difficillimum ad eam aditum facit. Dat igitur, vel, ut ipse Dominus loquitur, adjicit Deus omnia ista eis, qui ex animo regnũ Dei & illam justitiam

1. Tim. 4. 8.

Quatenus ista promissio extendatur.

Mat. 19. 23, 24.
Matth. 6. 33.

ſtitiam ejus quærunt. Quòd ſi verò cui Deus iſta bona terrena, quæ E-vangelium promittit, non dat, vel etiam data iterum ei adimit, hic tantùm abeſt, ut infelix propterea cenſendus ſit, ut potiùs beatum ſe prædicare poſſit. Compenſabitur enim ei id omne abundè, uno illo vitæ æternæ præmio, quod tanti precii eſt, ut Deus, ſalvâ juſtitiâ, potuerit iis omnibus, quibus ſummam affluentiam bonorum terrenorum in lege promiſerat, ea denegare, propter hoc ſolùm, quia ſcilicet vitam eis æternam dare decreverat, licet eam illis non promiſiſſet: nedum ut grave videri debeat, ſi Deus Chriſtianos, quibus bona terrena parciſſimè promiſit, egeſtate exploret. Videat nunc, & conſideret pius lector, quomodo omninò incomparabile bonum ſit vita immortalis, & hinc eum divinum eſſe agnoſcat, qui primus hanc mundo revelavit, &, ut prægnante illa Iohannis voce utamur, enarravit, hoc eſt, diſertiſſimè & apertiſſimè abſq; umbris & involucris prædicavit, & ſæpiſſimè, imò quotidiè & continenter per aliquot annos prædicando iteravit, cujus rei cauſâ etiam Dominus ipſe dixit: *Ecce hîc plus eſt, quàm Salomon; Ecce hîc plus eſt, quàm Ionas.* Salomon enim terrenam tantùm ſapientiam docere alios poterat; verè cæleſtem nullo modo: Ionas verò minas ſolas, eaſq; ſemel tantùm prædicabat.

Ioh. 1. 18.

Matth. 12. 41. 42.

Et certè, quanta ſit hujus rei, quòd tantum bonum hominibus annunciavit Ieſus Chriſtus, præſtantia & divinitas, ex eo conſtare unicuiq; poteſt, quòd Chriſtus Ieſus, oſtenſurus, ſe Iohannis Baptiſtæ teſtimonio amplius non indigere: ſed jam alia extare, quæ cuivis fidem facere poſſint, eum eſſe illum, qui venturus erat, tàm ejus, quod legati Iohannis audire poterant, nempe doctrinæ, quàm eorum, quæ tunc videre poterant, nempe miraculorum, (de quibus poſteà dicemus) meminit; & ex eo etiam, quòd pauperibus, (hoc eſt, ſi Dei voluntatem reſpicias, hominibus mortalibus & peccatoribus: ſi effectum, ex animo humilibus,) Evangelium, hoc eſt, illa promiſſio vitæ æternæ, annunciatur, colligi vult, ſe eſſe Chriſtum illum venturum. Nam neminem alium decebat, tantæ rei annunciatorem eſſe, præter promiſſum Meſſiam: & jure is Meſſias & Servator mundi habendus eſt, cui tanti boni (quod omnem humanum intellectum ſuperat) annunciationem creditam eſſe, conſtabat. Sed nunc pergamus ad alia.

Matth. 11. 4.

CAP: IIX.

De Promisso Spiritus Sancti.

ADhuc de priori promisso, Evangelii proprio, sermonem habuimus: Nunc ad alterum transimus, quod diximus esse promissum Spiritus sancti. Quod promissum quale sit, ut tantò rectiùs intelligatur, operæ precium est probè attendere, quid sacræ literæ, præsertim verò scripta novi Fæderis, per hanc vocem, Spiritus sancti, intelligant, ne diversa vocis significatio rei etiam ambiguitatē pariat.

Prima significatis vocis Spiritus Sancti.

Significat igitur primùm vox ea Spiritus sancti, propriè eam Dei virtutem, quâ res, quibus cum ea communicatur, ab aliis quasi separantur, & ita sanctificantur. Ob quam causam etiam ipsum Evangelium & ejus annunciatio, Spiritus Dei appellatur, ut, cum Apostolus dicit, ea, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, & quæ in cor hominis non ascenderunt, quæ scilicet Deus præparavit diligentibus illum, ea (inquam) Deum revelasse per spiritum suum. Ea enim, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis descenderunt, nihil aliud sunt, quàm ipsa vita immortalis, & via eam consequendi. Certum autem est, ea per Evangelium esse revelata, ut apertè testatur locus suprà a nobis citatus, in quo Apostolus ait, Christum vitam & immortalitatem illuminasse per Evangelium. Certum igitur similiter est, Evangelium appellari spiritum Dei. Ob quam causam etiam Divus Paulus, seipsum & alios Apostolos, appellat ministros novi Testamenti, non literæ, (legem, ut ex sequentibus videre est, intelligens) sed spiritus. Paulus autem fuit minister Evangelii. Imò, infra in eodem cap: ait: *Dominus est spiritus*, intelligens per Dominum, eum qui κατ' ἐξοχὴν in novo fædere sic appellatur, Iesum Christum. Is enim est nobis unus Dominus. Per Iesum Christum verò μετωνυμικῶς doctrinam ab eo traditam, nempe Evangelium, quemadmodum ver: præcedente, per Mosen, legem per eum traditam intelligit, dum ait: *In hunc usque diem cum Moses legitur*, &c. Hinc etiam ait idem Paulus: *Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto.* Quod certè idem est, ac si dicat, neminem agniturum, Iesum esse Dominum, nisi per Evangelium Iesu Christi id ei reveletur, ut locus ipse id satis apertè docet. Opponuntur enim ista verba præcedentibus, in quibus Paulus Corinthiis in mentem revocat eorum infelicem conditionem, in qua hærebant, dum adhuc erant ethnici, quòd scilicet tunc ad simulachra muta, prout ducebantur, abducti fuerint. Ergò sequentia verba conditionem eorum, in quam translati deinde fuerunt, significare necesse est. Ea autem

1.Cor. 2.9. — *2.Tim. 1.11.* — *2.Cor. 3.6.* — *v. 17.* — *1.Cor. 8.7.* — *1.Cor. 12.3.*

tem conditio est, quòd Evangelium Domini Iesu, & per illud Deum & & ipsum Iesum Christum cognoverant. Hinc deniq; de illis, qui Christi Evangelium audiverunt & receperunt, dicitur, eos esse in spiritu, & spiritum Dei in eis habitare, quantumvis fieri possit, ut illi, suâ tamẽ culpâ, pereant, si scilicet secundum illum spiritum non vivant, ideoq;, ut secũdum illum vivant, ibidem Apostol⁹ summoperè adhortatur Romanos.

Rom. 8. 9.

Sic verò visum est Deo appellare Evangelium, nomine Spiritus Dei vel Spiritus sancti, primùm, quia omnia ea, quæ in Evangelio continentur, non sunt commenta humani ingenii, nec in captum hominis, quantumvis prudentissimi & sagacissimi cadunt: sed a divino pendent afflatu, qui cum hominibus per revelationem communicatur. Hinc illud Pauli: *Animalis homo* (hoc est, homo naturaliter consideratus) *non percipit*, hoc est, non est tantæ sagacitatis, ut possit a seipso indagare & expiscari, *ea quæ sunt spiritus Dei*, hoc est, vitam æternam, & in primis viam ad eã perveniendi, quod utrũq; Deus hominibus in Evãgelio revelavit. *Stultitia enim illi est*, non quidem simpliciter vita æterna. hanc enim nemo non expetit: sed via, quam Deus monstravit hominibus eam certò consequendi. Nec immeritò quidem. Cùm enim nulla religio & cognitio Dei sit naturalis, sed opus sit eam alicui divinitùs revelari, quomodo ea religio & cognitio Dei, quam Evangelium proponit, quæ est omnium perfectissima, naturalis esse, & ab humano cerebro dependere dici potest? Tanta est enim præstantia & sublimitas promissorum Evangelicorum, ut ne acutissimum quidem hominis ingenium tantam sibi salutem vel imaginari ausum sit, nedum eum sperare potuerit: Tanta etiam præceptorum Evangelicorum sanctitas est & puritas, ut omnes omnium probissimorum hominum, nedum mores & actiones, sed & cogitationes, quas de benè vivendi ratione concipere ipsi, & aliis proponere potuissent, longissimè superet. Qua de re jam anteà dictum aliquid est.

Cur Evangelium Spiritus appelletur.

1. Cor. 2. 14.

Deinde ob hanc etiam causam Evangelium Iesu Christi, Spiritus Dei vel Spiritus sanctus appellatur, quia ejus promissa & præcepta propriè spiritum nostrum & mentem respiciunt & afficiunt, & eundem etiam Deo consecrant, & ex hominibus carnalibus spirituales efficiunt. Sola enim mens nostra sentit & sapit, quid sit immortalitas: caro & corpus nostrum ad ista stupidum & quasi truncus est. Quæ verò aliæ sunt voluptates, ad illas summâ vi rapitur, & eas avidissimè expetit, & seipsam eis explet & recreat. Sola etiam mentis illustratio tantã pietatem producere potest, & ita animam & corpus Deo mancipare, ut nihil aliud agant, quàm quod voluntati ipsius sit maximè consentaneũ.

Spūs ὁμωνυμία

Deniq; etiam ob hanc causam, Spiritus nomine Evangelium Iesu Christi appellatur, quòd non tantùm facienda præcipiat: verùm etiam vires ad ea, quæ præcipit, exequenda suppeditet. Hinc Apostolus ait: Literam occidere, Spiritum vero vivificare, per literam, legem; per Spiritum verò, Evangelium intelligens, ut ipse locus testatur. Legem appellat literam, quia tantùm præcipiat multa facienda. Occidere eam ait, non per se, nam respectu divini decreti data erat ad vitam: sed per accidens, nempe respectu infirmitatis humanæ, quæ, quia perexiguis a lege juvabatur promissis, non poterat præstare id, quòd lex præcipiebat, & ita mortem ex Dei decreto consequi necesse fuit. Evangelium autem Spiritum appellat, quia divina in eo promissa proponantur. Vivificare autem illud ait, quia ista promissa plurimùm juvant ad præstanda Dei præcepta, & ita vitam ex decreto Dei consecuturã, pariter certum est.

2. Cor. 3. 6.

Rom. 7. 10.

Altera significatio vocis Spiritus sancti.

Deinde verò Spiritus sancti voce, notatur insigne aliquod donum, quod iis, qui Christi doctrinã sibi annunciatam recipiunt, & eidem parêre conantur, a Deo datur, quo illi sanctificantur, hoc est, ab aliis omnibus, qui Christi doctrinam sibi annunciatam repudiant, & eidem obedire nolunt, separantur. Illud autem donum duplici modo, sub ipso novo fœdere, consideratur. Aliud enim est, quod ad certum tantùm tempus duravit: aliud perpetuum, & hoc quidem invisibile est: illud verò visibile fuit.

Dona Spiritus sancti temporaria.

Donum Spiritus sancti, quod ad tempus duravit, continebat illa stupenda miracula, & alias miraculosas operationes, quæ primitùs contingebant generatim iis, qui in Christum crediderant. Erant enim alii vates, alii linguarum periti, alii sanationis dono præstabant, & plæriq; miraculis celebres erant. Quade re videantur in primis c. 12. & 14. prioris ad Corinth. Epistolæ. Cujus Spiritus primitias, hoc est, partem potiorem & primam, consecuti erant Christi Apostoli, tanquam duces istius militiæ Christianæ, & fundatores Ecclesiæ. Quanquam istæ primitiæ Spiritus, quibus Apostoli præditi erant, ad alterum etiam illud Spirit⁹ sancti donum, invisibile scilicet & perpetuum, referri possunt. Nam & in eo procul dubio, ut primi, sic præcipui omnium Apostoli erant, de quo deinde dicemus.

Rom. 8. 23.

Cur dona Spiritus sancti aspectabilia cessârint

Priùs enim id expediemus, cur Deus ista dona Spiritus sancti aspectabilia, ad tempus tantùm durare voluerit, ne quis fortasse minoris nunc faciat Christianam religionem, quàm eam fieri par est, propter hoc ipsum, quòd donis istis aspectabilibus hodie caret. Tantum autem abest, ut propterea religio Christiana minoris fieri debeat, ut potiùs hinc ejus summa præstantia necessariò appareat iis, qui oculos mentis

a Deo illustratos habent. Erant enim istæ miraculosæ operationes fulcrum quodam modo, quo recens revelata Christi doctrina & religio fulciebatur, ne propter suam novitatem apud homines, qui externis magis semper moventur, quàm internis, contemtibilis esset. Quemadmodum etiam vetus illud fædus, tot apparitionibus, tot miraculis, & aliis rebus similibus subinde propterea confirmabatur, quia scilicet imperfectum esset, & facilè ad illud spernendum adduci potuissent homines, nisi subinde his confirmationibus suffulti fuissent. Postea verò quàm ista novitas Christianæ religionis cessavit, & homines paulatim, divinissimis, quibus ea nititur, fundamentis assueverunt, & ita doctrina jam satis superq; confirmata fuit, voluit ipse Deus, ut ista omnia miracula & miraculosæ operationes cessarent. Requirebat hominum infirmitas, ut ad tempus novitas Christianæ religionis eis commendaretur: Rursum requirebat Christianæ religionis perfectio, ut non perpetuò istis niteretur fundamentis, quasi per se tantas non habeat internas rationes, quæ homines probos, ad eam avidissimè amplectendam & constantissimè retinendam, permovere possent. Noluit Deus ab initio nimium aliquid ab hominibus postulare, ut tàm perfectæ religioni, absq; evidentibus & palpabilibus argumentis, fidem adhiberent. Probè enim Deus sciebat, illud superare humanam infirmitatem: Noluit autem vicissim Deus perpetuò ea argumenta extare, quæ homines quodammodo cogerent, ut, licet nullo pietatis affectu ducerentur: tamen miraculorum impetu, & vitæ æternæ, quæ annunciabatur, nimia cupiditate, raperentur ad fidem Christo habendam: sed iis sublatis, ea tantùm restare voluit, quæ non omnibus in universum, sed solis tantùm probis & sanabilibus, & ad vitam æternam aptis, satis essent ad fidem in Deo per Iesum Christum collocandam, quæ, qualia & quanta sint, deinceps, cum de confirmationibus doctrinæ Christi agendum nobis erit, recensebimus. Itaq;, ut hîc Christi verbis utamur, Beati quidem erant omnes, qui tunc credebant, cùm miracula & aliæ operationes divinæ inter homines durabant: at multò beatiores sunt illi, qui nec Christum nec miracula viderunt, & tamen crediderunt. Et certè plures hominum myriades in Christum & olim credidisse, & nunc credere, qui nulla unquam miracula externa viderunt, quàm fuerint eorum, qui ea viderunt, plusquàm verisimile, imò ipsissima veritas est. Quod ipsum rursus mirificissimi miraculi loco ducendum est, nempe absq; externis ullis auxiliis, qualia fuêre olim miracula, tàm perfectam religionem & olim susceptam esse, & hodie etiam a tot hominum millibus foveri. Et hæc quidem quasi obiter dicta sunto, infrà enim denuò aliquid hac de re dicendum erit.

Ioh. 20. 29.

Spūs ὁμωνυμία.

Hoc autem significatum vocis Spiritus sancti, de quo hactenus disseruimus, nondum id est, de quo sermo noster institutus est, quia scilicet nec universale nec perpetuum erat illud; nec signum omninò certum & indubitatum erat, veri discipuli Iesu Christi, istâ potentiâ præditum esse, cum non minus etiam quandoque improbis, eadem concederetur, qui scilicet Christi nomen profitebantur, ut vel hinc augusta ejus religionis magnificentia omnibus elucesceret, quæ non tantùm iis, qui eam reipsâ receperant, verùm etiam illis, qui oretenus tantùm eam profitebantur, tantum concederet donorum planè divinorum. *Multi enim*, ait Dominus, *dicent mihi in illo die: Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus: & in nomine tuo multas virtutes fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos, discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.* Quanquam rursus omnino credibile est, istam virtutem ademtam fuisse illis, qui planè essent insanabiles, ut iterum hinc appareret Christi doctrinæ præstantia, quòd scilicet, quantumvis Deus magnifaceret confessionem religionis Christianæ in hominibus: tamen ea non sufficeret ad salutem, sed requireretur præterea ipsissima pietas. Videndum est igitur, quodnám sit illud Spiritus sancti donum, de quo hîc nominatim loquimur.

Matth. 7. 22. 23.

Necessariam esse doctrinam de Spiritu Sancto.

Matth. 28. 19.

Donum verò hoc Spiritus sancti inaspectabile & perpetuum quid sit, certè operæ precium est diligentissimè indagare. Nec enim frustrà jussit Christus baptizare eos, qui discipuli sui futuri essent, tàm in nomen illius Spiritus sancti, quàm in nomen illius Patris, & illius Filii: Imò hinc apertissimè constat, tàm necessariam esse doctrinam, quæ est de Spiritu sancto, generaliter accepto, quàm eam, quæ est de Patre & Filio. Quàm autem sit necessaria doctrina de Patre & Filio, vel hinc apparet, quòd in cognitione Patris, qui est ille solus verus Deus, & Filii, quem scilicet ille misit, vita æterna, Christo ipso teste, consistit. Cognitionem autem Patris & Filii, non nisi per doctrinam contingere, omnes confitentur.

Ioh. 17. 3.

Quid sit Spiritus Sanctus qui est promissum novi fœderis.

2. Cor. 1. 22. & 5. 5. Eph. 1. 14.

Sic igitur statuendum est, Spiritum illum sanctum, qui est promissum novi fœderis proprium, nihil aliud esse, quàm spem vitæ æternæ nobis a Deo promissæ, quam in animis nostris sentiamus, certam & firmam. Propterea enim appellatur spiritus ille pignus, vel pignus hæreditatis nostræ, & simul de eo dicitur, quòd in animos nostros infundatur.

Extare autem tale promissum, quod omnibus in universum & singulis, qui in Christum credunt, sperandum sit, apertissimè docent illa

Christi

Christi verba: *Si vos, mali cum sitis, nostis bona dona dare filiis vestris, quantò magis Pater vester de cælo dabit Spiritum sanctum petentibus se?* Quod quidem promissum in veteri fœdere omnibus propositum fuisse, nemo, opinor, affirmabit. Vbi enim apud Mosen tale quid legitur, quòd Deus, omnibus sibi obedientibus, Spiritum sanctum daturus sit? Et certè, si tunc Spiritus sanctus promissus & datus fuisset omnibus, non ita impossibile fuisset, ut lex Dei perfectè observaretur. Quod tamen impossibile fuisse, abundè testatur Divus Paulus cap:7. & in initio cap: 8. epist:ad Romanos.

Luc.11.13.

Vbi extet promissio Spiritus sancti.

In veteri Fœdere non extabat promissio Spiritus sancti.

Non debet autem aliquis suspicari, nos negare, Deum multis fidelibus Spiritum suum sanctum dedisse sub veteri etiam fœdere. Is enim, qui sic suspicaretur, graviter erraret. Credimus Deum dedisse spiritum suum multis: sed non omnibus legi obedientibus; & illis multis credimus Deum dedisse illum spiritum, ex singulari sua gratia: sed non ex promisso. Dabatur Spiritus sanctus Prophetis & regibus piis, partim ut futura prædicerent, partim ut alios ad legem Dei observandam tantò acriùs extimularent, partim denique ut legi Dei, quantum quidem humana fert imbecillitas, parérent. Nam quod Rom: 7. legitur, illud generaliter, non autem universaliter intelligendum est; & non de eo, quod sub veteri fœdere fiebat a quibusdam: sed quod vi veteris fœderis fiebat, accipiendum. Potuit autem Deus semper, præter id, quod in fœdere continebatur, facere, quodcunque volebat: At nunc ea res, omnibus & singulis, qui in Christum credunt, promissa est. Sed ad rem. Dicimus igitur, Spiritum sanctum nihil aliud esse, quàm certam & firmam spem vitæ æternæ.

Quantumvis enim certum sit, homines per ipsam auditionem Evangelii spem vitæ æternæ concipere posse: (cur enim in Evangelio vita æterna promitteretur, si homines ex ejus prædicatione spem ejusdem concipere non possent?) tamen vicissim certum esse videtur, ad gignendam istam certam & firmam spem vitæ æternæ, adeò ut quis vi illius, nihil non facere & pati Christi causâ, possit & velit, omninò requiri, ut ista promissio, in Evangelio externo modo annunciata, interno modo a Deo in cordibus nostris confirmetur. Nimis enim sublimia sunt, quæ Christus nobis promittit: ut etiam nimis sunt vires nostras superantia, quæ præcipit.

Cur necesse sit Spiritum S. promissum esse.

Nec statuendum est, omnibus illis, quibus Evangelium annunciatur, statim etiam donari hoc alterum Evangelii promissum: sed observandum est, hanc esse inter utrumque promissum differentiam, quòd, licet Evangelium utrumque hoc promittat: tamen non omnibus simili

Spiritus sanctus non datur, nisi obedientibus Evangelio.

DE Spu S.

mili modo. Nam prius promissum vitæ æternæ, omnibus contingit, ad quorum aures pervenit Evangelium,& qui illud recipiunt, ita, ut illud totum a Dei potiùs voluntate, quàm ab ullo studio hominum pendeat: Hoc verò alterum Spiritus sancti promissum, contingit tantùm illis, qui Evangelio ex animo obedierint, adeò, ut, licet ipsa obedientia donum hoc non mereatur: tamen absque obedientia antecedente nemini unquam sit eventurum. Quod ex re pari colligere facillimum est. Non dabatur Spiritus sancti donum, illud aspectabile & ad tempus durans, nisi iis, qui verè & ex animo in Christum credidissent. Quomodo igitur, hoc donum Spiritus sancti inaspectabile & perpetuo durans, daretur ei, qui in Christum verè & ex animo non credat, hoc est, ei non confidat, & obediat? Nec mirum sanè. Cur enim donum superadderetur dono absque omni urgente necessitate? Cùm non necesse habeat is, cui annunciatur Evangelium, ut interno aliquo præterea modo a Deo ad credendum cogatur; nec, ut cogatur a Deo, religio, quæ spontanea est, fert assercre, aut sentire. Nihil enim aliud, postea quàm Deus hominem antevertit annunciatione Evangelii, ad id, ut fides eidem adhibeatur, requiritur, quàm hominis voluntas, quam liberrimam Deus creavit, & semper esse voluit: At tunc, cùm quis totum se Deo permisit, & motus vitæ æternæ amore, viam pietatis ingressus est; interim verò plurima sunt, quæ eum oppugnant, & saluti ejus insidiantur, planè justitia ipsa requirere videtur, ne Deus talem in medio cursu deserat, sed omni eum ratione juvet, ut ita incœptum perficere possit.

Spiritus S. donum non necessariò semper durat in credentibus.

Videtur autem & hoc observandum, promissum quidem esse omnibus & singulis in Christum credentibus, donum Spiritus sancti; & certum esse omnibus illud dari: sed tamen non videri omninò necesse esse, ut in hominibus, quibus semel datum est, perpetuò illud habitet, & duret. Durat quidem hic Spiritus sanctus perpetuò, quatenus nemini credenti negatur: at non durat perpetuò isto modo, ut perpetuò in hominibus habitet. Imo causæ subesse videntur, cur non sit omninò necesse, ut perpetuò in iis habitet, quibus semel est datus. Primùm enim obscuraretur planè virtus prioris promissi, nempe vitæ æternæ, quæ tamen non potest efficaciâ suâ carere, propter suam singularem præstantiam & certitudinē. Si enim vulgaris boni incerta spes homines sui oblitos reddit, adeò, ut extrema perpeti, & vitam profundere paratissimi sint:

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiē fugiens, per saxa, per ignes: miles summa cū alacritate, mille molestias & ipsum vitæ discrimen adit, ut vel gloriā,

quam

quam somniat, immortalem, vel commoda huius seculi consequatur: Adeóne erimus injusti rerum æstimatores, ut illud idem summi boni certissimam spem efficere posse negemus? Potest igitur homo planè multùm præstare absq; ista Spiritus sancti singulari opera: Imò, ut, quod sentio, palàm proferam, tanta est vitæ æternæ vis, ut, si quis ex animo eam esse credat, omnia facere & perpeti possit, quæcunq; Christus nobis præcepit. Quòd verò plerìq;, auxilio præterea singulari opus habent, hoc non fit imperfectione spei vitæ æternæ, sed imbecillitate hominum. Quam quidem Deus sublevat, non aliud quid suggerendo fidelibus, præter id, quod antea audivêre ex doctrina Evangelii: sed illud ipsum in memoriam eis revocando, quod ex ea, vehementia afflictionum vel cupiditatum, extruserat. Deinde, si perpetuò homini inesset semel ei datum donum Spiritus sancti, facilè fieri posset, ut suspicaretur, se suâ id industriâ consecutum esse, nec ei id adimi posse, & ideò tantum bonum vilesceret. Voluit ergò Deus, ut subinde homines illud a se precibus exorarent, & tanquam rem rarissimam haberent carissimam, & ita semper toti a se penderent.

Vtitur igitur Deus auxilio isto suo singulari ad juvandum fideles, eo modo, quo Angelorum operâ eum uti, Sacræ testantur literæ, nempe sicut emittit, quoties opus est, angelos, ad ministerium eorum, qui salutem consecuturi sunt: Sic etiam, quotiescunq; opus est fidelibus, toties istud auxilium Deus habet paratissimum; & eo, si quid desit hominibus verè probis, illud totum supplet. Qui quidem modus, quo Deus id facit, adeò divinus est, ut nemo fando illud assequi possit: & tamen reipsâ illud dari, nemo negare potest. Videmus & experimur, homines aliàs infirmos & timidos, omnia extrema ferre & superare: audimus homines, anteà præ timore tantùm non exanimatos, intrepidè sese in extremo mortis violentissimæ agone gerere: accidit etiam nobis ipsis sæpenumerò, ut ardentiores ad omnia pietatis officia simus, quàm aliàs sumus: & tamen, quomodo illud vel nobis vel aliis accidat, nescimus. Adeò scilicet divina est, hæc nostræ sanctissimæ religionis Christianæ particula: adeò augusta in ea omnia. O divinissimnm bonum, quod religio nostra continet, omnibus, ad quorum ea aures pervenerit, promissum: o divinissimum, omnibus, qui eam receperunt, promissum auxilium. Divinissimum igitur etiam tàm divinarum rerum annunciatorem Iesum Christum. Quòd si verò hîc ostendere vellemus, Iesum Christum istius tanti doni, Spiritus sancti, solum datorem etiam, ab ipso ascensionis suæ tempore fuisse, & etiam nunc esse, bone Deus, quantò clariùs Domi-

Modus, quo datur Spiritus Sanctus, divinus.

Domini Iesu elucesceret divinitas. Sed hoc reservamus ad Christi munus Regium & Sacerdotale. Nunc ad alia, ut pergamus, tempus est.

CAP. IX.

De Christi doctrinæ & vitæ puritate.

DOcuimus hactenus Iesu Christi præstantiam & divinitatem ex iis, quæ ad ipsius muneris Prophetici unam partem pertinent, nempe ex voluntatis divinę revelatione. Nunc igitur perpendamus, quanta Christi præstantia & divinitas elucescat ex iis, quæ ad confirmationem hujus divinæ voluntatis addidit. Quòd igitur ad ea attinet, quibus divina voluntas, quam Christus annunciavit, confirmata fuit, ea sunt, primùm illius Sanctitas & puritas: Deinde potestas: Tandem afflictiones & mors. Quæ omnia, divina, & veræ divinitatis ejus certissima indicia fuisse, facilè erit ostendere.

Quænam sint cõfirmationes Evangelii Iesu Christi.

Sanctitas enim & puritas Iesu Christi, tanta fuit, ut, si doctrinam respicias, nullius erroris a quoquam convinci potuerit: si vero ipsam vitam & actiones ejus, nullum ipse peccatum commisit, nec inventus est dolus in ore ejus.

Sanctitas in Christo duplex, doctrinæ & vitæ.

Errare adeò humanum est, ut verè dictum sit, omnem hominem esse mendacem, hoc est, neminem esse, in quem cadere non possit, ut erret & fallatur. Labi verò & peccare tam est proclive homini, ut nemo omnium absque crimine fuisse in sacris literis legatur, & pro Maxima hoc ponat Divus Iohannes: *Si dicamus, quòd peccatum non habemus*, vel, ut paulo inferius ait, *quòd non peccavimus, mentimur, & non est in nobis veritas, mendacem Deum facimus*, &c. Quinetiam ipsam Angelorum naturam talem non fuisse, quæ non possit errare & labi, lapsus bonæ partis eorum, qui hodie sunt diaboli, satis superque testatur. Solum Iesu Christi individuum, homo licet fuerit, ex hisce humanis accidentibus exemtum fuit. Solus Dominus Iesus id dicere ausus fuit: *Quis vestrûm arguet me peccati?* Sola Domini Iesu doctrina talis est, in qua non tantùm nullum mendacium: sed etiam nullus error vel minimus, imò ne species aut suspicio erroris ulla demonstrari potest: nihil ei addi, nihil detrahi potest: amat in lucem produci, omnium judiciis & censuris exponi; & quò magis ea in dubium vocatur, & controvertendo teritur: tantò magis veritas ejus elucescit, & ipsa nitescit: Reliquæ doctrinæ humanæ omnes, multa continent falsa, plura dubia, plurima superflua; & quò magis in eas inquiritur, tantò incertiora apparent

Psal. 116. 11. Rom. 3. 4.

1. Ioh: 1. 8, 10.

Ioh. 8. 46.

parent earum principia. Omnes doctrinæ aliæ, multis verborum ambagibus, vix aliquid minutissimum rectè effari possunt; multùm verborum continent, paululùm rerum: Sola Iesu Christi doctrina, verborum habet paululùm: rerum plurimùm: ita, ut unum atque alterum sacrarum literarum granum, præstet ingenti palearum aliarum doctrinarum sacco. Omnes aliæ doctrinæ ita sunt comparatæ, ut aliqua earum imperfectio, & humana quædam impuritas in eis manifestè appareat: Sola Iesu Christi doctrina omnis labis expers, castissima, purissima est. Omnes doctrinæ aliæ hoc ipso se produnt, quòd sint humanæ, quòd solâ humanâ industriâ comparari possunt: Sola Iesu Christi doctrina divina est, & θεόπνευστος, ut pote quam homines, aliàs rudissimi & idiotæ, revelaverint, de quibus nulla suspicio iusta, quòd eam commenti sint, ideò esse potest, quòd omnium sagacissimi comminisci eam, quantumvis voluissent, non potuerint. Doctrina etiam legis Mosaicæ, quæ Deum autorem habet, licet & ipsa sit verissima: fuit tamen respectu doctrinæ Christi ita insufficiens, ut lumen est, quod lucet in loco tenebroso, respectu luciferi, vel ipsius solis, cùm oritur: Multa ei addidit Dominus Iesus: multa præcepit, quæ sub lege erant incognita: multa etiam interdixit, quæ sub lege liberũ erat facere, & propterea, ut cum Paulo argutemur, voluit Deus faciem Mosis esse velatam, ne filii Israel intuerentur finem abolendi, quia scilicet, si licuisset Israelitis diligentissimè inquirere in legis dogmata, proculdubio non tanti plurima fecissent, quanti ea fecêre: Nostra verò religio, cujus Dominus Iesus autor est, apertissima est, & nihil habet dedecoris: nihil, cujus aliquem pudere debeat: nihil, quod imperfectionis alicujus accusari jure queat; & nos, qui Christi sumus, facie revelata gloriam Domini speculamur, &, ut uno verbo multa vel potiùs omnia, quæ ad hanc rem pertinent, dicamus: Tanta est autoritas, tanta majestas doctrinæ Christi, ut olim apud illos antiquissimos ejus professores, præsertim verò gentes extraneas, recepta & pro divina habita sit lex Mosaica, & hodiè etiam habenda sit, propter hoc potissimum, quia scilicet doctrina Iesu Christi, quæ verissima est, eam pro vera etiam agnoscat & approbet, ita ut, quemadmodum Luna splendorem a sole: sic lex ab Evangelio Christi autoritatem suam accipiat. Quid enim? Credimusné Apostolos primitùs docuisse principaliter veritatem Evangelii ex lege Mosis, vel scriptis Prophetarum? Certè apud ipsos etiam Iudæos primùm parum conveniens fuisse videtur, id, quod præstantius est, pendere ab autoritate vilioris. Apostoli verò certè præstantius esse Evangelium & novum fædus esse affirmabant, quàm fuisset lex & vetus fædus. Deinde, quomo-

2. Petri. 1. 19.

2. Cor. 3. 13.

2. Cor. 4. 2.

2. Cor. 3. 18.

A Christi doctrina pendet autoritas legis.

quomodo id efficere Apostoli, quod volebant, potuissent? Si quidem certum est, plæraq; eorum, quæ, ad demonstrandam Christi & ejus doctrinæ præstantiam ac veritatem, ex lege & Prophetis afferri possunt, tunc demum ad rem facere, si mysticus in eis sensus consideretur. Alioquin parum profutura κατὰ τὸ ῥητὸν accepta. Sensum verò istum mysticum, an credibile est admissurum fuisse judæum, nisi aliis rationibus & argumentis, victus primùm & constrictus fuisset? Apud Ethnicos verò oleum & operam Apostoli perdidissent, si Christi doctrinæ veritatem, autoritate Mosis & Prophetarum demonstrare potissimùm voluissent. Hoc enim fuisset incerta per incerta, vel potiùs incerta per incertiora probare. Tam enim constabat Ethnico homini de lege Mosis & Prophetis, quàm de Iesu: & de illis multò minus, quàm de hoc. Fama enim Domini Iesu in mundo conversantis, mortui, & resuscitati, & recens & notissima erat: Mosis verò apud plęrosq; ne mentio quidem unquam facta fuerat. Semper autem id, quod alicui rei autoritatem conciliare debet, certius esse necesse est, eo, cui eam conciliare debet.

Non negamus adhibita etiam fuisse, ab Apostolis & aliis ipsorum cooperariis, ad demonstrandam veritatem Evangelii, testimonia sacrarum literarum veteris Fæderis. Scimus enim de tota hac re non pauca talia extare, eaq; luculentissima in veteri fædere: Sed id secundariò factum esse statuimus, (& nemini, qui rem penitiùs inspicit, improbatum id iri credimus) cùm scilicet jam fundamenta jacta essent certitudinis doctrinæ Evangelicæ, quæ omninò aliundè pendebat, quàm ex autoritate veteris Fæderis, de quo posteà dicemus; idq; apud omnes, quibus jam commendata erat Christi doctrina, maximè verò apud judæos, maximi momenti fuisse, planè verisimile est. Quis enim non miraretur eam doctrinam, quæ præter eam, quam in seipsa habet, certitudinem, ante tot etiam secula, a tam divinis viris denunciata fuerat? Sed hac de re plura disserendi nunc non est occasio. Hoc ideò tantùm adduximus, ut, quanta sit veritas verissimæ Christi doctrinæ, vel cæcus videre possit. Prodeat hodie aliquis, licet ipso diabolo astutior, & ostendat, quid jure in religione a Iesu promulgata desideret, sive is sit ethnicus, sive judæus, sive deniq; atheus: protinus apparebit, eum, nedum expugnare hanc hujus sacrosanctæ religionis arcem possit, sed ne oppugnare ita posse, ut non ridendum se & conspuendum omnibus propinet. Videat, qui velit, quid scripserint aliqui judæorum celeberrimi, quo aliquem errorem in Christi religione ostendere conati sunt; & cognoscet, quàm sint infirma omnia & puerilia, ita ut omnia illa magno animo contemnere possit homo Christianus, fretus causę suæ nimia bonitate. Quod si quis

Christi doctrina a nemine impugnari jure potest.

si quis legat, virorum de Ecclesia Christi benè meritorum, ad eadem responsiones, multò apertiùs id ita se habere, ut dicimus, deprehendet. Et tamen plerique eorum, qui hodie cum judæis rem in negocio religionis habent, non tàm nervosè eis respondent, quemadmodum par erat: quia scilicet multa Iudæis negant, quæ concedenda erant: & rursus ea concedunt, quæ neganda erant. Hinc fit, ut sola causæ bonitas eos juvet, & victores efficiat. Si verò contingeret ad istas judæorum nugas eum respondere, cui penitiora religionis Christianæ mysteria cognita sunt, ô, quantò excellentiùs divinitas ejus appareret, quæ nunc obscura quodammodo latet. Et, ut verum fateamur, vix videntur argumentorum viribus superare, nostri Doctores Christiani istos perspicaces judæos: sed vel autoritate eos premunt; vel, ut diximus, causam tam bonam tuentur, quæ perdi aut prodi non potest. Non potest quidem hodie afferre aliquid judæus, quo religionem Christianam erroris convincat: sed vicissim pauci hactenus fuêre, qui judæos ita erroris convincere potuerint, ut, quod opponerent, non haberent. Quod tamen fieri posse, planè est verisimile, imò verissimum.

Mentionem autem nominatim fecimus judæorum, quia certum est, si judæi nihil afferre possint ad reprehendendam Christi religionem, neminem alium aliquid ad id demonstrandum allaturum esse, vel afferre posse. Quid enim sunt omnes aliæ doctrinæ, respectu doctrinæ legis, quæ solum Deum autorem habuit? Qui enim extra Iudæos aliquid in hac re conari vellent, illi summam suam stupiditatem proderent: interim verò operam suam egregiè (aliud agentes) collocarent, effecturi scilicet, ut nitor & splendor religionis hujus tantò evidentiùs elucescat.

Quicquid enim istiusmodi, sive naturâ sive affectatè athei, afferre possint, id totum ex ratione pendere necesse est, siquidem sacras literas non recipiant. Quæ verò ratio humana, contra ea, quæ summa cum ratione a Christo nobis revelata sunt, aliquid valere; vel potius, quid ratio in eo, quod rationem omnem superat, & secundum quod omnem rationem conformare necesse est, valere potest? Annón est ipsissima ratio doctrina Iesu Christi? Annon cultus, quem Christus docuit λογικὸς appellatur, respectu potissimè partis cultus legalis, qui δόγματα tãtùm continebat? Quòd scilicet hic a sola legislatoris voluntate, quantumvis repugnante in multis ratione, penderet: ille verò totus rationi rectæ & sobriæ consentaneus sit? Annón Christi doctrina talis est, quam homo animalis, id est, qui præter ea, quæ hominem naturalem constituunt, nihil habet, non percipit, sed Spiritus sancti revelatione ad eam cognoscendam opus fuit?

Rom. 12. 1.

Dicam autem unum adhuc, ex quo summa divinitas & perfectio Christi doctrinæ ad oculum apparere potest: Quòd scilicet omnes illi, quicunque eam erroris alicujus insimulare ausi sunt, nunquam errorem aliquem in ipsa Christi doctrina ostendere conantur: (hoc enim nec per speciem unquam fieri potest,) sed in aliis quibusdam leviusculis rerum descriptarum circumstantiis, vel allegationum locorum veteris fœderis (ut ipsis videtur) inconvenientiis exagitandis sese macerant. Quæ omnia licet ita se haberent, ut explicari a professoribus Christi non possent: tamen talia sunt, ut neminem cordatum a retinenda doctrina illius deterrere possint; quin potiùs istius, qui ea urget, summam imprudentiam & improbitatem arguunt. Homo enim prudens & probus, rerum, quæ sibi credendæ proponuntur, corpus integrum & partes earum essentiales considerat; & si hæc inter se conveniant, satis habet ad fidem eis adhibendam, minutissima verò suo loco relinquit: At homo imprudens & improbus, minutissima quæque arripit; & propter eorum aliquam, quam præ se ferunt, erroris speciem, de capitalibus etiam articulis dubitat. Quod tamen non eò dictum esse volumus, quòd credamus, aliquid unquam afferri posse, quod religionem nostram sanctissimam, erroris ullius vel minimi, in re necessaria, convincere possit. Credimus enim & persuasi sumus, facillimè ista omnia, quæ ab hominibus istiusmodi curiosis in hac re objici possint, a viris rerum & literarum sacrarum non imperitis, dilui posse. Quanquam opera ista nimis laboriosa, parùm utilis & certè non necessaria foret. Satis enim est ad perspiciendam Christi doctrinæ veritatem, constare, ea, quæ Iesus Christus docuit, ad cognitionem Dei & suiipsius pertinentia, & ad veram pietatem spectantia, esse verissima. Quod quidem ita certum est, ut audacter dicere non vereamur, nihil neque ab homine, neque ab angelo dici posse, quod ea nedum evertere, sed ne labefactare quidem possit. Sed & de his nunc plura dicendi locus non est. Solus igitur, dicimus denuò, Iesus Christus, omnis erroris & peccati expers fuit, quod neque ulli hominum neque etiam Angelorum tribui potuit, aut potest. Dei proprium est non errare, non peccare. Divinum igitur eum esse necesse est, cui ista divina contigit proprietas. Quæ quidem in Christo tanta fuit, ut de eo jure dici possit, eum non tantùm non peccasse: verùm etiam peccare non potuisse, non tantùm eo modo, quo legimus de omnibus iis, qui in Christum credunt, eos non peccare, vel peccare non posse: sed alio multò excellentiori. Iam enim ante diximus, Maximam hanc esse ipsius Iohannis: *Si dixerimus, quòd peccatum non habemus, vel non peccavimus, mentimur,* &c. Maxima autem

Sanctitas Christi qualis & quanta.

1. Ioh. 3. 9.

1. Ioh. 1. 8, 10.

ma autem non minùs hæc eſt: *Chriſtus peccatum non fecit: In Chriſti ore dolus non eſt inventus.* Iſta igitur, quæ modo quodam loquendi de fidelibus pronunciantur, propriè de Ieſu Chriſto dici credimus. Certum enim procul dubio eſt, de fidelibus Chriſti ideò dici, quòd non peccent, quia ſcilicet peccandi habitum non contrahant, hoc enim eſt peccare: De Chriſto verò ſtatuendum eſt, eum ne unum quidem peccati actum unquam commiſiſſe. Rurſus de fidelibus Chriſti dicitur, eos peccare non poſſe, quia ſcilicet ſit contra naturam eorum id facere, quia a peccatis abhorreant, & odio habeant injuſtitiam. quomodo dicebat Petrus & Iohannes: *Nos non poſſumus reticere ea, quæ audivimus, & vidimus.* quomodo Paulus de ſe dicit: *Ego nihil poſſum adverſus veritatem, ſed pro veritate*, ut ſcilicet ſignificetur privatio non facultatis, ſed voluntatis faciendi ea, de quibus ibi ſermo eſt: At de Ieſu Chriſto ſtatuendum eſt, eum ita peccare non potuiſſe, ut fieri nullo modo (Deo ſic volente, & rem iſtam moderante) potuerit, ut in leviſſimum aliquod peccatum incideret. Præterquàm enim, quòd Spiritu ſancto abſq; omni menſura præditus fuit, cujus virtus nihil non poteſt, Deus etiam perpetuò Ieſu Chriſto præſtò fuit, & eum ita gubernavit, ut auxilium ſuum ei nunquam negaret, ne ſcilicet vel tantillum committeret, & ita committere poſſet, quod peccati loco haberetur, adeò ut regeneratio, per quam omnes alii homines filii Dei evadunt, in Chriſto nullum locum habuerit. Quod ſanè quoties apud animum meum conſidero, ita me percellit, & tantam Ieſu Chriſti divinitatem teſtatur, ut, quemadmodum nobis per omnia ſimilis, quoad naturam fuit: ſic Deo per omnia ſimilis, quoad qualitates & proprietates, fuiſſe, jure dici poſſit. Huc reſpexiſſe nos quidem credimus D. Iohannem, cùm demonſtraturus, Ieſum eſſe Chriſtum, ait, eum veniſſe in aqua, hoc eſt, cum aqua. Aqua autem eo in loco procul dubio intelligitur, non materialis: ſed per aquæ vocabulum notatur (ut & alibi in S. literis) puritas illa ſumma, quæ tàm in doctrina, quàm in vita Ieſu Chriſti apparuit, cujus etiam quædam ſcintillæ in omnibus ejus diſcipulis tunc temporis apparebant, & in omnibus hodie apparent, qui Chriſti ſunt participes. Ob quam cauſam D. Iohannes ibidem ait, eam teſtari, de re ſcilicet tunc præſenti, & adhuc durante ſe loqui, innuens.

1. Petr. 2. 22.

Act. 4. 20.
2. Cor. 13. 6.

1. Ioh. 5. 6.

Eph. 5. 26.
Heb. 10. 22.

CAP: X.

De miraculis Jeſu Chriſti.

VIdimus hactenus Ieſu Chriſti præſtantiam & divinitatem ex eo, quòd

Miracula Chi

quòd summa in eo & doctrina ejus puritas apparuerit: Videamus eandem in miraculis, quæ ad confirmationem doctrinæ illius facta sunt. Hæc autem duplici modo, nempe vel tanquam ab ipso Christo, vel tanquam a Deo, Christi tamen causâ facta, considerari possunt.

Divinitas miraculorum Christi.

Quod ad ea miracula, quæ tanquam ab ipso Christo facta, considerari possunt, attinet, tanta & tàm divina Christi in eis, dum adhuc mortalis esset, potentia apparuit, ut nihil fuerit eorũ, quæ in terra sunt, nec homines, nec ipsi etiam dæmones, quod ipsi subjectum non esset.

Christi miracula erant beneficia.

Vbi, priusquam aliud dicamus, hoc unum divinitatis miraculorum Iesu Christi indicium observandum est: Christi miracula omnia, non tantùm ita comparata fuisse, ut animos hominum perstringerent, & in admirationem sui raperent; cæteroquin nihil eis commodi afferrent, qualia sunt plærunq; ea, quæ Diaboli operâ fiunt: sed, ut appareret ea esse verè divina, ita erant miraculosa, ut singula pro beneficiis singularibus haberi possent. Hinc D. Petrus etiam ait, Iesum Nazarenum pertransisse, benefacientem & sanantem omnes oppressos a Diabolo. Nunc quanta fuerit Christi potentia, deinceps consideremus.

Act. 10. 39.

Christus omnes morbos sanare potuit.

Primùm, morbos omnes quantumvis incurabiles sanavit, adeò, ut etiam mortuos resuscitaret, & a diabolo oppressos, ejectis ex illis eo, liberaret, atq; ita verè ostenderet, se (verba sunt ipsius D. Iesu) potestatem habere, peccata remittendi in terris, hoc est, temporales peccatorum pœnas omnes auferendi. Quis verò est, cui omnes morbi & mors & diaboli cedant, præter Deum, præsertim, cùm, ut est in Sacris literis, diabolus, princeps & Deus sit mundi.

Matth. 9. 6.
Mar. 2. 10.
Ioh. 12. 31.
1 Cor. 4. 4.

Christus omnis generis miracula fecit.
Act. 2. 22.
Heb. 2. 4.

Deinde non unius, sed omnis generis miracula D. Iesus fecit, qua de causa etiam tot vocibus, virtutum, signorum, prodigiorum, exprimuntur: imò inter miracula Iesu Christi, & confirmationes Evangelii, numerantur etiam Spiritus S. distributiones, ut scilicet vera divinitas ex illis Iesu Christi appareat, qui & omnis generis miracula fecerit, & ipsa etiam dona Spiritualia, loco miraculorum, aliis, aliquo modo, dum mortalis esset: deinde perfectè, cum ex mortuis resuscitatus esset, donaverit, quod nemo, etiamsi miracula facere fortasse, Deo permittente, posset, nisi Deus, aut ab eo missus, potest.

Christus miracula fecit sola voluntate.
Gen. 1. & 2.
Psal. 33. 6. 9.
Matth. 8. 3.
Ioh. 11. 43.
Mar. 9. 25.

Tùm sanavit Christus omnes morbos, mortem abstulit, diabolos ejecit sola plærunq; voluntate. Dei est proprium, quod Moses testatur & David: *Ipse dixit, & facta sunt: ipse præcepit, & extiterunt.* Instar hujus Dei, Christus etiam, quodcunq; voluit, effecit: *Volo*, ajebat, *esto mundus*, & iam erat. *Prodi lazare; Exi impure Spiritus*, præcipiebat, & protinus ita factum est. Quam tantam potentiam agnovit in Christo Centurio

turio ille, cum diceret: *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbum, (vel verbo,) & sanabitur puer meus*, cujus etiam fide majorem se in Israële invenisse Dominus Iesus negat. Quòd verò interdum quibusdam quasi ceremoniis usus, in curandis morbis, fuisse legitur, id propter alias causas omninò factum est, quàm ut in illis aliqua vis adjuvans inesset, quæ causæ etiam ut plurimùm incognitæ nobis esse possunt: Quanquam nonnunquam satis apparet, cur iis D. Iesus usus fuerit. Cibos præterea ita multiplicavit & auxit, ut qui naturaliter vix paucis aliquot suffecturi essent, multis millibus sufficerent; & plùs reliquiarum ex illis colligeretur, quàm ipsi cibi comminuti efficere potuissent. Rebus deniq; inanimatis & ratione carentibus, qualia sunt venti & mare, minatus est, & silentium imposuit. Qualem verò, & quantum eum necesse est, (dicimus cum Christi discipulis) cui mare & ventus obediunt?

Matth. 8. 8.

Matth. 14. 16.

Matth. 8. 27.

Præterea (quod huc omninò pertinet) Christus instar Dei, omnia, quæcunq; ad munus ipsius & salutem humani generis quoquo modo pertinebant, scire potuit, ut ne abditissimi humani cordis sensus eum laterent. Quod sanè ita Dei proprium est, ut nemo, nedùm hominum, sed ne Angelorum tàm bonorum, quàm malorum exactè scire possit, quid unus homo cum animo suo cogitet. Solus Deus est, qui hoc scit: & post eum solus Iesus Christus, cui tantam Deus sapientiam concessit, tunc etiam, cum adhuc mortalis esset, ut, teste Iohanne, omnes nosset, nec opus haberet, ut quis de homine testaretur, ipse enim sciebat, quid esset in homine. Hac divina sapientia D. Iesus Nathanaëlem vidit sub ficu sedentem: hac Sathanam sicut fulgur de cælo cadentem: hac cogitationes simulatorum inspexit, & acerrimè reprehendit: hac cogitationes etiam suorum discipulorum respondendo quandoq; antevertit. Quam tantam tàm divinam sapientiam procul dubio in Christo inesse, Deus tunc etiam voluit, partim, ut hac etiam ratione munus ipsius commendatissimum esset, & homines eo, ad Christo & fidendum, & debito eum honore colendum, permoverentur. nam si quid unquam est, quod nos verè religiosos facere possit, hoc est, quòd scimus, Iesum Christum, nos & omnia nostra cogitata perspectissima habere: partim etiam, ut hominum malevolorum insidias effugere posset, ne scilicet priùs ab eis caperetur, vel aliquo damno afficeretur, quàm ipsius Dei voluntas intercederet. Nec enim hominum solâ malitiâ, sed potiùs Dei consilio & voluntate, afflictiones & mors Christi acciderunt. Nec quicquam huic obstare debet, quòd de semetipso Dominus dixit, se, cum hîc in terris esset, ignorasse diem judicii. Illud enim non erat tunc ex iis rebus, quæ

Christus animos & corda hominū novit.

Ioh. 2. 24, 25.

Ioh. 1. 48.
Luc. 10. 18.
Matth. 9. 4.
Ioh. 16. 19.

Ioh. 2. 24.

Solutio objectionis.

Matth. 13. 32.

bus, quæ ad proprietatem muneris illius Prophetici, quod tunc administrabat, pertinerent: sed totum hoc pertinet ad istud munus Iesu Christi, cujus vi factus est judex vivorum & mortuorum, nempe regium, & sacerdotale, quod simul ac consecutus est, statuendum est, eum illud etiam cognitum habere, cùm penes eum absoluta sit judicii exequendi potestas.

Christus potestatem miracula faciendi in sese habitantem habuit.

Sed & hoc addendum omninò est, quòd Iesu Christi divinitatem in hac parte omnium ferè maximè arguit: Quòd Iesus Christus, non ut alii ante vel post eum, hanc tantam potestatem ita possedit, ut illa ab eo abesse potuerit, tanquam accidens vagum; vel quòd opus habuerit, ut alii omnes, quicunque miracula unquam fecerunt, istam potestatem precibus a Deo impetrare, & eandem perpetuo studio conservare: sed, ut verus verorum bonorum Dei possessor, ita eam secum communicatam habuit, ut ipsius propria effecta fuerit, & in eo perpetuò habitârit, adeò ut Iesus Christus nunquam absque ea fuerit, sed semper eam circumtulerit; nec tunc etiam eâ caruerit, cum formâ servi sumtâ, seipsum ligandum, contundendum, conspuendum & crucifigendum tradidit. Cujus rei argumentum esse potest id, quòd, cum jam jam D. Iesum capturi adessent armati hostes, unica Christi interrogatione ita fuerunt perterrefacti, ut retrogressi in terram prociderent.

Christus potestatem miracula faciendi aliis impertiri potuit.

Matth. 10. 1.
Luc. 10. 1, 9, 17, 19.

Deniq; Iesus Christus non tantùm potestatem habuit in seipso habitantem miracula omnia faciendi: verùm etiam eandem cum aliis communicare, tunc etiam, cum adhuc mortalis esset, potuit, quod nemini Prophetarum vel Apostolorum unquam contigit. Manifestè enim legitur, Iesum Apostolis illis duodecim, & aliis 70. discipulis dedisse potestatem in omnes morbos, & ipsos etiam dæmones: & compertum est, Apostolos & illos 70. discipulos, reipsâ multa miranda patrasse in nomine Iesu Christi, adeò, ut cum gaudio ad Dominum reversi, id ei significârint, quòd etiam Spiritus immundi eis sint obedientes: & Christus ipse etiam assentiens eis dixerit, se vidisse sathanam cadentem, hoc est, cedentem ex hominibus ad præceptum & iussum Apostolorum, non secus ac fulgur de cælo cadere solet, hoc est, magno cum impetu & festinatione, nihil detrectantem vel repugnantem.

Solutio objectionis.

Itaque nihil faciunt, qui, ad elevandam Christi miraculorum præstantiam, dicunt, Prophetas etiam & Apostolos miracula fecisse: & tamen hinc non concludi, eos esse nostros Servatores. Vt ut enim alii etiam ante Dominum Iesum viri sancti miracula fecerint: tamen istud totum superant Iesu Christi miracula, tàm quantitate, quàm qualitate. Tanta enim fuit multitudo miraculorum Christi, ut unus Dominus

Iesus

Iesus plura fecerit, quàm omnes Prophetæ. Quam multitudinem volens D. Iohannes exprimere, hac hyperbolica locutione uti non dubitavit, quòd, si omnia singillatim scribenda fuissent, mundus ipse librum scriptum non comprehenderet. Tanta rursus eorundem fuit sublimitas & singularitas, ut vix aliquid cum illis, quæ Prophetæ olim ediderunt, commune habuerint. Hinc Christus hanc sublimitatem & singularitatem descripturus, ait, se ea opera fecisse, quæ nemo ante se fecerit. Quòd verò Apostoli leguntur miracula fecisse & Christi miraculis paria, vel etiam, teste ipso Christo, maiora, hoc ipsum ad nullius alíus præstantiam & divinitatem, quàm solius Iesu Christi demonstrandam pertinet. Quicquid enim Apostoli fecêre, id totum non illis, nec pietati illorum, sed soli Iesu Christo & potentiæ ejus divinæ asscribendum esse, plurima testantur sacrarum literarum apertissima testimonia: *Quid miramini,* (inquit D. Petrus) *in hoc, & quid intuemini nos, quasi nostra virtute aut pietate fecerimus ambulare hunc. Deus Abraham, & Isaac, & Iacob, Deus Patrum nostrorum glorificavit puerum suum Iesum, &c. Et in fide nominis ejus hunc, quem videtis & nostis, confirmavit nomen ejus; & fides, quæ per eum, dedit ei integram sanitatem illam in conspectu omnium vestrûm.* Idem etiam D. Petrus, sanaturus paralyticum Æneam, sic ait: *Ænea, sanat te Iesus Christus*, ut scilicet appareat, totum illum sanationis & aliarum miraculosarum operationum donum, a sola Christi potentia pependisse. Quantum igitur Dominum ipsum esse oportuerit, si tanti fuêre ejus servi?

Ioh. 21. 25.

Ioh. 15. 24.

Ioh. 14. 12.

Act. 3, 12, 13, 16.

Act. 9. 34.

Autoritas miraculorum Christi.

Phil. 2. 6.

Horum autem Christi miraculorum tanta est divinitas, ut propter illa etiam (licet non sola) Christus in forma Dei & Deo æqualis fuisse dicatur, quam deinde formam deposuit, dum ita se gessit, ac si eam omninò non habuisset unquam. Horum tanta virtus est, ut Christus ipse plùs eis tribuerit, & alios etiam plùs eis tribuere voluerit, quàm suis dictis: *Si non facio* (inquit) *opera Patris mei, non credite mihi: Si autem facio, etiamsi mihi non credatis, operibus credite, ut cognoscatis, & credatis, quia in me Pater (est) & ego in eo.* Nec enim ita poterat Christus sanctitatem vitæ suæ prædicare, ut miracula; cum illa soli Deo nota sit, utpote, quæ in corde lateat; & nimis etiam eam jactare coram hominibus vitio non careat: At opera miraculosa ita comparata erant, ut in omnium oculos incurrerent, & suspecta esse nullo modo possent. Nam in rebus naturæ limites superantib⁹ exerebantur: & in publicis plæraq; locis fiebant, ubi omnium censuris exposita erant; et si quæ privatim edebantur, ea Christus plærunq; divulgare vetuit, ne scilicet ulla fraudis suspicio subesse crederetur. Hinc etiam Christus opera sua miraculosa,

Ioh. 10. 38.

Ioh. 5. 36.

Iosa, quæ Pater ei dederat, ut ea faceret, majus testimonium appellat illo, quod Iohannes Baptista de eo ediderat: & propterea etiam credibile est, Dominum Iesum Iohanni Baptistæ, qui, cùm ipsi non liceret captivo, per suos nuncios testimonium de Christo coram populo perhibebat, quòd scilicet esset is, qui venturus erat, nec expectandum esse alium, ita respondisse: *Euntes renunciate Iohanni ea, quæ videtis, & auditis, cæci vident, claudi ambulant &c.* ut scilicet, tacitè approbata Iohannis Baptistæ fidelitate, indicaret, se aliud habere testimonium, quo doctrina & munus suum nixura essent, & tunc nitebantur, nempe miracula sua, ideoq; non admodùm opus esse testimonio Iohannis Baptistæ, ubi ipsa res testabatur, se esse Christum illum, qui venturus erat. Hinc etiam D Iohannes, cùm dixisset de Iesu Christo, quòd venerit cum aqua & sanguine, & Spiritum esse, qui testetur, (intelligẽs virtutem illam divinam, quæ in Christo habitabat, miracula faciendi,) mox addit: *Quoniam ille Spiritus est veritas*, hoc est, quia ista virtus, infallibile veritatis (Iesum scilicet esse Christum) testimonium habendum est. Et paulò inferiùs, tria illa simul repetens, quæ de Iesu testantur, Spiritum, quem anteà ultimo loco posuerat, primo loco ponit, dum ait: *Et tres sunt, qui testantur in terra, Spiritus, & aqua, & sanguis*, ut ita ostenderet, miraculorum Iesu Christi maximam vim fuisse in hac re, de qua sermo est. Hinc deniq; peccatum omnium maximum id esse Christus affirmavit, quod contra hanc tantam miraculorum suorum potestatem committebatur, dum scilicet id, quod virtute Dei fiebat, Diaboli operæ tribuebatur: & ei qui aduersus filium hominis peccaret, remissum iri; illi verò, qui adversus Spiritum sanctum blasphemaret, hoc est, ex Christi miraculis eum agnoscere nollet, quin imò ea contemneret, neq; in hoc, neq; in futuro seculo remissum iri, graviter simul & severè pronunciavit.

Mat. 11. 4.

1. Ioh. 5. 6.

Matth. 12. 31. Mar. 3. 29. 10.

Cur tot miracula Christi in Evangelio descripta.

Et certè non sine magni momenti causa, tantum historiarum de miraculis Christi, scriptioni Evangelii insertum est, ut ea, dimidiam ejus partem, si non ampliùs, constituant. Quæ nulla alia esse potest, quàm quòd omninò hæc miracula, evidentissimum veræ divinitatis Iesu Christi, dum in terris degeret, erant indicium, quod omni exceptione majus erat, & olim Iudæos gravissimè premebat, & nunc etiam ita premit, ut, declinaturi hujus tantæ rei tantam vim & tantum robur, nescio quod diabolicum Schem hamphoras Rabini eorum commenti sint, & Iesum Christum Cabalistam quendam artificiosum fuisse, impudenter (ubi id eis licet) clamitent. Quo tamen tanquam sorices suo seipsos strepitu produnt, si quis totum illud nugatorium commentum benè examinare norit. Concedunt enim (ut paucis cum eis congre-

Calumniarum Iudaicarum de miraculis Christi refutatio.

congrediamur) Iesum miracula fecisse virtute nominis divini: Sed ajunt eum illam, nescio quo modo malitioso, consecutum esse. O stupiditatem verè Iudaicam, in qua tàm pertinaciter hærere, & eam pro vera defendere nulla ratione possent, nisi divina eos ultio hactenus persequeretur, & in cæcitate invitos detineret. Tanta est hujus rei ab omni ratione discrepantia. Itané Deus Israelis deridendus & exsibilandus a populo Israelitico exponetur, cujus virtus possit ab homine seductore & sacrilego, modo nescio quo malitioso, acquiri? & non potiùs certum erit, eum, qui divina virtute præditus est, non posse eam habere, nisi ab ipso Deo? Divinæ enim potestatis & Dei nemo potens est, nec esse potest. Qui igitur divina virtute D. Iesum miracula fecisse confitetur, divinum eum hominem & verum Prophetam fuisse, quantumvis postea neget, jam planè concessit, adeò, ut cum ratione insanire videantur Iudæi omnes, qui concedunt, D. Iesum miracula, omnem naturæ cursum excedentia, divina virtute fecisse: & interim negant, eum esse verum Messiam; vel potiùs insanire eos cum ratione voluit Deus, tùm ut pœna, quâ premuntur, a Deo profecta esse appareat: tùm ut hac ratione, quia scilicet confitentur Iesum miracula divina virtute fecisse, si unquam Deus aditum ad se illis denuo præbuerit, ad eum adduci ab illis, quibus Christiana religio & mysteria illius cordi & cognita sunt, possint. Super hoc enim fundamentum faciliùs aliquid superstrui potest, si Deus de ira sua remittat: Si verò hoc etiam negarent judæi, difficilior omninò res esset persuadendi eis religionem Christianam.

Error quorũdam in modo convertendi Iudæos ad Christum.

Omninò enim statuendum est, eos in errore versari, qui credunt, alia ratione judæos ad Christum commodè & dexterè converti posse, nempe adductis testimoniis S. literarum. Quòd enim ad novi Fæderis libros attinet, quia eorum nulla est apud Iudæos autoritas, quomodo illis, ad probandum rem controversam, uti poterimus? Quòd verò ad vetus Fædus attinet, etiamsi illud Iudæi recipiant: tamen, ut suprà dictum est, ad eos ad Christum convertendos, parùm id prodesse potest, quia necesse sit, omnia ferè, quæ ibi de Christo scripta esse credimus, alio sensu, quàm verba præseferunt, nempe mystico, accipere, quem scilicet nobis Apostoli, quorum autoritas nobis Christianis aliunde commendata est, aperuerunt. Hunc verò sensum, quomodo, quæso, probabilem faciet homo Christianus homini Iudæo? Patieturné Iudæus, se doceri legis suæ verum sensum ab eo, cui lex ista tradita non fuit, & cui eam Deus non revelavit? Vnde videre est, aliam omninò viam esse quærendam, cum istis hominibus agendi, si ad religionem Christianam eos convertere velimus. Ea autem nulla alia est, quàm ut vera,

Modus convertendi Iudæos ad Christum.

vera

vera, inquam, Christi divinitas, ut ex aliis rebus, ita etiam ex divinis ejus miraculis & operibus asseratur. Eam enim, quæ hactenus a Christianis asserta fuit, quòd scilicet eum pro ipso Deo Israëlitico proclamârunt, plùs Reipub. Christianę (quòd ad conversionem Iudæorum attinet) obfuisse, quàm profuisse, ipsa res satis superq; docuit. Paucissimi enim omninò sunt, (ne dicam nulli) qui vero religionis affectu moti, abjurata religione Iudaica ad Christianam transierint: & si tamen aliqui inveniri possunt, qui solo religionis affectu id fecerunt, id ipsum perfectissimæ divinitatis doctrinæ Iesu Christi evidentissimum documentum censendum est, quòd licet nitore suo potissima ex parte careat: tamen ita illustrârit & perculerit animos istorum hominum, ut cum particula aliqua religionis Christianæ, suam, quam ab ea superari conspexerunt, commutârint. Tanta scilicet est doctrinæ Christi vis, tanta mysteriorũ ejus emphasis, ut etiam corruptissima licet, & erroribus contaminatissima, præstantior tamen sit suo modo Iudaica religione. Quòd si totus ille fulgor istius sacrosanctæ doctrinæ elucesceret, ô bone Deus, quanta cupiditas caperet homines Christianos eam fovendi & conservandi; Iudæos verò eam aliis invidendi, & eandem amplectendi? Quod tùm demúm sperandum est, cùm Christi divinitas vera illa rectiùs, & ab omnibus erroribus libera, tandem caput suum aureum ex tàm densis humanorum commentorum nubibus exeret; & cum id, quod nostris de illa ejus divinitate cætibus Deus revelavit, a pluribus recipietur. Hæc, inquam, via est vera hominem Iudæum ad Christum convertendi.

Christiana religio corrupta, præstat Iudaicæ religioni incorruptæ.

Quid enim putas, repugnaretne Iudæus D. Iesu, si crederet eum ex mortuis resuscitatum, suprà omnes cælos exaltatum, divinam potestatem habere? Non credo. Hoc verò probatum jam esse, si probetur, Iesum fuisse hominem reverâ divinum, nemo inficias ibit. Non possunt enim non esse vera, quæ homo verè divinus dicit. Dominum Iesum verò hominem reverâ divinum fuisse, equidem crediderim ostendi posse, homini Iudæo non improbo, nec judicio carenti, hoc modo: Fatentur Judæi, Deo scilicet sic providente, & rem religionis Christianæ miraculosè procurãte, (nam si id negarent, difficilior esset rei probatio) fatentur, inquam, Iesum Nazarenum olim extitisse: fatentur etiam eum doctrinam hominibus novam & singularem tradidisse: fatentur deniq;, eum ad istam doctrinam suam confirmandam miracula edidisse, quæ non nisi a divina virtute proficisci poterant, quanquam hîc multa comminiscuntur, multa mentiuntur eorum Rabini. Hîc igitur sic constringendus est Iudæus, ut aut ea neget, quæ jam concessit, hæc verò negare nullo modo potest; imò, ut ea neget, Deus non permittit: aut concedat

cedat id, quod tantoperè fugit, nempe Iesum fuisse divinum hominem. Ex quo deinde necessariò consequitur: quia is Iesus prædixit, se moriturum, & ex morte resuscitatum iri, & deinde omnem potestatem in cælo & in terra consecuturum, id ita & non aliter se habere. Quanquam alia etiam ratione probari potest homini non improbo, Iesum ex mortuis resuscitatum esse, de quo infrà aliquid dicemus.

Et hunc cum homine Iudæo agendi modum (observatis iis, quæ suprà annotavimus, & paulò post annotabimus, ad ea, quæ ab illis objici solent, responderi posse) tàm certum esse crediderim, ut etiam homini omninò atheo, & omni de religione dubitanti, modò sit sanæ & probæ mentis, nihil dubitem aliquo saltem modo persuaderi posse, non tantùm religionem aliquam esse veram, sed etiam nullam esse veriorem quàm Christianam: imò aut hanc solam esse veram, aut religionem nullam esse. Nam si fortasse is, qui atheus sit, neget Iesum unquam extitisse, is, si non improbus, saltem mentis parùm compos, censeri debet, qui scilicet id neget, quod tot hominum Christianorum myriades a tot seculis, tàm constanter confessi sunt, & etiamnùm confitentur; & cujus causâ tot afflictiones, tot mortes, & olim perpessi sunt, & hodie patiuntur, vel saltèm pati parati sunt, inter quos plurimos fuisse, & ingenio & judicio acutissimos, nemo est, qui dubitet: &, quod majus est, quod non negant illi ipsi, nempe Iudæi, quibus id ab initio hucusq; semper plurimùm obfuit, & etiam nunc obest. Quod ipsum, si scilicet hoc Iudæi negarent, in hac re non parũ esset ad fidem detrahendam religioni Christianę. Quanquam prętereà non satis esset, simpliciter tantùm aliquem omnia ista negare: sed necesse esset, si negatio ista locum habere debeat, istiusmodi hominem rationes afferre validissimas, quare tàm concordi, tàm discordium alioquin, quod ad alia omnia attinet, hominum, hac in re consensui repugnet: Quemadmodum parùm esset, si quis hodie neget, vera esse ea, quæ aliquis historicus prophanus scripsit, & ab omnibus ut vera sunt recepta, nisi etiam rationes adderet, quare id sibi negandum statueret. Sed non est nunc plura de his etiam dicendi locus. Satis est demonstrasse, quanto studio opprimere tantam Iesu Christi & muneris ejus divinitatem, quæ ex miraculis ejus apparet, gens infidelis Iudaica conata sit olim, & nunc etiam conetur.

Modus persuadendi homini atheo Christianam religionem.

Extat quidem in lege Mosis præceptum divinum, de vitando & occidendo etiam homine, qui populum Israelis a Deo abducere velit, licet miracula faciat, quod isti nequam homines, (quod eorum est implacabile adversus Iesum Christum odium) ad ipsum Iesum pertrahere

Responsio ad objectionem Iudaicam. *Deut. 13. 1.*

non erubeſcunt. Sed gravis iſta calumnia gravi etiam reſponſione digna eſſet, & fortaſſe pœnâ, ſi id lex Regia ejuſdem, cui ita iſti maledicunt, quæ eſt charitatis, permitteret. Dicimus igitur ementitum hoc eſſe, quòd Dominus Ieſus ullum hominem a Deo illo vero unquam abduxerit. Certum enim eſt, & id omnes ſacrorum Evangeliorum paginæ comprobant, Ieſum Chriſtum omnia ſua dicta & facta Deo Patri accepta retuliſſe, &, ſe ab eo totum pendere, apertiſſimè docuiſſe, gloriamq; ſe non ſuam, ſed Patris, qui eum miſerat, quærere, publicè prædicaſſe. Quid multa? Præcipuam ſuam Ieſus Chriſtus gloriam, cujus causâ omnia faciebat, in eo ſitam eſſe conſtantiſſimè affirmavit, ſi cognoſcatur, non quidem ſe eſſe illum unum Deum, qui eſt Pater, & qui Deus Iſraelitarum proprius erat: ſed ſe eſſe ab illo Deo, nempe Patre ſuo & Deo Iſraelitarum, miſſum. Velle autem, ut homines agnoſcant Ieſum eſſe miſſum a Deo Iſraelitarum, planè contrarium eſt ejus, quod objicitur, IeſumChriſtum a vero Deo ad alienos Deos abduxiſſe populum.

Chriſtus neminem a Deo abduxit.
Ioh. 5. 19. & 6. 38. & 7. 16. & 8. 28. & 12. 49.
Ioh. 10. 36. & 17. 21, 23.

Reſponſio ad aliam Iudæorum objectionem.

Quòd verò porrò, qui ſagaciores ſunt, inſtant, & dicunt, Ieſum Chriſtum ſatis id curaſſe, ut homines a Deo vero ad Deos alienos abduceret, eò, quòd legem ab ipſo Deo olim latam, bona ex parte abrogârit; & quaſi Deus, qui olim colebatur, alius eſſet, ita omnia ad cultum ejus pertinentia innovârit, hoc totum nihil eſt. Suprà enim indicavimus, & nunc hîc illud repetimus, de quo etiam fortaſſe infrà paulò plura nobis dicenda erunt, cùm de Chriſti regno ſermonem inſtituemus, falſum eſſe, Ieſum Chriſtum id curaſſe, ut vel una legis particula abrogaretur, quandiu in terris degebat, & Propheta erat. Lege enim ſarta tecta relicta, ea tantùm docuit, quę fundamentum religionis novæ futura erant, abrogationem partis legis in aliud tempus differens, cùm ſcilicet abundè manifeſtum futurum eſſet, eum eſſe Chriſtum, hoc eſt, regem populi Dei peculiarem, penes quem, tanquam novum regem, futura ſit poteſtas, populo ſuo novo novam legem ſanciendi. Locus verò ille ex Deuteronomio adductus, tantùm de Propheta loquitur, non autē etiam de Meſſia, qui plùs quàm Propheta futurus erat.

Quid ſit homines a Deo abducere.

Quanquam præterea falſum omninò eſt, eum homines abducere a Deo, qui modum colendi Deum præſcribit, alium ab eo, qui antea obſervatus fuerat. Is enim a Deo abducit, qui loco Dei docet alium colere, qui non ſit Deus: At is, qui quædam, quæ ad cultum Dei pertinebant, tollit & mutat, præſertim ea, quæ ipſa ratio dictitat, ad veram Dei gloriam propriè pertinere non poſſe, qualia erant ceremonialia omnia; interim tamen modum præſcribit, alium licet, colendi eundem Deum, qui antea colebatur, is cultum Deo non adimit, nec ad alios Deos abducit: ſed

cit: sed tantùm, ut diximus, modum cultus mutat. Quod quidem extra omnem suspicionem esse, vel hoc unum quemq; cordatum docere potest: Quòd omnia ea, quæcunq; in lege ad bonos mores pertinent; & proinde sunt gravissima, & difficillima, non tantùm sarta & illibata reliquit D. Iesus: verùm etiam eadem plurimùm auxit. Cur verò is, qui gravissima & difficillima retinet, leviora & faciliora non retineret, nisi causa subesset maximi ponderis, quæ eum ad id faciendum compulisset? Facilius est Sabbatum observare, carnibus vetitis abstinere, lotionibus sese lustrare, & similia alia sexcenta facere, quàm Deum diligere ex toto corde, & tota anima, ex omnibus viribus, & cogitationibus; & proximum diligere ut semetipsum, præsertim eo modo, quo Evangelium illud utrumq; præcipit: & tamen hoc Dominus Iesus præcipit, illud abrogat, ut scilicet constet, unicuiq; non oscitanter res divinas consideranti, causam istius abrogationis, non fuisse contemtum Dei aut cultus divini, sed ipsius Dei amorem, & cultus ejus instaurationem & perfectionem.

Sed tandem, ut os obturetur istis Iudaicis nugatoribus, quid est magis a vero dissentaneum, quàm Iesum homines a Deo abduxisse, cùm res ipsa docuerit, solum Iesum fuisse, qui tot infinitas extraneorum myriades, quæ antea a Deo alienissimæ erant, ad Deum adduxit, &, quod majus est, effecit etiam, ut omnes cultores sui, legem illam Mosaicam, quatenus a ratione pendet & æterna est, multò religiosiùs observent, quàm eam unquam observârunt Iudæi. Quæ res hodie Iudæos, si non essent ab ipso Deo excæcati, & si paulò clariùs luceret Evangelica veritas, jure in admirationem rapere posset. Nihil enim tale, ab eo tempore, quo illi populus Dei singularis esse cœperunt, nec viderunt unquam, nec audiverunt. Semper enim aliæ gentes hoc erant inferiores Iudæis, quòd falsos Deos colerent, Iudæi verum solum Deum: hodie verò Christiani, licet ex gentibus extraneis oriundi, nullum alium Deum colunt, quàm Deum Israelitarum, eumq; multò rectiùs, quàm ipsi Iudæi eum & olim coluerunt, & nunc colunt. Quod a nemine sanè doceri potuerunt, nisi ab illo Servatore mundi vel Messia.

Itaq; ut hanc rem, quę admodum latè patet, contrahamus, sic concludimus: D. Iesus perambulavit Iudæam benèfaciens: D. Iesus divina potestate miracula fecit, & maxima & plurima, eaq; sola plærunq; voluntate: D. Iesus divino modo potestatem miracula faciendi possedit, nec quenquam a Deo unquam abduxit: Ergò D. Iesus verè fuit divinus, & a Deo missus Messias, & singularis ejus fuit divinitas. Et hactenus quidem de miraculis, quæ in confirmationem divinæ voluntatis edita fuêre, &

re,& quæ,tanquam ab ipso Christo facta,consideravimus.

Miracula a Deo Christi causâ facta.

Miracula verò, quæ tanquam ab ipso Deo, Christo adhuc in terris degente, & nondum passo,facta, considerari possunt, sunt istæ voces, vel apparitiones, quæ partim populo, partim verò aliis viris sanctis & ipsis etiam Apostolis contigerunt.

Ioh.12.27,28.

Quòd ad primum attinet, exemplum habemus illustre Ioh: 12. ubi, cùm Christus dolore mortis jam ingruente, sic Patrem suum alloquebatur: *Nunc anima mea turbata est, & quid dicam: Libera me Pater ex hora hac, sed propter hoc veni in horam hanc. Pater glorifica tuum nomen*,testatur Apostolus, *venit ergò vox de cælo* (huiusmodi) *& glorificavi, & iterum glorificabo.* Hanc autem vocem in præsentia turbæ auditam fuisse, testantur verba mox sequentia. Sic enim ait D. Johannes: *Ergò turba, quæ stabat, & audierat, dicebat tonitruum eße factum: alii dicebant: Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit: Non propter me hæc vox facta est, sed propter vos*, &c. Quàm verò miraculi plena res ista fuerit, testatur id, quòd voluit quidem Deus sonum vocis a turba audiri: at verba eos intelligere noluit. Hoc rursus quantum faciat ad rei miraculosæ narrationem, ostendit etiam id, quòd D. Paulus de sua narrat ad D. Iesum conversione, quòd scilicet comites itineris,vocem, hoc est, sonum vocis audiverint, nec tamen vocem illam intellexerint Qua de causa, Apostolus eandem historiam conversionis suæ repetens, ait, quòd comites sui vocem ipsam loquentis non audierint, digni scilicet, qui sono verborum, quæ alius, nempe Paulus, intelligebat,perterrerentur: indigni verò,qui eadem intelligerent. Et hujusmodi miracula plura accidere potuisse,nihil prohibet, ex quibus, quàm charus Deo & quàm divinus fuerit Iesus Christus, omnes pii & cordati perspicere possunt.

Act.9.7.

Act. 22,9.

Quòd ad alterum attinet, annumerari hic primùm potest illud, quod Deus de cælo testatus est, cùm Dominus Iesus in Iordane baptizaretur: *Hic est filius meus ille dilectus, in quo complacui.* Licet enim hoc, ut suprà diximus, solius Iohannis Baptistæ causâ factum fuisse videatur: verisimile tamen est, istud tàm miraculosum opus posteà aliis etiam fuisse revelatum. Quo, si qua alia re, omnes illi, ad quorum id noticiam pervénit, maximè permoveri potuerunt ad fidem Christo habendam; & ita per id demonstratum fuit, Dominum Iesum fuisse reverâ divinum hominem.

Mat: 3. 17.

Mat: 17. 1.

Deinde illustrissimum planè exemplum est illud, quod Petro, Iohãni, & Iacobo, contigit, quod etiam multorum miraculorum loco esse potest. Primùm enim in monte sacro Iesum Christum, inter orandum, ita

trans-

transfiguratum viderunt, & adeò gloriosum, ut facies ejus resplenderet instar solis, & vestes ejus candidæ fierent ut lux, vel nix, &, ut D. Marcus addit, qualia fullo super terram non potest alba facere. Deinde Mosen & Eliam, qui cum Christo colloquebantur, & exitum ejus, quem completurus esset Hierosolymis, exponebant vel Apostolis, vel saltem Apostolorum causâ, ibidem in gloria conspexerunt. Tùm nubem etiam, quâ Christus unâ cum Mose & Elia circumdatus & obumbratus fuit, viderunt. Denique vocem illam de nube magnificam auribus suis perceperunt: *Hic est filius meus ille dilectus, in quo complacui, hunc audite.* Quæ res tota, quanti æstimanda sit, docent illa D. Petri verba, quæ de ea scripta reliquit, commendans præstantiam eorum, quæ docuerat: *Non enim* (ait) *sophisticè compositas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem & præstantiam: sed speculatores facti illius magnificentiæ. Accepit enim a Deo Patre honorem & gloriam, voce delata ad eum hujuscemodi a magnifica gloria: Hic est Filius meus ille dilectus, in quo mihi complacui, & hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, cùm essemus cum ipso in monte sacro.* Speravit scilicet D. Petrus, hanc solam rem, quemadmodum apud se erat maximi momenti, apud alios etiam non minoris fore. Huc etiam referri possunt ista D. Iohannis verba, cùm ait: *Sermo ille caro fuit, & habitavit in nobis,* hoc est, conversatus est nobiscum Apostolis, (mutat enim personam, &, ut antea de aliis in tertia locutus fuerat, sic nunc de seipso & aliis Apostolis in prima loquitur, confirmaturus scilicet omnia illa, quæ omnibus publicè innotuerant, suo & Apostolorum etiam testimonio) *& vidimus*, inquit, *gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre.* Quod proculdubio, de non paucis miraculis & aliis divinis operibus, quæ Christo in sola Apostolorum præsentia contigerant, intelligi potest: omnium autem maximè, ad illud miraculum, quod istis tribus Apostolis in monte sacro contigerat, referri debere videtur. Apertè enim prædixerat Christus, quosdam ex Apostolis priùs mortem non gustaturos, quàm viderent regnum Dei veniens in virtute, vel filium hominis venientem in regno suo. Hoc autem impletum fuit, cum paucis diebus post in præsentia Petri, Iohannis, & Iacobi D. Iesus transfiguratus fuit. Quam rem Lucas describens, expresè ait, Petrum, & qui cum eo erant, gravatos somno, evigilantes, vidisse gloriam ejus. Voluit scilicet Deus his Apostolis præcipuè Iesum Christum esse commendatum, qui præcones ejus & doctrinæ ejus primi futuri erant; ideoq; etiam singulari modo, eis, qualis & quantus esset Christus Iesus, innotescere. Vides igitur, quisquis es, quot & quanta fuerint ea miracula,

Mar: 9. 3.
Luc: 9. 30. 31.
2. Petr. 1. 16. 17, 10.
Ioh. 1. 14.
Matth. 16. 28.
Mar. 9. 1.
Luc. 9. 27.
Luc. 9. 32.

cula, quæ facta fuêre ad confirmationem divinæ, quam Dominus Iesus annunciavit, voluntatis, ut scilicet hinc agnoscas, divinissimum fuisse Iesum, a quo, vel cujus causâ, ista omnia facta sint.

CAP. XI.

De Christi morte.

ADhuc duo eorum, quæ ad confirmationem divinæ voluntatis facta sunt, breviter consideravimus: Nunc ad tertium properamus, quod diximus esse Christi mortem.

Quid sit divinitatis in Christi morte.

Hîc verò, licet ipsa mors Iesu Christi, & quæ eam antecesserunt, afflictiones, humilitatis potiùs & infirmitatis ejus fuerint indicia, imò ipsa infirmitas, (ob quam causam etiam illi, qui plùs Christo tribuunt, quàm sacræ literæ permittunt, totum hoc ad humiliationem Iesu Christi, & naturam ejus, quam vocant, humanam referunt, & eo ad ostendendum, Christum verè eâ præditum fuisse, utuntur:) Sunt tamen in hoc ipso, quod infirmitatis Iesu Christi argumentum est, quædam, quæ præstantiam Iesu Christi & divinitatem ejus singularem demonstrant.

Gravitas afflictionum Christi, quæ mortem antecesserunt.

Heb. 2. 17.
Heb. 4. 15.

Primùm enim, quis omnium unquam tot & tantas afflictiones, quis tàm atrocem & truculentam mortem, tàm absq; omni culpa sua, tàm patienter pertulit, atq; Dominus Iesus? Afflictiones Iesu Christi, quæ mortem ejus antecesserunt, tales & tantę fuerunt, ut Spiritus S. perfectionem eorum expressurus, dicat, eum per omnia fratribus assimilatum, & tentatum fuisse per omnia in similitudine (nostri). Quæ quidem omnia, ad ea tantùm referri debent, in quibus tentari Christus potuit, & quidem ab ipso Deo. Certum enim est, Deum isto modo Christum tentasse, & Dei voluntate omnia passum esse Christum: quemadmodum etiam Deo curante tentatus antea fuerat a Sathana in deserto.

Matth. 4. 1.
Luc. 4. 1.

Deus autem neminem propriè tentat ulla re, nisi afflictione, quâ homines probare, & fidem eorum explorare & conspicuam reddere solet. Nam in aliis omnibus Christum fratribus esse dissimilem, hactenus abundè a nobis probatum esse credimus, & deinde abundantiùs probatum iri speramus. Sic enim de Iesu Christo persuasi sumus, eum, quoad afflictiones fratribus similem: quoad alia verò omnia, similiorem Deo quàm hominibus fecisse. Dicit autem Spiritus sanctus, Dominum Iesum per omnia fratribus similem fuisse, ut omnis generis afflictiones uno verbo comprehendat, nempe, & ea, quæ mortem antecesserunt, & ipsam etiam mortem. Quarum præterea afflictionum

tanta fuit vehementia, ut, antequam Dominus Iesus in manus peccatorum veniret, de seipso dixerit. *Anima mea tristis est usq; ad mortem*, quorum verborum sensus est: tantùm non morior præ mæstitia & angore animi: Patrem verò suum ter repetitis verbis oraverit, ut calicem istum a se transferret. Quæ quidem Christi ista petitio non ita accipienda est, quasi Patrem oraverit, ut non patiatur, se mori. Hoc enim de Christo dicere, planè absurdum est. Petiisset enim illud, quod optimè sciebat, dari sibi non posse. Nostræ enim salutis causâ in mundum venerat. Nostra verò salus Dei decreto ita ferente, perfici nec debuit, nec porrò potuit absq; Christi morte. Deinde sequeretur hinc, Christum aliquid Patrem suum orasse, in quo exauditus non sit. Hoc autem est contrarium ejus, quod Dominus ait, se semper a Patre exauditum fuisse. Certè autem Deus Christum a morte subeunda liberum non fecit: quin imò omninò voluit, ut eam perpeteretur. Itaq; vox ista *calicis* hoc in loco non ad ipsam mortem, vel illas afflictiones, quæ cum morte conjunctæ fuerũt, referenda est, sed ad eum angorem animi & corporis, quo Christus, priusquam caperetur, & variis cruciatibus exponeretur, afflictus fuit, & sine quo totum illud salutis nostræ negotium, per ipsam passionem & mortem Christi, perfici potuisse videbatur. Quem angorem tantum fuisse ait D. Lucas, ut primùm Angelus de cælo apparuerit, confortans eum. Deinde sudor ejus fuit, sicut guttæ sanguinis decidentis in terram, hoc est, tantus & tàm crassus, quantæ & quàm crassæ sunt guttæ, non aquæ, quæ quia liquidior est, liquidiores etiam & minores sunt ejus guttæ, sed sangvinis, dum is in terram decidit. Quod utrumq; stupendum aliquid denotat in ista Christi afflictione. A qua tamẽ Deus Christum liberum esse noluit, ut scilicet verè per omnia, quæcunq; in homines mortales Deo confidentes cadere possunt, adversa, similis eis esset, & verè misericors redderetur Pontifex, qui tentatis succurrere sciret.

> *Matth. 26. 38.*
>
> Quid per calicem, quem Christus a se auferri petiit, intelligẽdum.
>
> *Ioh. 11. 42.*
>
> *Luc. 22. 43. 44.*
>
> *Heb. 2. 18.*

Sed præterea cùm jam in manus impiorum delapsus esset, quid contumeliæ, quid ignominiarum, quid ludibriorum, quid dolorum non pertulit? A domestico suo proditus, a gentilibus suis captus fuit, ligatus fuit, tractatus fuit modò ad hos, modò ad illos: os & facies ejus sanctissima percussa & consputa: calumniis oppressus fuit, flagellis cæsus, coronâ spineâ caput cinctus, omnibus exutus & spoliatus, ad supplicium tractus, in crucem actus, inter medios latrones suspensus, conviciis denuò laceratus, doloribus acerbissimis adeò compunctus, ut ad Deum voce magnâ exclamârit: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Auctor verò Epistolæ ad Hebreos dicere ausus est, Christum

> Atrocitas afflictionum Christi quæ mortem proximè antecedebant & comitabantur.

stum in diebus carnis suæ preces & supplicationes,ad eum, qui poterat illum servare a morte, cum clamore valido & lacrymis obstulisse. Quis fando narret tàm horrenda supplicia, & tàm atrocem mortem, quibus Dominus IESUS voluntate Dei expositus fuit? Nihil hoc horribilius Sol unquam vidit, qui etiam ad tantam hominum impietatem jubar suum abscondit, & lucem eis negavit. Omnia & singula durissima, truculentissima, horribilissima. Ab inimico prodi, ut non est mirum,ita nec adeò durum: at ab amico prodi, duplex malum, duplex dolor est.Maximus verò omnium dolor, ab eo prodi, quem quis beneficiis sibi devinxerat, & cujus quis præterea Dominus est. Capi a magistratu,ignominiosum est: at a militibus & fece vulgi, multò ignominiosiùs. Capi durum est: at multò duriùs vapulare & vulnerari. Vapulare & vulnerari durum est:at multò duriùs,ludibriis affici &conspui. Ludibriis affici & conspui durum est: at multò duriùs, innocens cùm sis, pejorem latrone & seditioso haberi. Pejorem latrone & seditioso haberi, durum est: at multò duriùs condemnari. Condemnari durum est: at multò duriùs, calumniis etiam opprimi. Calumniis opprimi durum est: at duriùs,latronibus annumerari. Latronibus annumerari, durum est: at duriùs,in ipsissimo agone neminem habere, qui sui misereatur, sed omnium insultus audire. Omnium insultus audire, durum est: at duriùs vitam perdere. Vitam perdere, durum est: sed eam unâ cum jactura famę &bonorum perdere,multò duriùs. Vitam perdere cum jactura famæ & bonorum, durum est: at eam & exquisitissimo, & execrabili mortis genere perdere, duriùs: imò durissimum est, ita ut nihil non sit afflictionum quod in Christi afflictionibus non appareat.

Christus innocenter passus & mortuus est.

Hæc tamen omnia videamus, an aliquâ suâ culpâ passus sit Iesus. Passi sunt multi multa: sed plærique suorum malorum fuêre fabri. Quos verò Deus probavit, licet & ipsi innocentes ea in re fuerint: tamen fieri potuit, ut Deus semper, quod in eis castigaret, haberet; & si tamen eos non castigavit, illud non ideò factum est, quòd Deus non habuerit, quod in eis puniret, sed quòd habere noluerit, & ipsos justificârit, hoc est, pro justis habuerit: At in Iesu Christo secus se res habet. Nec enim quisquam hactenus fuit eorum,qui Christi nomen profitentur, qui dubitet,an Iesus Christus omnis culpæ expers fuerit. Sanè literæ sacræ id abundè testantur, eum tentatum fuisse per omnia ad similitudinem (nostri,) sine peccato, hoc est, innocenter; & suprà adduximus ea sacrarum literarum verba, quòd peccatum non fecerit, & quòd dolus in ore ejus non sit inventus. Talem autem Christum esse Deus

Heb.4.15.

1.Petr.2.22.

se Deus voluit, ne ulla hominibus justa dubitatio oriri posset de salute illa, cujus Christus primus annunciator fuit.

Christi in patiendo constantia.

Denique quàm constanter ista omnia pertulerit Dominus Iesus, ex eo constat, quod testatur Propheta Esaias: *ut ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente mutus, sic non aperit os suum.* Vim illatam, cum maximè posset, minimè repulit; convitiis affectus non convitiatus est; patiens, non minatus est, tradidit autem (causam suam) ei, qui iustè judicat; & tunc etiam, cum justissimum a Patre peteret, nempe ut calix iste a se transiret, a quo etiam liberatus fuit: tamen ita se gessit, ut voluntatem suam Patris voluntati totam subjiceret: *Non mea* (ajebat,) *sed tua voluntas fiat.* Sponte sua, vel, ut ipse Dominus loquitur, a seipso, nemine cogente, animam suam posuit, & semetipsum exinanivit, sumtâ formâ servi, factus in similitudine hominum, & specie inventus ut homo, (vulgaris scilicet) humiliavit seipsum, factus obediens usq; ad mortem, ad mortem usq; crucis, nempe, istam omnium teterrimam, & a Deo ipso maledictam: pro hostibus suis & interfectoribus Deum oravit, & summa cum patientia & constantia, tandem, Spiritu suo in manus Patris commẽdato, exspiravit. Quæ omnia, summam, istis afflictionibus & morti, quam Dominus Iesus subiit, autoritatem conciliant, & ea singulare aliquid, imò divinum fuisse indicant. Deinde, si inspiciantur ea, quæ circa & post mortem Christi facta sunt planè singularia & miraculosa, apparebit multò evidentius, divinum aliquid fuisse istam talem Christi afflictionem & mortem. Proditor ejus Iudas, fassus peccatum, laqueo sibi ipsi vitam finivit: uxori Pilati multa noctu acciderunt, nempe divinitùs, ejus causâ, quæ eam docuerunt, quòd nulla penes D. Iesum esset culpa: Sol præter morẽ suum per integras tres horas obscuratus fuit: Christo mortuo, scissum est velum templi in duas partes a summo usq; deorsum: terra mota est, scissæ petræ, monumenta aperta, & multa corpora sanctorum resuscitata, qui deinde, postquam Iesus ex mortuis resurrexit, in urbem sanctam intrârunt, & multis sese exhibuerunt, & alia non pauca facta sunt, ita ut compellerentur homines ad istas voces proferendas: *reverâ hic homo erat Dei filius*, vel *justus*, & percutientes pectora sua, domum ab isto spectaculo redirent.

Esa. 53. 7.
Act. 8. 32.
1. Petr. 2. 23.
Matth. 26. 39.
Luc. 22. 42.
Ioh. 10. 18.
Phil. 2. 7, 8.
Luc. 23. 34.

Quid circa & post mortem Christi acciderit.

Matth. 27. 3.
v. 19.
v. 45.
v. 51.
v. 54.
Luc. 23. 47, 48.

Quis finis mortis Christi.

Sed si porrò consideremus, quis finis, quisvé effectus sit harum Christi afflictionum, hujus Christi mortis, planè obstupescemus, & divinissimum aliquid ea esse, sponte nostra confitebimur.

Non negari igitur quidem potest, afflictiones & mortem Christi, aditum fuisse Iesu Christo, ad hanc, quam nunc habet gloriam. Sic enim Deus constituerat, & sic fieri oportuit, ut Christus primùm pateretur,

1.Petr.1.11. *Luc.24.26.*

deinde ad gloriam perveniret. Verba sunt D. Petri apertissima, quibus testatur, Prophetas, primùm prædixisse afflictiones, deinde eas consecutas glorias: verba sunt etiam hæc ipsius Domini Iesu: *Ita oportuit Christum pati, & intrare in gloriam suam,* atq; ita, Dei voluntate sic urgente, Christus peccato (ut Apostolus loquitur) mortuus est, hoc est, ideò mortuus est, ut ab infirmitate & mortalitate, quâ utrâq; non secus, atq; si peccator esset, circundatus fuit, liberaretur, negari, inquam, hoc non potest: Sed tamen totum hoc non factum est principaliter Christi causâ, quasi respectu illius aliter fieri non potuerit. Licet enim Christus homo natus esset, ideoq; mortalis: (proprium enim hominis est mortalem esse) fieri tamen facilè poterat, si Dei potentia & Christi innocentia consideretur, ut is nō moreretur. Quid enim? Nonné Deus Enochum & Eliam, licet homines fuerint mortales, vivos in cælum transtulit, nulla morte interveniente? Nónne omnes illi credentes, quos vivos Dominus Iesus in hoc mundo offendet in adventu suo, nulla vera morte interveniente, mutabuntur, & rapientur in aërem, ut occurrant Domino, licet nihilominùs homines futuri sint, sicut alii omnes infideles? An fortasse dubitamus, potuisse Deum eandem etiam in Christo exercere potentiam, quam in aliis ante eum exercuerat; & contingere id Christo potuisse, quod aliis contigit, & post eum continget? Certè tantùm abest, ut hoc in mentem cuiquam venire debeat, ut potiùs statuendum sit, soli Domino Iesu hoc jure contingere debuisse præ omnibus aliis. Tantum scilicet differt Iesus, ab Enocho, Elia, & omnibus, qui in adventu ejus ex mortalibus in immortales commutabuntur, & dignitas ejus ab illorum dignitate, si modò aliqua illorum est, respectu dignitatis Christi. Alia verò causa fuit, cur propriè & principaliter Deus voluerit Iesum Christum mori, & prímū omnium esse, qui ex mortuis resuscitatus, immortalis evaderet, & ita primogenitus ex mortuis, & primitiæ eorum, qui obdormierunt, esset. Nos, nos homines fuimus, quorum causâ Iesus omnia ista propriè & principaliter passus & tandem mortuus est. Hinc illa sacrarum literarum sunt oracula, quæ pro nobis Christum mortuum esse tàm crebrò inculcant. Quis autem pro hominibus unquam passus, & mortuus est? Cujus mors unquam omnibus pro fuit? Quòd enim de omnibus fidelibus legimus, eos teneri animas ponere pro fratribus, & quòd D. Paulus de seipso ait, se adimplere ea, quæ desunt passionum Christi, pro corpore ejus, quod est Ecclesia, id totum impropriè & minus nobili sensu de illis dicitur. Primùm enim frater non ideò reverâ moritur, vel Paulus affligebatur, ut hic suis afflictionibus, ille morte sua alicui beneficium det, aut daret, quamvis dum

Rom.6.10.

Gen.5.24. *2.Reg.2.11.*

1.Thess.4.17.

Christus hominum causâ mortuus est. *Col.1.18.* *1.Cor.15.20.*

1.Ioh.3.16. *Col.1.24.* De nemine alio propriè dicitur, eum pro aliquo mori preterquam de Christo.

vis dum prodesse alteri curant, mortem & afflictionem incurrant, & pro nihilo ducant: Christus autem non modò, dum nobis benefacere studet, mortem subiit: verùm etiam in hunc ipsum finem sponte sua mortuus est, ut nos ea ratione maximis beneficiis afficeret. Deinde is verè & propriè pro aliquo mori videtur, qui morte sua illum in vita conservat: At hoc præter Christum, nemo unquam aut fecit, aut facere potest. Solus Christus, nos morte sua, ex æterna morte, eripuit, & in vitam æternam transtulit. Hinc Paulus ipse: *Nunquid* (inquit) *Paulus pro vobis crucifixus est?* Satis apertè indicans, neminem fuisse unquam, aut futurum esse, qui verè ac proprie pro hominibus mortuus sit, aut mori possit, præter unum Christum. Hîc autem tota hæc res brevissimè explicanda est, quæ Christi mortem spectat, & fructum, quem ex ea habere potest totum humanum genus.

1. Cor. 1. 13.

Explicatio mysterii de morte Christi.

Certum est, salutem æternam, ante mundi conditionem paratam fuisse apud illum summum Deum, omnium rerum conditorem & gubernatorem, Patrem Domini nostri Iesu Christi. Ea ut nobis annunciaretur, & confirmaretur, ideò D. Iesus in mundum missus fuit. At his peractis duo restabant. Primùm, ut nos salutem illam amplecteremur, hoc est, crederemus, ita rem se habere, quemadmodum Deus olim constituerat, & Christus Dei nomine prolixè promiserat. Alterum, ut eandem salutem tandem reipsâ consequeremur, hoc est, ex morte resuscitati ad æternam vitam transferremur. Hæc duo, ut effici possent, ideò Christus mori non dubitavit, & sic verè nostri causâ mortuus est, siquidem morte ejus interveniente salutem æternam amplectendi occasionem, & tandem eam consequendi spem certam habemus, vel saltem habere possumus. Vtrumq; autem hoc, quomodo Christi morte interveniente peragatur, videamus.

Ad salutem æternam amplectendam, compellit primùm salutis illius modo quodam certo confirmatio. Quis enim rem desiderabilissimam, qualis est vita æterna, si certa sit, non libenter amplecteretur? At quis modus confirmationis certior esse potest, quàm, si is, qui primus eam annunciârat, & aliis eam antea rationibus demonstrârat, mortem etiam truculentissimam sponte sua in hunc ipsum finem subeat, ut eandem confirmet? Hunc igitur confirmationis modum certum ut haberemus, Christus mortuus est.

Ad salutem æternam amplectendam deinde hoc maximè compellit, si quodammodo ostendatur nobis ipsa promissa salus. Magis enim movent ostensa, quàm promissa. At ipsa salus ostensa est quodammodo hominibus, dum Christus, autor fidei & dux salutis, ex morte resusci-

suscitatus & deinde exaltatus fuit. Salus enim nostra in resurrectione ex mortuis & glorificatione sita est. Quia verò salus hæc nostra, hoc est, resurrectio, ostendi non poterat, nisi mors antevertisset, ideò ut nobis ea ostendi aliquo modo posset, sponte sua Christus mortuus est. Quis verò jam non crederet datū iri vitam ęternam fidelibus, si quidem is, qui primus eam annunciavit, mortem ideò oppetiit, ut id testatum faceret; & quod majus est, siquidem is, qui annunciârat, reipsâ eam consecutus est. Quàm enim certum est, eum vitam æternam consecutum esse, qui eam nobis promiserat: tàm certum esse debet, illos etiam eam consecuturos, quibus is eam promisit. Habent enim illi se ad invicem, ut corpus & caput.

Ad salutem verò reipsa consequendam maximè opus est, ut ipse D. Iesus potestatem habeat nobis eam donandi. Quamvis enim dici possit, satis esse, si Deus sit, qui nobis salutem dare velit, ad id, ut eam reipsâ consequamur: considerandum tamen est, nihil quidem interesse, a quo quis tandem salutem consequatur, modò eam consequatur: sed ad credendum, priusquam reipsâ cuiquam detur ista salus, eam certissimè nobis datum iri, multùm interest, scire, a quo ea sit nobis expectanda, vel quis eum nobis daturus sit. Faciliùs enim homo mortalis credit datum sibi iri vitam æternam, si Iesus Christus, qui & ipse olim mortalis & mortuus, & dux fidei fuit, potestatem habeat eam dandi, quàm si ipse Deus eam daturus sit. Novimus enim, quantum differat Dei altissimi natura a nostra; & ideò, quoties audimus, Deum esse qui nos tandem immortales efficere velit, licet id summoperè appetamus: tamen, nescio quo modo, non permittit nimia nostra humilitas & indignitas, ut id animo nostro persuaderi patiamur. Pudet nos scilicet ejus, quòd Deus, cujus majestas immensa, cujus sanctitas ineffabilis est, nostri, qui pulvis sumus & terra, & qui peccatis nostris eum sæpissimè & gravissimè offendimus, tàm liberaliter misereri, & tanta nos felicitate donare velit: At cùm audimus, Iesum Christum, quem non puduit nos fratres suos appellare; cum quo nos ita sumus uniti, ut simus caro ex carne ipsius, & os de ossibus ejus; qui nostri amore tantopere flagravit, ut mortem truculentissimam propter nos subire non detrectaverit; qui promisit se velle, ut ibi sint ejus servi, ubi nunc ille est; se eos non relicturum orphanos, se ad eos reversurum, se eos ex mortuis resuscitaturum, cùm hunc, inquam, audimus, nunc facultate & potentiâ etiam præditum esse, quemadmodum olim voluntatem habebat nos servandi, nescio quomodo patiamur nos tandem pertrahi ad credendum, hoc ita ac non aliter futurum. Quemadmodum olim

Gen. 45.

fratres

fratres Iosephi, majori cum fiducia frumentum tempore famis obtinuerunt, quia scilicet toti ei rei præfectus erat frater eorum germanus, quàm si rectâ ipsis Pharao adeundus fuisset. Et certè omnium testimonio Iosephus figura erat Christi, de quo etiam infrà. Hanc igitur spem consequendi salutem æternam ut habere possemus, ideò Christus mortuus est, & sic verissimè pro nobis, & nostri causâ mortuus est.

Quomodo morti Christi salus nostra tribuatur.

Hîc verò notandum est aliquid, quod in tota hac re maximi momenti est, nempe per quandam metonymiam tribui id sæpissimè causæ efficienti & antecedenti rei, quod effecto, sive consequenti rei tribuendum erat: hoc est, morti D. Iesu tribui id, quod eam consecutæ resurrectioni, & omnium maximè potestati ejus divinæ tribuendum erat. Quamvis enim ipsa etiam mors, ut jam ostendimus, & deinceps ampliùs ostendemus, vim habeat, eamque non vulgarem, in nobis excitandi cupiditatem & desiderium salutis, & spem consequendi illam: tamen multò plùs hac in re valet, ipsa Iesu Christi resurrectio & exaltatio, vel summa ejus potentia, quàm ipsa mors. Quod ita se habere, hinc apparet, quod D. Apostolus disserens de certitudine spei hominum Christianorum, ait: *Si inimici existentes, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus: multò magis reconciliati, servabimur in vita, (vel per vitam) ejus.* & infrà iterum: *Quis condemnet* (scilicet, electos Dei) *Christus* (est) *qui est mortuus, magis verò qui etiam resurrexit, qui etiam est in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Morti verò Christi sæpè id in Sacris literis tribui, quod morte tantùm interveniẽte, eam consecutæ resurrectioni & potentiæ divinæ Iesu Christi ascribendum erat, hoc in primis docendum & demonstrandum nobis est.

Rom. 5. 10.

c. 8. 34.

Morte Christi interveniente salus nostra perfecta est, Christi potentiâ divinâ.

Primùm igitur, est locus unus, qui hoc apertè affirmat, ad Heb. 9.: *Et propter hoc Testamẽti novi mediator est, ut, morte interveniente, in redemtionẽ earum, quæ sub priori Testamẽto erant, prævaricationum, promissionem accipiant vocati æternæ hæreditatis.* unde quivis videre potest, liberationem a peccatis, hoc est, reatu peccatorum, a quo liberari nemo in veteri fœdere poterat, quæ nihil aliud est, quàm consecutio æternæ hæreditatis, contigisse hominibus non per ipsam quidem Christi mortem: (hæc enim nobis spem omnem istius felicitatis eripere potiùs potuisset) sed, ut ipse autor ait, morte interveniente, per ejusdem resurrectionem & exaltationẽ, vel divinam potestatem, quæ mortem cõsecuta est.

Heb. 9. 15.

Deinde sunt loci, ex quibus idem firmiter colligi potest. Prior isq; insignis locus est, ubi Dominus ipse sic ait: *Et ego, si exaltatus fuero de terra, omnes ad me trahabam.* Trahi homines ad Christum, aliud nihil est, quàm sufficientes eis causas dari, ad credendum in Christum, quæ eos

Ioh. 12. 32.

tantùm non cogant quodammodo. Hoc Christus ait tunc futurum, postquam exaltatus de terra, hoc est, mortuus fuisset. Sic enim intelligenda esse hæc verba Christi, sequentia Divi Iohannis indicant, dum ait: *Hoc autem dicebat significans, qua morte esset moriturus.* Sed ipsa morte Christi, non sunt datæ hominibus sufficientes causæ credendi in Christum. Nam *si Christus non resurrexit*, ait Apostolus, *vana est fides nostra*, & Petrus ait, *per resurrectionem Iesu Christi regeneravit nos Deus ad spem vivam*, & iterum: *Deus Christum ex mortuis resuscitavit, & dedit ei gloriam, ut fides & spes nostra in Deo esset.* Necesse est igitur, id, quod Christus tribuit suæ exaltationi de terra, quæ erat ejus mors, tribuere ejus exaltationi de terra, quæ erat ejus in cælos ascensio, & ad dexteram Dei sessio. Tunc enim, cùm Christus in cælos ascendit, & ad dexteram Dei consedit, sufficientissima causa credendi in eum data fuit omnibus, ad quorum aures Evangelium pervénit, adeò, ut si plures causas Deus dedisset, jam locus fidei futurus nullus fuisset, cui tamen locum Deus in religione esse voluit. Nec injuriâ quidem. Decebat enim justitiam Dei, ut tantùm probi servarentur. Qui verò probi sint, cognosci non potuisset, si nullus fidei locus esset.

1.Cor. 15.14.17.
1.Petr.1.3,21.

Alterum adhuc locum adducemus, qui idem, quod nunc probare conamur, cuivis etiam pertinacissimo probare potest. Is est Heb:2. ubi sic ait autor istius Epistolæ: *Quoniam pueri participarunt carnem, & sanguinem, & ipse* (scilicet Iesus) *similiter participavit eadem, ut per mortem aboleret eum qui habebat imperium mortis, id est, diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.* Quomodo verò Diabolus, (qui mortis imperium habere dicitur, propterea quòd istius peccati, per quod mors in mundum intravit, prima origo fuit,) per mortem ipsam Christi abolitus fuit, cùm potiùs per eam ipse & imperium illius fuerit stabilitum? Omnes enim credebant, & jam complauserant, Iesum esse sublatum, & nunquam vitæ restitutum iri, cùm viderent eum mortuum. Et certè, si Christus tātùm mortuus fuisset, & in morte remansisset, rectiùs dici posset, Christum a Diabolo victum, quàm Diabolum a Christo abolitum vel destructum esse. Quis igitur non videt, verba *per mortem* non esse accipienda de ipsa mortis passione: sed ita tantùm, quòd, postquam mortuus fuisset Christus, factum est, ut diabolus destructus sit, nempe Christo exaltato. Christi enim divina potentia maximè nunc efficit, ne diabolus tantum nocere possit, quantum velit, Christi fidelibus: Christi divina potestas tandem eum in æternum conteret & destruet, cùm scilicet in ignem illum inextinctum conjicietur. Deinde liberatíne sunt, vel, liberaríne potuissent

Heb. 2.14.

ſent homines fideles a metu mortis, quo per omne vitæ tempus erant detenti, ſi Chriſtus in morte manſiſſet? Nihil minus. Imò Chriſti mors per ſe metum iſtum multiplici modo auxiſſet. Apertiſſimè igitur conſtat, poſtquam mortuus fuit Chriſtus, factum eſſe id, unde liberatio a metu mortis promanare perpetuò poterat omnibus credentibus, nempe Chriſti reſurrectio & divina poteſtas conſecuta eſt, quod utrumq; planè ab omni metu mortis liberare poteſt eos, quicunq; Deo per Ieſum Chriſtum confidunt, & eidem obediunt. Atq; ita certum eſt, Chriſti morti id tribui, in negotio ſalutis noſtræ, quod reſurrectioni & divinæ Chriſti potentiæ, quæ mortem ejus conſecuta ſunt, tribuendū erat.

Cauſa verò, cur hoc ſit factum, ea eſt præcipua: Quòd mors Chriſti, omnium, quæ Deus & Ieſus Chriſtus noſtri cauſâ fecêre, difficillimum, & maximè arduum eſt, & maximum charitatis tàm Dei quàm Chriſti quâ nos proſequuntur, indicium. Deus enim nihil habuit carius, quod noſtrâ cauſâ impendere poſſet, quàm vitam filii ſui: Ieſus Chriſtus itidem nihil habuit carius, quàm ſuam ipſius vitam. Reſurrectio IeſuChriſti, & ejus divina potentia, plùs quidem valent ad fidem in nobis excitandam & fovendam, & ſalutem noſtram promovendam: ſed in utraq; nihil Deus impendit, nec ullius rei jacturam fecit, quemadmodum impendit rem cariſſimam, & jacturam ejus quodammodo fecit, dum Ieſum Chriſtum ita crudeliter tractari paſſus eſt. Chriſtus etiam, reſurgendo, & divinam poteſtatem conſequendo, non oſtendit ſe nos amore proſequi, ſed præmium ſuâ obedientiâ dignum divina benignitate conſecutus eſt: At cum paſſus & mortuus eſt, tunc verè, quod potuit, difficillimum, fecit, &, quod habuit cariſſimum, impendit. Quod dum facit Spiritus ſanctus, quòd ſcilicet morti Chriſti ſalutem noſtram tribuit, rurſus aliud quærit, nempe, ut ad Charitatem Dei & Ieſu Chriſti ingiter extimulemur; eam verò declaremus fide noſtra per Charitatem efficaci. Quæ etiam cauſa eſt, cur non reſurrectionis, ſive exaltationis Ieſu Chriſti, ſed ejus mortis, perpetuam extare voluerit, Deus & Ieſus Chriſtus, in Eccleſia ſua commemorationem, per celebrationem cænæ Domini.

Phil. 2. 8, 9.

His ita expoſitis, aliquid amplius de fructu mortis Chriſti addemus, nempe, quia ad ſalutem conſequendam opus etiam erat, juſtificatione hominis, injuſti ſcilicet & peccatoris, hoc eſt, ut ei omnia peccata remitterentur; & hoc modo ſalus ei daretur: ipſe verò homo à peccato deſiſteret, (Nam vocabulum peccati in S. literis tàm reatum quàm actum peccati ſignificare, ſciunt Chriſtiani Theologi) Chriſtus etiam pro peccatis noſtris, vel propter peccata noſtra mortuus eſt, nimirum

Quid ſit Chriſtū pro peccatis noſtris mortuū eſſe.

1. Cor. 15. 3.
Rom. 4. 25.

mirum, ut tàm reatus pèccati, quæ est damnatio æterna, quàm actus peccati, quæ est omnis iniquitas, & morum actionumque pravitas, à nobis tolleretur. Ad tollendum in hominibus credentibus peccati reatum, maximè opus est divinâ Christi potentiâ. Nam si Christus potest tollere æternam damnationem, & certum est eum etiam velle, quia abundè promisit, nihil obstat, quominus fideles peccatorum remissionem reipsâ sint consecuturi. Ad hanc verò potentiam, quia Deus constituerat, ut perveniret Christus morte interveniente, & eam Christus sponte suâ subiit, pro peccatis nostris mortuus esse jure dicitur. Rursus ad tollendũ in hominibus peccati actum, præter hoc ipsum, quòd scimus, Iesum Christum morte interveniente divinam potestatem consecutum esse, hęc etiam, quæ in morte Christi continentur, plurimùm faciunt. Testatur enim (ut paulò ante diximus) mors Christi de summa Dei, & ipsius etiam Iesu Christi erga nos charitate. De Dei enim charitate, qua nos prosequitur, dissserturus Dominus ipse ait: *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum illum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Dationem autem filii, de datione, sive traditione in mortem accipiẽdam esse, vel id docere potest, quòd in versiculo præcedente de exaltatione Christi, instar serpentis illius ænei in deserto, sermo est, quod nihil est aliud, quàm mors Iesu Christi. Hoc verò versiculo ratio ejus redditur, quod ante dictum fuerat; & causa ostenditur, cur Deus eo modo sit passurus exaltari Iesum Christum, quemadmodum olim æneus ille serpens exaltatus fuerat, nempe, summa & incredibilis Dei erga genus humanum charitas. De qua etiam D. Paulus ad hunc modum ait: *Commendat suam charitatem erga nos Deus, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* De Christi verò charitate erga nos, qui mori pro nobis non dubitavit, quisnám dubitet, cùm ipso teste, *Majorem hac dilectionẽ nemo habeat, ut quis animam suam ponat pro amicis suis.* Christus verò etiam pro inimicis, ut ex Paulo audivimus, animam suam posuit. Quem verò non moveret tanta Dei & Christi erga nos charitas ad Deum & Iesum Christum redamandum? Gratia enim gratiam parit. Hæc rursus charitas nostra erga Deum & Iesum Christum, qua alia in re exerceri potest, nisi in obedientiâ præceptorum Christi? ut ipse Dominus ait: *Qui habet mandata mea, & servat ea, is est, qui me diligit.* & iterum: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* & iterum: *Non diligens me, sermones meos non servat.* Quod idem etiam in Epistola sua prima affirmat D. Iohannes, dum sic ait: *Hæc est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus.* Pręceptorum autem Iesu Christi hoc est primum, ut omnis, qui in eum

Ioh. 3. 16.

Rom. 5. 8.

Ioh. 15. 13.

Ioh. 14. 21.
v. 23.
v. 24.
1. Ioh. 5. 3.

in eum credit, resipiscat, & pænitentiam peccatorum agat,& in posterum vitam suam ad Christi præcepta totam conformet.

Præterea mortem Christi, quasi sigillum esse, & confirmationem omnium illustrissimam novi fæderis, (cujus pars sunt præcepta Christi, & inter hæc pænitentia) certissimum est. Hinc enim Christus testis verax & fidelis esse dicitur: hinc sanguis ejus sanguis appellatur novi fæderis. Si igitur certum est id omne, quod novo fædere continetur, hinc apparet,posse omnes illud amplecti, & sic etiam pænitentiam peccatorum agere.

Apoc: 1. 5. & 3. 14. Matth. 26. 28.

Denique Christi mors, quatenus eam consecuta est resurrectio, ostendit hominibus præmium, cujus causâ Deo obedire debent, nempe, vitam immortalem, ut suprà dictum est. Quomodo verò ipsius vitæ immortalis, quæ nobis promissa est, præstantia & ad oculum demonstratio, in hominibus non efficeret studium obedientiæ præceptorum Christi, & sic liberationem ab omni peccato?

Hunc fructum mortis Iesu Christi, isto modo nobis conciliatum, considerans Spiritus sanctus, quando de morte Christi sermonem facit, ait: Sanguinem ejus nos purgare ab omni iniquitate: Christum sanguinem suum fudisse in remissionem peccatorum: Christum ideò mortuum esse,ut nos liberaret a præsenti seculo malo: Christum semetipsum dedisse pro nobis,ut nos liberaret ab omni iniquitate, & purgaret sibi ipsi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum: nos Christi sanguine redemtos esse a conversatione a patribus tradita: Christum peccata nostra abstulisse in corpore suo in lignum, ut nos peccato mortui, justitiæ viveremus: Christum passum esse pro nobis, exemplum nobis relinquens, ut vestigiis ejus insisteremus: Christum semel passum esse pro peccatis, justum pro injusto, ut nos ad Deum adduceret. Quæ omnia testimonia,& his similia, partim de liberatione a peccatorum pęna, partim de liberatione ex ipsis peccatorum actionibus intelligenda sunt.

1. Ioh. 1. 7. Matth. 26. 28. Gal. 1. 4. Tit. 2. 14. 1. Petr. 1. 18. & c. 2. 24. v. 21. c. 3. 18.

Eodem modo intelligenda sunt etiam alia sacrarum literarum testimonia, quando scilicet dicitur, Deum fecisse Christum peccatum pro nobis, ut nos fieremus justitia Dei in ipso, nempe, Christum fuisse tractatum ut hominem peccatorem, licet esset omnium innocentissimus, ut nos, qui peccatores sumus, ita tractaremur coram Deo, ut justi, nempe, ut consequeremur vitam immortalem. Eodem planè modo dicitur etiam, nos ejus vibicibus sanatos esse, quatenus scilicet interveniente Christi afflictione (& nullo alio modo) factum est, ut nos sanationem animarum nostrarum consequamur. ut verò justitia, hoc est, justificatio nostra, vel sanatio, quod idem est, perficiatur, necesse est Deum id velle,&

2. Cor. 5. 21. 1. Petr. 2. 24.

le, & nos eidem obedire secundum præcepta Iesu Christi. Deum velle, docet Christi divina potestas, quam in hunc finem ei dedit Deus, ut eâ ad nos servandos uteretur. Nos verò ut Deo obediremus, movent, tùm hæc ipsa Christi divina potestas, tùm alia quæ in morte Christi continentur, & cum ea conjuncta sunt, de quibus jam diximus.

Quomodo Christus peccata nostra morte sua abstulerit.

Colos. 1. 22.

Christus moriens abstulit in corpore suo peccata nostra in lignum, quia scilicet ex ipsa Christi morte, & eâ interveniente, ex potestate, quã per mortem suam Christus consecutus est, colligimus, nos peccatorum nostrorum pænas nullas luituros; sed tandem eorundem remissionem plenè & reipsâ consecuturos. Morte Christi nos cum Deo reconciliati sumus, quia nos, qui antea Dei eramus inimici, & planè efferati, ita sumus cicures redditi, ut, cùm audiremus, Deum velle nobis omnia peccata remittere, quod tàm ex ipsa morte Iesu Christi, quàm ex potestate, quæ eum consecuta est, intelligimus, ad nosmetipsos redierimus, & exuta illa feritate, animum mitiorem induerimus, & ita mansueti redditi simus, ut Dei, cujus antea inimici eramus, amici facti, eidem omne vitæ nostræ tempus consecrare velimus. Et quid multa? Tota salus nostra huic uni rei, quæ infirmitas ipsissima est, per se considerata, debetur: quæ tamen, si Dei voluntas consideretur, ejus est & potentia & sapientia, nempe morti Iesu Christi. Spes & certitudo immortalitatis, quam omnes homines unquam habuerunt, ex Christi morte dependet: omnis religio & pietas per eandem efficitur & conservatur. Vnus homo nobis moriendo vitæ æternæ certitudinem peperit; & obediendi sibi studium in nobis excitavit, & perpetuò fovet. Qua tota de re extant jam pridem nostrarum Ecclesiarum libri, quos, qui plura scire velit, legere potest. O divinum igitur eum, cujus mors tantorum bonorum causa fuit una & unica.

Quomodo nos morte sua cum Deo reconcilliârit.

1. Cor. 1. 24.

Cap: XII.

De nomine Dei, quod Jesus Christus, in terris mortalis degens, habuit.

LIbet autem hîc, antequam ad munus Iesu Christi transeamus regium, breviter aliquid addere de eo, quod præter omnia, quæ hactenus commemoravimus de Christi præstantia & divinitate, unum adhuc restare videtur, quodque ex his omnibus colligitur, nempe Iesum Christum, tunc etiam, cum in terris mortalis degeret, Deum appellatum, & reipsâ fuisse. De eo enim, quòd nunc, cùm immortalis evasit,

lis evasit, Deus appelletur & sit, non est ullum dubium, ut ex iis, quæ paulò pòst de ipsius divino regno dicturi sumus, constabit.

Appellatus est igitur D. Iesus Deus, respectu muneris, quod in terris gessit, a D. Iohanne bis. Sic enim primùm de eo testatur: *In principio erat ille sermo, & ille sermo erat apud Deum, & Deus erat ille sermo.* ubi certum est, Iohannem, quem admodum de Iesu Christo, quem sermonem appellat, (vel quia sicut per sermonem hominis, voluntas ejus patefit: sic per Christum divina voluntas nobis innotuit, quomodo etiam Christus dicitur via vel ostium: vel quia sermonis Divini, hoc est, voluntatis ejus primus præco & annunciator fuit, quomodo etiam vita & resurrectio appellatur) quemadmodum, inquam, de Iesu Christo prædicârat, quòd ab initio fuerit, & fuerit scilicet in ipso initio, ut versu sequenti affirmat, apud illum Deum: sic etiam de eo prædicare, quòd Deus fuerit. Idem etiam Iohannes narrat, Iudæos Christo respondisse, se non de bono opere lapidibus eum petere, sed de blasphemia; &, quòd cùm homo esset, faceret seipsum Deum. ubi procul dubio vox, *&* copulativa, pro expositiva, id est, accipienda est, ita ut in sequentibus verbis ista blasphemia, quam Iudæi D. Iesu affingebant, explicetur & exprimatur. Ad quæ Iudæorum verba responsionem Christi describens D. Iohannes, non ait eum negasse, quòd esset Deus: sed potiùs ostēdit, eum docuisse, jure sibi id competere, & se in eo nihil sibi arrogasse nimium, dùm ista D. Iesu verba recenset: *Si eos Deos appellavit, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura: Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum?* Hæc sunt loca in novo Fædere, in quibus Christus Deus expresse appellatur, respectu muneris sui Prophetici, ideoq; tunc cùm mortalis esset. Reliqua loca, in quibus Christus Deus appellatur, alio respectu ad eum pertinent, ut cùm Thomas eum Dominum & Deum suum appellat, & D. Paulus ait, eum esse Deum benedictum in secula. De quibus posteà dicendum nobis erit, cùm ad alia, absoluto hoc tractatu de Christi munere Prophetico, perrexerimus. In veteri Fædere prædictum etiam esse credimus, eum Deum appellatum iri, ut locus ille Esa. 9. celeberrimus ostendit, ubi inter alia encomia, quibus parvulus iste nobis nascendus, & filius nobis dandus ornatur, hoc etiam additur, eum vocatum iri Deum, & fortem, vel Deum fortem. Quod quidem nostro judicio tàm ad munus Christi Propheticum, quàm Regium referri potest.

Ad totum verò hoc expediendum inprimis notandum est, quænám sit vocis *Deus* in sacris literis significatio. Est igitur ista vox non propria, sed, ut vocant, appellativa, & primùm significat illum, qui a seipso

Loca, in quibus Christo nomen Dei tribuitur. *Ioh. 1. 1.*

Ioh. 10. 20. & 14. 6.

Ioh. 11. 25.

Ioh. 10. 33.

Ioh. 10. 35. 36.

Ioh. 20. 28.
Rom. 9. 5.

Esa. 9. 6.

Quæ sit significatio vocis Deus in S. literis.

ipſo dominatur, & ita omnium eſt autor, ut neminem ſuperiorem habeat, vel ab eo pendeat. Quo ſenſu dicitur Deus eſſe unus. Deinde ſignificat etiam illum, qui ſummam aliquam poteſtatem ab illo uno Deo habet, vel aliqua alia ratione divinitatis illius unius Dei eſt particeps. Hinc ille unus Deus, id eſt, Iehova, Deus Deorum dicitur. Et hoc ſenſu tàm Angeli, quàm homines poteſtate divina præditi, Dii in ſacris literis appellati ſunt, non quidem fictitii aut imaginarii, ſed omninò, ſuo modo, veri. Videamus jam, quonám ſenſu tributa ſit appellatio Dei Ieſu Chriſto.

Pſal. 50. 1. Pſal. 8. 6. Heb. 2. 7. Pſal. 82. 6, Ioh. 10. 34.

Quando igitur nos teſtimonia ſuprà allata legimus, non negamus quidem, Ieſum Chriſtum Deum eſſe: imò toto corde illud credimus, & pleno illud ore confitemur: Quia verò rurſus legimus, illum Sermonem, qui fuit Deus, nempe Ieſum Chriſtum, fuiſſe apud illum Deum, nempe Patrem: (is enim ſolus eſt ille Deus) & hominem illum Ieſum, propterea confeſſum eſſe, quòd Deus ſit, quia Pater eum ſanctificârit & in mundum miſerit, non poſſumus non cogitare, alium eſſe eum, qui apud Deum illum fuit, & a Patre ſanctificatus & in mundum miſſus fuit, ab eo, apud quem fuit, & a quo ſanctificatus, & in mundum miſſus fuit.

Diſtinctio perſonarum in Deo nulla eſt.

Cùm verò audimus, vulgus Chriſtianorum ita diſſerere, quòd, dum Filius Dei apud Deum fuiſſe dicitur, diſtinctio tantùm perſonarum innuatur, non autem eſſentiæ, fatemur, nos iſta intelligere non poſſe, quomodo perſona differat ab eſſentia, quæ numero ſit una & ſimpliciſſima, ita ut plures unâ perſonæ eſſe poſſint in eſſentia, quæ numero ſit una, qualis eſt Dei eſſentia: ſed credimus conſtantiſſimè, tot eſſe oportere eſſentias numero unas, quot perſonas rationales: & viciſſim tot perſonas, quot eſſentias numero unas. Rurſus, cùm audimus eos diſſerentes de eo, quòd filius a Patre ſanctificatus, & in mundum miſſus fuerit, id intelligendum eſſe ratione humanæ Chriſti naturæ, nos, præterquam quòd harum duarum in Chriſto naturarum nullam mentionem in S. literis fieri videmus, intelligere non poſſumus, quomodo opus fuerit, ut Pater filium ſanctificaret, vel, quod majus eſt, quomodo fieri potuerit, ut Pater filium ſanctificaret, & in mundum mitteret, ſiquidem filius idem Deus eſt, qui Pater. Tàm enim filius iſtud omne haberet, vel potiùs non habere non poſſet ab iſta ſua divina perſona, ab ipſo puncto, quo naturam humanam aſſumſit, quod erat divinum in Patre, quàm ipſe Pater. Cùm denique audimus, iſtam ſanctificationem D. Ieſu, pertrahi ad generationem ejus ex eſſentia Patris, & miſſionem in mundum, ad ejus, quam vocant, incarnationem, dolemus

Diſtinctio naturarum in Chriſto nulla eſt.

Incarnatio Chriſti nulla eſt.

dolemus sanè hominum in inveniendis hujusmodi commentis audaciam. (nihil dico gravius) Cùm, (ut alia taceamus) sanctificationem & in mundum missionem talia omninò fuisse necesse sit, quæ tunc Iudæis, quibuscum Dominus loquebatur, vel evidentia & cognita erant, vel evidentia & cognita saltem esse poterant. Alioquin Christus frustrà ex illis divinitatem suam eis probare conatus fuisset. Quomodo verò id evidens & cognitum esse poterat, quod nemini unquam in veteri fœdere revelatum fuerat, & ratione nulla percipi potest?

Ac dum ita hæc omnia consideramus, eò adducimur, ut ea planè rejiciamus, non ideò, quòd ea non intelligamus, sed ideò, quòd ea vera esse nullo modo posse, optimè intelligimus. Divinitas autem Iesu Christi qualis sit, discimus ex sacris literis, nempe talis, quæ propter munus ipsius divinum tota ei tribuitur. In priori enim loco Iohannis videmus, ideò Dominum IESUM Deum appellari, quòd omnia & singula, quæ in munere ejus, quod in terris degens gessit, continentur, divinitatis plenissima fuerint, quod ita se habere, paulò ante ostendere conati sumus, & nî fallor, ostendimus. Quorum quædam etiam D. Iohannes ibidem addere non neglexit, dum ait primùm: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est*, docturus scilicet, omnia, quæcunq; ad Evangelium pertinent, (hoc enim describere instituerat Iohannes, & hujus objectum est Iesus Christus) a Deo per Iesum Christum primum & solum cæpta & perfecta esse. Ipse enim primus & solus docuit Evangelium: is primus & solus illud confirmavit: is primus & solus aliis etiam prædicandi regnum Dei provinciam dedit. Et quicquid ab aliis factum est, ad Evangelii prædicationem & confirmationem pertinens, illud totum uni Christo acceptum referri debet, quia sine ejus auxilio & pòtestate factum non sit, adeò ut ea etiam, quæ, Christo in cælos exaltato, facta sunt ad Evangelium pertinentia, nempe vocatio gentium, & abolitio ceremoniarum legalium, quæ per Christi Apostolos facta esse nemo nescit, sine Christo tamen facta non sint, quemadmodum ipse Dominus Apostolis dixit: *Sine me nihil potestis facere.* Deinde ait Divus Iohannes: *In ipso vita erat*, nempe illa æterna, ut idem Iohannes alibi expresse ait: *Hoc est testimonium, quòd vitam æternam dedit nobis Deus: hæc verò vita in filio ejus est.* Fuit autem hæc vita in Iesu Christo, quatenus scilicet eam Christus primus revelavit, & ab eo prædicandi eam initium factum est. Quæ tanti boni prædicatio, Lux vera fuit hominum, quatenus omnes, qui antea in tenebris, hoc est, ignoratione hujus voluntatis divinæ detinebantur, illustravit, & mentes eorum ita reformavit, ut aliam planè spem

Cur Christus Deus a Iohanne. c. 1. appellatur.

Quid sit per Christum facta esse omnia. *Ioh. 1. 3.*

Ioh. 15. 6.

1. Ioh. 5. 11.

ſpem conciperent, quàm antea habuerant. Tùm addit, omnem hominem ab eo, cùm in mundum venit, hoc eſt, cùm prædicare Evangelium incepit, illuminatum eſſe, quatenus ſcilicet per eum non ſtetit, quominus omnes Iudæi, & deinde etiam omnes gentes extraneæ ad eum converterētur. Porrò ait, mundum per eum factum eſſe, hoc eſt, homines, quibuſcum converſabatur, verum & perfectum Dei populum, effectos fuiſſe, (quantum quidem Deus facere in hujuſmodi actionibus ſolet, vel ex parte Dei) & omnibus oſtenſum fuiſſe, quis verus cultus Dei eſſet, quo Deus coli vellet. Præterea ſubjungit, eum illis, qui ſe receperant, dediſſe poteſtatem, ut filii Dei fierent, hoc eſt, certiſſimam ſpem feciſſe, eos tandem reipſâ vitam æternam conſecuturos. Deinceps ait, ab Apoſtolis viſam eſſe gloriam ejus ſingulariſſimam, tanquam unigeniti a Patre, quia ſcilicet in monte ſacro quidam eorum D. Ieſum transfiguratum viderant, & vocem ex cælo de eo audierant: *Hic eſt Filius ille meus dilectus, in quo mihi complacui;* omnes verò eundem ex mortuis reſuſcitatum & viderant, & cum eo familiariſſimè converſati, tandem eum in cælos aſcendentem aſpexerant. Deniq; concludit Iohannes, & ait: omnes, quicunq; Evangelium vel docuerunt, vel idem didicerunt, id ab eo accepiſſe; & loco iſtius legalis gratiæ, gratiam tantò majorem conſecutos eſſe, ut ſolum Evangelium, gratia & veritas dici mereatur, in quo adeò perfectè & accuratè Dei voluntas nobis ſit expoſita, acſi ipſum Deum vidiſſemus, vel audiviſſimus nos alloquentem. Hæc ſunt, quibus nobis divinitatem Ieſu Chriſti probare Iohannes eo in loco voluit.

Matth. 17. 5.

Cur Chriſtus in altero loco Iohannis Deus appelletur.

In altero verò loco apertiſſimè videmus, Ieſum Chriſtum ideò concedere & affirmare, ſe Deum eſſe, quia a Patre ſanctificatus, & in mundum miſſus fuerit. Quid verò magis eſt vero cōſentaneum, quàm Ieſum Chriſtum hominem, ſanctificatum a Patre ſuo tunc fuiſſe, quando eum natum jam, & muneri ſuo deſtinatum, unxit Deus Spiritus ſuo ſancto: & rurſus, tunc eum fuiſſe in mundum miſſum, cùm munus illud ſuum obire, & divinam homines voluntatem docere cœpit? quemadmodum de Apoſtolis etiam propter eandem cauſam legimus, eos miſſos a Chriſto fuiſſe, ut Chriſtus a Patre miſſus fuerat. Vt igitur divinam illam ad munus ſuum initiationem, & divinam divini muneris ſui functionem, documenta divinitatis ſuæ eſſe Dominus Ieſus voluit: Sic etiam nos eadem pro infallibilibus divinitatis ejus, quam in terris mortalis degens habuit, argumentis habentes, ipſiſſimam nos veritatem ſequi perſuaſi ſumus, & in eo proinde toti acquieſcimus.

Ioh. 20. 21.

Chriſtus ita Deus eſt, ut filius Dei eſt.

Vbi etiam illud, quod veritatis ſtudioſo multùm prodeſſe poteſt, non

non omittendum est, quòd Christus concesso eo, quod sibi objiciebatur, & docturus, se id jure sibi vendicare, pro eo, quod concludere debuerat, si modò ad objectionem adversariorum directè respondere voluit: vos dicitis, quòd blasphemem, quia dixi, Deus sum, dixit, vos dicitis me blasphemare, quòd dixi, Filius Dei sum. Quod non credibile est, Christo per aliquam incogitantiam, quasi excidisse: sed datâ operâ id ab eo pronunciatum fuisse planè statuendum est, ut ita Christus una responsione duo æquè necessaria simul efficeret, nempe, ut suam veram gloriam assereret; Patris verò sui præeminentiæ nihil detraheret, cùm docuit, se Deum esse; & simul, se non illum unum Deum esse, sed talem Deum, qui ab ipso Deo uno divinitatem suam habeat. Nimis enim certum est, eum, qui est Dei filius, non posse esse eundem Deum, cujus filius est. Eatenus igitur Deus est Iesus Christus, quatenus Dei filius est. Filius autem Dei est D. Iesus, licèt propter ipsam etiam miraculosam conceptionem & nativitatem: maximè tamen propter similitudinem, quam cum Deo habuit, & habet. Similitudo autem Iesu Christi cum Deo maximè in munere ejus conspicitur. In eo enim, ut paulò antè diximus, apparet, quòd Iesus Christus, qui, quoad naturam verus homo erat, quod ad sanctitatem, potentiam, sapientiam propior Deo, quàm homini fuerit. Divina fuit sanctitas, divina potentia, divina sapientia Iesu Christi. Et hæc quidem de divinitate Iesu Christi dicta sunto, quam etiam tunc reipsâ habuit, cum adhuc mortalis in terris degeret, quæ tanta est, ut verè Deus appellari potuerit: At si nunc eam etiam divinitatem, quam ex mortuis resuscitatus, & suprà omnes cælos exaltatus, consecutus est, prædicare velimus, cujus respectu, licet futuræ, tamen certissimè destinatæ, ita tunc appellari potuit, quemadmodum etiam respectu muneris sui, quod 30. demum anno ætatis suæ labente, vel elapso aggressus est, Servator ab ipso nativitatis tempore appellatus fuit, tunc demùm appareret, quàm justè hoc Domino Iesu Christo competat, quòd eum Dominum suum & Deum suum appellavit Thomas, Deum verò benedictum in secula D. Paulus. Quomodo enim eum, qui jam resurrexerat, & propterea jam omnia perfecerat, quæ ad consequendam gloriam immortalem pertinebant, Dominum suum, & Deum suum, hoc est, Dominum suum talem, qui divino modo ei imperaturus erat, non appellaret D. Thomas? Quomodo item eum, qui omnem potestatem in cælo & in terra consecutus erat; cui omnes Angeli, & homines subjecti erant, eumque colebant, Paulus dubitaret Deum benedictum in secula appellare? Sed quia hac de re paulò fusiùs in sequentibus capitibus agendum nobis erit,

Ioh. 20. 21.

Luc. 2. 23.

Luc. 2. 11.

erit, ubi de regno Iesu Christi divino agemus, quæ omnia ad divinitatem ejus illustrandam pertinent, nolumus nunc plura de eo dicere. Hoc tantùm addimus, minùs in eo laborandum esse, ut ostendatur, Iesum Christum ab eo tempore, quo supremam in cælo & in terra a Deo consecutus est potestatem, Deum esse. Quis enim hoc negaret, quod ipsa res loquitur? Quis eum, qui immortalis & dominus omnium Angelorum effectus est, Deum esse neget? At in eo laborandum aliquid fuisse putavimus, quod est multò mirabilius, nempe, ut doceretur, eum tunc etiam, cùm adhuc mortalis esset, & in Angelos imperium nondum haberet, sed eis certo respectu minor esset, Deum reverâ fuisse. Hoc enim demonstrato, per se patebit, eum nunc multò perfectiùs ista dignitate præditum esse, posteaquam in cælis regnare cæpit.

Cur magis mirũ sit, Christum Deum fuisse, cum in terris degeret, quàm nunc, cùm in cælis degit.

Psal. 8. 6.
Heb. 2. 7.

Responsio ad obiectionem adversariorum de Deo facto.

Nolimus autem quenquã hîc nobis obstrepere, & in re nimis seria nobis illudere: quòd, quia Christum isto modo Deum agnoscamus, Deũ habeamus factũ & fictitium, ut multos scribere nõ pudet, & ita non verum Deum: vel quòd, si eum pro vero Deo habemus, duos habeamus Deos, &, ut porrò blasphemare non dubitant, idolatræ simus, vel aliquid cum ethnicis commune habeamus. Sunt enim ista omnia ita comparata, ut apud homines tantùm leves & parùm pios speciosa esse videantur: interim verò apud graves & pios futilia planè sunt, & indigna ferè, ad quæ aliquid seriò respondeatur. Hujusmodi enim objectiones vel potiùs exagitationes, non nobis, sed sacris literis bellum indicunt, quæ, quia Iesum Christum propter certas causas, quæ ex solius Dei voluntate, & gratia liberrima profectæ sunt, Deum appellant, eum sanè hoc ipso, factum esse confitentur, & illum unum verum Deum, qui Pater est, esse nullo modo permittunt. Frustra est verba Spiritus S. lineâ inductâ denigrare, quibus affirmat: *Pro certo sciat tota domus Israëlis, quòd & Dominum & Christum fecit eum Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis.* Eo autem modo, (ut hoc etiam propter simpliciores addamus) quo Petrus D. Iesum affirmat esse factum Dominum & Christum, dici a nobis potest, eum etiam esse Deum factum. Cum istud Christi dominiũ sit ipsa ejus divinitas: & summa Christi divinitas sit, quòd is est ille unus Dominus, per quem omnia, teste D. Paulo. Qui verò etiam eò audaciæ progrediuntur, ut audeant dicere, nos habere Deum non verum, sed fictitium, quia scilicet Christum non agnoscamus pro illo uno vero Deo, qui Pater est, his mentem meliorem a Deo optamus, &, ne eos propterea puniat, eundem rogamus. Quid enim? Núm statim is, qui nõ est ille unus verus Deus, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi, non est verus Deus, sed fictitius? Apage istam ruditatem. Certè enim isti, quorum

Phil: 2. 9, 10.

Act. 2, 36.

1. Cor. 8. 7.
Responsio ad cavillum eorum, qui dicunt nos habere Deum fictitium.

Psal. 51. 1.
Psal. 82. 1.

quorum respectu Deus appellatur Deus Deorum, & in quorum medio stetit, & quos ipse Deus Deos appellavit, nec Deus ille unus verus, nec tamen fictitii Dii sunt. Nam vocabulum *verus*, cum de Deo illo uno prædicatur, non tantùm falsis Diis opponitur, ita, ut quicunque non est ille unus verus Deus, falsus sit Deus: sed etiam opponitur Diis aliis veris, qui tamen modo minùs excellenti Dii sunt, quàm ille unus Deus, qui verus Deus est κατ' ἐξοχὴν, hoc est, modo omnium excellētissimo, cùm reliquis id per analogiam competat. Hoc modo Evangelium dicitur veritas, respectu ipsius legis, non quòd lex non sit vera: sed quòd multò excellentiori modo veritas competat Evangelio, quàm legi. Hoc modo tabernaculum, in quod Christus ingressus est, verum appellatur respectu legalis, quod tamen non erat falsum. Et hîc iterum veremur, ne quis nos sugillet, quasi, dum ista afferimus, Christum cum istis rebus comparemus. Non comparamus Christum cum his rebus, sed tantùm similitudinem afferimus, & similem loquendi modum. Est igitur Christus verus Deus, quia veram divinitatem habuit & habet.

Quomodo Deus dicatur verus Deus.

Ioh. 1. 17.

Heb. 8. 2.

Illud verò, quod dum hoc docemus, nobis plærunque objicitur de dualitate Deorum, planè pro nihilo habendum est. Certum enim est, nos ex sacris literis habere suppeditata arma, quibus nos hac in re tueri possumus. Legimus Deum unum esse: legimus etiam Deos multos esse; & legimus utrumq; in uno capite octavo 1. ad Corinth., ubi semel dicitur: *Scimus, quia nihil est idolum in mundo, & quòd nullus Deus alter, nisi unus.* Deinde iterum dicitur: *Nam etsi sunt, qui dicuntur Dii sive in cælo, sive in terra (sicùt sunt multi Dii, & domini multi.)* Vnde apertè videre est, Paulum ipsum hoc prævidisse, quòd isti simplici pronunciato, *nullus est Deus alter nisi unus*, possit aliquid objici, & quidem jure quodam, & specie veri. Non enim tantùm ex mente aliorum loquitur, sed etiam ex sua, dum ait: *Quemadmodum sunt multi Dii.* Statuemusné igitur Paulum idololatram aut ethnicum esse, qui plures uno Deos esse fateatur? absurdumné videbitur nobis, quod Paulus nos docuit? Minimè verò gentium. Audiamus enim ipsum Paulum, nodum hunc resolventem, qui, concesso eo, quòd multi sunt Dii in cælo & in terra, hanc Maximam statuit: *Nobis autem unus Deus (est) ille Pater, ex quo omnia, & nos in illum.* Credēdum est, Deos esse multos veros præter unum. alioquin Deus non posset esse eorum Deus. Quid enim Deo commune cum idolis & diis fictitiis? Rursus credendum est, unum esse Deum, illum Patrem, ex quo omnia, & nos in illum. utrumq; enim Paulus affirmat. Distinguēdum scilicet est inter eos, qui sunt alio modo Dii, licet veri, quàm Deus ille unus est; & agnoscendum illos ideò Deos esse, quia

Responsio ad objectionem de dualitate Deorum.

1. Cor. 8. 4. 5.

quia divinitatis datæ sint participes. At talis Deus unus tantùm agnoscendus est, qualis est ille Pater, nempe Domini nostri Iesu Christi, nimirum, ex quo omnia, & nos in illum. Talis, inquam, Deus unus tantùm est.

At rursus, annumerabimusné præcisè Iesum Christũ istis multis Diis, qui sunt extra unum Deum illum Patrem, ex quo omnia & nos in illum? Cavet sanè hoc Paulus. Quemadmodum enim dicit: *Nobis est unus Deus, ille Pater, ex quo omnia, & nos in illum:* sic etiam ait: *Nobis est unus Dominus, Iesus Christus, per quem omnia, & nos per illum.* Quæ verba Pauli totam hanc difficultatem facillimè solvere possunt: nempe Iesum Christum non esse pro illo uno Deo agnoscendum, quia non sit ille Pater, ex quo omnia, & nos in illum; nec etiam annumerandum simpliciter illis aliis Diis, quia nullus eorum fuerit, aut sit, aut esse possit, unus Dominus noster, per quem omnia, & nos per illum. Est aliquid medium inter illum unum Deum, & alios Deos veros, Iesus Christus. Si causam efficientem divinitatis Iesu Christi respicias, habet eam communem cum illis multis veris Diis. Apertè enim S. literæ testantur, donatum ei esse a Deo nomen super omne nomen; & datam ei esse omnem potestatem in cælo & in terra, quemadmodum etiam omnes alii Dii extra illum unum Deum Patrem, divina benignitate id consecuti sunt, quòd Dii sunt: Si verò id, quod donatum vel datum est Christo, nempe ipsam divinitatem consideres, jam exemtus ex numero illorum multorum Deorum, & unum quodammodo cum illo uno Deo Patre est Christus. Omnium enim illorum multorum verorum Deorum, qui sive in cælo, sive in terra fuère, aut sunt, Deus est, Iesus Christus. Omnis per eum salus ad homines derivatur; & omnes per eum, ad Deum tandē perducentur.

Phil. 2. 9.
Matth. 28. 19.

Cur Spiritus S: nolit dici, Duos esse Deos.

Cavit autem rursus hoc Spiritus S., quantumvis Iesus Christus unum cum illo uno Deo Patre sit, quod ad divinam potestatem ejus attinet, (de quo paulò inferiùs dicemus,) ne unquam aliter diceretur, quàm ut antiquitùs dictum erat, Deum esse unum; nec unquam nos docuit ita loqui, quòd duo sint Dii veri, ut scilicet hac ratione sarta tecta uni illi Deo Patri sua servaretur prærogativa, quæ hisce loquendi modis facilè obscurari posset. Nam credi posset, si duo veri Dii esse dicerentur, utrumq; naturâ talem esse, quod esset, religionem & cognitionem Dei tollere, & homines ad deliria ethnicorum tacitè deducere. Et qua cautione Spiritum S. usum esse, in hoc tanto mysterio explicando, videmus: eâdem nobis etiam utendum esse notemus. Vnus Deus agnoscendus est pater ille, ex quo omnia: unus etiam Dominus agnoscendus est Iesus Christus, per quem omnia, qui quia divino modo dominatur, ideò etiam Deus est.

Si dice-

Si diceremus, Deum Patrem esse illum verum unum Deum: & Iesum Christum pariter esse illum unum verum Deum, esset aliquid affine ei, quod de Ethnicis legimus, qui credebant, Deos esse plures uno, quorum alter ab altero nullo modo penderet, sed omnes essent pares & æquales: Nunc verò, cùm dicimus, unum esse Deum, ex quo omnia, & omnis divinitas; & rursus alios etiam esse dicimus, &, suo modo, etiam Iesum Christum, qui a Deo illo toti pendeant, non alios Deos introducimus: sed illum unum Deum mirificè extollimus, dum scilicet omnia ad eum referimus, quæcunque divinitatem aliquam spirant.

Quis pro Ethnico habendus.

Præterea, si talem unum Deum, & ei subordinatos Deos, & Iesum etiam Christum, fingeremus ex nostris cerebris, possemus jure idololatriæ & ethnicæ impietatis accusari: Nunc verò, quia hac tota in re sequimur expressam Dei voluntatem, in literis S. nobis revelatam, nõ est anxiè nobis contendendũ de eo, nec ratio reddenda ejus, quod nos confitemur: sed potiùs cum admiratione amplectendum est hoc mysterium, & considerandum, quanta in eo lateat Dei sapientia, quòd se unum Deum, & Iesum Christum unum Dominum, a se dependentem, esse voluerit, & ita nobis semetipsum revelârit.

Quis pro idololatra sit habendus.

Non possumus enim hîc non paucis verbis, in publicum producere & detegere nimiam Diaboli astutiam & efficaciam, qui hoc ipsum exosum reddere, tanquam commentum ethnicum, potuerit hominibus Christianis, quod præcipuum Christianæ religionis caput, vel potiùs unicum & propriissimum hominum Christianorum adjunctum & signum est. Vt enim Iudæorum proprium est, unum tantùm Deum confiteri; & in eum solum credere: ita hominum Christianorum proprium est, unum illum Deum, quem Israëlitæ confitebantur, qui Pater est Iesu Christi; & unâ cum illo Iesum Nazarenum, ab illo uno Deo in mundum missum, ex mortuis resuscitatum, & potentiâ divinâ donatum confiteri, & in illum etiam credere, ut Dominus ipse ait, vel per illum in Deum, ut D. Petrus loquitur. Iudæis dictum erat: *Audi Israël, Deus tuus, Deus unus est*: Christianis, qui sunt verus Israël Dei, dictum est: *Nobis Deus unus est, ille Pater: & unus Dominus Iesus Christus.* Quicunq; hunc utrumq; non confitetur, is Christianus non est: & rursus, quicunq; hunc utrumq; confitetur, hunc Christianum professione esse, nemo negare potest. Et hoc est canticum illud novum, hoc est, novus ille cultus Dei, quem D. Iohannes testatur tributum fuisse a 24 senioribus, & quatuor animalibus (per quæ procul dubio universa Christi Ecclesia describitur) Agno illi stanti tanquam occiso, qui eos redemisset

Proprietas Christianæ religionis & differentia a Iudaica, quæ sit.

Ioh. 14. 1.

Gal. 6. 16.

Apoc. 5. 8. 9.

missset Deo in sangvine suo ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & fecisset eos Deo Reges & sacerdotes. Quem cultum deinde iterum ait tributum fuisse ab omni creatura, quæ est in cælo, & super terram, & sub terra, & in mari, quæ sunt, & quæ (sunt) in eis, Sedenti in throno, & Agno. Hinc etiam illæ Apostolicæ, & verè novo Fædere dignæ natæ sunt salutationes: Gratia, & pax a Deo Patre nostro, & Domino nostro Iesu Christo. Quæ inter Christianum & illum antiquum Dei populum, specificam, ut loquuntur, constituunt differentiam. Nam quantumvis quis Deum confiteatur: tamen si Iesum Christum Dominum nostrum non amet, anathema est. Et tamen, proh dolor, hodie illi vix pro Christianis habentur, qui illud constantissimè credunt: interim alii sibi vi vendicant, se Christianos esse, qui hos & odio habent, & quantum in eis est, vitâ eos privatos vellent. Quibus cum si summo jure agendum esset, & considerandum, quænám sit dogmatum, quæ habent, plurimorum vis & efficacia, vix tàm augusto nomine gaudere possent: Sed quia plerosq; hoc, quod sentiunt & faciunt, ex ignorantia mera sentire & facere persuasi sumus, ideò mitissimè eos tractamus, & tantùm, ut ab istis variis erroribus liberari possint, pro virili curamus. Quanta verò in hoc sapientia, quanta potentia, quanta bonitas Dei lateat, quòd non tantùm se pro uno vero Deo hodiè agnosci: verùm etiam Iesum illum Nazarenum, pro uno Domino nostro haberi velit, de eo posteà plura, Deo volente, dicemus, cùm de Christi regno sermonem habituri sumus. Nunc igitur, finita hac quæstione, quam hoc in loco movere, utile esse credidimus, revertamur ad nostrum propositum.

1. Cor. 16. 22.

CAP. XIII.

De Resurrectione Christi.

ABsolutis igitur, breviter quidem, omnibus, quæ ad munus Christi Propheticum pertinere credimus, nunc ad munus ejus Regium & Sacerdotale considerandum transimus. Sunt enim hæc duo munera ita inter se conjuncta, ut, loquendo de uno, plærunq; id dicatur, quod ad alterum etiam, diverso tamen respectu, referri possit.

Gloria Christi multiplex.

Hîc autem plura nobis consideranda sunt. Nec enim frustrà D. Petrus, cujus scriptio Spiritualem quandam nervositatem habet, ista verba scripta reliquit: Prophetas scrutatos esse, *in quod, vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuncians eas in Christum passiones,* *&*

1. Petr. 1. 11.

& post hæc glorias. Passiones, inquit, & glorias, non passionem, & gloriam, ut, quemadmodum multiplex fuerat Christi afflictio: sic etiam ad multiplicis Iesu Christi gloriæ, quæ afflictiones & mortem illius consecuta sit, considerationem nos tacitè exhortetur. Quod ut rectiùs a nobis fiat, primùm ea consideranda sunt, quæ regnum Iesu Christi antecesserunt, & quibus quasi gradibus ad istud Dominus Iesus pervénit. Deinde verò, quod nám & quale istud regnum Christi sit.

Resurrectio & ascensio Christi, aditus sunt ad Regnum illius.

Quæ Iesu Christi regnum antecesserunt, & quibus quasi gradibus ad istud pervénit, duo sunt: Resurrectio ejus & ascensio. Nec enim priùs D. Iesus Rex reipsâ factus est, quàm cùm consedit ad dextram Dei Patris, & regnare reipsâ in cælo & in terra cæpit: nec etiam resurrectio & ascensio ejus, ad munus Propheticum pertinent. Restat igitur, ut aliquid sint medium nempe id, quod diximus. Age nunc videamus de priori, quod est Resurrectio Iesu Christi.

Hîc autem nobis iterum occurrunt quædam peculiariter consideranda. Primùm, quid sit resurrectio. Deinde, unde pendeat certitudo resurrectionis Iesu Christi. Tùm quis sit ejus causa efficiens. Præterea cur tertia die facta sit. Denique quis fructus & finis illius sit.

Quid sit resurrectio ex mortuis.

Resurrectio igitur, vel resurgere (ut de primo primùm agamus) nihil aliud est, quàm ex non existente iterum existere. Hinc generationi assimilatur resurrectio: Hinc etiam de mortuis dicitur, quòd non sint, naturâ scilicet rei inspectâ. Et quòd aliqui vivere dicuntur, nempe Deo, id non aliter accipiendum est, quàm eos olim ex mortuis resuscitatum iri. Hoc enim verè est Deo vivere, ut locus Luc: 20. apertè docet, in quo Christus, per id, quod dixerat de Abrahamo, Isaaco & Iacob, quòd Deo vivant, demonstrat, eos resurrecturos ex mortuis. Et quòd ad Christi personam attinet, non debet nobis obesse quicquam ad hanc rem intelligendam id, quod Christus statim tertio pòst die resurrexit, quasi scilicet Christus non cessaverit existere. Tàm enim is verè mortuus est, qui unam horam mortuus est, quàm is qui mille myriades annorum mortuus fuit; & planè censendum est, Iesum Christum tunc, cùm mortuus esset, fuisse in eadem conditione, in qua omnes alii mortui sunt, non secus ac si ante multos annos mortuus, & planè in nihilum redactus fuisset. Nam si hoc non benè observetur, non potest spes nostra firmissima esse. Nos enim non ita morimur, ut tertio die resurrecturi simus: & tamen resurrectionis nostræ ex ipsa Christi resurrectione spem habemus. Quare verò Christus tàm cito resurrexerit, posteà videbimus. Et non dubitamus, plurimi interesse, ut hoc, quod nunc dicimus, optimè teneatur. Nec enim temerè S. literæ testantur,

Phil. 2. 7.
Act. 13. 35.
Mat. 2. 18.
Psal. 38. 14.
Lament. 5. 7.

Cur dicatur Christum fuisse in inferno.

Psal. 16. 10. Act. 2. 27. testantur, Deum non dereliquisse animam Domini Iesu in inferno, quod etiam in Symbolum, quod vocant, Apostolorum illatum est, dum ibi dicitur, Christum descendisse ad infernum. Quibus verbis nos credimus significari, Iesum Christum verissimè & propriissimè mortuum fuisse, ita, ut alius quivis homo moritur. Quam rem voluit Deus esse notissimam, (propter quod etiam sepulturæ Christi mentionem facit D. Paulus,) ut scilicet omnes credentes, qui & ipsi incidere possunt in mortem, ita ut nulla inter eos & alios impiissimos post mortem sit differentia, certò persuasi sint, futurum olim, ut ex his vinculis mortis & inferni liberentur. Quod etiam Dominus Iesus innuit, dum ait Iohanni in Apocalypsi: *Ne metuas, ego sum primus & novissimus, & vivens, & fui mortuus, & ecce vivens sum in secula seculorum, Amen. & habeo claves inferni, & mortis.* Vnde apparet, esse aliquid diversum mortem ab inferno. Hinc etiam idem Iohannes ait: Mortem & infernum redditurum suos mortuos; & iterum, licet sermone nimis figurato, ait: mortem, & infernum conjectum iri in stagnum ardens. Iesus Christus igitur primus est, qui ex non existente iterum extitit; & ex morte & ipsius inferni faucibus ereptus, immortalis vivit. Ob quam etiam causam primogenitus ex mortuis, vel primitiæ eorum, qui obdormierunt, appellatur. Quæ sanè non minima Christi præstantia & gloria censenda est. Ab Adamo cæptum est vivere vitam hanc caducam: a Christo cæptum est vivere vitam illam æternam. Quam ob causam etiam Pater futuri seculi, vel Pater æternitatis (quemadmodum scilicet Adam pater fuerat hujus seculi & temporalitatis, ut ita dicam) jure a Propheta appellatus est. Sapiens igitur ille est, qui, quid sit resurrectio, intelligit.

1. Cor. 15. 4. — Apoc. 1. 17, 18. — Apoc. 20. 13, 14. — Col. 1. 18. Apoc. 1. 5. 1. Cor. 15, 20, 21. — Esa. 9. 6.

Vnde pendeat certitudo resurrectionis Christi.

Iesum autem Christum ex mortuis resurrexisse, licet nemo dubitet: tamen cur id dubium nemini esse debeat, fortasse non omnes intelligunt. Itaq; hoc ipsum, quòd resurrectio Christi res est omnium miraculosarum mirificissima, & tamen tàm constanter olim & hodie a tot hominum myriadibus creditur, facit, ut ea res præstantissima, gloriosa & divina censenda sit. Ait Apostolus, Christum resurrexisse secundum Scripturas. Ergò testabantur S. literæ de Christi resurrectione. Quî verò fiebat, quòd illi ipsi, qui literas S. tunc temporis recipiebant, & nunc recipiunt, Iudæi, Iesum ex mortuis resuscitatum fuisse, nec credebant olim, nec nunc credunt: quin imò audacter, & impudenter affirmant, Iesum in morte remansisse? Hujus rei nulla sanè alia causa est, quàm quòd S. literæ nimis obscurè de hac D. Iesu gloria testantur, adeò ut nemo Iudæorum hoc mysterium ex S. literis perfectè percipere potuerit. Nec mirũ. Cùm, ut D. Petrus testatur: *Omnis Prophetia scripturæ non sit*

1. Cor. 15. 4. — 2. Petr. 1. 20.

proprii

proprii intellectus. Videamus enim præcipua loca S. literarum, quibus resurrectionem Christi probant Apostoli, & mox apparebit, ita rem se habere, ut nos statuimus.

Loci sunt omnium præcipui, primus quidē: *Tu es meus filius, ego hodie genui te*, quem D. Paulus ad Christi resurrectionem apertissimè refert, dum sic ait: *Nos vobis annunciamus eā, quæ ad Patres nostros promissio facta est, Quòd hanc Deus adimplevit filiis eorum, nobis, resuscitato Iesu; sicut & in secundo Psalmo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Hæc enim verba ad Christi ex mortuis resurrectionem referenda esse, hinc apparet, quòd Paulus illis vult demonstrare; Deum adimplevisse promissionem Patribus factam. Promissio autem illa erat de Rege dando: Christus verò Rex reipsâ non fuit factus, quàm cum in cælos ascendit, & sedem Patris sui Davidis occupavit, nempe dominium in peculiarem Dei populum. Obquam causam etiam dicitur, Deum tunc demum perfectissimo modo D. Iesum genuisse, & verba hæc: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, impleta esse, quando D. Iesum glorificavit, ut fieret summus Sacerdos. Quemadmodum etiam absq; dubio in ipso typo Christi, Davide scilicet, verba illa non de ejus nativitate intelligenda sunt, sed de ejus ad Regnum promotione & evectione. Atq; ita hoc in loco, vocabulum Resuscitationis pro Resuscitatione ex mortuis; & porrò resuscitatiò ex mortuis pro omni illa potestate, quæ eam deinceps consecuta est, accipitur: ut etiam alibi fieri videmus, cum de fidelibus sermo est, quòd scilicet sub voce simplici resurrectionis, resurrectio ex mortuis, & sub voce resurrectionis ex mortuis, tota illa felicitas continetur, quæ eis promissa est in novo Fœdere.

Psal. 2. 7.

Act. 13, 32, 33.

Heb. 5. 5.

Ioh. 6. 54.
Phil. 3. 11.

Quod ita probare necesse fuit, Quia nimis audaces quidam sunt Theologi, qui, cùm vident, se graviter premi his verbis in suis quibusdam opinionibus, affirmant, Paulum hoc in loco non loqui de resuscitatione Domini Iesu ex mortuis, sed tantùm de suscitatione, quòd scilicet in mundum natus fuerit, nixi his ratiunculis. Primùm, quòd non addita sint verba *ex mortuis*. vocabulum autem *suscitandi* sæpè accipi pro productione in hanc vitam. Deinde, quòd si de resurrectione ex mortuis intelligenda essent hæc verba, Apostolus idem bis probaret. Mox enim addit: *Quòd autem resuscitaverit eum ex mortuis, jam non reversurum in corruptionē, ita dixit*, &c. Ad quę nos brevissimè ita respondemus. Primùm, siquidem certum est, vocem suscitandi, vel græcum ἀναστῆσαι, sæpissimè pro resuscitatione ex mortuis accipi, ideò, nisi probetur, hîc eam ita accipi non posse, frustrà omninò hoc objicitur. Hîc verò de resuscitatione ex mortuis, hæc verba accipienda esse, hinc

Franciscus Iunius.
Theodorus Beza.

Ioh. 6. 39. 40, 44.
Act. 2. 24, 32,
& 3. 26.
& 17. 31,

se, hinc apparet, quòd jam paulò ante mentio facta fuerat resuscitationis ex mortuis v: 30: *At Deus eum excitavit ex mortuis*; & porrò in sequentibus verbis eorum facta fuerat mentio, quæ post Christi resurrectionem facta sunt, nempe: *Quòd visus sit per dies multos his, qui simul ascenderant cum eo de Galilæa in Hierusalem.* Post quæ omnia nimis fuisset præposterum, mentionem demùm facere ipsius nativitatis, & in mundum productionis. Non necesse autem erat addere illa verba *ex mortuis*, cum jam ex præcedentibus, de quanám resuscitatione Apostolus loqueretur, constaret. Quòd ad alteram rationem attinet, non considerârunt isti, licet alioquin magni, viri, Paulum non probare in sequentibus verbis, quòd Deus Christum resuscitaverit ex mortuis: sed, quòd eum ita ex mortuis resuscitârit, ut non sit reversurus ad corruptionem, ut ita resuscitatio ex mortuis Iesu Christi differat ab aliorum hominum, qui etiam antea ex mortuis resuscitati fuerant, & tunc cum Christo ex mortuis resurrexerant, resuscitatione. Illi enim omnes ita resuscitati erant, ut iterum corruptionem viderint.

Act. 2. 27.

Nec obstat, quòd D. Petrus hæc verba: *Non dabis unctum tuum videre corruptionem*, quibus hîc D. Paulus ad probandum illud, quòd Iesus ita sit resuscitatus, ut corruptionem amplius non videat, utitur, ad ipsam Iesu Christi resurrectionem refert, & eam illis demonstrat. Potest enim in iisdem verbis latere duplex æquè nobilis sensus, & duplex ex illis argumentandi modus peti. D. Petrus probat his verbis, corpus Christi mortuum, conservatum fuisse a putredine: D. Paulus probat iisdem, resuscitatum Christi corpus conservatum fuisse a morte. Vterque planè divino modo. Tàm enim est corruptio, corporis mortui putrefactio: quàm corporis vivificati, denuò mortificatio. Sed ad rem. Probat igitur hoc loco Paulus Christi ex mortuis resuscitationẽ. Quis verò non videt, istum locum, si corticem & sensum priorem spectes, posse ad Davidem primùm accommodari, qui tunc temporis genitus quodammodo a Deo fuit, cùm regnum, ad quod electus erat, & quo tamen per annos aliquot caruerat, reipsâ consecutus est?

Psal. 16. 18.
Act. 2. 27.

Secundus locus est: *Non derelinques animam meam in inferno; nec dabis sanctũ tuum videre corruptionem*, quo quidem etiam docet D. Petrus Christi ex mortuis resurrectionẽ. Sed si aliqua in his verbis agnoscatur, eaque tolerabilis, & S. literis admodùm usitata figura, facilè poterit statui, ea verba a Davide primo respectu dicta fuisse de spe sua, quã in Deo collocârat, qui se, deserturus non esset in extremo etiam mortis periculo constitutum Non est enim novum per hujusmodi voces talia in S. literis significari.

Psal: 29. 4. & 85. 13. & 87. 4.

Dicet

Dicet aliquis. Quid verò vis ista tua ratiocinatione? Hoc scilicet, ut agnoscatur, certitudinē resurrectionis IesuChristi principaliter aliunde pendere, quàm ex testimoniis S. literarum veteris fœderis. Hoc autem, unde ea pendet, est testimonium Apostolorum, quod tanti momenti Deus esse voluit, ut ipsorum verbis & prædicatione, hoc miraculum omnium maximum, divulgaretur, & hominibus persuaderetur. Hos verò, ut fides eis adhiberi tutò possit, hujusmodi rebus exornatos & commendatos esse voluit, ut nemo, nisi mentis inops & improbus, de doctrina eorum dubitare posset. Nam, sicut in ipso Iesu testabantur, eum esse Christum, Spiritus, aqua, & sanguis: sic etiam eadem testabantur in Apostolis, eos vera loqui. Erat enim doctrinæ & vitæ ipsorum tanta puritas & innocentia, ut nemo omnium tàm propè ad angelorum & Christi ipsius puritatem accesserit, atq; illi. Miraculorum verò tanta e-erat majestas, ut verè illud impletum sit in eis, quod Dominus dixerat: *Qui in me credit, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & majora his faciet, quia ego ad Patrem meum vado.* Deniq; tanta eorum in ferendo, omnis generis calamitates & afflictiones, patientia erat & constantia, ut etiam loco felicitatis haberent contumelias, verbera, carceres, mortem. Hi verò tot, tales, & tanti viri, Apostoli Iesu Christi, testati sunt, non tantùm, Iesum resuscitatum esse ex mortuis: sed etiam se oculis suis vidisse eum ex morte resuscitatum, cum eo conversatos esse, comedisse, ac bibisse; & omnis generis gravissimas afflictiones, & mortem truculentissimam ferre maluerunt, quàm negare illud, quod semel affirmârunt. Vnde alterutrum horum consequi necesse est: Apostolos scilicet, tot, tales, & tantos viros, scientes volentes, tot & tantas afflictiones, & ipsam mortem crudelissimam subire voluisse, propter hoc ipsum, ut obtineret id, quod ipsimet falsissimum esse noverant: vel rem ita se prorsus habuisse, ut illi affirmabant, nempe Iesum ex mortuis resuscitatum fuisse, & illos eum resuscitatum oculis suis vidisse. Quia verò prius illud contra omnem rationem est, ideò, hoc posterius ut verum sit, necesse est.

Christi resurrectio pendet ex autoritate & testimonio Apostolorum.

Veritas testimonii Apostolorum.

Ioh. 14. 12.

Et certè tot hominum myriades, inter quos plurimi fuêre longè sapientissimi, nunquam tàm facilè credidissent Evangelio, quod eos omni carnali voluptate, commodis, & honore (quæ sunt hominum quasi anima) penitus spoliat, nisi certò comperissent, ducem illius ex mortuis resuscitatum, & eundem ab aliis conspectum fuisse. Nullus enim modus inveniri posse videtur, quo res tàm mira, hominibus, tàm a Christiana religione alienis, persuaderi potuerit, præter hunc, quòd scilicet illi ipsi, qui hoc primi annunciabant, oculis suis id viderint. Audita vel ab aliis visa, nunquam tantam vim habere potuissent.

Quatenus ex S. literis Christi resurrectio probari possit.

Hoc fundamento jacto, credimus, in illis etiam testimoniis, quæ vidémus ab Apostolis adducta esse ad demonstrandam Christi resuscitationem, contineri eam rem, quantumvis illa de aliis hominibus antea intelligi, & ad alia accommodari potuerint. Certo enim certiùs est apud nos Christianos, Apostolos Iesu Christi hac in re errare nullo modo potuisse, nec porrò errasse. Sic scilicet, quia planè miraculosa & divina erat Iesu Christi resurrectiò, singularissimo etiam & divino ejus certitudinem modo revelari hominibus Deus voluit.

Cujus virtute Christus resurrexerit.

Cui verò ista Christi ex mortuis resuscitatio tribui debeat, tanquam causæ ejus efficienti, licet hodiè controvertatur: tamen adeò clarum & manifestum est, ut nulla probatione indigeat. Deus ille patrum populi Israëlitici, qui est Pater Domini nostri Iesu Chriist, filium suum ex mortuis resuscitavit, & in eo, ut Deus Domini nostri Iesu Christi (ut Apostolus loquitur) exeruit ingentem & excellentem magnitudinem potentiæ suæ divinæ. Ob quam causam etiam Apostolus, nomine ipso Dei omisso, hac eum paraphrasi interdum describit: *Is qui Iesum ex mortuis resuscitavit.* Nec debent ullo modo, unus atq; alter locus S. literarum, qui contrarium affirmare videntur, in acie collocari adversus tantam multitudinem istorum locorum, qui disertissimè docent, Iesum a Deo Patre suo resuscitatum esse. Nam præterquam, quòd tàm pauci sunt numero, sunt etiam omninò figurati. Qui loquendi modi nunquã possunt esse potentiores ad probandum aliquid, illis, qui omni figura carent, & ipsissima sunt proprietas. Sed non est propositi nostri ea de re plura disserere. Veritatem enim tantùm docere, nobis nunc propositam est: errores jam pridem a nostris sunt refutati.

Act. 3. 13. 15.
Eph. 5. 17, 19.

Rom. 4. 24.
& 8. 11.
2. Cor. 4. 14.
Gal. 1. 1.
1. Thess. 1. 10.

Cur Christus tertia die resurrexerit ex mortuis.

Videtur autem considerandum & hoc, cur Iesum Christum Deus voluerit tertia die resurgere, & in Prophetarũ etiam scriptis illud olim prænunciari. Licet enim aliqua videatur esse diversitas, inter ea, quæ de Iona leguntur, & quæ Dominus ipse alicubi affirmat, se tres dies & tres noctes in corde terræ futurum, quemadmodum Ionas tres dies & tres noctes in ventre ceti fuerat, & inter ea, quæ alibi ab ipso Christo, & D. Paulo dicta sunt, &, quod vulgò in ore est omnium, quòd Christus resuscitatus fuerit tertia die: tamen ista differentia nulla reipsâ est. Nam certum est, vocabulum *diei* interdum significare diem naturalem, hoc est, spacium 24 horarum: interdum partem diei pro die accipi per Synecdochen, sive ea pars noctu contingat, sive interdiu. Hinc dicitur, aliquid die quadam esse factum, quod tamen unâ atq; alterâ ejus diei horâ fieri potuit. Quoniam igitur tempus illud, quod intercessit inter mortem & resurrectionem Christi, tres dies attigit, nempe primæ diurnas horas

Ion. 2. 1.
Mat. 12. 40.

Luc. 18. 33.
1. Cor. 15. 4.

Conciliatio repugnantiæ de die resurrectionis Christi.

horas aliquot, secundæ omnes horas nocturnas & diurnas, tertiæ rursus omnes ferè horas nocturnas, ideò rectè per figuram dici potest, Christum tres dies fuisse in sepulchro: propriissimè autem, eum tertia die resurrexisse. Certè enim, si per omnes trium dierum horas, Dominus Iesus in sepulchro fuisset, dici non posset, eum tertia die resurrexisse: sed oporteret dicere, eum post tres, quarta die resurrexisse.

Cur verò Deus, nec citiùs nec tardiùs, Christum ex mortuis excitari voluerit, dicere volebamus. Cur non citiùs, causa esse videtur, ut hac ratione omnibus innotesceret, & certò cognosceretur, Iesũ verè mortuum fuisse. Nam si vel minima suspicio fuisset, eum verè mortuum non fuisse, summa Dei gloria, quam ex resuscitatione ejus quæsiturus erat, obscurata fuisset. Possunt enim & homines, eum, qui ad tempus videbatur mortuus, reverâ autem mortuus non erat, resuscitare; vel etiam sponte sua tales resurgere solent: At verè mortuum nemo resuscitare potest, nisi Deus, & cui id a Deo concessum est, præsertim eo modo, ut deinceps nunquam iterum moriatur. Hac de causa voluit etiam Deus Iesum Christum jam mortuum lanceâ perfodi: hac de causa eum etiam sepeliri voluit. Nam si aliquid vitæ in Domini corpore superfuisset, illud omnino tũc, cum ita violenter perfoderetur, & deinde ex cruce, ab aliquot procul dubio hominibus, detractus, ab iisdem in alium locum portaretur, quod sine ingenti motu corporis Christi fieri non potuit, apparuisset.

Ioh. 19. 34. 40.

Tardiùs vicissim noluit Deus Christum resuscitari, ut, quantum ejus fieri poterat, Apostolos inprimis & alios etiam discipulos Iesu Christi juvaret, ut tantò faciliùs crederent, ipsum D. Iesum verè, & neminem alium resuscitatum esse. Nam, si D. Iesus putrescere cæpisset, nihil quidem illud obstitisset Dei potentiæ. Tàm enim Deus eum ex mortuis resuscitare potest, qui ante annos mille mortuus, & in nihilum redactus est, quàm illum, qui ante unum horæ spatium mortuus est: At Apostolorũ fidei plurimùm id obstitisset. Facilè enim, quæ eorum tunc erat infirmitas, credidissent, non illum Iesum, sed alium quempiam, ejus loco, resuscitatum esse, & ita, sibi imponi, suspicati fuissent. Huic tantæ infirmitati Apostolorum, ut Deus sapientissimus consuleret, voluit Christum tamdiu tantùm in sepulchro esse, quandiu ibidem naturali cursu, a corruptione & putrefactione liber esse poterat. Nam procul omni dubio, potest humanum corpus ita servari, ne corrumpatur usque ad tertium diem. Hac etiam de causa, noluit Deus crura frangi Domino Iesu: quemadmodum olim etiam id figurabat agnus ille Paschalis. Propter hanc denique causam, voluit Deus, ut Christus in eodem

Ioh. 19. 33. 36. Gen. 12. 46.

dem corpore, in quo mortuus fuerat, nempe carneo & osseo resurgeret. Tanta scilicet in rebus, quæ minimæ esse videntur, inest singularis quædam mirabilitas, ut omnia, quæ circa Dominum Iesum facta sunt, præstantissima & divinissima esse appareat.

Finis resurrectionis Christi ex mortuis duplex. 1.

Sed nunc finem perpendere necesse est, cujus causâ Deus Iesum Christum ex mortuis resuscitaverit. Is autem est, primùm respectu quidem Dei, Gloria illius. In hunc enim finem Deus Christum mori voluit, ut occasionem haberet exercendi summam suam sapientiam, summam bonitatem, summam potentiam, resuscitando eum ex mortuis. Nihil enim est, quod magis Dei istas qualitates exprimat, atque hoc, quòd Deus Iesum mortuum, ex morte hoc modo liberare noverit, voluerit & potuerit. Per infamiam & mortem, aliquem deducere ad gloriam & vitam, divina & summa sapientia est: Hominum causâ, eum, qui innocens erat, morti tradere; & illorum causâ, eundem ex mortuis resuscitare, divina & summa bonitas est: Eum, qui esse desierat, vivum efficere, & ita vivum, ut nunquam iterum moriatur, nec, mori possit, divina & summa potentia est. De quo infrà plura.

2.

Deinde, finis etiam alter est, respectu nostri, Confirmatio fidei nostræ, ut scilicet nobis persuadere possimus, fieri posse, & certò futurum, ut homo, licet naturâ mortalis, & propter propagationem, quam ex Adamo, æternæ morti propter commissum peccatum obnoxio, habet, morti etiam æternę obnoxius sit: tandem tamen, si Deo per Christum confidat & obediat, ab hoc utroq; liberetur, & ex mortuo & jam non existente, vivus & iterum existens fiat. Hunc enim modum & medium quoddam Deus generale esse voluit, dandi hominibus mortalibus & mortuis vitam æternam.

Resurrectio est modus consequẽdi vitam æternã.

Quod autem quidam, nempe illi, qui in adventu Christi ex fidelibus vivi reperientur, non hoc modo & medio vitam æternam illam consequentur, hoc singulare quiddam est. Et tamen illis loco resurrectionis erit immutatio illorum: quemadmodum iis, qui ante adventum Christi moriuntur, loco immutationis, erit resurrectio. Non enim mutabuntur illi, qui resurgent, ut hi, quos vivos Christus offendet: sed resurgent incorruptibiles, (ut ait Apostolus) hoc est, tales, quales in omnem temporum æternitatem futuri sunt. Non fient tunc ex mortalibus immortales, sed ex non existentibus, existentes: quemadmodum hi rursus, quos vivos D. Christus offendet, non existent ex non existentibus: sed ex mortalibus existentibus, fient immortales. Et licet difficile admodùm sit, credere, hominem, qui mortalis est, ita immutari posse, ut fiat in uno ictu oculi immortalis: tamen multò difficilius est, cre-

1. Cor. 15. 52.

est credere, eum, qui esse desiit, iterum extiturum, & extiturum loco mortalis, qualis antea fuerat, immortalem, præsertim si consideretur, quanta temporis intervalla elapsa sint, ab eo, quo mortui sunt illi, quorum resurrectio speratur; & præterea, quàm variis modis corpora ipsorum immutata, & in mille formas redacta sint, & redigi etiamnúm possint. Huic igitur rei, ut consuleret sapientissimus Deus, voluit Iesum Christum ex omnibus mortuis primum resurgere, & hac ratione ad regnum illud, quod nunc tenet, pervenire. Et quia maxima ratio habenda fuit Apostolorum, voluit Deus illorum causâ, non tantùm D. Iesum resuscitari, & vivũ se exhibere: verùm etiam in eodem planè corpore, in quo mortuus fuerat, resurgere, cũ illis comedere & bibere, & per dies satis multos conversari, ut scilicet satis superq; cognoscerent, verissimè Iesum ex mortuis resurrexisse, & fieri proinde posse, ut alii etiam, licet mortales sint, resurgant. Reliqui enim homines infideles indigni erant, qui tanto beneficio fruerentur, nempe ut Dominum Iesum ex morte redivivum viderent, quia scilicet eum antea nimis supercilio-sè spreverant. Hinc Dominus Iesus ait, Spiritum Sanctum arguturum mundum etiam de justitia, hoc est, demonstratarum hominibus, justè Deum hac in re progressum esse, quòd Christus ad Patrem iverit, hoc est, in cælos ascenderit, & ita a nemine amplius conspectus sit.

Cur solis Apostolis & discipulis, Christus post resurrectionem exhibitus fuerit.

Ioh. 16.10.

Iam quis ex his omnibus non videt, quanta hujus rei, quæ aditum tantùm præbuit Domino Iesu ad regnum ipsius, sit præstantia, quanta divinitas. Summa Dei gloria in eo apparuit: Fidei etiam hominum singulare fulcrum extitit. O divinum igitur Iesum Christum, Dominum nostrum, cujus resurrectio tantarum rerum causa fuit.

Cap. XIV.

De Christi ascensione in cælos.

Adhuc de primo eorum locuti sumus, quæ Christi regnum antecesserunt, & quibus quasi gradibus Christus ad regnum suum ascendit: Nunc ad alterum venimus, quod diximus esse, ejus ad cælos ascensionem. Christum verò in cælos ascendisse, quia expressè descriptum est a sacris Evangeliorum scriptoribus, nihil amplius hîc investigandum restat, quàm quid causæ fuerit, cur Deus voluerit Iesum Christum in cælos ascendere, atque ita in regnum suum ingredi? Cujus rei causæ possunt dari duplices: & aliæ quidem ad nos spectant: aliæ ad ipsum Iesum Christum.

Mar. 16.19.
Luc. 24.51.
Act. 1.9.

Causæ ascensionis Christi duplices. Respectu nostri 1. 2.Petr. 3. 10, 12,13.

Eæ quæ ad nos spectant causæ, duæ sunt: Prior est, ut sciâmus, ubinâm nobis parata sit nostra felicitas. Siquidem certum est, hoc cælum & hanc terram destructū iri, quemadmodum hac de re apertissimè disserit D. Petrus. Est igitur novum cælum, & nova terra, iste scilicet locus, in quo Deus & justitia, hoc est, salus nostra, habitat: hunc nos expectamus: illuc animos nostros convertimus, & ibi tandem nos perpetua beatitate unà cum Deo fruituros credimus & gaudemus. Novum autem cælum & nova terra, per modum quendam loquendi, appellatur ille locus, in quo nostra felicitas, & ipse Deus noster habitat. Cælum & terra quidem, quia etiam in futuro seculo habituri sumus locum, ubi degamus, & ea omnia, quæ ad sustentationem vitæ nostræ tunc pertinebunt: quemadmodum nunc locum habemus, ubi degimus, nempe sub hoc cælo, & in hac terra, & ex illis omnia, quæ ad sustentationem hujus vitæ pertinent. Novum autem cælum & nova terra appellatur, non ratione ejus, quòd nunc non sit, & olim demum futurus sit iste locus. jam enim in eo habitat justitia, & ipse Deus: sed quia novus tunc temporis futurus est nobis, qui illum nunquam vidimus: quemadmodum etiam idem locus beatitatis futuræ appellatur οἰκουμένη, vel habitata futura, cùm tamen certum sit, Deum ab æterno ibi habitare; & Iesum Christum a multis retrò seculis eò translatum esse, nempe ideò, quia nobis futura est. Hinc etiam in S. literis sæpissimè, imò perpetuò abducimur ab hac terra, & revocamur ad illum locum sanctissimum, ad cælos nimirum, quoties nobis nostra spes proponitur: *Magna est*, ait Dominus, *merces vestra in cælis*. Hinc deniq; quotidiè oramus, *Pater noster qui es in cælis*, ut scilicet locum illum, in quo Deus est, & in quem Christus ascendit, jugiter ob oculos nobis ponamus, & subinde ipsi moneamur, illuc nobis contendendum esse ab hac humilitate.

Cur locus beatitatis fidelium, cælum & terra appelletur.

Cur novum cælum & nova terra idem locus appelletur.

Heb. 2, 5.

Matth. 5, 12.

2. Posterior ratio est, ut sciamus, quânam ratione fieri possit, ut homo, qui naturâ mortalis & crassus est, aliquando in istam sublimitatem transferatur, in qua Deus summus omnium rerum opifex, & Iesus Christus, nunc degunt. Nempe, quemadmodum Deus curavit, ut Dominus Iesus, nube circundatus in cælum raperetur, & ita ad ipsum Deum perveniret: sic etiam curaturum eundem Deum, vel potiùs ipsum Iesum, ut etiam illi, qui ejus sunt, tandem ex hac mundi corruptione in illam sublimitatem transferantur. *Ipse enim Dominus*, ut Apostolus ait, *descendet de cælo, cum clamore, & voce Archangeli, & cum tuba Dei, & mortui in Christo resurgent primùm. Deinde nos, qui vivi supererimus, unà cum illis rapiemur in nubibus in occursum Domino in aërem, & ita semper erimus cum Domino*. Ita scilicet Deus nobis viam recentem & patentem

1.Thes. 4, 16, 17.

patentem ad oculum quasi demonstravit, ut sciremus, quibus etiam gradibus nos tandem simus perventuri ad vitam illam æternam. O divinam Iesu Christi ascensionem: o divinum ipsum Iesum Christnm, qui ascendit ad cælos.

Resp: ctu Christi.

1.

Causæ verò, quæ ad ipsum Dominum Iesum spectant, duæ etiam considerari possunt. Prior est, ut per istam suam ascensionem divino modo immortalis & gloriosus evaderet, nempe ut non tantùm non moreretur, sed etiam ut mori amplius non posset. Quandiu enim in terris fuit D. Iesus, licet fieri nullo modo posset, ut iterum moreretur: (sic enim Deus constituerat) tamen natura corporis ejus talis nondum erat, ut is mori non posset; & ita planè gloriosum corpus nondum habuit. Quantum verò differant ea inter se, certò destinatum esse a Deo immortalitati: & talem naturâ esse, qui mori non possit, docet exemplum eorum fidelium, qui vivi erunt in adventu Christi. De illis enim dici poterit, quòd Deus nolit eos mori: & tamen dici non poterit, eos tales esse, qui naturâ sint immortales.

Christus non habuit corpus gloriosum, quamdiu in terris degit.

Act. 10. 40, 41.
Luc. 24, 39. 40.

Christum verò antequam in cælos ascendit, nondum habuisse corpus gloriosum, eo modo, quo nunc gloriosum est, præter id, quod suprà ostendimus, necessarium hoc fuisse, ad fidem Apostolorum & aliorum Christi discipulorum confirmandam, ex eo præterea constat, quòd Christus ex mortuis resuscitatus, reverâ edit & bibit cum Apostolis: quòd vulnera exhibuit: quòd carnem & ossa habuit. Quæ omnia de corpore glorioso dicere tàm absurdum est, quàm de ipso Deo.

Graviter autem reprehendendi sunt illi, qui dicunt, Iesum Christum non verè comedisse post suam ex mortuis resurrectionem, ut potè qui ita, D. Iesum tantùm non imposuisse Apostolis affirmare audeant, &, D. Petrum, id, quod sibi tantùm esse videbatur, pro reipsa apud Cornelium venditasse, dicere cogantur, dum ait: *Nobis* (scilicet Apostolis) *manifestum Deus fecit filium suum, testibus a Deo præordinatis, qui cum eo comedimus & bibimus, postquam ex mortuis resuscitatus fuit.*

Act. 20. 19.

Act. 12. 10.

Isti verò ridendi sunt, qui ex eo colligunt, corporis Christi, quandiu in terris degebat, glorificationem, quòd clausis foribus ad discipulos ingressus sit, quasi scilicet per parietes penetrârit. Nonné enim poterant esse fores clausæ, & miraculosè aperiri, quemadmodum legimus portam urbis ultrò apertam fuisse Petro Apostolo? nonné oculi Apostolorum teneri poterant, ne illud viderent? Quanquam his omnibus nullo modo opus fuit. Nec enim ibi describitur modus, quo Dominus ad discipulos ingressus sit: sed tempus tantùm, quando ad eos ingressus sit. Hoc autem erat, cùm essent clausæ fores domus

illius,

illius, in qua congregati erant Apostoli, ita ut, etiamsi Christus fores clausas aperuisset, & ita per apertas intrasset: dici tamen possit, eum venisse aut ingressum fuisse foribus clausis; ita ut mirari aliquis possit, quāta sit hominum, alioqui eruditorum, in hac parte ruditas, dum istud ita vehementer urgent, ut ita, quocunque modo, quod semel animo conceperunt, dogma tueantur. Quoniam igitur Iesus Christus, quandiu in terris fuit, corpus habuit nondùm gloriosum, sed illud idem, in quo crucifixus fuerat, ideò necesse fuit, eum in cælos ascendere, & ita per istam ascensionem gloriosum illud corpus consequi. Quod eum nunc habere testatur plurimis verbis D. Paulus, dum inter alia ait: *Postremus Adam (qui est Iesus Christus) factus est in spiritum vivificantem*, hoc est, consecutus est spirituale corpus, quod seipsum vivificare in perpetuum possit. Christum autem talem spiritum tunc demum factum esse, cum in cælos ascendit, inde apparet, quòd Dominus ipse, post suam etiam resurrectionem, negat se esse spiritum: & quòd, quem D. Paulus semel appellârat spiritum vivificantem, eundem iterum appellat Dominum. Christus verò tunc demum Dominus reipsâ & perfectè factus est, cum eum Deus ex mortuis resuscitavit, & ad regnum illud cæleste transtulit. Præterea dicit Apostolus ibidem, eum ex cælo, scilicet esse, vel corpus habere: quemadmodum in antithesi dixerat, primum hominem de terra, terrenum, scilicet fuisse, vel terrenum habuisse corpus. Quemadmodum verò corpus terrenum, est corpus nondum glorificatum: sic corpus ex cælo, corpus est glorificatum. Corpus verò quod nunc Christus habet, ex cælo est: quemadmodum etiam corpus illud, quo olim induentur fideles, habitatio illorum, quæ de cælis (est) appellatur. Nam quod olim, cum in terris esset, habuit, licet miraculoso modo conceptum & natum esset: tamen omninò humanum erat, & corpori humano simillimum, & ex ipsa Mariæ virginis substantia, aliqua ex parte desumtum, nisi fortè Mennonitis (quos vocant) credere velimus, qui dicunt, Christum carnem suam de cælo attulisse, quos audimus, hoc etiam loco ad suam opinionem probandam abuti. Vnde etiam quædam exemplaria in loco, de quo agimus, habent: *Secundus homo, Dominus cælestis*. Quod quidem vocabulum, *cælestis*, nō ad virtutes cælestes; (hac enim ratione Christus cælestis appellari poterat etiam antequam moreretur) sed ad naturam referendum est: quemadmodum etiam voces oppositæ, *de terra terrenus*, non ad vitia morum humanorum referendæ sunt, sed ad ejus naturam: & ideò Apostolus ait, nos, sicut portavimus (nempe dum in hoc seculo vivimus) imaginem terreni, hoc est, ita mortales fuimus, ut olim Adam: sic etiam portatu-

1. Cor. 15. 45. Quale corpus Christus nunc habeat.

Luc. 24. 39.

1. Cor. 15. 47.

Act. 2. 36.

2. Cor. 5. 2.

portaturos nos imaginem cælestis,hoc est, ita immortales futuros, ut nunc Dominus Iesus immortalis est,& gloriosus,idq; generali quadam sententia & mysterio concludit Apostolus,dum ait:*Hoc dico,fratres,caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt.* Vbi, per carnem & sanguinem,naturalem infirmitatem intelligi posse, non verò vitia & peccata, ut quidam volunt, id ostendit primùm, quòd Christus etiam carnem & sanguinem participavit: & tamen est blasphemum dicere, eum vitiis fuisse pollutum. Deinde docet id totius capitis summa, in quo Paulus tantùm loquitur de resurrectione piorum. Quod inter alia,exemplum Christi toties repetitum, docere potest. Quid enim impios consoletur exemplum resurrectionis Iesu Christi? Deniq; verba sequentia,quæ horum sunt quasi ἐξήγησις, satis apertè indicant, quid per carnem & sanguinem Paulus intelligat,dum ait:*neq; corruptibilitas hæreditabit incorruptibilitatem.* Corruptio autem significat non hominum vitia, sed eorum naturalem imperfectionem & mortalitatem,cui etiam Dominum Iesum obnoxium fuisse,hinc colligi potest,quòd non dedit,hoc est,non permisit Deus,ut eam videret, hoc est,experiretur.

Heb. 2.14. Quid sit caro,& sanguis.

Est autem notandum, fideles Christo similes futuros, non in eo, qualis is fuit, dum adhuc in terris degeret, post resurrectionem licet: sed in eo, qualis nunc est, posteaquam in cælos ascendit. Nec enim ulla erit causa,cur nos ex mortuis resuscitati,corpora talia habeamus,qualia antea habebamus, cùm adhuc in hac vita mortali degeremus: quemadmodum causa erat, cur Christus ex mortuis resuscitatus,corpus illud haberet,quod antea habuerat,quàm moreretur. Nam qui resurgent ex mortuis,resurgent incorruptibiles;idq; pro mysterio Apostolus venditat. Atqui mysterium singulare nullum hoc esset,si Christus incorruptibilis resurrexisset.Ex eo enim sequeretur, omnes Christianos,similiter, ut ipsum Christum,isto modo resurrecturos.

Christiani Christo similes erunt, in eo qualis nunc est secundum naturam.

1.Cor.15.52.

Nec est, quòd quis curiosè, & parum religiosè objiciat, nihil extare scriptum de modo istius immutationis Christi, quòd scilicet nunc aliud corpus habeat, quàm tunc habuit, cùm in terris esset. Omninò enim fatebuntur etiam omnes, quicunq; nunc Christum idem corpus habere putant, quod tunc,cùm in terris degeret,habuit, eum nunc non habere ea,quibus tunc,cùm in cælum ascendebat,indutus erat:& tamen nesciunt, quomodo illa consumta, vel quònam delata sint. Fatebuntur etiam omnes, quod majus est, eos, qui in Christi adventu vivi superfuturi sunt,mutatum iri: & tamen, quomodo illud ipsum, quod ex ipsorum sententia mutabitur, mutandum sit, ostendere nullo modo possunt. Desinant igitur in hujusmodi rebus in modos inquirere, quibus

Refutatio objectionis de modo immutationis corporis Christi.

Deus usus est; & quos, ut ignoraremus, eum non sine causa voluisse, statuendum est: Discant autem acquiescere in testimoniis literarum S. manifestis, quæ testantur de differentia corporis Iesu Christi, quod in terris degens habuit, & quod nunc habet. Illud testantur, carnem, ossa & vulnera habuisse, comedisse ac bibisse: Hoc verò, quod nunc habet, testantur esse Spirituale & cæleste. Itaq; rei veritas non est metienda ex quibusdam circumstantiis, quæ abesse possint: sed satis esse debet, si sit evidens causa, cur ea pro vera habenda sit, qualis est, si literæ S. id testentur. Tunc enim (ut etiam suprà docuimus) omninò conticescendum est, & veritati cedendum, etiam si modus rei gestæ, & aliæ circumstantiæ planè ignorentur.

II. Causa respectu Christi.

Altera causa, quæ ad ipsum Christum pertinet, quare opus fuerit eum in cælos ascendere, est, quia, si hìc in terris mansisset, non potuisset illud, cujus causâ olim de cælo venerat, implere & perficere. Venerat Christus de cælo, & necesse erat eum de cælo venisse, ut nobis salutem æternam annunciaret, & eam nobis firmissimè confirmaret. Hoc facto, restabat, ut eandem salutem procuraret, & tandem eandem credentibus daret. Hoc enim utrumq; se facturum, Christus docuerat & promiserat. Quomodo verò salutem procurare, & eandem credentibus dare potuisset Dominus Iesus, nisi in cælos ascendisset? Nam ad procurationem salutis nostræ, necesse fuit, ut eo in loco resideret, unde omnibus fidelibus prospicere posset. Talis autem locus est cælum. Alioquin, si in terris mansisset, Pontifex noster non esset. Necesse etiam fuit, ut rerum & donorum cælestium, quibus ad salutem hominum pro curandum opus est, potestatem haberet, nempe Angelorum, & Spiritus S., ita, ut illos mittere quò velit, & hunc dare, cui velit, posset. Hoc verò totum, ut ab eo perficeretur, qui non in terra, sed in cælo habitaret, conveniens esse, docet ipsius Dei exemplum. Is enim solus, quia in cælis habitat, omnibus etiam sufficienter prospicere potest.

Heb. 8. 4.

Ad dationem porrò reipsâ salutis necesse fuit, Iesu Christo dari divinam & absolutam potestatem, in omnia quæ sunt in cælo, & in terra. Hanc autem Christo priùs dari a Deo visum non est, quàm in cælos ascenderet. Iam jam enim ascensurus Christus in cælum, dixit: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Apostolus verò ait: *Exaltatus dexterâ Dei (Christus) accepit promissionem Patris Spiritum sanctum.* Et alibi: *Profectus in cælũ, subjecit sibi angelos & dominationes,* &c. Vidimus igitur tandem, quàm divino planè modo Deus Iesum Christum ad istud divinum regnum evexerit, & quàm divinis ad id D. Iesus gradibus pervenerit. Divinum igitur Iesum Christum prædicamus esse, cui soli & primo ista tanta evenerunt.

Matth. 28. 19.
Act. 2. 33.
1. Petr. 3. 22.

CAP: XV.
De Regno Christi moderno.

IAm verò superatis illis, quæ sermonem de regno Christi habendum interruperant, rectâ ferimur ad id, quod jam dudum propositum nobis erat, & orationem nostram ad ipsum Iesu Christi regnũ convertimus. Hîc autem optârim mihi divinitùs concedi eam sapientiam: hîc oculos mentis meæ ita illustrari cupio: hîc calamum meum ab ipso Domino Iesu, cujus gloria hîc agitur, ita duci desidero, ut aliquid saltem, de ista tanta Domini Iesu Christi divinitate, quam nunc, posteaquam Rex populi divini, & Christus reipsâ evasit, consecutus est, pronunciare possim. Nam omnia, quæ ad hanc rem pertinent, nec humana, nec Angelica vox effari valet. Dabit tandem Deus, ut liberati ab hac nostra mortalitate, similes evadamus ipsi Deo, & eum facie ad faciem videamus: tunc eum videbimus, sicut est; tunc cognoscemus eum, ut ipse nos cognovit. Nunc rem aggressuri, dicendum nobis erit de certis quibusdam partibus, quarum prima est: An Christus nunc regnum habeat. Secunda: quàm latè pateat regnum Christi. Vltima erit de complemento regni Iesu Christi.

Christi regia potentia ineffabilis.

1. Ioh. 3. 2.
1. Cor. 13. 12.

Quid in regno Christi considerandum.

Quod ad primam attinet, dolendum quidem est, homines quosdam eò prolapsos esse impietatis, ut hac de re opus sit hodiè quicquam disserere. Sed quid facias illis? Diaboli scilicet invidiâ totum hoc fit, qui tantùm non rumpitur, quòd Iesus, qui olim mortalis fuit, non tantùm jam immortalis, & dominus omnium, quæ sunt in cælo & in terra, evasit: sed etiam tandem omnes in se credentes, qui nunc æquè mortales sunt, ut ipse Iesus olim fuit, ad eandem beatitatem perducturus, & ipsos diabolos in æternum damnaturus est. Itaque necesse est, ut illi, quibus Christi gloria cordi est, cum hoste Regis sui divini jurato perpetuò confligant, & ejus tantam impudentiam detegant. Videtur autem, hoc in primis modo, diabolus insidias struere regno Domini Iesu, dum scilicet tales excitat, qui non dubitant affirmare, Dominum Iesum nunc planè esse otiosum in cælis; & res humanas, vel salutem hominum non aliter curare, quàm Moses curat salutem Iudæorum. Qui quidem homines professione videri volunt Christiani: interim verò Christum abnegârunt, & spiritu Iudaico, qui semper Christo fuit inimicissimus, inflati sunt; & si quis jure cum eis agere velit, indigni planè sunt, qui inter Christianos numerentur, quantumvis oretenus Christum profiteantur, & multa de eo garriant, adeò, ut multò tolerabilior sit error illorum, qui Christum pro illo uno Deo habent & colunt, quàm istomur:

Perversitas & impietas eorum, qui negant Christi regnum modernum.

Franciscus Da[illegible] [illegible] tales sunt.

rum: & præſtet, ex duobus malis, minus, quod ajunt, eligendo, Trinitarium, quàm hujuſmodi blaſphemum eſſe. Hic enim Chriſto honorem divinum nullum tribuit: ille tantùm, in modo tribuendi ei honorem, errat.

Argumenta pro Chriſti regno moderno.

Nolumus autem nunc tempus inaniter perdere, blaſphemas iſtorum hominum cavillationes, quibus Chriſto detrahere conantur, recenſendo, & ad ea reſpondendo. Hoc enim a noſtris jam pridem, libris publicè editis, præſtitum eſt. Vnum tantum atque alterum locum ſacrarum literarum adducemus, quorum tanta eſt perſpicuitas, ut nemo probæ mentis negare poſſit, contineri in illis, Ieſum nunc regnum divinum habere. Sic igitur ait D. Petrus: *Pro certo ſciat tota domus Iſraëlis, quòd Dominum & Chriſtum fecit Deus hunc Ieſum, quem vos crucifixiſtis*, & ipſe Dominus ait: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.* Hinc validiſſimè inferimus, Dominum Ieſum nunc regnum divinum habere. Quomodo enim Dominus & Rex eſſet, ſi regnum non haberet, & ea, quæ ad regnum ſuum pertinent, non procuraret? Poteſtné is Dominus appellari, qui nihil agit? Legiturné, Moſen unquam appellatum fuiſſe Dominum, poſt mortem? Soli Domino Ieſu hoc Deus conceſſit, ut poſt mortem appelletur Dominus, quod nulli Prophetarum & Apoſtolorum ideò contigit, quia omnes tantùm ſervi fuêre populi alieni, nempe Divini: Solus ſervator noſter Ieſus, Dominus eſt populi iſtius divini, tanquam ſui. Dationem verò illam potentiæ in cælo & in terra accipiendam eſſe, de datione, quæ reipſâ contigit Domino, poſteaquam in cælos aſcendit, hinc apparet, quòd iſtam dationem potentiæ in cælo & in terra, cauſam eſſe Chriſtus ait, cur Apoſtoli in univerſum mundum ire debebant, & diſcipulos facere. Hoc verò factum eſt ab eo tempore, quo Chriſtus in cælos aſcendit. Ergò etiam illud extitiſſe neceſſe eſt, quod cauſa hujus effecti erat. Nam, abſq; potentia Ieſu Chriſti divina, nemo diſcipulus ejus eo modo fieri potuit, quo eum eſſe Chriſtus voluit, nempe, ut Chriſto confideret, divino cum honore afficeret, & eidem obediret. Aut igitur affirmandum eſt, Apoſtolos neminem docuiſſe, & Chriſti diſcipulum feciſſe; vel potius neminem hodie diſcipulum Chriſti eſſe, quod eſt falſiſſimum: (niſi hoc iſti blaſphemi de ſe verum eſſe fateantur, a quo non procul etiam abſunt) aut concedendum eſt, Chriſtum nunc omnem poteſtatem in cælo & in terra reipſâ habere.

Act. 2. 36.

Matth. 28. 19.

Objectionis ſolutio.

Solent quidem plæriq; eorum, qui iſta blaſphema opinione dementati ſunt, aliquid aliud habere, quod Chriſto concedere videntur, loco regni iſtius, quod nunc habet, nempe quòd ajunt, eum aliquando re-

Apoc. 20. Regnabunt cum Chr[isto] mille annis

gnaturum, non in cælo quidem, sed in terra, idq; mille annos, abusi ad hoc suum commentum, istis verbis Apocal. cap. 20. Egregiam verò laudem Christo isti tribuunt, qui pro regno divino & cælesti, humanum & terrestre: pro æterno, tantilli temporis regnum ei concedunt. Digni scilicet, qui careant isto regno Christi, quod aspernantur: in hoc verò suo commentitio, cũ porcis, in luto voluptatum carnalium, volutentur

Apoc. 20. nihil dici de carnali Christi regno.

Quod autem locum Apoc. 20. adducunt, id nihil eos juvare potest: pudefacere autem maximè, si modò erubescere nôrunt. Nam primùm non dicitur ibi de Iesu Christo, quòd incepturus sit aliquod regnum, quòd antea non habuerit: Sed tantùm dicitur de credentibus, quòd regnaturi sint cum Christo mille annos. Imò, si quis rem rectè consideret, apparebit ex isto loco, Iesum Christum semper regnasse, ab eo tempore, quo in cælum ascendit: credentes autem vel nunquam, vel non semper regnasse, futurum autem, ut cum Christo regnent, qui scilicet semper regnârit. Deinde, non exprimitur ibi locus, ubi regnum illud futurum sit, nempe terra, ut isti blasphemi somniant. Possunt autem regnare credentes cum Iesu Christo, etiam si Christus non descendat de cælo, si scilicet Christus regnet in cælo & in terra: credentes verò in terra tantùm. Deniq; in isto loco tantùm de illis affirmatur, quòd cum Christo regnaturi sint, qui decollati sunt propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adoraverunt bestiam, neq; imaginem ejus, neq; acceperunt characterem in frontibus, aut in manibus. Atqui non omnes Christi fideles, propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei securi percussi sunt; neq; omnes occasionem habuerunt non adorandi bestiam, & non accipiendi characterem ejus, vel quia antea vixerint, quàm bestia illa & imago ejus existeret; vel quia non ibi locorum degerint, ubi bestia, & imago ejus vigebat. Non adorare autem, & nõ accipere characterem, est, nolle adorare, nolle accipere. Alioquin nec virtuti nec prẹmio locus esset ullus. Itaq; regnum illud Christi non omnibus credentibus in Christum commune esset, quod esset longè absurdissimum.

℣ 4.

Quis sensus sit loci Apoc. 20.

Quòd si quis interroget, quid sit illud, de quo Iohannes loquitur? Huic nos respondemus, non necesse esse, ut hodie ea intelligantur, quæ ibi descripta sunt. Prophetiarum enim ea est proprietas, ut non priùs intelligantur, quàm eveniant: Sed tamen, si conjectari licet, & in re abstrusa divinare; vel potius, quia credimus, istud jam cæpisse impleri, verisimile videtur, Iohannem in isto loco describere statum felicem & quietum Ecclesiæ Iesu Christi, quo sit fruitura post istam tàm longam servitutem, quâ ab Antichristo pressa fuerat, quod nunc ex parte fit, &

sit,&,Deo hanc rem moderante,in dies magismagisq; fiet. Quæ nostra sententia, si cui non probatur,satis est,quòd nec absurda, nec per se falsa, nec perniciosa sit. Quod dum theologus in locis difficilibus explicandis observat, satis officio suo facit. Certum igitur est, Iesum Christum, quemadmodum ab eo temporis puncto, quo in cælum ascendit, regnare reipsâ cæpit: sic nunc etiam reipsâ regnare, & regnaturum perpetuò.

Cap: XVI.

De Regno Christi super Angelos.

Latitudo regni Christi.

Quàm latè verò pateat regnum Iesu Christi divinissimum, videtur his verbis ipsius Christi totum contineri: *Data est mihi omnis potestas, in cælo & in terra.* In his enim,præter id,quòd exprimitur,potestatemChristi,quantacunq; sit,non esse in eo naturalem, sed beneficio Dei Patris singulari ei contigisse, & donatam esse, satis sufficienter docetur, qualis & quanta Iesu Christi potestas sit.Primùm enim loci nominantur,in quibus illud Regnum Christi exerceatur.Deinde perfectio etiam istius rectionis innuitur. Loci, in quibus Christi regnum exercetur,sunt, *cælum & terra.* Perfectio regnationis continetur hoc verbo *omnis* potestas. Per voces *cæli & terræ*, intelligi debet,nõ tãtùm id omne,quòdDeus creavit,adeò ut etiam mare,& omnia,quæ in eo sunt, huc pertineant, quæ,ut aliquid cum terra conjunctum,considerantur, quandocunq; per cælum & terram tota creaturarum divinarum aspectabilium machina significatur: Verùm etiam,præter hæc,creata omnia, per vocabulum *cæli* intelligi potest illud ipsum cælum, vel illi ipsi cæli, qui non sunt creati, nec oculis subjecti, in quibus scilicet Deus Pater noster esse dicitur ab omni æternitate.C ertum enim est,Christum habere potestatem in omnes Angelos,ut mox demonstrabimus. Hos verò extitisse,antequam cælum hoc aspectabile crearetur, non minus certum est; & non tantùm extitisse, verùm etiam jam bonam eorum partem lapsam,& dignitate sua privatam fuisse,hoc inter alia docet,quòd,simul atq; Adam & Eva creati fuêre, præstò adfuit Diabolus, qui eos seduxit. Tàm igitur latè patet regnum Christi,quam latè patent omnes cæli, & omnis terra; & nihil est omnium, in omnibus cælis, & in omni terra,cujus potestatem, & quidem absolutam atq; perfectam non habeat Iesus Christus.

Hoc igitur tàm alto & profundo Iesu Christi potentiæ divinæ mari,vel

ri, vel potius oceano proposito & ostenso, in fluvio ex eo promanante, vadum aliquod tantùm invenire conabimur, per quod tutò transire possimus. Nec enim nos audemus, nec quisquam mortalium audere potest, in istam sese profunditatem potentiæ Christi divinæ immittere.

Disserens Dominus Iesus de hac sua potestate regia & divina, ait: *Pater diligit filium, & omnia ei ostendit, quæ ipse facit, & maiora his opera ei ostendet, ut vos miremini.* Verè iam hoc experimur, ita se habere. Audimus de Iesu Christi potentia multa: sed ea nec linguâ eloqui, nec mente assequi possumus: tantùm ea miramur, & obstupescimus super hoc tanto Dei facto.

Ioh. 5. 20.

Mirantes igitur & obstupescentes, ad considerationem divinæ Christi potentiæ accedimus, & primùm omnium statuimus, omnia ista, quæ sunt in cælo & in terra, duplici modo consideranda esse. Quædam enim eorum personæ sunt: quædam verò personæ non sunt, sed tantùm res.

Distinctio rerum quæ sunt in cælo.

Ea quæ in cælis, & personæ sunt, sunt Angeli, iique tàm boni, quàm mali. Quæ in cælis sunt, & personæ non sunt, omnia illa continent, quæcunque extra Angelos vel sunt, vel etiam esse possunt.

Quòd ad Angelos attinet bonos & sanctos, eos subditos esse Domino Iesu, nullum est dubium apud eos, qui Christi nomen profitentur. (cum his autem nunc rem habemus, & hos hac nostra oratione alloquimur) Sic enim testantur S. literæ: *Deus Christum super exaltavit,* & *donavit ei nomen, quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium &c. Et ut omnis lingua confiteatur quòd Dominus (sit) Iesus Christus ad gloriam Dei Patris,* & alibi: *Christus est in dextris Dei, profectus in cælum, subjectis Angelis, & potestatibus, & virtutibus,* & iterum: *In* (Christo) *creata sunt omnia, ea quæ in cælis & ea quæ in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per illum & in illum creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in eo constant,* & iterum: *cùm iterum introducit primogenitum in illum mundum, dixit:* (Deus) *& adorent eum omnes Angeli Dei.* In quibusdam enim horum testimoniorum expressè id affirmatur: in aliis verò id etiam contineri, nemo omnium negabit. Petrus quidem apertè ait, subditos esse Iesu Christo Angelos, & potestates, & virtutes. Quòd verò eum adorent, vel genua in nomine ejus flectant Angeli, hoc tantùm etiam non expressè affirmat, eos illi esse subditos: nimis autem certò id in se continet. Quem enim quis colit, & quem metuit, quomodo ei subjectus non sit? Hoc verò per genuum flexionem vel adorationem intelligi, hodie nemo ferè est, qui nesciat, cùm

Angelos Christo subditos esse.

Phil. 2. 9.

1. Petr. 3. 22.

Col. 1. 16. 17.

Heb. 1. 6.

Col. 1. Angelos non eẽ creatos p Chrm. Dignitates et offi eorum à Chro variata

cùm nemo sit, qui, Angelos genua habere, & ea, propriè loquendo, flectere, dicere audeat. Quòd verò ad id attinet, quòd per Christum creata sint omnia, quæ in cælo, sunt invisibilia, sive throni, sive dominationes, &c. in eo etiam contineri id, quòd Angeli ei subditi sint, nec is etiam, qui credit, hîc de creatione ipsorum Angelorum sermonem esse, negare potest. Quomodo enim non sint subditæ creaturæ creatori? Sed præterea hoc in loco, non de creatione ipsorum Angelorum, sermonem esse: sed tantùm de Christi dominio, quod in eos habet, probari potest ex hoc ipso loco. Constat enim primùm, hic non esse sermonem de ipsorum Angelorum substantia, sed tantùm de thronis, dominationibus, principatibus, & potestatibus, quæ omnia creata esse dicit Apostolus per Iesum Christum. Potuerunt autem a Christo creari istæ dignitates Angelorum, licet ipsi Angeli creati per eum non sint. Imò necesse est quodammodo, si per Christum creatæ sunt dignitates Angelorum, Angelorum substantias antea fuisse; & eas, dignitates non tales habuisse, quales Christus creavit. Angelos verò, absq; dignitatibus suis unquam fuisse, statuere, absurdum est. Relinquitur igitur, ut Christus dignitates Angelorum mutârit, ita ut nunc aliæ sint ab illis, quas antea quàm Christus in cælum ascenderat, habuerunt. Nec enim novum est in S. literis, mutationem quandam singularem, quæ rebus infertur, creationẽ appellari, a quo, quia id omnes Theologi fatentur, probando supersedemus. Deinde verò per creationem istorum omnium, quæ sunt in cælo, invisibilium, intelligi debere istam mutationem, quæ facta est in illis per Christi dominium, quod in ea obtinuit, hinc apparere videtur. Quòd similiter etiam ea omnia, quæ sunt in terra, aspectabilia, creata esse per Christum dicit Apostolus: quemadmodum dicit, creata per eum esse omnia, quæ (sunt) in cælo, invisibilia, & hæc est, respectu verborum sequentium, quasi thesis Apostolica, quâ jam probârat id, quod verbis præcedentibus dixerat, nempe Iesum esse imaginem Dei invisibilis, & primogenitum omnis creaturæ. Probaturus autem Apostolus, vel declaraturus, quomodo per Christum omnia, quæ sunt in terra, visibilia, creata sint, aliud nihil dicit paulò inferiùs, quàm hoc: *& ipse est caput ecclesiæ, primogenitus ex mortuis, ut sit ipse primatum tenens inter omnes.* In quibus verbis docet Apostolus, primùm quænám sint ea omnia, quæ sunt in terra visibilia, nempe Christi Ecclesia, ad quam tàm omnes ii pertinent, quibus Evangelium innotuit: quàm illi, qui illud receperunt. Deinde docet etiam, quid sit creata esse omnia, quæ sunt in terra, per Christum, nempe, eum factum esse caput illorum. Ad id verò, ut quis caput sit Ecclesiæ, non esse opus, ut idem sit Ecclesię etiam, propriè

Col. 1. De dominio Christi in Angelos sermonem esse.

prìè loquendo,creator,hinc apparet, quòd vir caput est mulieris, ut caput viri est Christus:cùm tamen non sit creator mulieris vir;neq;Christus caput viri appellari possit,ratione creationis. Alioquin enim,si Christus esset creator viri,propriè loquendo, quia caput ejus est, tàm esset creator mulieris,quàm viri;nec opus esset dicere,Christum seorsim esse caput viri. Est igitur vir Dominus mulieris,&neminem mulier,quoad ipsum sexum,in hoc mundo superiorem agnoscit,prçter virum. Vir item,quoad ipsum sexum, neminem in hoc mundo superiorem agnoscit,præter Iesum Christum.Itaq; certum est, Christum caput Ecclesiæ dici,propterea quòd dominium in eam habeat. Et quia per hæc verba, *Christus est caput Ecclesiæ*, probantur vel declarantur illa: *Per Christum sunt creata omnia,quæ sunt in terra, visibilia*, hinc inferimus,ideò etiam dici: *Per Christum creata esse omnia, quæ* (sunt) *in cælo, invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates*, quia Christus dominium in ea absolutum obtinuerit. Simili enim modo intelligenda esse verba illa, *per eum creata sunt*, cùm de illis omnibus prædicantur, quæ sunt in cælo, quo intelliguntur,cùm de illis omnibus,quæ sunt in terra, prædicantur, docet primùm ipsa rerum connexio; & absurdum esset, per ea verba: *Per Christum creata sunt omnia, quæ sunt in terra,visibilia*, intelligi, eum esse istorum omnium Dominum: per ea verò: *Per Christum creata sunt omnia, quæ sunt in cælo,invisibila*, intelligendum esse,eum esse istorum omnium creatorem. Deinde, satis evidenter docet,utrobiq;eandem esse significationem horum verborum, & ea ad dominium tantùm, quod Christus in ea obtinuit, pertinere, id,quod Apostolus ait,rem hanc quasi concludens, *ut sit is primatum tenens in omnibus*, vel, *inter omnes*. Hæc enim verba, non tantùm de illis omnibus,quæ sunt in terra,sed etiam de illis omnibus,quæ sunt in cælo, intelligi posse, nemo negabit: intelligenda autem esse, nos certò persuasi sumus. Et ita correspondent verba Apostoli, quæ hæc, de quibus agimus, præcedunt, Christum scilicet esse primogenitum omnis creaturæ, cum illis, quibus totam hanc rem quasi concludit, ut scilicet per omnem creaturam intelligantur,& Angeli & homines,quatenus Christus primatum inter omnes tenet. Quanquam in aliis etiam verbis satis hoc innuitur,dum dicitur, Christum esse ante omnes,hoc est, omnibus superiorem. Quæ verò adduntur alia, nempe,in ipsum esse creata omnia, & in ipso omnia consistere, ea perfectionem dominii,quod Dominus Iesus in ea omnia,quæ sunt in cælo,habet, indicant, non tantùm scilicet eum Hierarchiam illam subjectam sibi habere: verùm etiam id omne in gloriam ejus cedere,& totam illam Angelicam dignitatem,ut semel

1.Cor. 11.3.

semel a Christo creata aut mutata est, ita durare, & duraturam quandiu Christus eâ opus habiturus est.

Gradus inter Angelos.

Sed præter id, quod probandum nobis sumseramus, apparet etiam aliud quid ex his testimoniis, nempe, non omnes Angelos ejusdem esse dignitatis: sed esse inter eos certos dignitatum gradus; & alios esse non tantùm Angelos, verùm etiam Angelorum dominos, & gubernatores, & reges, ob quam causam etiam Archangeli quidam appellantur. Et tamen illorum omnium Rex & Dominus est Iesus Christus. Vnde simul videre est, verè divinam esse Christi potestatem, cùm in Angelos divinos nemo potestatem habere possit, nisi Deus, & cui eam Deus concedit.

Iud. v. 9.
Apoc: 12. 7.

At enim verò, ut tantò manifestiùs appareat divina Christi potentia, ex eo, quòd potestatem habet Angelorum, necesse est præterea considerare, Primùm, qua de causa Deus Domino Iesu omnem potestatem in Angelos concesserit. Deinde, quibus in rebus, & quomodo eorum operâ D. Iesus utatur.

Cur Deus Angelos Christo subjecerit.

I. Gloria Dei & Christi.

Quòd ad causam attinet, propter quam Deus Christo Iesu Angelos subjecerit, quanquam nihil dubitamus, hanc etiam unam esse, ut hinc patefiat gloria, tùm ipsius Dei, tùm etiam Iesu Christi. Dei quidem, quòd non tantùm ipse sit Dominus Angelorum: verùm etiam quòd alium quempiam, Dominum eorum efficere potuerit & effecerit. Hinc enim infinita ipsius potentia & sapientia cognoscitur. Ex cognitione autem potentiæ & sapientiæ Dei pendet ejus gloria. Christi verò, quòd, minoratus olim præ Angelis propter passionem mortis, non tantùm præstantior illis in ipsorum genere factus est: verùm etiam Dominus, & Dominus absolutus evasit, non tantùm illorum Angelorum, qui antea aliis obtemperare solebant: sed etiam istorum, qui antea nemini obtemperabant, præterquam soli Deo creatori suo. adeò, ut, quodcunque eis nunc præcipit Christus, hoc ita teneantur facere, ac si ipse Deus id eis præciperet, quanquam, inquam, nihil dubitamus, hanc etiam esse causam, cur Deus Christo Angelos omnes subjecerit: tamen re penitiùs considerata, perspicere possumus, totum hoc principaliter hominum causâ factum esse, ut scilicet inde certiores redderentur, Deum illum unum & altissimum velle eos in æternum servare, & immortalitate donare per Iesum Christum Dominum nostrum. Sic autem res tota ob oculos ponenda est: Miserat Deus filium suum in hunc mundum, ut hominibus salutem æternam annunciaret, & confirmaret: Eâ firmissimè, per innocentiam, miracula, mortem & resurrectionem Christi confirmatâ, voluit rursus Deus, Iesum Christum, semel in cælos exaltatum, ibidem manere, usque ad instaurationem omnium. Populum

II. Hominum salus

verò

verò Iesu Christi voluit Deus in hac humili terra versari. Tantum igitur abest a populo suo Rex IESUS Christus, quoad essentiam suam, quantum summum illud cælum distat ab hac infima terra. Et tamen voluit etiam Deus, ut homines fideles certò persuasi essent, Iesum Christum, qui in terris fuerat, & in cælos ascenderat, quotidiè illis, per universum licet orbem dispersis, adfuturum usque ad consummationem seculi, eos protecturum, eis benefacturum, omnia ad salutem necessaria eis suppeditaturum, & tandem ex ipsa morte eos resuscitaturum. Hoc igitur, ut hominibus persuasum esset, & esse posse, & certò futurum, ideò tantam Deus Iesu Christo potestatem dedit, ut is, licet ipse in cælo degeret, posset tamen ista omnia suis cultoribus dare. Et quid multis opus est? Causa una & unica, cur tot & tanta de Christo in S. literis legimus, est, ut hominibus benè sit, & saluti eorum quàm optimè consulatur. Hinc etiam Christi nomen habet, quod Regem vel unctum significat. Hoc verò nomine rursus, propriè hominum respectu appellatur. Et, quodcunque Christo datum est, quodque toto in hoc negotio ei contigit, id omne propter aliud factum est; & ipsa etiam potestas, quam Christus in Angelos habet, ideò data est ei, ut id effici per Christum posset, cujus causâ Christus est, nempe, ut salus hominum nunc procuraretur, & tandem perficeretur. O divinum opus: o divinum divini operis administrandi modum: o divinum, tàm divini operis, tàm divino modo administratorem.

Quibus verò in rebus, & quomodo, operâ angelorum utatur D. Iesus Christus, jam expediendum est. Affirmamus igitur primùm, Iesum Christum operâ Angelorum toties uti, quoties eâ fidelibus suis opus est; & eum, tunc, quando opus est, eorum ministerio juvare fideles. Nec enim credimus, singulos homines habere suos Angelos, qui eis quotidiè & perpetuò ministrent, cùm planè indignum sit & absurdum, Angelos sanctos illis servire, qui Deum non curant, nec metuunt. Sed nec illud pro certo habemus, Angelos semper & perpetuò adesse fidelibus. Cederet enim hoc in contemtum promissorum divinorum, quæ in Evangelio continentur, quasi non possit homo, adjutus promissis divinis, quicquam præstare eorum, quæ Deus ei præcipit, quorum tamen tantam vim esse sacræ literæ testantur, ut credenti omnia sint possibilia: Sed statuimus solis fidelibus servire Angelos, idque tunc, cùm scilicet opus est. Quod totum confirmatur ex eo, quod ait autor Epistolæ ad Hebr., *eos esse spiritus ministros, qui ad ministerium emittuntur eorum, qui hæreditaturi sunt salutem.* Ii enim, qui salutem consecuturi sunt, non sunt alii, nisi fideles. Qui verò mittuntur, nempe fidelibus,

Christus operâ Angelorum utitur, cùm opus est.

Angeli in auxilium mittuntur fidelibus.

Matth. 9. 23.

Heb. 1. 14.

Angelos non semper adesse fidelibus

fidelibus, eos, non semper fidelibus adesse, constat. Quæ res divinam Christi in Angelos potentiam tantò magis ostendit, quantò majus est, sæpè alicujus operâ uti, quàm semel. Astant igitur ad Christi solium angeli, & sunt expediti & parati, omne illud exequi, quodcunq; eis in mandatis a Domino nostro detur.

Modi, quib⁹ Christus fideles in universum, operâ angelorũ iuvat.

I.

Horum autem Angelorum operâ Christus utitur, interdũ, ut omnes in universum fideles suos: interdum, ut quosdam illorum juvet. Omnes in universum juvat, duplici potissimùm modo. Primùm, quando eos in nomine suo congregatos, divino suo favore ita prosequitur, ut quantumvis Diabolus multa impedimenta objiciat, quibus rem Deo gratissimam & acceptissimam interturbet, vel irritam efficiat: tamen illi omnia ea, quæ ad Dei gloriam spectant, conficere possint, & quæ ad veram sui consolationem, doctrinam, correctionem, & institutionem pertinent, obtineant. Promisit Christus, se ubi duo aut tres in nomine ejus congregati sint, futurum in medio illorum. In nomine Christi congregatum esse, nihil aliud est, quàm in hunc finem cum aliis congregatũ esse, ut gloria Dei propagetur, & salus nostra promoveatur. Christum vicissim in cælo esse & futurum, usq; ad instaurationem omnium, testatur D. Petrus. Constat igitur, quando se in medio suorum futurum promittit Christus, hoc de gratia & favore Iesu Christi intelligendum esse. Hunc autem, licet is etiam alio modo exhiberi possit, non minus per Angelos exhiberi, neminem esse credimus, qui negaturus sit. Nec enim frustrà! Apostolus, persuasurus mulieribus Christianis, ut capite tecto orent, ait: *Debent habere potestatem in capite propter Angelos*, nempe, ut ostendat, adesse tunc angelos præsentes Christianis, quando Deum colunt; & debere eos revereri mulieres Christianas, ne scilicet quicquam, quod indecorum sit, & cum voluntate divina qualicunq; modo parùm conveniens, faciant. Et certè, Christum Iesum adesse suis tunc temporis, ipse effectus satis superq; docet. Nihil enim rectè in tanto negotio administrari, neq; a docentibus, neq; ab audientibus posset, absq; singulari Christi auxilio, de quo aliàs. Divinus igitur Iesus Christus est, & mira ejus divinitas, quam in hac ipsa re quotidie exercet, cujus effecta quidem cognoscimus: at modum, quomodo ea exerceatur, cognoscere nullo modo possumus.

Matth. 18. 20.

Act. 3. 21.

II.

Deinde etiam, omnes in universum fideles suos, juvabit Iesus Christus operâ Angelorum, cùm scilicet in adventu suo ultimo eos missurus est, ut omnes credentes ex quatuor mundi angulis congregent, & eos ex hac terra infima in istam sublimitatem transferant. Certum enim est, omnes credentes in adventu Christi congregatum iri in hoc mundo,

mundo, alios quidem, ex mortuis scilicet resuscitatos, immortales: alios verò, nempe tunc vivos, adhuc mortales. Certum etiam est, tunc omnes, & præsertim eos, qui vivi superstites erunt, non habituros eam virtutem, ut in cælum ascendere possint, nisi ab ipso Deo eò transferantur. Hoc autem omne fiet procul dubio per illos sanctos Angelos, Christo Domino ita jubente, & tunc verè Angeli ultimum illis, qui salutem consecuturi sunt, officium præstabunt. Hinc est, quòd dicitur de Iesu Christo, eum venturum cum Angelis potentiæ suæ; & quòd Angeli messores istius ultimæ messis, hoc est, consummationis seculi ab ipso Christo appellantur. Divinum igitur Regem eum esse oportet, qui tàm divinis Spiritibus, pro libitu suo, ad officia præstanda fidelibus suis, uti possit.

1. Thessal. 1. 7. Matth. 13. 39.

Quosdam verò ex fidelibus suis juvat Iesus Christus operâ Angelorum. Primùm, dum eos, qui parvi & infirmi sunt, per eos ita custodit, ne ipsorum parvitas & infirmitas dolo illis sit. Infirmitas autem est, cùm quis tantum non intelligit, aut facit, quantum intelligere & facere deberet; idque non ideò, quòd nolit: sed quòd non possit. Non potest autem, vel quia Deus ei non multa revelavit: vel quia ad multa percipienda & facienda aptus non est; idque vel naturæ, vel educationis, vel institutionis vitio, vel aliis causis impedientibus: interim verò tantum facit, quantum ejus fert imbecillitas & vires. Hos omnes Dominus Iesus Christus paterno more regit & tuetur, ne fortasse, per astutiam sathanæ, aut hominum impiorum, in errorem vel etiam in peccatum, & ita in interitum inducantur. Hoc autem ita se habere, ipse Dominus testatur his verbis: *Videte ne offendatis unum ex his parvulis, qui in me credunt. Dico enim vobis, quòd Angeli eorum in cælis semper aspiciunt faciem Patris mei, qui (est) in cælis.* Quod verò tunc Christus de patre suo dixit, angelos scilicet parvulorum, ejus faciem aspicere, id totum de Christo hodiè dici potest. Is enim est unus ille Dominus, per quem omnia, & qui omne judicium, hoc est gubernationem & regnum a Patre sibi traditum habet.

Modi, quibus Christus quosdam ex fidelibus operâ Angelorum juvvat.

I.

Matth. 18. 10.

Obiter autem notari illud etiam potest ex his verbis non tantùm apparere, Angelos servire fidelibus Iesu Christi parvis & infirmis: verùm etiam Angelorum præstantissimos servire parvulis Iesu Christi. Cùm enim ait Dominus: Angelos parvulorum, in cælis semper aspicere faciem Patris sui, tacitè innuit, non omnes angelos semper aspicere Dei faciem. Nam si omnes semper aspicerent Dei faciem, nullus esset locus ex eo commendandi angelos parvulorum, qui in Christum credunt. In tanto scilicet sunt precio apud Deum omnes Iesu Christi fideles,

Angeli præstantissimi ministri sunt minimorum fidelium Iesu Christi.

fideles, ut etiam Angelorum præstantissimi minimis Iesu Christi servis serviant. Nec mirum. cùm minimi Christianorum, sint etiam minimi fratres Iesu Christi, qui Dominus est Angelorum. Quod tamen rursus non ita accipiendum est, ac si tantùm parvulis fidelibus serviant Angeli illi singulares: imò si parvulis serviunt, multò magis adultis adolescentibus & patribus in fide Christiana, ut D. Iohannis vocibus utamur: sed ut appareat, quanti a nobis fieri debeant Christi fideles, quantumvis infirmi, affirmatur, eos non tantùm ab Angelis custodiri: verum etiam Angelos præstantissimos ita custodes eorum esse, ut aliorum adultorum custodes esse solent. Adultos custodiunt, ne perdant suam dignitatem, & ne priventur eo, quod divinitùs sibi donatum habent: Parvulos custodiunt, ne per infirmitatem labantur, & pereant, sed ut in dies magis magisq; proficiant. O divinum populi divini Regem, qui isto modo suorum omnium, & minimorum etiam curam gerit, & rationem habet.

Matth. 25. 40.

1. Ioh. 2. 12.

II.

Deinde, quosdam etiam fidelium juvat Christus operâ Angelorum, dum scilicet Christi causâ in aliquam afflictionem incidunt. Iuvat autem eos duplici modo: Aut enim eos liberat ex omnibus afflictionibus, & ex ipsissima morte, ut testantur exempla Apostolorũ, D. Petri & Iohannis, Pauli, Silæ, & aliorum; & ita eos liberat, ut appareat liberationem illam a Deo profectam fuisse, dum scilicet eos ex carceribus munitissimis educit, vincula & catenas solvit, portas aperit, & alia hujusmodi facit, quæ divinæ præsentiæ omnibus indiciũ esse possũt: Aut, si ita divina ferat voluntas, ut fideles morte & sanguine suo Deum glorificent, & nomen Iesu Christi illustre faciant, tantam eis magnanimitatem addit, ut pro lucro habeant Christi causâ mori, & gaudeant se dignos haberi, qui contumeliâ afficiantur propter nomen Christi. Quod itidem de Apostolis & aliis fidelibus sacræ testantur non uno in loco literæ. Omne autem illud factum esse per Angelos, partim manifestè testantur historiæ: partim etiam ipsa res loquitur. Quis enim ista omnia alius faceret, quàm Angelus? Hoc verò totum dum Christus facit, quis eum verè & merè divinum regem esse non agnoscat, & proinde hanc ejus divinitatem non admiretur?

Act. 5. 19. & 12. 16. & 16. 25.

Phil. 1. 21. & 12. 16. Act. 5. 41. & 16. 15.

Cap. XVII.

De Christi regno super Diabolos.

Adhuc de regno Christi, & divina potestate, quam in Angelos, qui soli hoc

soli hoc vocabulo, simpliciter & absq; ulla additione posito, appellantur, pauca diximus. De regno Christi divino, quod supra Diabolos habet, consequens est, ut aliquid dicamus.

Quid sentiendum sit de illis, qui negant esse diabolos.

Nolumus autem nunc quicquam dicere adversus eos, qui negant, Diabolos esse. Nec enim nunc propositum nobis est, cum illis agere, qui omnem religionem negant, & athei sunt: sed tantùm cum illis res nobis est, qui Christianam religionem pro verissima habent. Eos autem, qui negant Diabolos esse, nos quidem credimus, facilè etiam negaturos, Deum esse, & hunc quidem ad atheismum gradum esse statuimus. Sed ad rem nostram redeamus. Dicimus igitur, in potestate ista, quam Christus in cælo habet, contineri etiam potestatem ejus in diabolos. Hi enim sunt procul dubio personæ, ut Angeli boni; & in cælo etiam esse, dici possunt: quemadmodum principes aëris appellantur, quia scilicet natura eorum talis sit, ut in aëre, qui etiam cælum dicitur, degere possint, & ibi etiam degant. Dum verò in tenebris esse vel versari dicuntur, hoc ideò dici credendum est: vel quòd hic locus, in quo nunc degunt, sit tanquam tenebræ, respectu istius loci, ubi antea degebant & ex quo dejecti sunt: vel quòd æternis tenebris cum omnibus impiis addicti sint.

Eph. 6. 12.

Christo diabolos subjectos esse.

Hos autem Christo subjectos esse, testantur ferè iidem loci, ex quibus paulò ante docuimus, Iesum Christum potestatem habere in Angelos. Nihil enim vetat, quominùs in loco Phil: 2. vel per cælestium, vel per subterraneorum genu, diaboli intelligantur, nempe, si per subterraneos, intelligere quis velit eos, qui mortui sunt, & statuat, eos etiam Christi dominio subjectos esse, & tandem illud agnituros, qua de causa etiam dicitur, Iesum Christum vivis & mortuis dominari, tunc per genu cælestium, diaboli etiam intelligi possunt, quatenus scilicet etiam illi, principes aëris, ut jam diximus, esse dicuntur: vel, si quis per cælestes, solos Angelos intelligat, per subterraneos intelligi possunt diaboli, qui ideò sic appellari possunt, quòd subterraneis locis vel inferno destinati sint. Planè enim verisimile est, Paulum, dum eos enumerat, in quos Iesu Christi potentia extenditur, non omisisse ipsos diabolos. Hi enim sunt non minima pars eorum, quos Deus Christo subjecit. Præterea diabolos Christo subjectos esse testantur etiam illi loci, in quibus affirmatur, potestates & dominationes cælestes ei subjectas esse. Certum enim est, diabolos etiam potestates & dominationes esse & appellari: Quin imò principes in aëre vim suam exercentes appellantur diaboli; & quod majus est, ipse diabolus, vel unus ex his spiritibus impuris primarius, princeps & Deus mundi a Christo & Apostolo cognominatur.

Rom. 14. 9.

Ioh. 12. 31. & 14. 30. & 16. 11. 2. Cor. 4. 4.

Est

Gradus inter diabolos.

Est autem notandum, tàm inter diabolos, quàm inter Angelos gradus esse & differentias, adeò ut quidam sint quasi subditi, reliqui regnent: omnes autem, quotquot & quanti sunt, Christi dominio subjectos esse: Imò inter causas, cur Deus diabolos a tot seculis non omninò delerit, sed eos adhuc servat, (de quibus nunc differendi locus non est) non minima hæc est: quòd scilicet Deus voluit eos conservare usque ad Christi adventum in mundum, & eos ei regendos, & tandem delendos tradere. Vt hinc summa tùm ipsius Dei appareret potentia, qui non tantùm potentia sua divina naturali possit omnes diabolos superare & delere: verùm etiam eosdem ei nunc regendos, & olim damnandos tradere potuerit, qui ipse aliquando mortalis fuit: Tùm verò, ut appareret etiam ipsius Iesu Christi verè divina potentia, quâ scilicet istis Spiritibus dominatur, & eos olim perditurus est, in quos nemo omnium, præter solum Deum, quicquam imperii habet, & quos solus tantùm Deus perdere potest. Diabolos igitur omnes subditos sibi habet Dominus Iesus, & divino eisdem modo imperat.

Modi, quibus Christus diabolis imperat. II.

Primùm enim, quamvis maxima sit illorum potestas: nihil tamen unquam Christi fidelibus nocere, nedum in re magni momenti, sed ne pilũ quidem illorũ movere possunt. Considerandum autem est, diabolũ odio implacabili perpetuò ardere, adversus omnes, qui Christo confidunt, propter hoc inprimis, quòd eos aspicere cogatur, quos Deus in locum sui aliquando suffecturus sit; & præ invidia tantùm non rumpitur, ideoq; nihil non facit, dummodò saluti eorum obsit; & efficere conatur, ne vel unquam Deum cognoscant illi, qui sine cognitione Dei vivunt: vel ut ii, qui Deum cognoverunt, ista cognitione rursus priventur, adeò ut vel Deum omninò esse, iterum negent simpliciter: vel ut Deum ore confitentes, factis tamen eum negent, & ita salutem æternam amittant. Quàm multiplex igitur est Sathanæ astutia in nocendo hominib⁹, & perdendis illis: tàm multiplex, vel potiùs mille modis magis multiplex est Christi, in eo refrenando, potentia. Inprimis petit diabolus mentes eorum, quibus salutem invidet, dum se in Angelum lucis transfigurat, & loco veritatis, mendacium: loco virtutis vitia commendat, fucum faciens hominibus, & eis astutiâ suâ imponens, dum scilicet quosdam excitat, qui sese ministros tantæ injustitiæ præbent: Reprimit autem eum, dum hoc agit, Iesus Christus rex noster, planè divino modo. Nempe primùm, Spiritu suo infuso in mẽtes credentium, ita eos illustrat & confirmat, ut seduci nullo se patiantur modo. Deinde sapientiam & vigilantiam largitur, iis, quorum curæ fideles suos commisit, ut quasi ex specula ista omnia prospicientes, quæ Christi populo accidere

2. Cor. 11. 14. Modi, quibus Diabolus homines seducit. I.

dere poſſunt, tempeſtivè eundem moneant, ut ſibi ab hujuſmodi imposturis Diaboli caveat. Qui modi videntur quidem eſſe contemtibiles : interim verò verè ſunt divini. Spiritu ſcilicet oris ſui, percutit omnem Diabolicam potentiam, Dominus Ieſus.

II.

Porrò, ad dementandos homines fideles, in formam ſerpentis ſeſe convertit diabolus, dum eis commoda, vel voluptates, vel deniq; vanam gloriam oſtendit, & horum amorem cupiditatemq; animis illorum inſtillat, qua de re teſtatur etiam Apoſtolus: At Ieſus Chriſtus, tanquam verus & divinus Doctor & magiſter, illi ſeſe opponit, dum per Spiritū ſuum S., & miniſtros verbi ſui, mentes eorum implet, cogitationibus de vera voluptate, divitiis, & gloria, quæ eos in æterna illa vita manent, & ita efficit, ut eos, iſtiuſmodi vanis cogitationibus apud animum ſuum unquam locum dediſſe, pudeat, &, hæc temporanea cum illis æternis commutare, pro lucro habeant, atq; ita, exemplo Domini ſui Ieſu Chriſti, omnes ejus fideles ſervi, omnes tentationes Sathanæ ſuperant, & victores tandem evadunt.

2. Cor. 11. 2, 3.

Modus quo Diabolus fideles perſequitur.

Impetit deinde diabolus Chriſtianorum corpora, dum ſcilicet tales excitat, qui eos affligunt & perſequuntur, qui illis injurias inferunt, qui eos damnis afficiunt, qui deniq; vitam eis adimunt: Sed viciſſim ſuis præſtò adeſt Dominus Ieſus Chriſtus Rex noſter, & omnes iſtos diaboli conatus ita reprimit, ut tandem victus, turpiſſimè loco cedere cogatur. Et quemadmodum credimus, tantam eſſe malitiam diaboli, ut fideles, quos perdere non poteſt, ſubinde tamen infeſtet, & eos quaſi irritet & exagitet, leviuſcula quædam objiciendo, quibus eis moleſtiam vel damnum afferat: ita viciſſim, tantam & multò majorem eſſe Chriſti Regis noſtri potentiam, nihil dubitamus, ut etiam in hujuſmodi minimis caſibus, qui accidere fidelibus ſolent, poſſit eos perfectiſſimè juvare, & eos ab illis avertere. Quòd verò nihilominus interdum aliquid adverſi accidit Chriſti fidelibus, id fit Chriſto ita permittente: tùm quia non multùm eis iſtud nocere poteſt: tùm quia abſq; ſingulari Chriſti auxilio caveri illud potuiſſet a fidelibus, ſi cauti fuiſſent; & ita, ſi quid eis tale accidit, pænas ſuæ dant negligentiæ. Sic ſcilicet divino modo, Chriſtus Rex noſter cæleſtis & divinus, imperat iſtis malignis Spiritibus, & ſic, eorum tàm effrenata nocendi fidelibus libido, perpetuò ipſius divino coercetur imperio.

Cur levia quædam adverſa fidelibus accidant.

2. Modus regni Chriſti in Diabolos.

Deinde divinus etiam, quo Chriſtus dominatur diabolis, modus, ex hoc apparet, quòd per eos interdum ſuos fideles affligit: impios verò graviſſimè punit. Quòd ad fideles attinet, ita interdum permittit, interdum etiam vult Ieſus Chriſtus, ut diabolus eos affligat, quemadmodum

Chriſtus probat

fideles per Diabolos.

modum Deus id olim ei permittebat, & volebat. Affligebat autem Deus fideles suos: vel ut eos probaret. ut sub veteri fædere de Iobo legimus: sub Novo verò de ipso D. Iesu, de quo apertè testantur Sacræ literæ, cum deductum fuisse a spiritu (nempe Dei) in desertum, ut tentaretur a diabolo: vel etiam affligebat Deus fideles suos, ut eos castigaret: quemadmodum sub veteri fædere de Davide, per Absalonem castigato, legimus. Hoc etiam modo Christum agere cum suis fidelibus, quod ad probationem attinet, exemplum D. Pauli docet, qui de seipso testatur, quòd, ne efferretur excellentiâ revelationum, datus sibi fuerit stimulus carni, Angelus sathan, qui eum colaphizet. Per quem stimulum, intelligi debere perpetuas afflictiones, quibus Paulus, Christi causâ, expositus erat, testantur loci istius sequentia verba. Cùm enim Paulus ter Dominum rogasset, ut a se sathan ille discederet, & responsum tulisset, satis sibi esse debere gratiam Domini, sic de se ipso ulterius ait: *Libenter igitur magis gloriabor in infirmitatib⁹ meis.* Vnde videre est, hoc loco idē esse infirmitates Pauli, quòd stimulus ille ei datus. Infirmitates autem quid significent, sequētia verba docent: *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo.* Quas tantas afflictiones, Apostolus, stimulum carni inflictum, appellat, quia scilicet perpetuos dolores concitent eæ afflictiones, quæ corpus nostrum carneum petunt. Immissas autem fuisse D. Paulo istas afflictiones, Christo ita volente, hinc apparet, quòd Paulus ait, datum sibi illum stimulū fuisse, nempe a Christo, quem, ut eum a se auferret, petierat. Vt mirari eos subeat, qui de alia aliqua re, quàm de afflictionibus, hæc verba Pauli acceperint. Nam non nisi absurdè, & tantùm non impiè, dici posset, ea esse data vel immissa Paulo a Deo & Iesu Christo, quæ alii commentatores comminiscuntur: Hoc verò, quod nos statuimus, absque omni absurditate & impietate de Deo vel Iesu Christo dici posse, hoc est, quòd afflictiones immittat, quando & quales velit, suis fidelibus, hoc confirmat, quòd gratia & donum Dei sit, si quis dignus habeatur, qui Christi causâ aliquid adversi patiatur: quemadmodum etiam in his ipsis verbis, Dominus Iesus, id, quod Paulus, stimulum carni inditum, appellat, gratiam suam & favorem appellare non dubitavit. Quòd verò isto in loco, immissio illius stimuli, tribuitur etiam quodammodo Angeli Sathanæ, vel Angelus Sathan, id, quod immissum erat, appellatur, id fit ideò, quòd, quemadmodum Sathanâ ad hoc exequendum usus erat Iesus Christus: sic etiam ille libenter, eam provinciam, quam semper captat, recepit, ut pote, cujus id est

Matth. 4. 1.
Luc. 4. 1.
2. Sam. 12. 11. & 16. 12.
2. Cor. 12. 7.

Quid per stimulum 2. Cor. 12. intelligendum sit.

Phil. 1. 29.
1. Petr. 2. 19.

pro-

proprium, libidine nocendi hominibus, præsertim verò fidelibus, semper ardere. Id verò; quod Paulo Apostolo accidit, aliis multis & olim evenisse, & nunc evenire, minimè dubitandum est, nempe, Dominum Iesum per ipsum Diabolum eos affligere, ut eos probet & exploret. Hæc enim præcipua causa esse videtur, cur Christiani quotidiè orent, ne a Deo in tentationem inducantur: sed ab illo malo, nempe Diabolo, liberentur. His enim verbis procul dubio id petunt, ne Deus, cùm sibi visum fuerit, eos afflictionibus tentare, permittat, ut istis ita implicentur, ut, quò se vertant, aut quid tùm orare debeant, nesciant: sed ut eos a potestate Diaboli, quam is tum maximè exerit, cùm suos fideles Deus ei affligendos tradit, eripiat, ne, ab eo superati, succumbant, vel (ut Apostoli verbis rē explicem,) ne patiatur Deus eos tentari, suprà quod possunt, sed faciat cum tentatione etiam proventum, ut possint sufferre. Qua ipsa in re mirum est divinitatis Iesu Christi documentum, quòd scilicet, etiam si permittat, & interdum velit, diabolum affligere homines Christianos; & diabolus etiā arrepta illa occasione, summis viribus in eo enitatur, ut ejusmodi, sibi ad tēpus traditos homines, possit in nihilum redigere, & omni spe eos spoliare: tamen Iesus Christus fines & terminum ei præscripsit, quem transgredi nullo modo potest; & dum maximè furit, & nocere vult: nihil tamen eis nocere potest.

1. Cor. 10. 13.

Exempla verò, quomodo Christus Rex noster suos fideles castiget, non est opus adducere. Quis enim nescit hoc sæpissimè factum fuisse, & etiam num fieri? Operâ autem diaboli istas castigationes hominibus Christianis, si scilicet in officio suo sint negligentes, evenire, vel evenire saltem posse, nemo etiam, credo, negabit. Solus enim Diabolus est, cujus natura gaudet eo, si malè aliis facere possit. Et si, per diabolum tentari homines sanctos, certum est: quid mirum, per eundem, & negligentes & parum probos, castigari, Christo volente?

Christus fideles per diabolos castigat.

Quòd verò impios, Christus Rex noster, per ipsos diabolos punit & gravissima de illis supplicia sumit, & eos funditus delet, hoc inprimis, divinæ potestatis Iesu Christi, quam in Diabolos exercere potest, singulare documentum est: Dum scilicet Diabolus, Christo jubente, eos affligere, & gravissimè carnificare, qui ex ipsius voluntate & nutu pendebant, & ita quasi seipsum destruere cogitur. Puniri autem & deleri homines impios, per ipsum Diabolum, ex modo, quo Christus impios punire solet, facilè cognosci potest. Sic enim Iesus Christus, eos, qui voluntatem Dei cognitam aspernantur, & eidem obedire nolunt, quo ad interna & mentem eorum punit, ut vel veritatē ab eis auferat: vel ma-

Christus per diabolos, homines impios punit.

nente & durante veritate, aures eorum obturat, & oculos excæcat, ut audientes non audiant, & videntes non videant. Quoad externa verò & corpora eorum, integra regna, urbes, domos, familias & personas radicitùs excindit, & suppliciis exquisitissimis funditùs delet. Ad quæ supplicia exequenda nemo aptior est ipso Diabolo, adeò, ut verisimile sit, plærunque istiusmodi supplicia Dei & Christi tàm horrenda, ipsius operâ hominibus immissa fuisse. Quanquam non negatur, potuisse interdum Deum & Christum, propter certas causas, quæ gloriam illius spectabant, Angelorum etiam operâ ad ea exequenda uti. O divinum igitur Regem, qui tàm perfectam & divinam in eos potestatem habet, qui nemini omnium parent, nisi soli Deo.

Ioh. 17. 2. Vbi hoc insuper addi potest, quòd, quemadmodum illi, qui Deo ex animo confidunt, & eidem obedire omni studio conantur, Christo traduntur regendi & servandi: sic vicissim illi, qui Christo obedire nolunt, ab eodem traduntur diabolo cruciandi & perdendi. Non est enim statuendum, diabolum a seipso potestatem habere, hominem etiam impiissimum cruciandi vel perdendi, nisi id ei Deus vel Iesus Christus concedat. Alioquin omnes eos interimeret, metuens scilicet, ne (quod sæpissimè accidere vidit) ad Deum conversi, serventur.

Et hæc tanta potestas non tantùm in ipso Iesu Christo residet: verùm etiam penes eum est, cui velit, eam cōcedere. Hinc enim gloriatur Apostolus de seipso, quòd potestas talis sibi data sit a Domino; & quod tradiderit quosdam homines impios sathanæ, ut discerent nō blasphemare. Quæ verba docent, Apostolum etiam Christi, & servum Regis nostri cælestis, potestatem & jus quodammodo habuisse, diabolo imperandi, ut eos affligeret & cruciaret, qui perverso animo Christo sese opponebant, & eidem obedire nolebant. Cujus tantæ virtutis Apostolicæ exempla fuêre, dum vel recta valetudine, vel etiam ipsâ vitâ istiusmodi homines privabantur. Quàm divinum igitur Regem ipsum esse oportet, cujus servi tàm divina in diabolos potestate præditi fuêre?

2. Cor. 13. 10.
1. Tim. 1. 20.
Act. 13. 11.
Act 5. 5, 9.

Cap: XVIII.

De Christi regno in res cælestes.

ABsoluto igitur eo, quod ad ostendendum Christi regnum & potestatem divinam, quam in personas, quæ sunt in cælo, habet, pertinet: nunc videamus, quænám ea sint, quæ in cælis

sunt, in quæ Christus potestatem absolutam & divinam habet, & tamen non sunt personæ. Ea verò possunt duplici modo considerari. Nam aut in Deo naturaliter resident: aut ab eo creata sunt. Quæ in Deo naturaliter resident, sunt Spiritus Dei S., & omnia illius Spiritus sancti dona, quibus homines a Deo sanctificantur. Horum omnium, Iesum Christum Dominum esse absolutum, S. testantur literæ. Christus enim is est, qui, ut Iohannes Baptista prædicabat, baptizaturus erat Spiritu S. & igni: qui dexterâ Dei exaltatus, accepit a Patre promissionem Spiritus S., hoc est, donum sibi promissum, nempe dandi Spiritum sanctum, quod antea nondum extabat, dum Iesus nondum esset glorificatus. Effudit autem primùm, illud plusquàm miraculosum donum, in primos illos Evangelii præcones, quod die Pentecostes a multis visum fuit: & cujus afflatu, Apostoli, qui antea adeò rudes erãt, ut pauca eorum, quæ Dominus Iesus dicebat, intelligerent; & adeò infirmi, ut panico terrore perculsi, omnes a Domino diffugerent; & unus eorum Dominum etiam abnegaret, tantam deinde consecuti sunt sapientiam, ut nihil eis, ad perfectam, qualis scilicet ad salutem æternam necessaria est, Dei & voluntatis ejus cognitionem, defuerit. Potentia verò & virtute tanta confirmati fuêre, ut ne gravissimæ quidem afflictiones, & mors horribilissima terrori eis fuerint. Quòd enim ad sapientiam attinet, impleta tunc sunt illa verba Iesu Christi: *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem.* Nam ea & tanta rerum divinarum cognitio Apostolis contigit, ut, loco ipsius Christi, negotium salutis in hoc mundo procurârint & promoverint. Et quemadmodum Christus, omnium in se credentium, & ipsorum etiam Apostolorum respectu, fundamentum Ecclesiæ suæ est: sic Apostoli, aliorum credentium respectu, fundamentum ejusdem ecclesię evasêre. Cujus deinde fundamenti, quod scilicet erant Apostoli, lapis angularis, hoc est, conservator & sustentator fuit Iesus Christus. Ideò enim D. Paulus ait, Christianos esse ædificatos supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum, cujus lapis angularis est Iesus Christus, cum Apostolis conjungens etiam Prophetas novi fœderis, qui scilicet primi erant ab Apostolis. Nam de his sermonem esse in loco citato, docet primùm id, quod priùs collocantur Apostoli, quàm Prophetæ. Si vero de Prophetis veteris Testamenti sermo esset, procul dubio eos Paulus priùs collocasset, quàm Apostolos, ut videmus D. Petrum, de Prophetis veteris fœderis, & Apostolis novi fœderis loquentem, fecisse. Deinde ex eo etiam illud idem constat, quòd Prophetæ veteris fœderis, fundamentum ecclesiæ Iesu Christi esse, non possunt. Quia scilicet multò minùs

Res cœlestes quotuplices.

Christi regia potestas in Spiritum S.

Matth. 3. 11.
Act. 2. 33.
Ioh. 7. 39.

Spiritus S. effusio in Apostolos.
Act. 2. 2.

Ioh. 16. 13.

2. Cor. 5. 18.

1. Cor. 3. 11.

Eph. 2. 20.

2. Petr. 3. 2.

minus cognitionis voluntatis divinæ habuerunt, quàm Christiani. Cupierunt enim Prophetæ videre, quæ viderunt discipuli Christi, & audire, quæ audierunt illi: & tamen ea nec viderunt, nec audierunt. Et, ipso Iohanne Baptista, qui omnium Prophetarnm maximus erat, major est minimus in regno cælorum, hoc est, quilibet Christianus. Respectu autem solius rerum divinarum cognitionis, Apostoli & Prophetæ illi, de quibus Paulus loquitur, fundamentum fuêre ecclesiæ Christi, quatenus scilicet doctrinæ illorum tantum tenetur tribuere ecclesia Iesu Christi, ut, quicquid ab illis profectum est, pro infallibili fidei norma habeat. Hoc verò totum effecit in illis Spiritus ille sanctus, quo ab ipsa ascensione, & ab initio regni Christi, donati fuerunt. Quòd ad potentiã & virtutem attinet, scimus, eos variis modis afflictos, captos, ligatos, cæsos fuisse: & tamen, nedum ut ideò veritatem Evangelicam abnegârint, quin imò legimus, eos animo intrepido ista omnia pertulisse, & martyria etiam omnes ferè, Christi causâ, perpessos esse. Præter hæc omnia, singularis quædam & miraculosa data eis fuit sapientia, omnes linguas loquendi & intelligendi: singularis etiam potentia miracula tanta faciendi, qualia nec ipsum Iesum Christum fecisse legimus. Quorum omnium causâ dicitur etiam de Apostolis, eos habuisse primitias Spiritus, nempe partem donorum Spiritualium, ut primam, sic etiam nobilissimam & præstantissimam.

Matth. 13. 17. — Matth. 11. 11. — Rom. 8. 23.

Spiritus S. dona in Ecclesia Christi.

Non minùs autem in reliquos omnes fideles, Spiritus S. dona redundârunt, & largiter effusa sunt, ut D. Apostolus loquitur. Nam omnibus generatim, qui in Christum credebant, data fuit potestas, & miracula faciendi, & variis linguis loquendi, & nihil non faciendi, quod ad illustrandam Christi doctrinam spectaret, de quo peregregiè disserit Apostolus, dum ait: *Vnicuiq; datur manifestatio Spiritus ad utilitatem: alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ; alii autem sermo scientiæ, secundum eundem Spiritum; alteri autem fides in eodem Spiritu; alii autem gratia sanationum in eodem Spiritu; alii operatio virtutum, alii autem Prophetia, alii discretio Spirituum, alii verò genera linguarum, alii autem interpretatio linguarum. Omnia autem hæc operatur unus atq; idem Spiritus, dividens singulis pro ut vult.* Et horum donorum tanta fuit abundantia, ut Apostolum oportuerit, de illorum recto usu, non pauca ad fideles scribere.

Tit. 3. 6. — 1. Cor. 12, 7, 8, 9, 10, 11. — 1. Cor. 14.

Præterea omnibus & singulis, quicunq; Iesu Christo confidebant, datus fuit ille Spiritus sanctus, adeò, ut si fortasse per errores a veritate eos seducere voluisset Diabolus, satis habuerit dicere D. Iohannes: *Vnctio, quam habetis, docebit vos omnia.* Rursus, cum Christi causâ aliquid

1. Joh. 2. 27.

adversi

adversi ferendum fuit, infirmatibus eorum Spiritus ille succurrit; &, cum jam planè defecturi videbantur, novas vires eis addidit, ut omnia superare potuerint; & cùm coram magistratibus, principibus, & regibus sistebantur, suppeditavit eis Spiritus ille sapientiam, cui nemo resistere poterat. Quod, in primo martyre Domini Iesu impletum esse, videmus. Quæ etiam Spiritus S. efficatia in hodiernum usq; diem perpetuò durat: quemadmodum ipsa fides in Iesu Christo collocanda, & sanctissima ejus religio durat. Itaq; Christus, religionis suæ, ut primus autor est, & unus ejus conservator: ita etiam hujus singularissimi Dei doni, absolutus Dominus & distributor est. O quam divinũ etiam proinde eum esse, & verè in cælo, divino modo, regnare oportet, qui tanti doni perpetuam & absolutam potestatem habet.

Rom. 8. 26.
Matth. 10. 20.
Act. 6. 10.

Sed, hoc ita breviter indicato, restat ut aliquid addamus de iis rebus, quæ in cælo existentes, personæ non sunt, & à Deo creatæ sunt: qualia sunt, ipsum cælum, & omnia, quæcunq; in sublimi hoc aëre a Deo posita sunt, Sol, Luna, stellæ, venti, elementa, nives, grandines, fulmina, tempestas, serenitas, &c. Hæc enim omnia in cælo aliquo modo esse, & ad cælum referenda esse, res ipsa docet. In hæc igitur omnia, nos quidem credimus, Iesum Christum absolutam & divinam habere potestatem. Quod tamẽ non ita accipiendum esse putamus, ac si hoc muneris sit Iesu Christi regii; & quòd ideò in cælos ascenderit, ut cælum, & ea quæ in cælo fiunt, ordinariè gubernet, & efficiat, ut, exẽpli causâ, Sol oriatur, tempestas sit vel serenitas, vel tale quid fiat. Hoc enim credimus Dei Patris opus esse. Is eorum omnium, ut creator est: sic conservator etiam & gubernator est. Nec ad id, ut dici possit, Christum Iesum habere divinam potestatem illorum omnium, necesse est, ut quotidiè & perpetuò ea gubernet: sed satis est, cum, quandocunq; opus est, posse illis uti pro libitu suo. Quod quidem tàm certum esse debet, ut, qui ea de re dubitet, multùm Iesu Christi dignitati detrahat. Posset Iesus Christus, si ita opus esset, & gloria illius, vel Dei, vel etiam salus hominum id requireret, Solem continere in medio cursu: quemadmodum Deus fecit tempore Iosue: Potest serenitatem concedere: potest tempestates immittere, quandocunq; eis opus est; & possunt etiam fideles ejus, si acciDat, ut istarum rerum cælestium ope indigeant, ad ipsum Christum preces suas, earum consequendarũ causâ, dirigere. Quid enim? Si in Angelos absolutam & divinam habet Iesus Christus potestatem, cur non in ea omnia, quæ Angelis tantò sunt inferiora, quantò inferior est res inanimata animatâ? Si in homines potestatem habet absolutam & divinam, cur non in ea omnia, quæ hominum causâ creata sunt? O regem Chri-

Christi regia potestas in cælum ipsum, & omnia quæ in eo sunt.

Ios. 10. 12.

stianorum verè divinum, qui tantam in cælo super omnia potestatem habet.

CAP: XIX.

De regno Christi in terra.

Quid sit, Christi regnum non esse de hoc mundo. *Ioh. 18. 36.*

SEd nunc, quàm latè pateat regnum Iesu Christi in terra, videndum etiam est. Vbi primùm iis occurrendum est, qui, spiritu Iudaico adacti, negant Iesum Christum in terra regnum habere, idque, inter alia, ideò, quòd ipse Christus dixerit: *Regnum meum non est ex mundo hoc.* Quæ istorum hominum objectio nimis magnam eorum prodit ruditatem. Nam aliud est dicere: Christi regnum non esse de hoc mundo: & aliud dicere, Christum non habere regnum in mundo vel in terra. Nam priori loquendi modo tantùm negatur, Iesum non regnare in mundo, mundano modo: interim verò non negatur, eum regnum habere in mundo, quod altero loquendi modo negatur. Posse autem D. Iesum regnum in hoc mundo habere: & tamen non de hoc mundo, hoc est, non mundano modo illud administrare, docet exemplum ipsius Dei. Is enim procul dubio Dominus est omnis terræ: & tamen regnum ejus non est ex hoc mundo, quia non principum mundanorum, sed divino & singulari modo Deus in terra regnat.

Objectio de regno Christi in terra.

Quòd si quis dicat, concedi fortasse posse, Iesum Christum in cælo regnare, quia ibi omnes Angeli ei subditi sint: at neutiquam fieri posse, ut Iesus in terris regnârit aut regnet, cùm pauci semper fuerint ii, qui illi ex animo obedierint. Huic nos respondemus, Christi regnum quod in terris habet, non subditorum voluntate, sed regnantis potestate contineri, eaq; metiendum esse. Regnum enim Christi ita se habet, ut regnum ipsius Dei. Dei potestas, quam summam in omnes mortales, & habet, & pro suo arbitratu exercet, non omnibus est conspicua, alioquin non tantus esset atheorum numerus. Quin etiam ex illis ipsis, qui non sunt planè athei, quos infinitos penè esse credendum est, non adeò multi sunt ii, qui Dei potentiam rectè noverint. Insigni enim pietate, & justitiæ amore ad hanc rem opus est, quæ oculos mentis illuminet, in apertamq; hujus veritatis cognitionem hominem perducat. Sic Iesu Nazareni, a mortuis excitati, & supra omnes cælos a Deo evecti, superq; suum populum ab ipso constituti, quiq; propterea Christus Dei est, potestas, quam in omnes mortales, in iis omnibus, quæ ad Dei populum quoquo modo spectant, & habet, & pro suo arbitratu exercet, paucis

Responsio

Quibus rebus opus sit ei, qui regnum Christi cognoscere velit.

omninò

omninò est conspicua, licet maximus sit numerus eorum, qui, Iesum Dei Christum esse, confitentur;&, ut paucis conspicua sit, necesse est, iis scilicet, qui oculos ad videndum habent, & qui se ab hujus mundi inquinamentis separantes, sobriè, justè, & piè vivere instituunt; qui Iesu ipsius præcepta approbant, nec, quominus eorum absoluta quadam pietate & divino splendore capiantur, eorum exequendi difficultate deterrentur. Quæ difficultas hominibus carnalibus tanta esse videtur, ut hinc potissimùm fiat, ut ex eorum numero complures, omnibus modis sibi persuadere conentur, Iesu religionem ementitam ac falsam esse; & idcircò, si quid carnali prudentiæ sese offert, unde colligi posse videtur, Iesum non esse illum Messiam, quem Deus promiserat, (quemadmodum multa ejusmodi Deus esse voluit, quo carnales homines a spiritualibus, mali a bonis internoscerentur) statim id arripiunt, aliaq; innumera prætermittunt, ex quibus apertè colligitur, Iesum illum Nazarenum, qui sub Pontio Pilato crucifixus fuit, Christum esse, nec alium, præter ipsum esse posse. De quo nunc plura dicendi locus non est.

Regnum Christi in terra. quàm latè pateat.

Hoc autem Christi regnum, quod in mundo, sive in terra habet, extenditur tàm in ipsos homines, quàm in omnia alia, quæ sunt, extra hominem, a Deo creata in hoc mundo, adeoque in ipsum mare & omnia, quæ in eo sunt, ut suprà etiam monuimus.

Regnum Christi in homines.

Regnum Christi in homines considerari potest duplici modo: Aut enim in eos reipsâ extenditur: aut extendi in eos potest.

Quomodo homines considerari debeant.

In quos Christi regnum reipsâ extenditur, ii duplices sunt: Nam aut Christi populus sunt, aut non sunt: sed tamen populus ejus esse potuerunt; vel, ut populus ejus essent, facultatem & occasionem habuerunt.

Christi populus quotuplex.

Qui Christi populus sunt, ii aut impropriè populus ejus sunt, aut propriè. Impropriè Christi populus sunt, omnes quicunque Iesu Christi nomen nominant & profitentur, quamvis salutarem Christi doctrinam non teneant, quorum hodiè in omnibus mundi partibus numerus planè infinitus est. Qui verò propriè sunt Christi populus, ii aut in oculos hominum incurrunt: aut Deo soli tantùm cogniti sunt. Qui in oculos hominum incurrunt, sunt omnes illi, quicunque doctrinam Christi salutarem profitentur & tenent: Qui verò soli Deo cogniti sunt, illi omnes sunt, qui Deo per Iesum Christum confidunt, & eidem obediunt. Certum enim est, verum Christi populum eos tantùm esse, qui fidem habent, & Spiritum sanctum. Per fidem enim Christi corpori inserimur, & fide in eo stamus: &, si quis non habet Spiritum Christi, is non est ejus. At fides & Spiritus sanctus ab hominibus certò

Rom. 11. 19.

Rom. 8. 9.

cognosci nequeunt, cùm hoc utrumq; in corde lateat. Corde enim creditur ad justitiam: & Spiritus S. in corda mittitur, ut D. Paulus testatur. Ex factis externis potest quidem judicium de aliquo fieri, quòd non sit ex numero veri populi Christi. manifesta enim sunt opera carnis: At ex iisdem externis factis judicium de aliquo facere, an sit ex numero veri populi Christi, non humani est ingenii. Possunt enim facillimè opera, quæ ex puro corde non proficiscuntur, speciem induere eorum, quæ ex vero corde proficiscuntur, vel, breviter loquendo: Virtus simulari potest: vitium non potest.

Rom. 10. 10.
Gal. 4. 6.
Gal. 5. 19.

Quinám non sint verus Christi populus.

Qui Christi populus non sunt, esse tamen potuerunt, & , ut is essent, occasionem & facultatem habuerunt, sunt omnes illæ gentes, ad quos unquam Iesu Christi nomen pervénit, sive id suâ malitiâ planè repudiarint, & ad idololatriam suam denuò prolapsi sint, adeò ut etiam posteri eorum nesciant, an Iesus unquam extiterit: sive adhuc aliqua ejus rei vestigia appareant, quòd nomen Domini Iesu ad eos pervenerit, & doctrina illius eis innotuerit. Ad priorem classem quinám referri possint, difficile dictu est, cùm nesciatur definitè, ad quos pervenerit Christi Evangelium, ad quos verò non. Ad hanc alteram classem pertinent, primùm omnes Iudæi. Hi enim Iesum a suis majoribus crucifixum fuisse non negant: & nunc sacrosanctum ejus nomen blasphemant. Quæ duo docent, probè eis innotuisse Iesum. Deinde Turcæ. Hi enim, licet nescio quid tribuere Domino Iesu videantur: tamen indigni sunt tàm augusto titulo, ut Christi populus appellentur, quia scilicet Christo repudiato, Mahometem, hominem impurum, & ejus dogmata scelerata receperunt, quibus plus tribuunt, quàm ipsi Domino Iesu & ejus sacrosancto Evangelio. In hos omnes tamen reipsâ extenditur divinum regnum Iesu Christi, ut paulò pòst docebimus.

Argumentũ divinitatis regni Christi in homines.
I.

Regnum verò illud Christi, quod in homines reipsâ extenditur, reverâ divinum esse, hinc primùm apparet omnium maximè: Quòd Christus nunc non tantùm qualicunq; ratione Rex est populi divini: sed ratione planè absoluta. Quæ quidem Christi regia potentia tanta est, ut planè nemo esse videatur, qui satis pro dignitate eam effari, nedum commendare possit; & illi ipsi, qui, aliquantulam ejus rei particulam sese assecutos esse, credunt, vix audent, id, quod res est, proferre: sed tantùm subinde illud memoriam illorum subit, quòd Dominus dixit, majora filio opera Patrem ostensurum, ut nos miremur, & ita admirantur hanc tantam Dei magnificentiam, & Iesu Christi exaltationem. Legimus quidem, & scimus omnes, Iesum Christum sedere ad dexteram Dei; & magnum sacerdotem esse super domum Dei; tempus fore, quando etiam

Rom. 8. 34.
Hebr. 10. 21.

do etiam ipse filius subjicietur illi, qui ei omnia subdidit; deniq; Patrem neminem judicare, sed omne judicium filio dedisse, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem: Sed quotusquisq; est, qui profunditatem & emphasin nimis magnam istorum verborum considerret. Aliis imponit opinio, quam de Iesu Christi existentia, quam ab omni æternitate fuisse credunt, conceperunt, ut, dum, Christum Deum illum unum esse, affirmant, qui cælum & terram creavit, satis se fecisse credunt; & ita, quantum sit Christi regnum, quod divinitùs ei concessum est, considerare non possunt: Alii rursus, qui animo parùm pio & sincero præditi sunt, abusi verâ, quam de Iesu existentia assecuti sunt, sententiâ, quia scilicet divinitùs edocti sunt, filium Dei reipsâ ante & extra Iesum Nazarenum, natum ex virgine Maria, non extitisse, non credunt, tantum tribuendum esse Iesu Christo, quantum ei sacræ tribuunt literæ. Tanta fuit, & est, Sathanæ, in detrahendo Iesu Christo, invidia & malitia. Christum igitur sedere a dextris Dei, non tantùm est, illum potestate divina præditum esse: sed ita illũ eâ præditum esse, ut quodammodo vices Dei ipsius gerat, ipsa phrasis natura docet. Christũ super domũ Dei esse magnũ sacerdotẽ, non tantùm significat, illum in domo Dei regẽda omnia posse: sed solum esse, qui omnia possit. Filium olim subjectum futurum ei, qui sibi subjecit omnia, satis apertè etiam innuit, filium absolutè nũc regnare? Patrem deniq; neminem judicare, sed omne judicium filiò dedisse, tantã in se continet Christi potentiã, ut, quoties ista verba considero, toties mirabundus tantùm non obstupescam, præsertim si considerem, quod res est, judicium eo in loco, phrasi hebraica, significare dominiùm, & gubernationem, unde ii, qui olim populum Dei gubernabant, Iudices appellati sunt; & Deus ipse etiam judex omnis terræ dicitur. Ita ut vi horum verborum dici quodammodo possit, quod mirum omnibus accidere potest, Christum ab eo tempore, quo ascendit in cælos, ita regnare in hoc mundo super populum suum, ut Pater, regno super eum, seipsum quodammodo privasse, videatur. Quod tamen nos non simpliciter, ut verba sonant, intelligendum esse statuimus: sed, ad verè divinum suum imperium quàm disertissimè exprimendum, ita Iesum Christum locutum fuisse, credimus. Non potest affirmari, Deum Patrem ab eo tempore, quo Dominus Iesus in cælum ascendit, simpliciter & absolutè solum in Christi Ecclesia regnare: nec etiam dici potest, Christum simpliciter & absolutè in eádem solum regnare: Sed ita conjunctum est regnum Christi cum Dei regno, ut, quoad Ecclesiam, Dei vices gerere suo modo jure dici possit Iesus Christus; &, quod impropriè olim & in figura tantùm de Iosepho dictum fuerat, quòd absq; ipsius

1. Cor. 15. 28.
Ioh. 5. 22.

Cur Christi vera divinitas paucissimis cognita sit.

Christus regnat quodammodo loco Dei in Ecclesia.

Gen. 18, 25.

ipsius imperio, nemo in omni terra Ægypti, nec manum nec pedem movere potuerit, id propriissimè & reipsâ in Christo impletum est.

Quibus in rebus sita sit Dei patris prærogativa.

Dei Patris prærogativa in eo est, primùm, quòd a seipso regnat, & omnia habet: Christus omnia, quæ habet, a Patre habet, & ipsius beneficio regnat. Deinde, Deus Pater, præter ea, quæ ad Christi Ecclesiam pertinent, judicium & imperium exercet in omnia, quæ ad Christi regnum non pertinent, nec pertinere propriè possunt: At Christus tantum populi divini Rex est, & in eum, propriè loquendo, & omnia, quæcunque ad eum quoquo modo pertinent, divinum imperium habet. Denique Deus Pater, est is, in quem omnia tandem, tanquam ad suum fontem & originem, revertentur, & ipsum etiam, teste Apostolo, Christi regnum, quod nunc habet, ut Deus sit omnia in omnibus. Quòd verò ad ipsam gubernationem & effectum illius, in Christi Ecclesia, & in omnibus, quicunq; ad eam quocunq; modo pertinent, attinet, statuendum est, Iesum Christum ita eâ nunc fungi, ut absolutissimus populi divini dominus.

1. Cor. 15. 28.

Refutatio objectionis de divinitate Regni Christi.

Nec est, quòd quis fortasse cogitet, hac ratione Deo Patri aliquid detrahi, si Christus tantoperè extollatur. Primùm enim non est hoc humani cerebri inventum: sed ex apertissimis sacrarum literarum locis depromtum oraculum. Deinde observandum est, tantùm abesse, ut per hoc aliquid Dei Patris gloriæ detrahatur, ut id potiùs ad summam Dei gloriam spectet. Hinc enim apparet, Deum illum unum, non tantùm talem esse, qui omnibus absolutè imperet: verùm etiam talem, qui alium etiã talẽ efficere potuerit, qui nomine & vice Dei, potestatem tamen ab eo consecutus, absolutè in Ecclesiam vel populum Dei dominium habeat. Majus autẽ divinitatis opus est, alium, absolutum & sibi parem dominum efficere, quàm absolutum esse Dominum. Quis, (ut exemplo rem illustrem) ex eo, si dicatur, Apostolos ea miracula fecisse, quæ Christus non fecerat, vel majora, quàm Christus fecerat, (quod Christus futurum apertè promisit,) concludet, hoc in Christi ignominiam cedere, vel aliquid ei detrahi? imo quis ex eo ipso, non agnoscet summam hac in re Christi potentiam, quòd non tantùm ipse miracula magna facere potuerit: verùm etiam maiora, quàm ipse fecerat, faciendi potestatem aliis concesserit. Quod enim Apostoli fecerunt, id totum in Christi gloriam cedit. Præterea, si quis rem paulò altiùs consideret, experietur, Deum hac ratione voluisse etiam sagacissimis hominum ingeniis satisfacere, & spem illorum, modo omnium perfectissimo, certam reddere, cùm scilicet eum, qui salutis nostræ princeps & autor fuit, ita exaltavit, ut penes eum sit absoluta salutem æternam dandi, quibus velit,

Ioh. 14. 12.

bus velit, poteſtas: & neſcio quomodo nos abripere poteſt,& tantùm non cogere ad fidem Deo habendam,ſi ſeriò & religiosè id conſideremus. Sed nolumus nunc plura hac de re dicere: judicio proborum iſta ruminanda proponimus. O verè igitur divinum Regem Ieſum Chriſtum, qui,loco Dei quodam modo,populi divini Rex eſt.

Deinde, non minus etiam hoc regni IeſuChriſti, quod in omnes homines extenditur,divini,indicium eſt: Quod non tantùm, ut reges mundani, ea cognita habet, quæ homines faciunt, aut loquuntur: ſed etiam divino modo animos eorum & corda ſcrutatur, & nihil eſſe poteſt in abditiſſimis mentis humanæ penetralibus, quod non ſit obvium & expoſitum oculis Ieſu Chriſti; ideoque non tantùm præcepta, quæ ad externa facta & dicta pertineant: ſed etiam,quæ ad interna animi cogitata pertingant,præſcribere; & pænas etiam, quæ non tantùm corpora, ſed etiã animas hominũ affligant &perdant, irrogare poteſt,quæ omnia & ſingula ſolus tantùm Deus facere poteſt. Quis enim eſt, qui corda & animos noſtros perſpectos habeat præter ſolum Deum? Ipſius hoc eſt quaſi proprium epitheton, quod ſit καρδιογνώστης. Nemo neque hominum, neque Angelorum, ſive malorum, ſive bonorum ſcit, quid homo animo ſuo conceptum habeat;& poteſt homo decipere omnes: Solus Deus eſt, qui novit corda noſtra, & rectiùs,quàm nos ipſi. Talem autem Chriſto Ieſu dedit Deus ille ſummus potentiam & ſapientiam, ut omnia nôrit ita,ut ipſe Deus. Quæ lex humana unquam ad cogitationes mentis pertingit? Nulla ſanè. Nec mirum. Cùm omnium legum politicarum & humanarum is ſit præcipuus finis, ut juſtitia & ſocietas humana conſervetur: At cogitando nemo alterum injuriâ afficere, aut eidem nocere poteſt. Solus Deus legem hominibus poſuit, ne concupiſcerent, quam deinde mirum in modum auxit Ieſus Chriſtus,ita ut non tantùm velit, nos a peccato ipſo concupiſcentiæ alienos eſſe: ſed etiam ab eodem abhorrere,& illud odiſſe,ita,ut ad perdendam ſummam felicitatem ſatis ſit,peccatum non odiſſe. Quis denique hominum,vel regum,ac dæmonum in animos hominum ullam habuit poteſtatem?Corpora punire, affligere,& perdere homines poſſunt; interim animus ſemper poteſt eſſe liberrimus, nec poteſt quiſquam alicujus animam perdere: Solus Deus is eſt,qui hoc facere poteſt, ut Chriſtus ait: *Ne timeatis eos,qui corpus occidunt,& deinde quid amplius faciant,non habent: Sed oſtendam vobis,quem timere debeatis. Timete eum,qui poſtquam occidit,poteſtatem habet conjiciendi in gehennam, Vtiq; dico vobis,hunc metuite.* Talis autem nunc Ieſus eſt,Rex noſter. Nam is nunc nobis Dei loco eſt:is nunc omne judicium habet.O verè divinum igitur

2. Argumentum divinitatis regni Chriſti in homines.

igitur Regem, Iesum Christum, qui animos hominum divino modo cognitos,& in eos divinam potestatem habet.

Cap. XX.

De abrogatione legis ceremonialis & Judicialis.

8. Argumentum divinitatis regni Christi in homines.

Tum divini Iesu Christi in homines imperii indicium & hoc est, quòd novum planè, veteri sublato, Deum colendi, & piè vivendi, genus & modum, hominibus præscripsit. Nam, qui antea ab hominibus observabatur cultus Dei, & vivendi modus, licet ab ipso Deo institutus & commendatus esset, is a Iesu Christo rege populi divini penitùs abrogatus est, quatenus quidem ceremonialis erat. Adeò ut etiam præceptum Decalogi quartum, de Sabbato observando, quatenus scilicet ceremoniale erat, totum sublatum sit. Quanquam etiam ipsa lex judicialis per eundem abrogata esse censeri debet.

Cur Deus noluerit D. Iesum legē ceremonialem abrogare, quandiu in terris degebat.

Quòd enim ad ceremonias attinet, quemadmodum Deus noluit Jesum Christum apertè aliquid, quod in lege præceptum erat, tollere, quandiu in terris degit,& munus Propheticum obiit, ne scilicet justam eum repudiandi causam habere viderentur, satis alioquin refractarii, Iudæi; & si tamen aliquid hujusmodi in Christi verbis invenitur, illud tunc temporis, cùm in terris degeret, ita tectè dictum fuit, ut nemo omniū illud animadverterit, imò voluit Deus Iesum esse Legi subjectū, & ipse etiam Dominus Iesus, quandocunq; accusabatur, quòd aliquid legi faceret contrarium, nunquam legitur istam suam libertatem jactasse, vel eâ sese defendisse, sed semper rationes attulit validissimas, quibus probavit, se nihil contra legem Dei facere: Sic etiam vicissim, noluit Deus, Iesum Christum, novum populi divini Regem, secundum veteres leges eundem gubernare: sed ut novam etiam legem, populo suo novo traderet, destinavit; ideoq; etiam Deus talem legem olim dederat, quæ & mutationem & correctionem admittere posset. Omnia enim ceremonialis legis præcepta tantùm a voluntate legislatoris pendebant, adeò ut nulla recta ratio dari potuerit aut possit, cur Deus ea præscripserit, & ideò etiam δόγματα, hoc est, placita appellantur ab Apostolo. Quam imperfectionem Deus, pro sua infinita sapientia, ad tempus tulit; donec tandem perfectio, vel plenitudo temporū, & virilis ętas, respectu istius puerilis legalis, veniret. Vbi jam omnia, non ex sola voluntate sua, tanquā legislatoris, pendere Deus voluit: sed ab ipsissima ratione. V nde etiam cultus hominum Christianorum λογικός: & lac illud, quo homines

Gal. 4. 4.

Cur lex ceremonialis abrogata sit.

Eph. 2. 15.

Gal. 4. 4.

Rom. 12. 1.

1. Petr. 2. 2.

nes Christiani conservantur, hoc est, Evangelium Iesu Christi λογικὸν appellatur, respectu istorum dogmatum. Tota enim religio Christiana, & omnes ejus partes, adeò sunt rationi rectæ consentaneæ, ut nihil magis, quantumvis rationem humanam omninò superent. Itaq; deplorandi sunt isti omnes, qui hodiè ex religione Christiana fecêrunt chaos quoddam, quod neq; merè Christianum, neq; Iudaicum, neq; Philosophicum, sed ex his tribus quartum aliquid est, quod tamen totum nihil cum recta ratione commune habet, & ita sanctissimam religionē Christianam, infidelibus Iudæis, & detestabilibus Turcis ridendam proponūt.

Christiana religio rationi consentanea est.

Sustulit autem Dominus Iesus, Rex populi divini, legem ceremonialem, partim expresse, partim tacitè. Expresse quidem per Apostolos, inprimis verò per Apostolum Paulum, qui potiorem legis ceremonialis partem, simpliciter & directè sustulit, ut ex ipsius literis ad Galatas & Colossenses videre est, in quibus circumcisionem, observationē Sabbati & ciborum, tāquam res ad salutē non necessarias, admodùm elevat. Quæ verò ceremoniæ expresse sublatæ non sunt, eæ nihilominùs pro abrogatis censendæ sunt: tum propter proprietatē novi Fæderis: tum propter eandem causam, ob quam eæ, quas expresse abrogatas esse vide mus, abrogatæ sunt. Proprietas novi Fæderis ea est, quòd totū est Spirituale, & in internis rebus consistit: Ceremoniæ autem sunt res externæ, & per se carnales, nō Spirituales; ideòq;, nisi de hujusmodi ceremonia, in ipso novo fædere, expressum sit ipsius Christi præceptum, (quale de cæna Domini extare, omnes fatentur, & nos suprà docuimus) non debemus statuere, eam in novo fæderee, esse observandam. Causa verò, ob quam ceremoniæ quædam expresse sunt abrogatæ, ea est, quòd istæ ceremoniæ umbra tantùm erant futurorum, quæ jam impleta & nobis in novo fædere exposita sunt. Vt enim uno atque altero exemplo rem totam declarem, quid rationi consentaneum, quid reipsâ & corporaliter (ut Apostolus loquitur) erat in circumcisione & sabbatis? Quæ tamen duo, & olim a Iudæis, pro præcipuis religionis illorum partibus habebantur, & nunc etiam habentur. Nonné utrumque a sola voluntate legislatoris pendebat? nonné umbra erant, circumcisio quidem istius signi, quo nunc differunt omnes Christiani ab aliis hominibus, circumcisionis scilicet cordis, vel exutionis, ut Apostolus loquitur, aut spoliationis corporis peccatorum carnis, hoc est, omnium peccatorum carnalium: quemadmodum olim, spoliatio unius particulæ in uno membro corporis, signum erat populi Israëlitici, quo ab aliis gentibus differebat. Ista enim exutio vel spoliatio omnium peccatorum carnis, est Christi circumcisio, ut ibidem Apostolus ait, hoc est,

Quomodo legem ceremonialem Christus sustulerit.

Gal. 4. 10. & 5. 2. &c. Col. 2. 8. &c.

Col: 2. 9.

Cur sublata sit circumcisio.

Col. 2. 11.

nota

nota vera populi divini, qualem Christus requirit. Appellatur autē circumcisio Christi, exutio corporis peccatorum carnis, eo modo, quo fides Christianorum, fides Christi dicitur, nempe quòd Christus eam docuerit. Cujus circumcisionis Christianæ professionem tunc temporis faciebant, & etiamnúm faciunt, quicunque baptismo aquæ tinguntur. Hac enim ceremonia Christi corpori inserebantur. Qui verò Christi corpori inseruntur, illi præseferunt, vel profitentur, se jam vel spoliatos esse corpore peccatorum carnis: vel saltem se propositum habere, ut isto corpore peccatorum carnis sint exuti, & ab eo liberi. Hoc igitur quoniā successit, quod res ipsa & corpus est, ut Apostolus loquitur, quid opus fuit istam ceremoniam diutius durare? vel potiùs, quomodo ea diutius durare potuit?

Iacob: 2. 1.

Cur sublatum Sabbatum.

Sabbathi, hoc est, istius septimi diei observatio, per se etiam planè ex divina tantùm voluntate pendebat, & nulla causa urgens est, cur a populo Christiano strictè & præcisè observari debeat, ut testantur verba Pauli, dum ait: *Nemo vos judicet in cibo & potu, vel in parte festi, in novilunio & sabbatis*, hoc est, ne curetis, si quis ideò vos parùm religiosos esse credit, quòd istiusmodi ceremonias non observetis. Vmbra proculdubio, istud sabbathum, vel ista quies, fuit, quietis alicujus futuræ singularis, nempe, quòd, quemadmodum sub lege Deus voluit populum suum quiescere a laboribus profanis, & quiete frui uno die, eumque cultu divino tractando consumere: sic etiam post labores & molestias, quas homines perpetuò sentiebant, qui peccatorum reatu tenebantur, & metu mortis captivi detinebantur, voluit Deus ille benignissimus, eos quiescere, & refici ab ista molestia & labore, spe quietis alicujus cælestis, quam Deus nobis per Iesum Christum fecit, & quâ homines Christo dediti fruuntur in sua conscientia, quâ & Deum se propitium habere sentiunt; & spem certissimam habent, istam quietem, quæ etiamnúm restat populo Dei, tandem consequendi. Hoc quia jam reipsâ impletum est, quid opus est amplius istâ umbrâ, ut scilicet certo die quiescant homines a laboribus manuum suarum? Quod ad cultum divinum, qui die sabbathi Deo exhibebatur, attinet, is non tantùm potest, sed etiam debet, hodie singulis diebus, a populo Christiano Deo exhiberi. Si quidem in omni loco & tempore Deus potest adorari, & coli vult in spiritu & veritate. Et hactenus de una maximi momenti causa, cur præcepta legis ceremonialis abrogata sint.

Col. 2. 16.

Matth. 11. 28.

Heb. 4. 9.

Ioh. 4. 21.

Alia causa sublatæ legis ceremonialis.

Sed præterea, ipsa promissorum novi fœderis perfectio, requirere quodammodo videbatur, ut præcepta etiam eis corresponderent. Promissa

missa nunc data sunt vera & solida, quibus anteà lex planè carebat. Iustum igitur erat, ut præcepta etiam essent earum rerum, quæ veram ac solidam pietatem & justitiam hominis continerent, iisque convenirent, qui naturæ divinæ, si ea conservassent, participes fieri digni aliquando habendi essent. Nec verò Deus, cùm olim prædixit, leges, quas Iesus abrogavit, duraturas in æternum, sibi ipsi eas abrogandi potestatem ademit, per quemcunq; tandem id facere aliquando constituisset: sed populo ipsi omnem potestatem adimere voluit, eas, quicquid illis parùm Deo dignæ esse viderentur, abrogandi.

Vnde præterea constet, quasdam ceremonias legales esse sublatas.

Quanquam, præter has causas, de quibusdam ceremoniis legalibus statuendum est, eas ideò pro abrogatis habendas esse, quòd tantùm ad vetus fædus pertinere potuerint, nullo verò modo ad novum, quales sunt Festum Paschatis, & Tabernaculorum. Hæ enim & aliæ similes non possunt pertinere, nisi ad populum Israëliticum, qui solus sub veteri fædere Dei populus erat: cùm sub Novo, extranei ad Deum per Christum conversi, maxima pars sint populi divini.

Col. 2. 14.
Eph. 2. 14, 15.

Quòd si quis objiciat, cur in sacris literis dicatur, chirographum istud decretorum cruci affixum, &, per mortem Christi, quasi discerptum fuisse; & per carnem Christi inimicitias illas sublatas, quas lex ceremonialis pariebat, (quæ erat quasi paries intermedius inter Iudæos & ethnicos,) quod hoc in loco nos totum potestati Christi, quam in cælum exaltatus demum consecutus est, tribuimus? Huic in memoriam revocandum est id, quod suprà diximus, cùm de morte Domini Iesu ageremus, nempe, per modum quendam loquendi figuratum, id tribui morti Christi, quod, morte illa interveniente, factum est per Christi potentiam, & absq; illa morte fieri non poterat. Quo observato, peregregiè totum illud confirmari potest, quod suprà de morte Christi docuimus. Nimis enim certum est, per ipsam mortem Christi, legem ceremonialem sublatam non fuisse: sed, morte interveniente, Iesus evasit tantus Dominus, qui omnia potest, quæcunq; vult. Quanquam, ut nihil reticeamus, in ipsa etiam Iesu Christi morte peregregiũ aliquid est, per quod intelligi potest, legem ceremonialem fuisse abrogatam. Certum enim est, Christi mortem, confirmationem etiam esse, eamq; maximi momẽti, doctrinæ ejus. Nemo enim sponte sua, sciens volens, ideò mori cupit, ut confirmet id, quod falsum esse ipsemet novit. At doctrina Domini Iesu Christi, qui mortem oppetiit, nihil planè tradebat de lege ceremoniali, sed alium modum Deum colendi hominibus proponebat. Existente igitur doctrina alia tàm perfecta, eáq; perfectè confirmata, certum etiam esse potuit, illam priorem legis doctrinam abolen-

Cur sublatio legis ceremonialis morti Christi tribuatur.

dam esse:illam verò,recens tàm perfectè confirmatam,duraturam. Et hactenus de abrogatione legis ceremonialis.

Quomodo sublata sit lex Iudicialis.

Quòd verò ad legem judicialem attinet, eam tacitè abrogatam esse, statuendum est,quanquam causæ, cur sublata est & abrogata, manifestæ sunt & apertæ. Quarum prima hæc est, quòd sub veteri fœdere timor & severitas inprimis locum habebat: At sub Novo fœdere benignitas & miseratio. Altera est, quòd sub Novo fœdere perfecta promissio facta est vitæ æternæ: Vetus autem fœdus aliud nihil promittebat, quàm bona terrena. Tertia, quòd sub veteri fœdere populus Dei suam habebat politiam, & terrenam Rempublicam. Qualem cùm hodie Christiani,quatenus Christiani sunt,nullam habeant,illis etiam legibus judicialibus locus esse non potest.

Christus magistratum non tollit.

Rom.13.1.
Act.5.29.

Quod tamen non ideò dicimus, quasi,Politias nullas esse debere, credamus.Didicimus enim,omnem magistratum a Deo esse,& legibus Politicis omnibus esse parendum,quatenus præceptis divinis non contradicunt. Tùm enim plùs oportet Deo obtemperare, quàm hominibus. Hoc tamen putamus vicissim esse omnibus illis observandum, penes quos summa rerum est, ne quicquam committant unquam adversus Christi leges, & inprimis adversum illam capitalem & Regiam legem IesuChristi,quę est charitatis.In quo tunc maximè peccatur,si gravius in delicta animadvertatur sub Evangelio, ubi est tempus gratiæ: quàm olim sub lege,ubi erat tempus timoris & severitatis,animadvertebatur. Cujus rei prolixior tractatio non est instituti operis nostri.

CAP: XXI.

De reliquis divinis Regni Christi in terra effectis.

4. Argumentum divinitatis regni Christi in homines.

IAm verò ad alia pergamus,ex quibus Christi regnum in omnes homines divinum appareat. Hoc igitur inprimis hîc considerandum venit, quòd Iesus Christus,nec modo humano homines sibi subjugat:nec eos humano modo in officio retinet. Homines enim plerumq; per vim & metum alios sibi subjugant,& eosdem per vim,& metum in servitute retinent. unde fit, ut,quotquot hominum sunt servi, malint esse ab eorum, quibus serviunt, servitute liberi,si possint; officium non faciunt, nisi vi coacti, & semper putant se plus dominorum suorum causâ facere, quàm tenentur: At Iesus Christus, Rex cælestis, neminem ad serviendum sibi cogit: sed,ut est in Psalmo,Populus illius promtissimus est. Misit primùm Apostolos,homines omnium inopes,inermes, infirmos.

Psal.110.3.
Modus subjicien-

infirmos. Hi neminem ad fidem cogere potuerunt, nec porrò coëgerunt: sed tantùm id, quod sibi injunctum erat, mundo revelarunt, Iesum nempe Nazarenum ex mortuis resuscitatum, vivere & regnare in cælis; & velle omnibus illis, quicunq; sibi fidem haberent, dare illam promissam a se immortalitatem & vitam æternam. Hujus rei promissio, tantum in hominibus probis & sanabilibus valuit, ut sponte sua, abjuratis paternis religionibus, Christi religionem, quantumvis non tantùm religioni eorum antiquæ, sed etiam affectibus contrariam, & mille afflictiones, mille mortes eis minantem, reciperent. Eosdem ita semel allectos, nulla etiam vi retinuit Christus: Liberum fuit semper omnibus, Christo valedicere: sed istius immortalitatis tantus amor, & tanta in Deum per Iesum collocata fides, tantum valuit semper, ut rarò auditum sit, aliquem eorum, qui semel Iesu Christi religionem cognoverant, de ea abjicienda vel cogitasse quidem. Allicit igitur ad se, & retinet apud se, Dominus Iesus omnes homines, solo suo verbo, & ejus prædicatione: per hoc mirabili quodam gaudio quotidiè perfundit mentes eorũ, qui verè ei credunt, adeò, ut neminem unquam pænituerit Iesu Christo serviisse: at, eidem non serviisse, pænituerit plurimos: Nemo unquam Christianorum vel dicit vel cogitat, se Christi causâ plus facere, quàm teneatur: Beatos se putant omnes, non tantùm vulgares homines, verùm etiam principes Christiani, si possint quàm ardentissimè Domino Iesu servire: multa millia talium servorum habuit Iesus Christus, quibus, pro illo bona prodigere, & vitam perdere volupe fuit, qualium vix unum multi reges habuerunt; & si unquam accidit, ut talem haberent, pro miraculo id reputatum fuit. O verè igitur divinum Regem Iesum Christum, qui solo verbo regnum suum administret.

di hominesdivinus.

Quod verò ad eos attinet, qui Christum profitentur, interim tamen eidem reipsâ adversantur, inter eos mira est divini Christi regni efficacia. Nam, quantumvis multa proponant, & cogitando concipiant, quibus eversam vellent Christi religionem: tamen, præter solas cogitationes, nihil aliud præstare possunt. Disponit enim id Dominus Iesus, quod illi proponunt. Qui verò eundem & profitentur, & verè eidem confidunt, inter hos singulari planè modo regnum suum exercet, & verè caput eorum, hoc est, rectorē benignum sese præstat. Cogitemus enim cum animis nostris, quale fuerit Iesu Christi regnum ab eo tempore, quo in cælos ascendit, in populum suum, sive professione talis fuerit, sive reipsâ. Administravit Iesus Christus ab eo tempore, quo in cælos ascendit, Ecclesiam suam, quandiu in flore fuit, adeò, ut nihil unquam, simile Ecclesiæ Iesu Christi, hic mundus viderit: Senatum

Modus regni Christi divini in Christianos professione.

Modus regni Christi divini in veros fideles.

tum ei dederat verè divinum, Apostolos, Prophetas, Evangelistas, Doctores, Episcopos, Pastores, Ecclesiæ suæ numina: Extabant miracula in ea verè divina, ut paulò ante docuimus: In manibus suis gestabat Dominus Iesus, stellas Ecclesiarum suarum, hoc est primarios ejus inspectores: peculium Iesu Christi erat ejus Ecclesia. O miram tunc omnium rerum jucunditatem, & aurea istius Ecclesiæ tempora, cùm Iesus Christus quotidiè versaretur in medio istorum candelabrorum aureorum: cùm catervatim multa hominum millia ad Iesum Christum converterentur, & tàm brevi temporis spatio in tàm ingentem numerum Ecclesia ejus excresceret: cùm Iesus Christus, quibusdam, & inter hos primo martyri suo sese vivum conspiciendum præberet: cùm etiam in cælum eum raptum, quem primum Evangelii præconem inter extraneas gentes esse voluit, omnia ibidem edocuit, quæ ad Christianam religionem pertinebant, & ea verba ei revelavit, quæ non licet homini loqui: cùm ipse Iesus Christus, per Spiritum suum, præsideret Synodo Hierosolymis congregatæ: cùm miraculoso modo, Apostolorum suorum vitam omnem gubernaret; & per eorundem innocentiam planè Angelicam, miracula planè divina, & tandem per varias eorum mortes, suam ipsius gloriam quotidiè illustriorem redderet: cùm eos, qui Apostolis mentiri, & eis sese opponere audebant, & morte repentina, & morbis insperatis, nempe cæcitate, puniret: cum Iesus Christus, tanquam sponsus sponsam, ita Ecclesiam suam tenerrimè tractaret. O felices animas, quibus tunc vivere contigit, si felicitatem suam novissent. Postea verò quàm, Apostolis vitâ defunctis, res Christianæ religionis pejus habere cæpêre, (statim enim ab Apostolorum obitu introierunt lupi rapaces, qui gregi Domini non pepercerunt) ô quàm teneram & paternam nihilominus, eorum, qui veritatem firmiter tenebant, & quibus pietas cordi fuit, curam gessit D. Iesus, cujus, inter alia, documento sunt ea, quæ in 2. & 3. cap: Apocalypsis leguntur. Quomodo eorundem, cum ab aliis premerentur, animos ita confirmavit, ut mori maluerint, quàm turpissimâ defectionis a Iesu Christo notâ fædari: interim eos, qui tàm petulantes erant, ut Christianam religionem susque deque haberent, adeò graviter punivit, ut per tot secula pauci admodùm fuerint, qui Christi religionem, quam omnes profitebantur, rectè intelligerent: imò, cùm vix speciem ejus haberent, ipsam se religionem tenere somniarent. Quod si non apud omnes, certè apud eos, qui veritatis divinæ studiosi sunt, mirandum fuit divini regni Iesu Christi argumentum: Cùm scilicet homines nollent a Christo regi, secundum ejus salutarem doctrinam: regnum tamen ejus divinum ita experti sunt, ut veritatem,

[Margin notes: *Apoc. 1. 16.* — *v. 13.* — *Act. 2. 41.* — *Act. 9. 17.* *1. Cor. 9. 1.* *2. Cor. 12. 2.* — *Act. 15.* — *Act. 5. 5, 10. & 13. 16.* — Modus Christi regni divinus in Christianos corruptos. — *Act. 20. 29.*]

ritatem fastidire, cultum Dei prophanare, idololatriæ semina jácere, pietatem odisse eos oportuerit: pœnæ etiam & supplicia, modò in certos homines, modò in urbes & regna extabant perpetua: In dies in pejus ruere omnia. Quò magis homines religioni dediti esse videbantur: tantò magis a veritate aberrabant; & quò religiosiores esse volebant: tantò superstitiosiores evadebant. O supplicii genus horrendum, & soli Deo proprium.

Sed præterea, divini regni in terra Iesu Christi non postremum hoc est argumentum, Quòd, etiamsi omnes adversus eum conspirent homines: tamen is absolutus eorum Dominus & Rex esse non desistit. Tàm enim potestatem in eos absolutam tunc habet, ac si ei parérent. Et si, inter eos, qui adversus eum consurgunt, superstites sint aliqui, qui cum illis rebellibus non conspirāt, & ita invidiæ illorum perpetuò sunt expositi, potest eos, inter medios hostes, Iesus Christus, ita perfectè tueri & defendere, ut ne pilus quidem capitis illorum perire, ipso invito, possit. Quàm perfectè denique Christus, tunc etiam, cùm nullus esse videtur, qui ei pareat, regnet, & divino modo regnet, hoc insuper unum manifestè docet, maxima omninò consideratione dignissimum: Cùm omnia ad interitum & ruinam religionis Christianæ inclinata esse viderentur, Antichristo scilicet in templo Dei, nempe Ecclesia Christi, dominante, & se pro omnium simul & servo & Domino nimis astutè venditante; cùm nemini, ne mutire quidem adversus placita hominum, quantumvis religioni IesuChristi contraria, liceret; cum pluris fierent constitutiones, decreta & traditiones hominum, quàm sacrosanctum & divinum Iesu Christi Evangelium; cùm, nescio cui Ecclesiæ, nihil non licere credebatur; cùm totus Dei cultus, tota pietas, ex istius Ecclesiæ commentis peteretur, quod etiam núm hodie istic locorum, ubi Antichristi regnum viget, fieri videmus & audimus; cùm tanta, inquam, esset omnium rerum corruptio, & tantus religionis Christianæ contemtus, quis est, qui non miretur, quòd diabolus, qui jam ita elevârat sacras literas, ut tota eorum autoritas, a nescio qua Ecclesia, & verbo Dei non scripto, penderet, non conatus sit eas planè tollere. Hac enim ratione optimè omnium sibi & causæ suæ consuluisset. Vnde enim his sublatis, veritas salutifera peti potuisset? Nos sanè persuasi sumus, evidentissimum tunc temporis, si unquàm alias, divini Iesu Christi regni apparuisse documentum: Imò, quoties hoc nobiscum reputamus, toties Iesum Christum humiliter adoramus, & sacrosanctum ejus nomen religiosè celebramus, quòd tantum nobis thesaurum sartum tectũ conservârit. Credimus enim, non voluntate istorum hominum, totum hoc factum

Modus regni Christi divini in Christianos rebelles. *2. Thes. 2. 4.*

factum esse: sed Iesu Christi potentiâ & gubernatione. Is, ut filius domus illius divinæ, non permisit, ut id fieret, quod, ad eam funditus evertendam, multùm omninò valuisset. Nam aut non permisit D. Iesus, ut hoc eis in mentem veniret: aut si unquam id eis in mentem venit, non permisit, ut effectum suum consequeretur. Sic scilicet Dominus Iesus Rex noster, inter medios hostes suos, divino modo, regnavit: Quia nimirum voluit aliquando tandem Ecclesiæ suæ afflictæ iterum misereri, & eam ex isto errorum Antichristi labyrintho extricare, arma etiam ei superesse voluit & gladium, quo armata ipsa, posset Christi hostem repellere & profligare, & omnes Antichristi fallacias, dolos, errores, idolatrias, impietates, primùm in lucem producere, deinde etiam solidissimè refutare, & tandem veritatem sentibus obsitam excolere. Itaq;, quòd hodie S. literas, quibus nihil preciosius a divinitate in humanum genus collatum est, sartas tectas habemus, hoc totum Domino Iesu Christo, & ejus divino regno debemus.

Modus regni Christi divini in reformandis Christianis.

Iam si pergamus, ab iis temporibus, quibus veritas divina, quæ per tot secula proculcata fuerat, denuò caput aureum erigere, & affulgere hominibus cępit, Christi divinum imperium considerare, ecquis est, qui non confiteatur, divinum Regni Christi opus fuisse, quòd in tanta servitute, quantâ ante unum seculum omnia Europæ regna premebantur, unus homo, & deinde cum illo, alii pauci infirmi, &, si eos cum illis conferas, quibus cum rem habere cæperant, obscuri, bellum Spirituale toti Monarchiæ Antichristi publicè indicere ausi fuerunt, & rem ita feliciter gesserunt, ut paucis annis, infinitæ hominum myriades, inter quos plurimi fuêre, & pietate & multiplici eruditione insignes, ab Antichristo defecerint: imò integra regna & Reges, quicquid Antichristus fremeret, valedicto illius commentis, ad Christi solius vocem, & Evangelium sese cōverterint, & spes sit, posteaquam Deus, sanctissimam Iesu Christi religionem, quæ per multa secula sensim corrupta fuit, sensim etiam excoluerit, eam ab omnibus cordatis & probis tandem approbatũ iri. Quod opus divinum fuisse & esse, hæc, inter alia, testantur, quòd a tâm paucis & tàm infirmis cępit: & tamen tàm celeriter ad tantam perfectionem pervenit; quòd tot martyria hominum innocentissimorum extitêre, quot nullum unquam meminit seculum; quòd tanta deniq; virorum, incomparabili eruditione præstantissimorum, hoc uno seculo, multitudo extitit, quantam multa secula præterita recensere nō possunt, qui nemini omnium illorum, quoscunq; post tempora Apostolorum Doctores habuit Ecclesia Iesu Christi, rerum divinarum, linguarum & artium ad eas intelligendum necessariarum, cognitione cedunt.

Quod

Quod qui nõ videt, is sponte sua cæcutit. Nostrum est, quos Deus veritate sua illuminavit, ista omnia religiosè considerare, & tempus visitationis divinæ agnoscere, & cum Apostolo dicere : *Ecce nunc est tempus acceptabile: Ecce nunc dies salutis.*

2. Cor. 6. 2.

Modus regni Christi divini in Iudæos & Turcas.

Sed nunc breviter etiam attingamus, quænam sit Christi divina potẽtia in eos, qui populus ejus non sunt, occasionem tamẽ olim habuerũt, ut populus ejus fierent, si voluissent, quales esse suprà diximus omnes Iudæos, & Turcas, & fortasse etiam nonnullos ex iis, qui hodie ethnici sunt, & vix aliquam religionem habent. Regnat igitur Iesus Christus, & quidem divino modo, super illos, quòd eos ita excæcavit, ut, etiamsi quam maximè velint, hactenus eum cognoscere nullo modo possint, donec tandem eorum iterum misertus, ostium veritatis Evangelicæ eis aperiat. Quod ipsum nimis evidenter docet, divinam eam pænam esse, quæ ita eos persequitur. Interim tamen eos non omninò delet: imò, quod in Turcis videre est, permittit, eos mirum in modum crescere, ut primùm, omnes homines occasionem perpetuam & durantem habeant, extimescendi ejus hoc divinum regnum: quemadmodum etiam, eadem de causa inter alias, Deum hactenus diabolos non delevisse, credibile est. Deinde, ut hac ratione, hominum improborum malitiam traducendi, perpetua extet occasio. Nam qui improbi sunt, illi ex eo, quòd in rebus his terrestrib⁹ ex sententia aliis impiis succedit, libenter concludunt, rectè, vel saltem non omninò malè, istos impios sentire de religione: interim verò verbum Dei spernunt, quod pænas divinas impiis semper minatur. Deniqne, quia ingens est malitia & corruptio gentis Christianæ, eum etiam esse oportet, quo, tanquam flagello quoddam, rex ipsius ad eum puniendum utatur. Itaq; fit, ut quotidiè potentiorẽ esse oporteat eum, qui aliis damna infert perpetua, & sic damna inferendo ditescit. Servat autem nihilominus Dominus Iesus, istos omnes, extremo tandem supplicio afficiendos. Et quod ad Iudæos attinet, de his spes esse videtur, fore, ut ante Christi adventum denuò ad eum convertantur, quatenus nimirum occasio eis dabitur cognoscendi veritatem Evangelicam. Quod tùm fiet, cùm omnia ista dogmata puerilia, ridicula, absurda, erronea, falsa, blasphema & horrenda, a Christi religione separabuntur, quæ hactenus obstiterunt, quò minùs Iudæi ad Christum converterentur. Interim verò in omnes eos, qualescunque tandem sint, sive Iudæi, sive Turcæ, sive Ethnici, Christus Iesus imperium divinum habet, & illud ita in eos exercet, ut, quicquid hodie pænarum, quicquid mutationum inter eos apparet, id totum Christi divino imperio jure asscribi possit. Omnis illorum potestas

testas in manu Iesu Christi est, & nemini eorum, qui Christo verè confidunt, nocere possunt, nisi quis fortasse Deum tentet, & semetipsum in periculum præsentissimum conjiciat.

Modus regni Christi in merè ethnicos.

Quòd denique ad eos attinet, ad quos Christi regnum extendi potest, credimus, eos omnes, qui nunquam vel de Deo, vel de Iesu Christo quicquam audiverunt, & ita in Christi regno propriè non continentur, tamen eatenus ad illud pertinere, quatenus Christus facultatem habet, Evangelium & salutem eis patefaciendi, vel non patefaciendi; & quatenus eos in pristina conditione & perditione eorum, salvâ justitiâ, relinquere potest. Atque hæc quidem de eo, quam latè Christi regnum in homines pateat, sufficiant.

Christi regnum divinum in ipsam terram, & terrestria omnia.

Præter homines verò, sunt in terra alia perplurima, quæ ab ipso Deo hominis causâ creata sunt, de quibus idem sentimus, quod paulò ante de rebus, quæ in cælo sunt a Deo scilicet creatæ, diximus. nempe Iesum Christum, potestatem eorum absolutam & divinam habere, si scilicet eis ad promovendum regnum suum opus sit. Alioquin enim statuendum est, ista omnia ita consistere & gubernari antiquo illo Dei summi, qui ea creavit, imperio. Ipsa terra, ipsum mare, & quicquid est animalium & rerum in terra, & in mari, ita Christo subjecta sunt, ut, quandocunque velit, possit ea ad usum populi sui, & necessitatem regni sui convertere, adeò ut etiam possit esurientibus cibum dare, hostes & bella avertere, itinera dirigere, & nihil non facere, quod ex re fidelium suorum sit; vel impedire, quod eis noxium esse possit. Ex quibus omnibus putamus, tandem satis superque apparere, nihil veriùs dici posse, quàm Iesum Christum regnum habere, idque verè divinum, ut in cælo, sic etiam in terra.

Cap: XXII.

De complemento regni Christi.

Quid sit complementum Regni Christi.

1. Cor. 15. 25.

HActenus de regno Christi diximus, quale quidem & quantum fuerit, & etiamnúm sit ab eo tempore, quo Dominus Iesus in cælos ascendit: At nunc operæ precium est, pauca etiam dicere, de complemento regni Iesu Christi divini. Hoc autem complementum regni Iesu Christi tunc fiet, cùm non tantum, ut nunc, potentiam habiturus est omnibus imperandi: verùm etiam reipsâ istud imperium in omnes exercebit. Legitur enim in S. literis, Christum regnaturum, donec ei omnia subjiciantur. Nunc verò, ajunt eædem S. literæ,

nondum

nondum videmus omnia ei subjecta. Et hoc complementum regni Christi respiciens Apostolus, dixit, Iesum Christum judicaturum vivos & mortuos per adventum suum, & regnum suum, non quòd tunc demum regnum Iesu Christi initium habiturum sit: sed quòd tunc verè complementum suum accipiet. Tunc enim, cum Dominus IESUS vivos & mortuos judicaturus est, suprema illius, secundum Deum, potestas declarabitur, & mors ipsa, deterrimus atq; perniciosissimus inter Christi hostes, abolebitur, quam etiam Apostolus vocat ultimum hostem, quia scilicet in reliquis hostibus Iesu Christi multa exempla statuta fuerint, ante ipsius adventum illum ultimum. De Diabolo enim, qui unus est ex primis hostibus Iesu Christi, legimus, eum bona parte sui diminutum esse, ut cùm Christus ait: *Iam princeps hujus mundi ejicietur foras*, & autor Epistolæ ad Hebr. ait: *Iesus per mortem abolevit eum, qui mortis habebat imperium, hoc est, diabolum.* Peccati etiam vires attenuatæ adeò sunt, in iis, qui verè Iesu Christo obediunt, ut Apostolus dicere non vereatur: *Qui Christi sunt, carnem crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis*, & D. Iohannes addere non dubitavit: *Quicunq; ex Deo natus est, peccatum non facit, nec potest peccare* &c. Mundus deniq;, Christi fidelibus crucifixus est, & illi mundo: At quoad mortem, nihil hactenus ab eo tempore, quo Dominus Iesus regnare cœpit, apparuit, unde constaret, eum vel tantillum potestatis in eam habere. Nam præter solum Iesum Christum nemo ab ea unquam verè & perfectè liberatus fuit. Iesus Christus autem liberatus fuit ab ea, non sua, sed Dei virtute & potentiâ: reliquos omnes hactenus tenet mortis & inferni robur, nec ulla modò est differentia reipsâ inter eos, qui Deo & Iesu Christo, ex tota anima & toto corde servierunt, & inter eos, qui Deum & Iesum Christum spreverunt, & eidem maledixerunt. Omnes enim mors pariter absorpsit. Esse autem Iesum Christum, qui tam in ipsam mortem, quàm in Diabolum, peccatum, & mundum, imperium habeat, testabitur demum ipsius ille adventus ultimus, in quo divinum regnum Iesu Christi perfectissimè in omnia & omnia (solo tamen Deo excepto) reipsâ apparebit, cùm scilicet ipsam etiam mortem abolebit, revocatis ex morte in vitam æternam & immortalem omnibus illis, quicunq; ab initio mundi hucusq; vel Deo vel Iesu Christo fideles fuerunt, & futuri sunt ad finem hujus seculi. Adeò, ut tunc demum appariturum sit, Christum esse reverâ Dominum Davidis, Patris sui secundum carnem, cùm eum, ex mortuis resuscitatum, vitâ æternâ donabit. Quin imò illud, quod de Deo Patre suo dixit D. Iesus, eum ideò esse Deum Abrahami, Isaaci, & Iacobi, quia illi omnes ei vivant, hoc est, ex mortuis

Hebr. 2. 8.
2. Tim. 4. 1.
1. Cor. 15. 26.
Cur mors sit ultimus hostis Christi.
Ioh. 12. 31.
Heb. 2. 14.
Gal. 5. 24.
1. Ioh. 3. 9.
Gal. 6. 14.
Psal. 110. 1.
Matth. 22. 43.
Luc. 20. 30.

tuis resurrecturi sint, illud, inquam, totum per ipsum Iesum Christum tunc efficietur: per IesumChristum, Deus ille unus, Deum sese exhibebit Abrahamo, Isaaco, & Iacobo, quando eos Christus ex morte illa, a qua tot retrò seculis absorpti erant, resuscitabit.

Causæ dilationis judicii usq; ad diem ultimum.

Hoc autem Deus pro summa sua sapientia ad ultimum illum diem distulit, ut & gloriam suam illustrandi, & fidem suorum probandi tantò ampliorem haberet occasionem. Quāta enim, bone Deus, tunc apparebit Dei potentia, quanta bonitas, quanta sapientia, & qualis proinde gloria Dei elucescet, cùm omnes homines, quicunq; per tot retrò secula Deo confisi, eidem obedierant, jam in mille formas commutatos, & de quorum vita nulla spes superesse videbatur, vivos sistet; & vivos, multò excellentiori modo, quàm antea vixerant; & vivos sistet per eum, qui olim & ipse mortuus fuerat, & revixerat Dei potentiâ, Iesum Christum? Quæ tanta gloria Dei obscuraretur, vel saltem minueretur, si aliter fieret, nempe, si subinde alii fideles post alios ex morte liberati ad vitam æternam transferentur. Quantò enim quis diutiùs in morte est, tantò miraculosior est, ejus, qui illum ex ea liberat, gloria. Hominum præterea fides hac ratione egregiè probatur. Nam qui probo sunt animo, illi etiamsi tandiu differri promissiones divinas videant: tamen quia certissimas credendi causas alioquin habent, credūt: Reliqui verò, qui animo sunt improbiori, has leves causas arripiunt, & propterea, quia diu res ista differtur, tandem concludunt, eam ablatum iri, &, ut D. Petrus vaticinatur, rident istum futurum Domini adventum, propter istam potissimùm dilationem. Quam tamen nihil impedire, quominus certò tandem futurus sit Christi adventus, D. Petrus declarat, dum ait, *Unus dies apud Dominum, sicut mille anni: & mille anni, sicut unus dies*, hoc est, tantundem Deum impedit longissimum tempus, quàm brevissimum; & tàm facilè ei est, post mille annos aliquid facere, quàm post unum diem, vel etiam horam. Causam, cur Deus tandiu adventum filii sui differat, præter eam, cujus paulò ante mentionem fecimus, magni momenti afferens, Deum nempe nolle, ut homines pereant, sed velle, ut ad pœnitentiam omnes perveniant. Ideò etiam Dominus ipse, promittens fidelibus suis vitam æternam, addit hæc verba: *Et ego eum resuscitabo in die novissimo*, tria scilicet innuens, quæ in datione vitæ æternæ consideranda sunt, nempe primùm, datorem ejus, seipsum. Unde perfectissima certitudo ejus apparet. Deinde, modū dandi eā generalem, nempe per resurrectionem ex mortuis, hoc est, per novam eorum, qui esse desierant, existentiam. Tum etiam tempus, quo danda est, nēpe diem illū ultimū. Quod etiam Paulus confirmat, dum ait, *Primitiæ (mortuorum)*

2. Petr. 3.8.

Ioh. 6, 39, 40, 54.

rum)

rum) *Christus, Deinde ii, qui sunt ejus, in adventu ejus. Deinde finis*, scilicet erit negotii istius salutis nostræ, quod per tot secula a Christo procuratum fuerat, ut sequentia verba declarant. Estq; inter ea, quæ Deus facere potuisset, ad certitudinem vitæ æternæ hominibus demonstrandam, si vim eis facere voluisset: facere autem noluit, ut scilicet locus fidei esset, hoc unum, quòd in unam diem, post tot secula, totam rem illam distulit.

1. Cor. 15. 23.

In die igitur ultimo reverâ & perfectissimè rex divinissimus esse Christus apparebit. Tunc enim omnes Angelorum exercitus cum eo venient ad ultimum illud judicium, tanquam ministri ejus: Tunc omnes diabolos, & omnes principes hujus mundi, qui ipsius regnum vel detrectârunt, vel etiam eidem nocere voluerunt & nocuerunt, efficiet verè subsellium pedum suorum; & omnem eorũ principatũ & omnẽ potestatem & virtutem funditùs abolebit: Tunc omnes nationes terræ animas exhalabunt, præ metu & expectatione eorum, quæ eventura sunt: Tunc omnes homines ad tribunal suum congregabit, & rationem omnium factorum, & dictorum, & cogitationum deniq; ab eis reposcet: Tunc judicii illius severissimum decretum experientur, nõ tantùm vivi, sed etiam mortui ante multa secula: Tunc omnes fideles, qui ab initio mundi fuêre, semel ex mortuis resuscitatos, & reliquos, qui vivi, usq; ad adventum illius supererunt, unà cum illis ad se in aërem rapiet, & immortalitate donabit, & in solio suo regio collocabit: Tunc universam hanc mundi machinam, cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt, quæ Deus olim ad usum hominum creaverat, unâ cum hominibus impiis, igne illo æterno cremabit, & sic, tanquam triumphans victor, Ecclesiam suam universam ad summam felicitatem perducet. O beatos eos, qui digni habiti fuerint, tantam Iesu Christi regiam majestatem contemplari, & qui una cùm eo participes æternæ illius beatitatis futuri sunt.

Matth. 25. 31. 2. Thess. 1. 7. 1. Cor. 15. 24. Luc. 21. 26. Rom. 2. 16. Rom. 14. 9. 1. Thess. 4. 17. Apoc. 3. 21. Hebr. 1. 11, 12. 2. Petr. 3. 10.

His verò omnibus ita peractis, tunc (ut nobis ista mysteria D. Paulus pandit) *tradet regnum suum Christus Deo & Patri suo*, nempe sponte suâ, perfunctus illis omnibus, quæ ad istud regnum, cujus causâ exaltatus fuerat, pertinebant: &, *postquam ei omnia subjecta fuerint, tunc & ipse filius subjicietur illi, qui subiecit ei omnia, ut Deus sit omnia in omnibus.* Sic enim Deo illi summo visum est, ut, quemadmodum originem suam tantum bonum ex isto oceano divinitatis paternæ traxerat: sic etiam, absoluto per Iesum Christum negotio salutis humani generis, cujus causâ, ut suprà diximus, potissimùm & principaliter Dominus Iesus tantoperè exaltatus fuerat, ad eundem tandem recurreret. Nunc Deo

Quid sit Traditio Regni Christi.

1. Cor. 15. 28.

Jesus C. κατ' ἐξοχὴν Filius.

subdita sunt omnia, quæ in cælis & in terra sunt; Solus Iesus Christus regnat cum Deo, &, ut in Ecclesia regnaret, ipse Deus voluit, ut suprà docuimus, ad amplificandam gloriam suam, & perfectissimè confirmandam fidem hominum: At tunc, quemadmodum omnes alii, sic etiam ipse filius, nempe Iesus Christus, qui κατ' ἐξοχὴν, & hîc & alibi sic appellatur, quemadmodum vicissim Deus ille unus, Pater etiam simpliciter appellatur, subjicietur illi, qui ei omnia subjiecerat, nempe Deo Patri, ut is *sit omnia*, hoc est, perfectissimè suam potentiam, sapientiam & bonitatem exerceat, *in omnibus*, hoc est, ut antea in solo Christo: sic etiam, ab illo tempore, in omnibus, qui sunt Christi. Et etiamsi legatur, fideles Iesu Christi cum eo olim regnaturos; & eos sessuros in Christi throno, & recturos gentes virgâ ferreâ; & denique mundum & angelos judicaturos, hoc est, mundo & angelis ipsis sanctis præstantiores futuros, de qua præstantia populi Christi alias, Deo dante: certum tamen esse debet, Iesum Christum, in hac ipsa beatitate supremum gloriæ locum semper habiturum, tanquam eum, qui reliquis omnibus ad eam ineundam autor, & ejusdem dator fuit. Quemadmodum etiam credibile est, eos, qui præ aliis in hac mortalitate, Iesu Christi religioni propagandæ & colendæ operam dederunt, præ aliis etiam gloriâ in illa beatitate illustres fore. Ad quam felicitatem deducat nos, Iesus Christus Dominus & Rex iste noster divinissimus.

Hebr: 1. 1.
Ioh. 5. 20.

2.Tim: 2.12.
Apoc: 2. 27.
1.Cor: 6. 2,3.

CAP. XXIII.

De Christi Sacerdotio.

ATque sic hactenus absolutis illis, quæ ad divinum Iesu Christi regnum pertinere videntur, nunc etiam de munere ejus sacerdotali breviter aliquid nobis addendum est. Quod quidem totum negotium quàm brevissimè exponere, propositum nobis est. Primùm igitur omnium considerandum venit, per Iesu Christi sacerdotium aliud nihil significari, quàm quòd Christus nostri curam gerere velit, & gerat. Et hoc tantùm a regno ejus differt, quòd Christus, quatenus Rex est, potest nostri curam gerere: quatenus verò Pontifex, gerere etiam (ut diximus) vult, & gerit.

Quid sit Christi sacerdotium.

Differentia inter Christi regnum & sacerdotium.

Deinde considerandum etiam est, totam hanc rem, quæ per sacerdotii vocabulum in Christo describitur, esse figuratam, quâ scilicet explicantur ea, quæ sub veteri Fædere olim extabant. Quemadmodum enim sub veteri Fædere Deus Pontifices esse voluit, qui causam popuii

Christi cura, quam suorum gerit, verbis figuratis describitur in epist. ad Hebr.

puli apud Deum agerent: sic etiam, quia Iesus Christus causam populi divini in cælo agit, ideò ipse sacerdos;& hoc opus illius, sacerdotiũ appellantur. Potest hoc totum ex eo apparere, si consideretur, in sola quodã modo Epist. ad Heb., Christi, quatenus sacerdos est, & sacerdotii ejus mentionem fieri: Et tamen impossibile est, alios Apostolos in suis scriptis, rei tam insignis, sine qua Christi dignitas consistere nequit, nullam mentionem facere. Quod igitur ipse Christus, cùm adhuc mortalis esset, promisit, se futurum cùm suis singulis diebus usque ad consummationem seculi; se eos non relicturum orphanos; se eis daturum os & sapientiam, cui nemo possit resistere: Et quod idem, ex mortuis resuscitatus, dixit Iohanni: *Ne metuas*, &c. *ecce vivo in secula seculorum.* Et Divo Paulo: *Ne metuas, sed loquere, & non tace, quia ego tecum sum*: Quod denique apud Apostolos est, Iesum Christum caput esse Ecclesiæ, & Ecclesiam esse ejus corpus; Ecclesiam ab eo foveri; Christum nos liberare a futura ira, hoc est autori Epistolæ ad Heb:, Iesum Christum Pontificem nostrum esse. Hoc autem tum ob alias causas, tum ob hanc etiam hìc primùm annotare voluimus, ut sciamus, in istis figuratis loquendi modis, quantumvis fortasse cuipiam videri possit, Christo summam in eis præstantiam tribui: tamen minus ei tribui, quàm res est. Pontifex enim sub veteri Testamento, ex præscripto Dei tantùm ea faciebat, quæ divinitùs ei præcepta erant; & peractis illis, fiebat Dei benignitate, ut effectus ille consequeretur, qui promissus a Deo fuerat, hoc est, expiatio peccatorum populi; interim verò effectus ille non penes sacerdotem ullo modo erat: At Iesus Christus ita nunc administrat negotium salutis nostræ, ut ea, quæ ipse facit, Dei benignitate, effectus, quem speramus, non tantùm consecuturus sit: sed ipse Christus plenariam potestatem habet ea dandi populo suo, quæcunq; ad verum ejus salutem pertinent, eaq; ita habet, ut Christus ipse dixerit, Patrem neminem judicare.

Matth.28.20. Ioh.14.18. Matth.10.20.

Ap.1.17. Act.18.9,10. Eph.1.22.23. & 5. 29. 1.Thess.1.10.

In locutionibus de Christi sacerdotio figuratis minùs Christo tribuitur, quàm res est.

Quo porrò figuratè loquendi nimio studio, factum est, ut etiam de Christo dicatur, eum apud Deum pro nobis interpellare, quia scilicet Pontifex in veteri Testamento munus suum perficiebat orãdo propriè pro populo. Quod ipsum indicio erat, quòd nõ haberet potestatẽ ea faciendi, quę Deum orabat. At de Iesu Christo, non nisi impiè, dici potest, eum nunc non habere potestatẽ omnia faciendi, quęcunq; ad regnũ ipsius quoquo modo pertinent. Itaq; nimis planè figuratè de Christo dicitur, eum pro hominibus interpellare. Nam si hìc figura nulla admittatur, eò recurrendum est, ut affirmetur, Iesum Christum, figuratè loquendo, nunc habere omnem potestatem in cælo & in terra, contrà quàm hactenus

Christi interpellatio pro nobis, figurata est.

Quomodo interpellat Chs, cum potestatem om͞e habeat in cælo et in terra?

hactenus a nobis ex S. literis evidenter demonſtratum eſt. Nam tanta Chriſti poteſtas, & ſine ulla figura accepta, nullo modo, cum vera & propriè accepta interpellatione cõſiſtere poteſt. Qui proprie orat, is poteſtatem omnia faciendi propriè non habet: qui poteſtatem omnia faciendi propriè habet, is, propriè loquendo, cur interpellet, cauſam nullam habet. Quoniam verò ea, quæ de Chriſti poteſtate in S. literis leguntur, figuratè intelligere, eſſet religionem Chriſtianam, quantum in nobis eſt, peſſundare, figuratè ea, quæ de ejus pro nobis interpellatione leguntur, accipienda eſſe firmiter concludimus.

Cur figuratè deſcribatur Chriſti cura, quam noſtri gerit.

Cur tamen voluerit Spiritus ſanctus, hanc Ieſu Chriſti curam, quam populi ſui gerit, & gerit divinâ ſuâ potentiâ, hiſce loquendi modis figuratis, qui multò minus continent, quàm res eſt, deſcribi, cauſa hæc potiſſima eſſe videtur, ut ſua, Deo illi ſummo, gloria & eminentia illibata conſervetur. Tanta ſcilicet Ieſu Chriſti potentia futura erat, & nunc eſt, ut, niſi hujuſmodi loquendi modis, & aliis ſimilibus, caviſſet Spiritus S., facilè homines in eam cogitationem venire potuerint, Ieſum Chriſtum eſſe illum unum & ſummum Deum. Hinc equidem credo, Paulum, cùm dixiſſet, omnia Deum ſubjeciſſe pedibus Ieſu Chriſti, ſtatim illa verba addidiſſe: *Cùm autem dicit, eſſe ei ſubjecta omnia, manifeſtum eſt, quòd excepto eo, qui ſubjecit ei omnia*, veritus nimirum, ne quis planè univerſaliter vocem *Omnia* acciperet, & ita etiam ipſum Deum in ea includeret.

1. Cor. 15. 27.

Ex locutionibus de Chriſti munere figuratis, judicium faciendum eſt de illius perſona.

Quò magis accuſandi ſunt ii, qui ab initio, cùm audirent, Ieſum Chriſtum tantâ præditum eſſe potentiâ, totq; & tanta ei tribui, quæ merè divina ſunt, cœperunt cogitare de ſtatuendo iſto dogmate, quòd Ieſus Chriſtus ſit idem Deus, qui Pater eſt. Nimis enim apertè eos ab iſto propoſito dehortari poterant, hujuſmodi ſacrarum literarum loquendi modi. Nullo enim modo, is Deus ille unus eſſe poteſt, qui alium orat. Quomodo enim oret, & quomodo orare Deum poſſet, idq; in cælo, is, qui Deus ipſe eſt? Cùm ſtultiſſimum ſit, ſemetipſum orare, & apud ſemetipſum pro alio intercedere.

Chriſti interpellatio quid ſit.

Cùm igitur de Chriſto dicitur, eum pro nobis interpellare, aliud nihil dicitur, quàm eum potentiâ illâ ſuâ ſibi datâ noſtri curã gerere, hoc eſt, ne credatur, potentiã illam in Chriſto eſſe naturalem, additur illud, unde contrarium apertè appareat, nempe eũ talem eſſe, ac ſi ſubinde id, quod facit, a Deo precibus impetret. Simile quid huic eſt in iſto loco, in quo, cùm Chriſtus Lazarum ex mortuis reſuſcitaturus eſſet, hæc verba leguntur: At *Ieſus elevatis oculis ſurſum dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audiſti me. Ego autem ſciebam, quia ſemper me audis, ſed propter turbam, quæ circumſtat, hoc dixi* &c. Suprà enim oſtenſum eſt, Ieſum

Ioh. 11. 41. 42.

Christum potestatem miracula faciendi ita in sese habitantem habuisse, ut, quandocunq; vellet, eâ pro libitu suo non tantùm uti, sed etiam cum aliis eandem communicare potuerit; & tamen hoc in loco Patri gratias agit, quòd se exaudierit. Voluit nimirum, ipse Iesus Christus, hisce verbis apertissimè significare, totam illam potestatem, licet iam quodammodo sua propria facta esset, sibi divina benignitate contigisse: Hoc autem optimè futurum credidit, si Patri suo pro ea gratias ageret. Simili præterea loquendi modo usus est Christus cum ait: *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis*, pro eo, quod dicere poterat, ego postquam ad Patrem meum abiero, & exaltatus fuero, potentiâ mihi dandâ mittam vobis Spiritum sanctum, quemadmodum ipse Dominus alibi ait: *Si abiero, mittam eum ad vos*, & quemadmodum Petrus ipse etiam id explicat.

Exaudiri quid sit in loco Ioh. 11.

Quid sit Rogare. *Ioh. 14. 16.*

Ioh. 16. 7.

Act 2. 33.

Ex his ita perpensis, aliud deinde oritur & deducitur, nempe, Iesum Christum, sacerdotem tunc primùm reipsâ & perfectè factum esse, cum in cælos ascendit. Nec enim prius potestatem omnem habuit, quàm in cælos ascendisset: Sine potestate autem divina Sacerdotium ejus peragi non potuit. Quod etiam expresse testatur autor Epistolæ ad Hebr. dum ait: *Vnde oportuit eum fratribus per omnia assimilari, ut misericors fieret & fidelis Pontifex*, & iterum: *Habentes Pontificem magnum, qui cælos penetravit, Iesum filium Dei*, & iterum: *Si super terram, esset, non esset Pontifex.* Ob quam etiam causam, locum illum, Sancta sanctorum, in quod Pontifex legalis ingressus, sacrificium offerebat, cum cælo comparat. Certum enim est, Pontificem illum prius non perfecisse suum illud munus, quàm in illum locum ingrederetur. Non potest quidem Christi afflictio & mors ab ejus sacerdotio separari: sed tamen in ipsa morte sacrificium ejus perfectum nullo modo est. Quemadmodum verò omnia ea, quæ Pontifex veteris Testamenti faciebat in mactanda pecude, priusquam in sancta sanctorum ingrederetur, apparatio tantùm quædam erant ad futurum sacrificium: sic etiam ipsa Iesu Christi afflictio & mors, præparatio tantùm quædam ad istud sacerdotium illius fuêre, quod in cælum ingressus, reipsâ perfecit. Notandum enim est, pecudem illam mactatam quidem fuisse, ante ingressum in sancta sanctorum: at illuc illatam non fuisse: Sic etiam mortuus quidem est Iesus Christus, antequam sacerdotium suum obiret: sed tamen ipsa ejus mors ipsum sacerdotium nondũ fuit. Cùm vero Iesus Christus semetipsum, & corpus illud suum, quod ei Deus aptum ad id munus effecerat, eidem obtulit, quod tunc factum est, cùm in ipsum cælum ascendit, tunc demum ipsius oblatio perfecta est; & ipse Christus, & sacerdos

Christi sacerdotium in cælo demum perfectum.

Heb. 2. 17. *& 4. 14.* *& 8. 4.* *& 9. 24.*

Christi mors præparatio est ad sacerdotiũ ipsius.

Heb. 10. 7.

factus

Chr. ante adscensionem non fuit Pontifex.

factus est & oblatio, hoc est, absq; figuris loquendo: Quando Christus in cælum ascendens, factus est immortalis, & cum Deo habitare cœpit in loco illo sanctissimo, cœpit nostræ salutis curam talem gerere, qualem se gesturum antea promiserat. Hanc Christi oblationem autor Epistolæ ad Heb: volens innuere, & apertè demonstrare eam tunc demum perfectam esse, cùm Christus in cælum ascendit, ait: *Talem decebat nos habere Pontificem sanctum, labe carentem, impollutum, segregatum a peccatoribus, & excelsiorem cælis factum*, & paulò infrà ait: *Iesum Christum semetipsum Deo immaculatum obtulisse per æternum spiritum*, intelligens per ista epitheta, sancti, labe carentis, impolluti, segregati a peccatoribus, & innocentis, non Christi sanctitatem quoad mores. hac enim semper perfectè Christus fuit præditus, etiam antequam Pontifex noster factus est: sed eam sanctitatem, quæ Christi naturam respicit. Quæ Christi natura, quandiu is in terris fuit, quia fratribus per omnia fuit assimilatus, infirmitati & mortalitati obnoxia fuit: nunc verò ab ea in omnem æternitatem libera est. Quâ loquendi formâ Paulus etiam usus est, cùm de Christi Ecclesia scribens ait, *Christum ideò seipsum tradidisse, ut eam sanctificaret, purgatam lavacro aquæ in verbo, ut exhiberet eam sibi ipsi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.* Certum enim est, omnia ista verba, non minùs de ista gloria & perfectione Ecclesiæ Iesu Christi accipienda esse, ad quam tandem eam perducturus est in vita futura; quàm de ea, quâ eam in hac vitâ ornatam esse vult. Imò, etiamsi duplex hic sensus nobilissimus admittendus sit, ut alibi sæpè fit in sacris literis: credimus tamen unum magis principaliter hîc locum habere, alterum minus principaliter, nempe, sensum priorem, qui est de sanctitate in futuro seculo, magis principaliter: posteriorem verò, qui est de vitæ sanctitate in hoc seculo, minùs principaliter. Primùm enim magis ad scopum Apostoli pertinet, id, quod Ecclesiæ in futuro seculo contingere debet, Christi morte interveniente: quàm id, quod ei in hoc seculo contigit, & quod ipsa facere tenetur. Proposuerat enim Apostolus singularissimum charitatis Iesu Christi argumentum, quâ Ecclesiam suam complexus sit, ut ita maritos etiam Christianos adduceret ad diligendas uxores suas, idque sumit a violenta morte Iesu Christi, quam sponte sua subjit Ecclesiæ causâ; & rem istam amplificaturus, finem etiam exprimit, cujus causâ Iesus Christus pro Ecclesia mortuus sit, nempe hunc, ut eam gloriosam redderet, &c. Qui finis quantò est præstantior, tantò etiam præstantior Iesu Christi charitas, quæ hunc finem spectavit, censenda est.

Heb. 7.26. c.9.14.

Quis sit sensus loci, Heb:7.

Heb: 2. 17.

Eph: 5. 27.

Explicatio loci similis.

est. Itaque, quia summa præstantia, ad quam Ecclesia aspirare potest, est immortalitas, ideò etiam in his verbis ad eam respexisse Paulum, admodùm verisimile est, præsertim quòd proprius & principalis mortis Christi finis est, salus nostra æterna. Deinde, etiamsi Ecclesia Iesu Christi, teneatur aspirare ad summam morum & vitæ perfectionem: certum tamen est, eam, generatim loquendo, vix in hoc seculo, ad tantam perventuram, quanta his verbis continetur, nempe, quæ sit gloriosa, non habens maculam, nec rugam, aut tale quid, sed ut sit sancta & impolluta. At de futuro statu Ecclesiæ in altero seculo certissimum est, eam talem futuram, non tantùm, quoad ipsam sanctitatem vitę, sed etiam quoad sanctitatem naturæ. Fient enim Christi fideles naturæ & gloriæ divinæ participes, in qua nullus est defectus, nulla macula, nulla labes, nec quicquam tale, quod ab iniquissimo rerum censore culpari possit. Maximè verò vocabulum *gloriosa*, ostendit, de ejusmodi præstantia cætus Iesu Christi hîc sermonem esse, quæ impropriè in hoc seculo locum habet: propriissimè autem in futuro seculo locum habitura est.

Quandiu igitur Iesus in terris fuit, infirmitate circumdatus & mortalitati obnoxius: tandiu fuit, ut eum hic idem autor Epistolæ ad Hebr. nominat, Apostolus nostræ confessionis, hoc est, annunciator & confirmator. hoc enim legatorum munus est: At posteaquam in cælos ascendit, iam Pontifex, hoc est, procurator etiam nostræ confessionis & salutis, & consummator, ut infra ait, fidei est. Hæc enim, ut iam diximus, proprietas olim erat muneris sacerdotum, procurare ea, quæ ad populi divini commodum pertinebant.

Heb. 3.1.

Heb. 12.2.

Sed præterea considerandum est, quidnám illud sit, quod Christus offert. Offert igitur semetipsum vel corpus suum, quemadmodū hoc ipse autor noster, non uno in loco Epistolæ hujus, disertissimè affirmat, & quidem semetipsum inculpatum: perpetuò apud Deum præstò est, & potentiâ sibi a Deo datâ, ad salutem nostram procurandam potissimùm utitur.

Christus est sacerdos & oblatio

Effecta deniq; istius oblationis, hoc est, istius apud Deū præsentiæ Iesu Christi, quę sint, apprimè considerādum est. Ea verò, sunt omnia illa beneficia, quæ infinita ferè quotidie in cætum ejus redundant, de quibus suprà, cùm de regno Christi dissereremus, satis dictum est. Omnia enim, quæ ibi dicta sunt, huc etiam referri possunt, diverso respectu considerata, nempe istic, tanquam ea, quæ Christus faciendi absolutam potestatem: hîc verò tanquam ea, quæ Christus faciendi promtissimam voluntatem habet, & reipsâ facit. Inprimis autem sacræ literæ meminerunt expiationis peccatorum, cùm de Christi munere sacerdotali sermo est.

Effecta sacerdotii Christi.

Et certè hæc etiam est propria istius muneris operatio, quemadmodũ ea etiam erat proprietas istius muneris sub veteri Testamento. Hoc igitur quomodo fiat, paucis exponemus. Expiantur propriè peccata, dum nobis pœnæ eis debitæ remittuntur. Nec enim novum est in S. literis, peccatum vel iniquitatem, significare reatum ipsum peccati vel iniquitatis. Hoc modo dicitur, Christum mortuum esse pro peccatis nostris, vel propter peccata nostra, quia scilicet ideò mortuus est, ut nos a pœna peccatorum etiam liberaremur. Hoc modo dicitur, sanguinem Christi, eos, qui in luce ambulant, ut Deus in luce est, purgare ab omni iniquitate. Quod de pœna iniquitatis intelligi debere, nemo non videt. Eum enim, qui ita in luce ambulat, ut Deus in luce est, liberatum esse oportet a peccati actu. Remittuntur autem rursus peccatorum pœnæ, quatenus omnia, & temporalia & æterna judicia, quæ in alios peccatores Deus permittit, inprimis verò mors illa æterna, a nobis plenissimè, avertuntur: & rursus, omnia nobis beneficia spiritualia, in hoc seculo donantur &, tandem illud summum beneficium, nempe immortalitas, in futuro seculo continget. Hoc verò totum ideò tantùm fit & fiet, quia Iesus Christus semper apud Deum præsens adest, penes quem est absolutum jus mortis & vitæ, adeoq; omnium pœnarum & judiciorum. Is non permittit, ut ii, qui sibi confidunt, affligantur unà cum aliis, qui eidem vel non obediunt, vel planè eundem respuunt: Is animas & corpora eorum custodit, ne pereant, &, ut Apostolus loquitur, eruit eos ab ira futura: Is, cùm extremum illud judicium veniet, sententiam feret irrevocabilem, ut iidem, qui sibi confisi fuerunt, ex morte in vitam revocati, æternam vitam cum ipso Deo & cum omnibus sanctis Angelis vivant: reliquos verò omnes, æterno supplicio addícet, & a facie Dei gloriosa in æternum rejiciet. O verè igitur divinam Iesu Christi oblationem, quæ populo illius tàm divina beneficia conciliat.

Quomodo peccata nostra per Christum expientur.

1. Cor. 15. 3. Rom. 4. 25.

1. Ioh. 1. 7.

1. Thess. 1. 10.

Cap: XXIV.

De fide in Christum, & de adoratione & invocatione Christi.

Ex his autem omnibus, quæ hactenùs de divino regno & sacerdotio Iesu Christi disseruimus, hoc tandem efficitur, ut huic tali & tanto regi & sacerdoti nostro, non secus atq; ipsi Deo confidere discamus, & necessariò confidamus, omnem fiduciam & spem nostram in eo collocãtes, ut in ipso uno Deo; & præceptis ejus sanctissimis obedientes, ut divinis. Hoc enim unum ex illis est, qui bus fides nostra

Proprietas fidei in Christum.

stra Christiana præstat isti fidei, quâ homines sancti olim Deo confidebant, ut scilicet non tantùm uni illi Deo, verùm etiam ipsi Iesu Nazareno confidamus, vel, ut D. Petrus loquitur, ut per Christum in Deum credamus, certò persuasi, nos, dum ita Iesu Christo confidimus, rem facere ipsi Deo longè acceptissimam: imò Christo confidendo, ipsi Deo nos confidere, & nunquam confusum iri. Sic enim testantur S. literæ, quòd D. Iesus altâ voce dixerit: *Qui in me credit, non in me credit, sed in eum, qui me misit.* & Apostolus ait: *Quicunq; in eum credit, non confundetur.* Quæ verò fides ista sit, & cui debeatur, paulò ante docuerat v. 9. dum ait: *Si credideris, quòd eum (Christum) Deus ex mortuis resuscitavit, salvus eris*, per resurrectionem intelligens (ut suprà a nobis de monstratū fuit) ipsam etiam Christi exaltationem & divinam potentiam; & affirmans, fidem ei deberi, quem Deus ex mortuis resuscitavit, qui nemo alius est, nec esse potest, nisi is, qui ex Spiritu S., conceptus, & ex virgine Maria natus fuit, verus homo.

1. Petr. 1. 21.

Ioh. 12. 44.

Rom. 10. 11.

Hujus fidei in Iesum Christum, consequentia rursus quædam sunt, divina, quæ ei debetur, adoratio & invocatio. Quæ quidem ita inter se differunt, ut adoratio sit, cùm quis alicui corpus aut animum reverenter inclinat; & coram eo venerabundus procumbit, etiamsi nihil petat. quemadmodum legimus Angelos Iesum Christum adorare, vel genua ei flectere, quod idem est, qui tamen eum non invocant: Invocatio verò est, cùm quis, in necessitate constitutus, aut aliquid percupiens, confidenter alienam opem & benignitatem implorat. Illam, nempe adorationem, debet Iesu Christo omne genu cælestium, terrestrium, & infernorum, hoc est, omnes Angeli, tàm boni quàm mali, omnes homines tàm vivi, quàm mortui; & quicunq; vivorum hominum non semper adorat Iesum Christum is proculdubio Chrstianus esse desistit. Potest autem quis simul & semel Deum adorare, & Iesum Christum, dum scilicet utrumq; reveretur & veneratur, adeò ut nihil, observantiâ eorum, nedum dicere aut facere, sed ne cogitare quidem audeat, quod eis adversetur, vel divinam eorum majestatem offendere possit: Hæc verò invocatio, a solis hominibus in Christi gloriam exercetur. Angeli enim boni non habent, cur Christum invocent, cùm sint beati: Mali verò, etiamsi, cur eum invocent, habeant: tamen aditum ad gratiosum thronum Iesu Christi nullum habent. Et hoc homines impii, quandiu a Deo planè indurati & rejecti ob impietatē suam non sunt, ipsis diabolis feliciores sunt, quòd illis ad Iesu Christi thronum patet aditus: his verò planè interclusus est. Et hac invocatione, jure, omni loco & tempore, colere Iesum Christum possunt omnes homines, maximè verò ii, qui-

Differentia adorationis, & invocationis.

Phil: 2. 9.

Adorario ab omnibus creaturis Christo debetur.

Invocatio ab hominibus, tantùm Christo tribuitur.

cunq; nomen ejus profitentur, adeoq; etiam interdum tenentur. Gravissimè enim is peccaret, qui, si Spiritus ei id suppeditaret, ut Christum invocet, vel etiam, si alios eum invocantes audiret vel videret, nollet tamen ipse eum tunc temporis invocare. Ista adoratio tribuitur Christo, propter supremam ejus majestatem: hæc invocatio propter summam ejus potentiam. Illam nobis a Deo præceptam esse, certò statuendum est, cùm expresè legatur, Deum præcepisse, ut Angeli eum adorent. Hinc enim inferri potest, idem etiam præceptum esse hominibus. Deinde in Psal. 45, in quo, proculdubio, de IesuChristo, Prophetico more, sermo est, apertè leguntur hæc verba ad sponsam ejus directa: (ut est in Hebraico) *Adora eum*. Hanc autem, nempe invocationem, ejus generis esse, ut omni loco & tempore Iesu Christo tribui possit, docet primùm ipsa rei natura. Quis enim est, qui nesciat, eum, qui & potestatem & voluntatem habet, bona aliqua alicui dandi, invocari posse, ut ea illi det. Adeò ut homines isti, non multùm intelligere, dici possint, qui Spiritu Iudaico inflati, propterea Iesum Christum invocare nolunt, quia scilicet apertum ea de re præceptum nullum extet. Est enim invocatio IesuChristi, ex numero earum rerum, quas pręcipere, nullo modo opus est: Quemadmodum etiam invocatio ipsius Dei, non ideò principaliter nobis incumbit, quia Deus ita præcepit. Nam, ab ipso mundi initio, semper homines pios Deum invocasse, certissimum est, quos tamē, ea de re præceptum a Deo sibi datum ullum habuisse, nemo probare potest: Imò, si quis rem paulò altius consideret, quod ad Christi invocationem attinet, non videtur fieri posse, ut extet de ea aliquod præceptum. Nam præceptorum omnium Dei ea natura & vis est, ut homines, quoties ea perficiendi occasio sese offert, obligent. Si igitur præceptum extaret de Christo invocando, tenerentur homines perpetuò, quotiescunq; scilicet occasio aliquem invocandi sese offerret, neminem alium invocare, quàm IesumChristum; atq; ita nunquam esset occasio, Deum illum unum, PatremIesuChristi, invocādi, Quod longè absurdissimum esse, testantur exempla Apostolorum, qui in suis Epistolis plerunq; Deum Patrem invocârunt: testatur etiam consuetudo in Ecclesia Christiana recepta antiquitùs, quâ Deus Pater ut plurimùm etiam invocatur.

Adoratio cur Christo debeatur.
Hebr. 1. 6.
Psal. 45. 12.

Cur Christus invocari semper & ubiq; possit.

Invocationem Christi præceptum esse, opus non est.

Invocationem Christi præceptum esse, impossibile est.

Quòd si quis sentit, eodem modo etiam occasionem nullam futuram, Iesum Christum invocandi, si præceptum extet de Deo Patre invocando, is scilicet in errore non levi versatur. Nec enim ita est Deus Pater Iesu Christo subordinatus, ut Iesus Christus Deo Patri, ut, qui Patrem invocat, filium etiam ita invocet: quemadmodum, qui filium invocat, Patrem etiam invocat. Semper Deus Pater invocatur, sive quis

Omnis invocatio tendit ad Deum Patrem.

quis verba sua ad Deum Patrem dirigat; idque vel eo modo, quem nos D. Iesus docuit, vel alio simili: sive quis ad ipsum Iesum Christum verba sua dirigat. Verè enim totum illud cedit in Dei illius summi gloriam, & jure hac de re dici potest: Qui invocat Christum, non Christum invocat, sed illum, qui eum misit, quemadmodum Christus, de fide in se collocanda, dixit. Eadem enim ratio, hac in parte, est invocationis, quæ fidei.

Ioh. 12. 44.

Quid nos ad Christi invocationem extimulare debeat.

Præterea, etiamsi nullum extet præceptum de Christi invocatione, nec ea ex eorum numero sit, quæ præcepto comprehendere necesse, vel etiam possibile est: tamen, præter ipsam Iesu Christi potestatem, & curam quam populi sui habet, quæ sola satis est ad nos perpetuò alliciendos & extimulandos, ut Iesum Christũ, in omnibus, quæcunque, ad regnum illius & salutem nostram, pertinere quocunque modo possunt, invocemus, extant ipsius Iesu Christi, & Apostolorum peregregiæ commonefactiones, quibus nos ad id faciendum cohortantur: extant enim sanctorum virorum exempla, quæ in hujusmodi negotio tantùm non præcepti loco esse possunt & debent. Quod ad commonefactiones attinet, legimus apud Iohannem, quòd Christus suos discipulos ita hortatur: *Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in filio. Si quid petieritis in nomine meo, ego faciam.* Et iterum: *Amen amen dico vobis, quòd, quæcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Vsque modo non petiistis quicquam in nomine meo, petite & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* & paulò post: *In illo die petetis in nomine meo, &c.* Petere autem in nomine Iesu Christi, duas potissimùm in scriptis novi fœderis significationes habet. Vna est: quòd in nomine Christi petere, nihil aliud est, quàm eo nomine petere, quòd quis Christi sit, & ex numero discipulorum & sectatorum ejus. Confirmatur autem hæc horum verborum explicatio, primùm per ea, quæ Christus ipse dixit: *Quisquis potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Deinde per Petri verba, quæ leguntur cap:4. Quod enim v.14. dixerat. *Si probris afficimini in nomine Christi, beati (eritis,)* illud deinde v.16. sic effert: *Si autem (quis vestrûm patiatur) ut Christianus, non erubescat.* Et quod ad ipsum locum attinet, satis ea explicatio confirmari videtur per ea, quæ idem Christus dicit infrà in eodem sermone cum discipulis suis: *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis,* & paulò inferiùs: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, ut abeatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, ut quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.* Altera

I. Commonefactiones Christi. Ioh. 14. 13, 14. & 16. 23, 24.

v. 26.

Mar. 9. 41.

Ioh. 15. 7. v. 16.

Altera significatio est, ut, in nomine Christi petere, idem sit, atque in potestate Christi petere, id est, Christi potestati confisum. Quod tùm maximè fit, cùm ab ipso Christo petitur. Tunc enim verè apparet, petentem Christi potestati confidere. Confirmatur autem hæc interpretatio, non modò ex eo, quòd *nomen* pro potestate in sacris literis frequenter usurpatur, &, in ipso novo Testamento, inter alios hisce in locis, in quibus de ipso Christo sermo est: *Collocavit (scilicet Deus Christum) ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solùm in seculo hoc, sed etiam in futuro:* Et alibi: *Ideò eum Deus superexaltavit, & donavit illi nomen super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur.* Et iterum alibi: *Tantò præstantior (Christus) effectus Angelis, quantò differentius præ illis hæreditavit nomen:* Sed etiam quia hæc eadem phrasis, *in nomine alicujus*, in eodem novo Testamento idem valere invenitur, quod, in alicujus potestate seu virtute. Vt cùm Christus ait: *Opera, quæ ego facio, in nomine Patris mei, hæc testantur de me,* & iterum: *Cùm essem cum eis in mundo, servabam eos in nomine tuo,* & cùm D. Petrus & Iohannes interrogati a principibus sacerdotum, in qua virtute aut in quo nomine fecissent istud miraculum, ita responderunt: *Notum sit vobis & omni plebi Israël, quòd in nomine Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus excitavit ex mortuis, in hoc iste astat coram vobis sanus,* nominatim ex isto loco atque expressè apparet, *In nomine Christi,* aliud nihil esse, quàm in Christi potestate. Quia verò in his locis nostris, quos præ manibus habemus, prior significatio locum habere non potest, tum propter verba, *& ego faciam,* quæ non benè cum ea cohærent: tum propter id, quòd Christus ait, discipulos ad eam diem non petiisse quicquam in nomine ipsius. Nam profectò satis jam, ut Christi sectatores, petierant, cùm Deum, relictis omnibus, & Christo adhærentes, aliquid rogaverant, ideoque hanc alteram significationem huic loco convenire, statuendum est, tum propter ipsa verba, *Et ego faciam:* tum propter hoc, quod planè verisimile est, Apostolos ad eam diem nihil dum, Christi potestati, ita, ut par erat, confisos, petiisse, ut pote, quam tunc demum perfectè cognoverunt, cum Spiritus eis S. datus fuit.

Eph. 1. 21. *Phil. 2. 9.* *Heb. 1. 4.* *Ioh. 10. 25.* *Ioh. 17. 12.* *Act. 4. 10.*

II. Commonefactiones Apostolicæ. *Rom. 10. 13.*

Deinde, commonefactionem habemus insignem D. Pauli, quam ex Prophetæ verbis adducit: *Omnis quicunque nomen Domini (nempe Christi) invocaverit, salvus erit.* Certè enim is commonefacit aliquem ad aliquid faciendum, qui salutem ei, si id faciat, ad quod eum commonefacit, promittit. Invocare autem nomen Domini, nihil aliud est,

ud est, quàm Christum non tantùm confiteri: verùm etiam de eo & de potentia ejus ita persuasum esse, ut in omnibus necessitatibus suis ad eum confugere quis non dubitet. Et hoc quidem semper in ista phrasi, invocare nomen alicujus, continetur.

11. Heb. 4. 15. 16.

Denique commonefacit nos ad idem faciendum autor Epistolæ ad Hebræos, dum ait: *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia, juxta similitudinem, absque peccato. Adeamus ergò cum fiducia ad thronum gratiæ, ut consequamur misericordiam, & gratiam inveniamus in opportunum auxilium.* Certum enim est, istum thronum gratiæ, de Iesu Christi maiestate regia, juncta cum paterna ejus benignitate, intelligi posse. Quòd si quis putet, id de Dei Patris throno intelligendum esse, jam antea manifestè ostensum est, tunc demum rectissimè ad thronum Dei accedi, cùm ad Christum ipsum acceditur.

Exempla invocati Christi.

Quòd ad exempla Apostolorum & aliorum virorum SS. attinet, primùm legimus, Apostolos Christum, cùm adhuc in terris esset, invocasse hoc modo: *Domine, adauge nobis fidem*, & iterū: *Domine, serva nos, perimus*, cùm maris & ventorum impetu jam mergi videbantur. Quod tamen, Dominum vel ægrè tulisse vel improbasse, nunquam legimus. Deinde etiam Stephanus Iesu Christi protomartyr, cum invocavit, primùm pro seipso, dum ait: *Domine Iesu, recipe spiritum meum.* Deinde pro hostibus suis, dum ait: *Domine, ne imputes illis hoc peccatum.* Paulus verò Apostolus ait, se ter Dominum rogasse, ut Angelus satan, qui eum colaphizabat, ab eo discederet. Vbi per Dominum intelligi ipsum Iesum Christum, qui sub novo fœdere unus ille Dominus est, præter alia multa, ostendunt versiculi sequentis verba, in quibus Apostolus ait, se libenter gloriaturum in infirmitatibus, ut inhabitet in eo virtus Christi, illius scilicet, qui invocatus a Paulo responderat: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus mea in infirmitate perficitur.* Quæ quidem exempla docent, Christum a nobis invocari posse, in omnibus etiam gravissimis, & spiritualibus necessitatibus, in quibus solus Deus adesse suis potest, & in quibus solus Deus, tùm ab aliis, tùm ab ipso Christo antea invocari solebat, qualia sunt: adaugere fidem; in mortis periculo conservare; Spiritum hominis recipere, & pœnam non irrogare impiis, adeò, ut nihil dubitemus affirmare, ea omnia, quæ ipse Christus Patrem quotidie nos orare docuit, a Christo rectissimè peti posse. Quæ omnia etiam in istis salutationibus, quæ singulis ferè Apostolorum epistolis præfixę sunt, contineri, nemo est, qui non videat cùm scilicet gratiam, pacem & misericordiam precantur Apostoli fidelibus, a

Luc. 17. 5. Matth. 8. 25. Act. 17. 59. & 60. 2. Cor. 12. 8. 1. Cor. 8. 7.

Deo

1. Ioh. 3.

Deo Patre, & à D. Iesu Christo filio Patris, ut D. Iohannes addit.

In omnibus necessitatibus Christus invocari potest.

Sed præterea in aliis etiam necessitatibus, quæ quidem per se spirituales non sunt, sed tamen ad Iesu Christi regnum quoquo modo pertinent, eum invocari posse, planè credendum est. Exemplo sit nobis id, quod de D. Paulo legimus, dum ait: *Ipse autem Deus & Pater noster, & Dominus noster Iesus Christus, dirigat viam nostram ad vos.* Vnde videmus, quemadmodum Christiani in itineribus etiam, quæ, ut Christiani, suscipiunt, possunt nomen Iesu Christi invocare, & eundem petere, ut ea fortunet: sic etiam posse eosdem in aliis omnibus negotiis, licet per se sint vel politica vel domestica, si aliquo modo ad regnum Iesu Christi spectent, Iesum Christum invocare, & certò persuasi esse, eundem etiam exaudire posse preces suorum fidelium, & exauditurum, si cum fiducia, & secundum voluntatem ejus rogent. Ex quibus omnibus tandem satis superq; constat, Iesum Christum verè divinum esse regem, cui divina etiam competat adoratio & invocatio.

1. Thess. 3. 11.

c. 12.

Atq; hîc recordetur pius lector, quod suprà diximus, cùm de divinitate Christi, quam in terris degens habuit, ageremus; & consideret, an non summo jure Iesus Christus, Dominus & Deus noster, & Deus super omnia, vel omnes benedictus in secula, unâ cum Thoma & Paulo Apostolo a nobis appellari possit.

Cur Christus Deus appellatus post exaltationem.

Dominus & Deus procul dubio a Thoma appellatur, quia sit talis Dominus, qui divino modo in homines imperium habeat, & divino etiam illud modo exercere possit, & exerceat. Hoc jam an ita se habeat reipsâ, crediderim equidem ex iis, quæ hactenus de Christi divino regno & sacerdotio docuimus, hominem etiam rudissimum abundè perspicere posse, & pertinacissimum quemq; id sponte suâ confessurum. Deus verò super omnia, vel omnes benedictus in secula appellatur a D. Paulo, quia nemo sit, cui tanta beatitas & gloria tribui debeat, quæ omnium aliorum, nempe hominum & Angelorum beatitatem & gloriam superet, & quæ in omnem æternitatem duratura sit, præter solum Iesum Christum. Quis verò neget eum divino modo in omnes, & omnia imperium habere, qui & Angelos & diabolos, & omnes homines mortuos & vivos, ipsos cælos, ipsam terram, ipsum mare, & omnia, quæ in omnibus cælis, in tota terra, & in universo mari continẽtur, adeò perfectè sibi subdita habet, ut Angelis imperare, diabolos & homines impios coercere, & æternùm delere; pios omnes vivos perfectè regere & tueri, omnia eis ex illo supremo cælo bona spiritualia, & terrena suppeditare, & tandem ipsam vitam æternam donare: mortuos verò ex ipsis inferni faucibus eripere, cælum, terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, ad nutum suum, quò velit, nunc convertere, &

tandem

tādem funditùs destruere potest? Quomodo eum quis, super omnia, vel super omnes in secula benedictũ esse, neget, qui omnes beatos Angelos gloriâ superat; qui Dei gloriâ perfectissimè fruitur; qui ad Dei gloriam omnes fideles suos recipiet, & inter eos omnes, qui gloriosi evadent, & gloriosi in omnem æternitatem erunt, omnium gloriosissimus semper futurus est? Certè hæc omnia, si apud alios parùm prosunt ad cognoscendum Iesu Christi stupendam divinitatem, mihi & omnibus, (ut spero) qui solo verbo Dei nituntur, adeò ad id sufficiunt, ut, si mihi sint centum linguæ, sint oraq; centum; & linguæ & ora ista, non humanâ, sed Angelicâ prædita sint eloquentiâ: nunquam tamen, ne centesimam quidem tantæ Iesu Christi divinitatis portiunculam, me fando expressurum sperem; & quò diutiùs eam considero, eò magis in considerationem ejus rapior, & maximam eorum, quæ de divinitate Christi scimus, partem, minimam eorum, quæ de ea ignoramus, partem esse, planè tandem persuasus sum. Voluit scilicet Deus ille benignissimus, potentissimus, & sapientissimus, extare materiam & causam, de qua cogitent, & quam considerent omnia omnium hominum acutissima ingenia; de qua colloquantur, & quam canant omnes omnium hominum disertissimæ linguæ; quam admirentur, & cujus admiratione obstupescant omnes omnium hominum etiam pertinacissimæ mentes; & cujus meditatio, prædicatio, & admiratio, omnibus seculis, ab eo puncto temporis, quo Dominus Iesus in mundum venit, usq; ad ipsius adventum, & in omnem æternitatem, sufficeret.

Cap: XXV.

De causis exaltationis Christi.

Hîc si fortè quis, motus hoc nostro, in Christi vera præstantia & divinitate asserenda, conatu & studio, interroget: Quænám causa fuerit, cur Deus Iesum Christum talem & tantum effecerit; & quid intersit, credere Iesum Christum talem & tantum effectum esse, modò credatur, eum talem & tantum esse. Hanc nos interrogationẽ primùm tanquam sūmoperè necessariam multùm probamus. Sic enim occasio nobis datur, ea dicendi denuò, semel & summatim, quæ jam non semel, sparsim, diversis in locis, in hoc libello diximus, & de quibus creberrimè & perpetuò dicere, animus noster gaudet & gestit: Et non potest, nisi ab animo probo, & cui religio cordi sit, proficisci hujusmodi interrogatio; & planè speramus, unumquemq;, qui sic interrogat, non

Interrogatio de causis exaltationis Christi, homine Christiano dignissima.

procul abesse ab ipso regno cælorum, & vera hujus sacro sanctæ veritatis cognitione. Deinde verò respondentes ad interrogationem, causas hujus tanti operis has esse credimus, quas in sacris literis ad literam expressas, non uno in loco habemus. Vna est, gloria illius summi Dei Patris. Sic enim ait D. Paulus: *Super exaltavit eum (Christum) Deus, & donavit illi nomen, quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus (est) Iesus Christus ad gloriam Dei Patris.* Quæ gloria Dei, ut omnium actionum divinarum unus & unicus. ita etiam hujus actionis unus, unicus, & summus finis est.

Phil. 2. 9, 10.

Vnde gloria Dei pendeat.

Certum est, gloriam Dei maximè inde oriri, & Deum collaudandi hanc causam esse præcipuam, si ejus potentia, sapientia, & bonitas agnoscatur: & quò major potentia, sapientia, & bonitas Dei apparet, tantò major illius gloria inde oritur. Quia verò in hoc negotio, summa Dei potentia, summa sapientia, summa bonitas apparuit, summam etiam hinc Dei gloriam manare, necesse est.

Potentia Dei in exaltando Christo.

Heb. 5. 7.

1. Cor. 1. 24.

Eph: 1, 17, 19, 20. 21, 22, 23.

Iam, quæ major hac potentia esse potest, quòd Deus eum, qui mortalis olim, & mortuus, & morte ignominiosissima & execrabili interemtus erat, & qui ingente cum clamore & lachrymis, preces & supplicationes Deo obtulerat, ne abeo derelinqueretur, sed ut ex morte liberaretur, tantoperè exaltavit, ut omnia ei, se solo excepto, subjecerit? Hoc considerans D. Paulus, Iesum crucifixum Dei potentiam esse ait, & alibi, mira verborum vi & emphasi, ad rem miram explicādam, utens, ait: Deum Domini Iesu Christi, excellentem magnitudinem potentiæ suæ erga nos, qui credimus, secundum efficaciam potentiæ virtutis ejus, reipsâ operatum esse in Christo, *cùm eum ex mortuis resuscitavit, & collocavit in dextera sua in cælis, supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnia Ecclesiæ, quæ est corpus ipsius, (&) plenitudo ejus, qui omnia in omnibus implet*, per hoc, ipsum Christum intelligens. Omnia reliqua Dei opera per se magna sunt, ut ipse Deus magnus est: At respectu hujus, omnia parva sunt, & tantùm non nihil. Plæraq; enim finita sunt: quæ verò æterna sunt, illa nō in tàm infirmo, qualis olim fuit Christus, demonstrata sunt; nec etiam ullo modo paria sunt ei, quod in D. Iesu exaltando Deus exhibuit. Semper autem, quod æternū est, majus est eo, quod finem habet; & quò humilior is est, qui exaltatur, & quantò magis exaltatur: tantò potentior apparet is, qui eum exaltavit, & tantoperè exaltavit. Sciebatur antea, Deum posse a diluvio conservare; ex du-

ex durissima & desperata servitute liberare; in medio ignis a vi ejusdem illibatos, inter medios leones a furore eorundem defendere; ab instante mortis periculo eripere, eos, qui sibi confidunt: at nesciebatur perfectè Deum posse eum etiam liberare, qui jam ab ipsa morte & inferno planè absumptus esset; eumq; non tantùm liberare, sed etiam summa & divina beatitate donare. Hanc igitur suam, antea incognitam, potentiam Deus exeruit, & reipsâ demonstravit, dum IesumChristum ex mortuis excitavit, & talem tantumq; effecit, ut omnia, se solo excepto, ei subjecerit.

Sapientia Dei in exaltando Christo.

Quæ deinde sapientia major hac esse potest, quòd Deus, ad tantam gloriam per tot & tantas afflictiones: ad tantam voluptatem, per tot & tantos dolores: ad talem & tantam vitam, per talem mortem IesumChristũ deduxit? Ad summam gloriam & felicitatem homines pervenire, suâ sapientiâ & industriâ nullo modo possunt: ad qualemcunque, vel etiam magnam gloriam & felicitatem, pervenire possunt suis viribus. Sed quo modo & medio? Humano ut plurimùm, & semper. Vt scilicet, unusquisq; ad ea magna semper quâvis ratione, sive justa, sive injusta aspiret; omnia ignominiosa fugiens; honori studens, & vitam suam quàm diligentissimè custodiens. Qui verò ignominias subeundo, dolores ferendo, & vitam profundendo, felix & gloriosus evaserit, hactenus nemo fuit. In solo Iesu Christo hanc suam summam Deus mundo patefacere voluit sapientiam. Quæ Dei sapientia præterea ex eo agnoscitur, quòd hic modus, quo Deus Iesum Christum ad vitam & gloriam immortalem deduxit, perfectissimè omnium ostendit, quis verè sit probus, quis improbus. Nam qui improbus est, licet audiat, immortalitatem illis offerri, qui hac ratione, quam Christus præscripsit, Deo serviant: tamen, quia hanc austeram viam ingredi non vult, semper cupiet ea esse falsa, quæ Evangelium promittit, & ita nunquam verè fidem ei adhibebit; vel etiam si fidem ei adhibere inceperit: tamen non constãter in eo perseverabit. Qui verò probus est, is, quantũ vis una ex parte terreatur istius viæ austeritate: tamen semper ex altera parte allicietur ad ea insistendum & prosequendam eam, amore scilicet virtutis & ipsius immortalitatis; & ita hic verè trahitur, ille repellitur. Quod itidem considerans D. Paulus, Iesum crucifixum sapientiam Dei esse ait, & iterum paulò infrà ait, Iesum Christum nobis a Deo factum esse sapientiam.

1. Cor. 24. & 30.

Bonitas Dei in exaltando Christo.

Quæ denique bonitas major hac esse potest, quòd Deus, ut nos, hostes suos & pænâ dignos, sibi reconciliaret, ei, quem fratres, nos appellare non pudet; qui omnia ea mala, quæ nos experiri debemus vel possumus, expertus est, ut nostri perpetuò misereri, & auxilium opportunum

num largiri possit, tantam in cælo & in terra potestatem dedit? O miram Dei φιλανθρωπίαν, ô divitem, ô magnam misericordiam, quam si homo mortalis consideret, non mirum esset, si præ gaudio exiliret. Quis jam ista audiens non erumpat in ista cum Apostolo verba: *Benedictus (sit) Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo,* & cum D. Petro: *Benedictus (sit) Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundùm magnam misericordiam suam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis,* & cum omnibus fidelibus, ut est in Apocalypsi: *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui fuit, & qui est, & qui erit.* Quis unâ cum illis non prócidat, & quis non adoret viventem in secula seculorum? & quis non projiciat coronam suam coram throno ejus, dicens: *Dignus es Domine, accipere gloriam & honorem, & virtutem; quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam sunt, & creata sunt,* cùm, quod aliud Deo nostro pro tanto beneficio reddamus, non habeamus. Atque ita, quomodo gloria Dei ex isto miraculoso ejus opere, nempe exaltationis Christi, manet, docuimus.

Eph. 1. 3. — *1. Petr. 1. 3.* — *Ap. 4. 8, 9.* — *v. 12.*

Christi exaltatio est confirmatio fidei nostræ. — *1. Petr. 1. 21.*

Altera causa est: confirmatio fidei nostræ. Sic enim disertè ait D. Petrus: *Vos creditis in Deum per Christum, qui suscitavit eum ex mortuis, & dedit ei gloriam, ut fides vestra & spes esset in Deo.* Revelârat nobis & promiserat Deus, per Iesum Christum, vitam & immortalitatem. Nostrum jam erat Deo revelanti & promittendi fidem habere: Sed primùm, quia nimis natura nostra distat a natura divina: deinde, quia nimis hoc arduum erat & captum nostrum superans, hominem naturâ mortalem; & morti, propter propagationem, quam ex Adamo habet, obnoxium; & morte deniq́ue, propter sua ipsius peccata, dignum, tam citò, adeò alium futurum, ut ex mortali immortalis, ex morti obnoxio a morte liber, ex morte digno vitâ æternâ dignus evasurus sit: quia deniq; res ista planè inaudita antea erat, & ipsa novitas, itaq; vix fieri posse videbatur, ut ista fides nostra firma esset: imò facillimè fieri posse videbatur, ut homines, ineptitudinis ac indignitatis suæ tàm multiplicis memores, Deo tantum bonum promittenti, fidem non adhiberent, atq́ue ita omnis opera Dei vana & irrita fuisset. Hoc Deus ille, summè bonus & pater misericordiarum, providens, nostram hanc infirmitatem ita juvare dignatus est, ut nemo, nisi deploratus, fidem Deo habere non possit. Parùm enim fuit, istam Dei promissionem de salute nostra, Iesu Christi innocentiâ, miraculis & ipsa morte confirmatam fuisse. Nam si Christus in morte remansisset, quantumvis doctrinam suam firmissimè confirmasse visus esset: vana tamen fuisset fides nostra.

1 Cor: 15. 14, 17.

nostra. Quomodo enim gregarii milites sperent vitam æternam, siquidem dux belli a morte absorptus est? Ostensam igitur etiam nobis esse illam annunciatam & confirmatam salutem æternam, Deus voluit, per Iesu Christi ex mortuis resurrectionem & exaltationem. Sed etiam hoc parum fuit. Nam si Christus ex mortuis resuscitatus tantùm fuisset, & in cælum non ascendisset, credere quidem potuissemus, fieri posse, ut nobis vita æterna detur, quia scilicet Christo duci nostro data sit: sed tamen eandem certò nobis etiam datum iri, nondum perfectè scire potuissemus. Nam magna erat similitudo inter Deum & Christum, ideoque non usque adeò erat mirum, si Deus ei vitam concessit immortalem: at inter nos & Deum maxima est omninò dissimilitudo, ideoque nimis mirum erat, nos vitam a Deo æternam sperare debere. Istam igitur nobis promissam, confirmatam & ostensam salutem, datã nobis etiam quodammodo esse Deus voluit, ut ita quàm certissimi de ea essemus. Hoc autem Deus effecit, dum ei, quem non puduit nos, fratres suos appellare, Dominum nostrum absolutum effecit: dum eum qui dux fidei erat, consummatorem etiam fidei esse voluit: dum ei, qui pro nobis mortuus fuit, eique ideò, quia filius hominis est, potestatem donavit, nos nunc perpetuò regendi, & tandem reipsâ nobis vitam æternam dandi. Quamprimùm enim hoc innotuit humano generi, jam & sufficientissima ei data fuit occasio credendi & confidendi Deo, quòd æternam salutem daturus sit omnibus credentibus: jam sufficientissimum etiam datum fuit hominibus a Deo auxilium, omnes diaboli, mundi, & carnis, laqueos, vincula, & cathenas, quibus eos antea captivos detinebant, summa vi perrumpendi, & totos se Iesu Christo emancipandi, dum scilicet via apertissima ad ipsam immortalitatem, & ipsa immortalitas ad oculum ostensa fuit.

Heb: 2. 11.
Heb: 12. 2.

Quòd si quis quærat: Annón perinde fidem nostram confirmare potuerit, si scivissemus, Deum ipsum nobis daturum æternam vitam. Huic ego considerandum illud relinquo, quanta sit Dei illius summi majestas, quanta sanctitas, quanta sublimitas: quanta vicissim nostri infirmitas, quanta indignitas, & quanta humilitas. Experietur enim procul dubio eam tantam esse, ut vix ac ne vix quidem, etiam si audiamus, Deum eam nobis daturum, nos tamen firmiter illud credere potuerimus. Nunc verò, quia Iesu Christo data est potestas, dandi nobis vitam æternam, allicimur, trahimur, rapimur, & tantùm non cogimur ad istud credendum & firmissimè statuendum. Fratres Iosephi nullo modo non credere non poterant, se in aula Pharaonis consecuturos, ea, quæ ad vitam illorum sustentandam pertinebant, quia scilicet ibi frater

Cur necesse sit credere, Iesum Christum factum esse talem, qualis est.

ter eorum germanus erat, qui cum Pharaone regnabat. Et quomodo non crederent fideles Iesu Christi, se consecuturos omnia a Deo, quæ ad vitam illam æternam pertinent,& ipsam vitam æternam, si quidem Iesus Christus, quem non puduit fratres suos appellare fideles, ita apud Deum est, ut vices ipsius, in regendis fidelibus, sustineat; qui fidelium suorum causâ mortuus est; & cujus denique maximè interest, ut fideles suos servet. In hoc enim summa ipsius Iesu Christi gloria agitur, cujus ille non potest esse immemor. Omnis igitur salus nostra, ut omnia uno verbo dicamus, in hoc sita est, quòd Iesus Nazarenus, Dominus, hæres, dator vitæ ipsius immortalis non tantùm est: sed quòd talis Dominus, hæres & dator vitæ æternæ effectus est. Christi resurrectio, (liceat nobis idem, sæpiùs iterare) modum ostendit & viam consequendæ salutis: Christi in cælos ascensio, locum ostendit saluti destinatum: Christi divinum regnum, salutem nos certò consequi posse docet: Christi denique sacerdotium, salutem nos certò consecuturos, perfectissimè demonstrat. O charum Deo humanum genus: ô preciosam salutem humani generis, cujus causâ tot & tanta Deus, ut ex parte sui perfectissimè perficeretur, facere non recusavit.

Imago totius salutis nostræ in Christo proposita.

Agnoscamus igitur nos, quorum Deus oculos mentis illustravit, tantum Dei opus, & pro eo nomen ejus sacrosanctum celebremus, & per illud idē fidei nostræ infirmitatem confirmemus. Alii autē videant, quid faciant, qui hanc sententiam nostram respuunt, & ei contrariā tuentur. Christo eum honorem tribuunt, quem sibi tribui non vult; interim eum honorem, Deo, quantum in illis est, detrahunt, quem sibi tribui vult: Seipsos verò, per imprudentiam, summo bono, nempe confirmatione fidei suæ, privant. Quod solum deberet unumquenque cordatum ab hac ipsorum sententia quàm maximè avocare. Nos enim audacter affirmare non dubitamus: neminem omnium eorum, qui credunt Iesum Christum a seipso Deum esse, & divinam potestatem habere, unquam posse omninò certam vitæ immortalis spem, vi sententiæ suæ de Christo, habere.

Parænesis ad pium Lectorem.

HÆC SUNT, quæ in præsentia de IESU CHRISTI præstantia & divinitate breviter disserere, (longior enim harum rerum omnium tractatio, librum non minimum cōficeret) & omnium hominum judicio & censuræ subjicere volui-

voluimus, ut scilicet justè judicent, an ii, qui talem de Christo habent sententiam, jure dici possint, in divinitatem ejus involare, & eum illâ privare.

Clamabit fortasse aliquis: Vera quidem esse ea omnia, quæ hactenus de Iesu Christi præstantia & divinitate diximus: sed tamen non esse sufficientia. Omitti enim eam divinitatis ejus partem, quam ab omni æternitate habuerit unà cum Deo Patre. At hunc primùm nos rogatum volumus, ut, etiamsi sentiat, nos aliquid eorũ, quæ alii de Christo sentiunt, non confiteri: dediscat saltem dicere, nos Christum blasphemare, cujus talem & tantam agnoscimus divinitatem. Deinde, eundem monitum volumus, tantùm abesse, ut ea, quæ de Iesu Christi divinitate, præter ea, quæ hoc scripto comprehensa sunt, plærique opinantur, veritati consentanea sint, ut potiùs manifestum sit, istam eorum opinationem planè erroneam, absurdam, & etiam valdè perniciosam esse. Nam, ut modò diximus, Deum verâ gloriâ; homines verò vera consolatione privat: quemadmodum vicissim nostra confessio veram Dei gloriam asserit, & veram hominum consolationem ob oculos ponit, & demonstrat. Sed nolumus nunc, errores, absurda, & incommoda sententiæ illorum demonstrando, charitatem erga proximum vel minimùm lædere. Oramus potiùs Dominum nostrum Iesum Christum pro omnibus illis, qui nomen ejus sacrosanctum nominant, ut verè Dominum suum agnoscant, & eundem unà nobiscum colant. Interim verò nostram de Iesu Christo confessionem firmissimè tenentes, nosmetipsos rectâ animi conscientiâ, & sacrarum literarum suffragiis consolabimur.

Objectio.

Responsio duplex.

Te verò, Domine Iesu Nazarene, Regem & Servatorem nostrum, delicias animi nostri, gloriam & spem nostram, & publicè in cætu tuo, & privatim ubique locorum, animo & ore cantabimus & collaudabimus; & laudes tuas cantando, & te collaudando, animos nostros in hac mortali vita pascemus & recreabimus, donec tandem nos ex hac mortali vita ad illam immortalem transferas, ubi, solutos omni metu, nostra nos manet beatitas; ubi nos Te & Patrem tuum de facie ad faciem videbimus; ubi hæreditatis illius, quæ neque finem, neque mutationem, neque tædium habitura est ullum, possessores erimus; ubi gloriâ, quam oculus non vidit, auris non audivit, & quæ in cor hominis non ascendit, fruemur; ubi Tu, ad mensam collocatis nobis (ô impossibilia ad credendum, nisi id ipsa dixisset veritas) præcinctus servies; ubi nos Pater tuus (obstupescimus, dum hoc cogitamus) honorabit. Quod ut facias, supplices te oramus Domine Iesu Christe. Tibi debetur honor, & gloria ab omni natione & lingua in secula seculorum. Amen.

1. Cor. 13. 12.
1. Petr. 1. 4.
1. Cor. 2, 9.
Luc. 12. 37.
Ioh. 12. 26.